Ж 23911 1916

БІБЛІОТЕКА
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА
ІМЕНИ
ШЕВЧЕНКА
У ЛЬВОВІ.

Ч. ----------

6,30 р

Нк-2В 911

НИВА

МІСЯЧНИК ПОСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ.

РІК

1916.

8767

ПІД РЕДАКЦІЄЮ

СВЯЩЦ. ЯРОСЛАВА ЛЕВИЦЬКОГО.

БІБЛІОТЕКА ім. ШЕВЧЕНКА Наукового Товариства

Pag. 145-25/II-50

ЛЬВІВ, 1916.
З друкарні „ДІЛА“ Львів, Ринок ч. 10.

ЗМІСТ.

Розвідки й статі.

Стор.

Я. Л. — Після перерви 3
о. Юліян Дзерович. — Війна а наша церква . . 16
о. А. С. — В передодень реорганізації Ставропігійського Інститута 21
о. Юліян Дзерович. — Мирові змаганя Венедикта XV. 26
— З днів московського наїзду 42
о. М. Д. — Знов про слово „православний“ . . 45
о. Рудович. — Гоніm мраки тьмаві 52
— Невідрадна проява 53
— Спір за Холмщину 66
о. Юліян Дзерович. — Задачі Ставропігії під теперішну хвилю 82
„ — Епископ Чехович 91
о. Юліян Дзерович — Матеріяли до історії мартирольогії нашої церкви в часі всесвітної війни ст. 100, 168, 243, 286, 345, 400, 447 і . . 526
о. Йосиф Маринович. — Реферат про станову священичу організацію 115
— Сиротинські захисти. Фондація ім. Митрополита 120
о. Іван Стрільбицький. — De facultate binandi . . 122
Осип Залеський („Діло“). — Після столітного ювилею уродин творця українського гимну . . 124
Ів. К—ч. — Митрополит гр. Шептицький про українсько-польські взаємини 126
о. Александер Стефанович. — — — — — 159 і 226
о. С. М. з Б. — Національне виховане клиру . . 166
— Разпорядженя Преосв. Еп. Ординаріяту в Станиславові 186
— На біжучі теми 189

Стор.

о. Юліян Дзерович. — Справа зміни календара . . 210
„ — Одна й та сама справа а дві мірки . . . 248
„ — Цінний янічарський документ 251
Правовірний. — „Православний“ — „правовірний“ . 253
— Зміна календара . . . 279, 336, 384, 465
о. Н. Хмільовський. — Розважанє кількох історичних подій з нашого релігійно культурного житя 292
— До характеристики епископа Чеховича . . 295
о Іван Рудович. — Наше духовенство на воєнній еміграції 325, 377, 437, 512
— Права української церкви в Злучених Державах 350
Фр. Ферстер. — Школа мовчаня 352
о. Юліян Дзерович. — Над свіжою могилою Івана Франка 369
о. Юліян Дзерович. — Справа національної релігії . 406
о. Стефан Ковалів. — Чи Служба Божа повинна відправляти ся по українськи? 409
— Церква в національнім житю 411
о. Стефан Ковалів. — Церков національна чи соборна? 415
— Митрополит гр. А. Шептицький в тюрмі . 434
о. Стефан Ковалів. — Чи людська душа є безсмертна? 470
Осип Сліпий. — Рудольф Айкен і єго погляд на христіянство . . . . . 477 і 549
о. Юліян Дзерович. — Цісар Франц Йосиф І. . . 497
о. Стефан Ковалів. — Що то є душа? . . . 532

Проповіди.

о. М. Бремшайд. — Слова Христа не проминають . 48
„ — Питанє до нас самих: „Хто ти єси? . . 103
„ — Погубність релігійної байдужности . . . 106
„ — Послух супроти Церкви 172
о. А. Галандюк. — Гомілія на Воскресенє Христове . 175
„ — Гомілія на Світлий понеділок 179
„ — Гомілія на Світлий второк 183
о. Стефан Ковалів. — Слово перед сповідю . . 197
о. М. Бремшайд. — Чотири спасенні місця тут на земли 256
о. Юліян Дзерович. — Проповідь в день св. священ. Георгія 262
— Вивезене Росіянами українське духовенство . 265
о. Микола Іжак. — Проповідь виголошена д. 23. IV. 1916 до укр. сїч. Війска в с. Соснові . . 297
о. Др Андрій Іщак. — Перед панахидою за поляглих укр. сїч. Стрільців 301
о. Юліян Дзерович. — Проповідь на Вознесенє Г. Н. І. Христа 307
о. А. Галандюк. — Зісланє св. Духа 311
о. Михайло Дороцький. — Науки про церкву 362, 419, 491, 542
о. І. Г. — Наука до дїтий 423

Стор.

Бібліографія.

Іван Калинович. — Theofil Opolinatus: Ostatni klasztor Bazyliański w Rosyi 128
О. С. — Acta Academiae Velehradensis, 1912 . . . 198
— Prof. F. S. Krus. Fragen d. Predigtausarbeitung 315
о. Франц Шпірадо. — Католицький народний катехизм. Трета часть 551
о. Іван Рудович. — Teofil Merunowicz. Wynik samorządu w Galicyi 553

Дописи.

Николаївський деканат в часї російскої інвазії . . 195
о. А. П. — Допись з Порохницького деканату . . 313

Нові книжки і виданя.

Ст. 428.

Некрольоґи.

Ст. 424, 550.

Всячина.

Ст. 56, 136, 204, 268, 316, 364, 427, 492, 557.

Переписка.

Ст. 136.

Спростованє ошибок.

Ст. 558.

8767

Ч. 1. Р. XII.

НИВА

МІСЯЧНИК ПОСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ.

Адрес Редакції:
Львів, ул. Зибликевича 30.

ЗМІСТ:

Після перерви 1
Юліян Дзерович: **Війна а наша Церков** . . . 3
В передодень реорґанїзації Ставропігійського Інститута 17
Юліян Дзерович: **Мирові змаганя Венедикта XV** . 21
З днїв московського наїзду 26
Знов про слово „православний“ 42
Слова Христа не проминають 45
Гонїм мраки тьмаві 49
Невідрадна проява 52
До українського Духовенства 53
Всячина 54

ЛЬВІВ 1916.
З друкарні „ДЇЛА“ Львів, Ринок ч. 10.

НИВА

Виходить з початком кождого місяця в обємі трох до чотирох аркушів друку.

ПРЕДПЛАТА ВИНОСИТЬ:

Річно 10 К. Піврічно 5 К. Поодиноке число коштує 50 с.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ:

Львів, ул. Зибликевича, ч. 30.

НИВА

МІСЯЧНИК ПОСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ.

Ч. 1. Львів, 1. сїчня 1916. Рік XII.

БІБЛІОТЕКА ім. ШЕВЧЕНКА Наукового Товариства

Після перерви.

Півтора року — а яка се обильна для нас в преважні події історична доба. Півтора року — а які основні зміни в нашім народнім і церковнім житю. Що за наслїдки переживаних нами історичних хвиль ждуть нас в недалекій будучности, сього на разї й передвидїти годї.

Теперішня війна, а з окрема російський наїзд на східну Галичину, лишили нестерті слїди передовсїм на обличю нашої Церкви й духовенства. Страшні і грозою проймаючі випадки вступні мусять ждати на своє освітленє відповіднїйшого часу. Десять місяцїв російського панованя в Галичинї, ось покищо можлива тема до наших міркувань.

А те пановане розпочав страшний удар в само серце нашого церковного орґанїзму. Вивезено в Росію голову нашої Церкви, Преосвященого Митрополита. Се можна було легко передвидїти. Становиско урядової Росії супроти нашої Унії загально відоме. До того особа Митрополита для російської полїтики дуже невигідна. Не без причини була вона частим предметом напастий русофільських часописий. За Митрополитом мав піти єпископ Перемиський. Позбавленє унїятів їх єрархії і заступленє її своїми людьми, сеж випробована російська метода в борбі з Унією. Та старенького епископа Константина не потребували аж вивозити. Його добили вже самі приготованя до вивозу.

В парі з позбавленєм нас епископів, ішла нагінка на духовенство. Усувано з душпастирських посад, кого тільки можна було усунути. І так надщерблене число священикїв зменшувалось з кождим днем щораз більше. Їх місця зани-

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА АН УРСР № ИП 50833

мали священики православні. А прибуло їх з російським військом велике число. Приїхав і звісний єпископ Євлогій. В короткій дорозї зорганізовано в Галичинї православну церкву, на разї на папері. Відтак пішла пропаганда живим словом, друком, підступом і насилою.

Вислїдом сеї пропаганди перехід деяких русофільських парохій на нову віру. Причини переходу були ріжні. Першою і найважнїйшою се очевидно русофільська ідеольогія (ані одна українська громада не приняла православя). Другою головною причиною була безхарактерність наших вірних (надія на ріжні запомоги), дальше несвідомість, недостача духовенства і т. п.

Найбільшою нашою раною се апостазія деяких священиків. Докладне число сих нещасливців доси не усталене. Потїшатись можемо однак тим, що число се взагалї не велике. На три тисячі священиків нехайби спроневірилось і пятьдесять — то се ще не богато. Треба мати завсїгди на увазї наші особливші обставини. Православє сеж народна русска віра і апостатами стали тільки самі „галицько русскі“ священики. Коли порівнати наші обставини з польськими і православє з маріявітизмом, то ми виходимо без сумніву лїпше на тім порівнаню.

Не мало потерпіла наша Церква і під матеріяльним зглядом. Зруйнованих або ограблених домів Божих і знищених приходських будинків можна певно числити на сотки.

Та остаточно минуло ся лихо.

Лишив ся гіркий спомин руїни й мартирольогії.

Се тїни теперішної світової війни. А світлих сторінок нїяких?

Свідомість того відрадного факту, що українське духовенство показалось б е з в и ї м к и достойним свого високого покликаня, що а н і в о д н і м в и п а д к у не спроневірилось своїм засадам і помимо прикрих обставин, а часами для декого й болючих хрестів виявило свою католицьку х а р а к т е р н і с т ь, свідомість сього повинна притемнити всї відємні сторони війни.

Так, ми пробу, тяжку пробу видержали без заміту, видержали світло. І з сього повинні бути горді.

Воєнне лихолїтє не минуло й без науки для нас. Не час ще тепер вказувати публично на ті хиби в нашім церковнім житю, які відкрила війна, але що ті хиби ми всї пізнали, се для нас велике добро. Розходить ся тільки о те, щоби з того пізнаня витягнути відповідні послїдовности.

На минувшість може українське духовенство глядїти з спокійною совістию. Що до будучности, яка вона не була би, будьмо також спокійні.

Сильна віра спомагана горячою молитвою, непохитна вірність Апостольському Престолови, карність і єдність в нутрі,

якнайревнїйша душпастирська дїяльність серед вірних, католицьке освідомлюване народу — отсе основи нашої теперішної й будучої дїяльности, отсе основи гарної будучности нашої Церкви і народу.

Отрясїм ся з пригнобленя і зневіри. Справа Церкви і народу вимагає від нас сьогодня незвичайної праці й сили духа, яка йде в парі тільки з його погодою, піднесенєм, оптимізмом.

Я. Л.

ЮЛЇЯН ДЗЕРОВИЧ.

Війна а наша Церков.

Війна, яка огорнула майже цїлу Европу, треває ще дальше. Вже півтора року тревають ті змаганя титанів, гремлять гармати, ллєть ся людська кров, а мимо того війна дальше смієть ся своїм страшним кровавим сміхом і не предвиджуєть ся кінця тій людській різні. Про мир голосно не говорить ся, не вільно говорити, мимо того, що нема одної душі, чи по тій чи по тамтій сторонї, яка не бажалаб вже оливної галузи мира для бідної, нещасної, окровавленої землї. Чим довше тревають ті смертельні змаганя воюючих держав, тим радикальнїйшою буде зміна, яку за собою отся війна принесе в кождім напрямі, в кождій галузи людського житя. Карта Европи змінить ся. Змінить ся — маймо надїю — по справедливости. Ся війна повинна дати волю поневоленим народам, рішити болючі національні питаня у внутрі держав, та навчити людий, народи богато, богато. Війна повинна научити як побідників, так і побіджених сього, чого в часі мира нїяка наука, нїяка політика, нїяка дипльомація не годна була научити.

Нинїшна, страшна світова війна доторкнула і наш український народ, доторкнула і нашу грецько-католицьку Церков. Галицька Україна, її незвичайно гарний розвій під скиптром Габсбургів, були преціньодною з головних пружин, які нинїшну війну викликали. Наш народ, який мимо перешкод ставляних йому Поляками, найшов в Галичинї під ослоною конституційних законів, свій Піємонт, був солию в оцї північного деспота. Йому доконче згасити хотїлось і той слабий каганець світла, яким розсвічував собі бодай

в однім кутику своєї просторої, української землї дорогу до кращої будуччини трийцятьпять мілїоновий, в тяжких кайданах неволї скований народ-мученик. Кличем для сеї війни попри Дарданелї і Царгород було також: заткнути прапор „Державної Руси“ на Карпатах. Та не так склало ся, як ждало ся. Коли б була Росія знала, що так соромно для неї війна скінчить ся, булаб попристала дальше на тім „мирнім“ підбою „Підяремної Руси“, де її „синовьямъ“ нїхто не боронював говорити чи у себе дома чи прилюдно „па русски“, основувати свої читальнї Качковського, пожарні дружини, закладати свої бурси, вибирати своїх „депутатоф“ в законодатні тїла, принимати гостий з „Державної Руси“ у себе (Бобрінських, Драґомірових, Комарових), видавати свої антиавстрійські „Прикарпатські Руси“, „Голоси Народа“, „Галичанини“, „Русскії Слова“, доходити до гідностий президентів судів, соборних крилошан, удавати „унїятоф“, а в дїйсности ненавидїти цїлим серцем католицьку Церков. Нї! всього того було замало! Загорнути, пригорнути нас всїх бажав до себе наш відвічний ворог, приголубити, притиснути так, щоби нам і дух заперло, щоби нам відхотїлось раз на все „мазепінства“. І почав війну, ним шумно для підбадьореня темних мас своєї просторої імперії „асвободітельною“ званою, а нами хиба для гіркої іронії „освободительною“ від всього, що нам найдорожше: віри, мови, личної свободи, прозваною.

Та „Бог не без милости, козак не без долї“, „більша Божа сила, як злоба людська!“ По десяти місяцях дав нам Бог такого чуда дожити, що ті самі бундючні, самопевні азіяти уступали, „удїралї“ перед військами „лоскутной, дряхлой“ Австрії і перед військами „Вільґельма“, якого обіцювали собі за вуси із Берлина в Пєтроґрад тягнути...

Як вийде полїтично наш народ з тої війни, чи і в яких розмірах відзизкає свою колишню, державну самостійність, о тім єще передвчасно судити, бо єще війна не скінчилась, і єще не звісно, кілько простору української землї союзні війска здобудуть, видруть з рук Росіян. Судьбу нашу виковує не лиш оружє побідоносних держав, але його судьба приготовлятись буде також в дипльоматичній кухни будучого мирового конґресу. Ми можемо собі лише в духу ставити наші максимальні програми у видї самостійної України, ми можемо боронитись против всякої спілки з Поляками, бо 500-лїтна неволя научила нас, як ми на тій спілцї виходили, аде наша доля буде залежати головно від інтересів вигравших війну осередних держав. Наша полїтична репрезентація, наша полїтична преса, численні наші полїтичні брошури представляють свої гадки під суд і розвагу полїтичних чинників і роблять настрій в Европі, прихильний для нашої справи.

Не річию однак церковної часописи розбирати ті пи-

таня, тимбільше, що рішенє їх так скоро не предвидить ся. Нашою задачею буде розглянутись в справах нашої Церкви, придивитись впливови нинїшної війни на її судьбу, змалювати її дальший розвій на підставі зібраних досвідів.

І. Вплив війни на релїгійні почуваня взагалї.

Вплив війни на взможенє релїгійних чувств буде на загал корисний. Подам три причини:

1. Навіть ті страшні нещастя війни, ті гекатомби трупів, ті непроглядні маси калїк, то море слїз вдовиць, сиріт та нещасних родичів, ті страшні шкоди, які за собою війна несе через пожежі, знищені поля, голод, пошести, мусять розумного чоловіка на ось які релїгійні рефлєксії навести. Чому отсе? Нащо отсе всьо? Чи не можна було сьому всьому запобічи? Так! Можна було. Але під одним услівєм: коли би всюди, у всїх державах був шанований святий великий заповіт Христов: „Люби Бога і люби ближнього.." „Не твори ближньому, що тобі немило". Колиби місце страшного, встеклого шовінїзму народного, шаленого, нерозумного антагонїзму расового, ненаситної жадоби богацтв і нових земель, нерозумної і неузасадненої гордости і зарозумілости, була запанувала засада рівности, братерства, любови всїх людий, як се учив, як се хотїв Христос, то до сеї катастрофи не було б прийшло нїколи. Адже для людий а не для ангелів приніс Христос свою науку на землю, а тимсамим вона є можлива, вона є до виконаня, тільки гріховне єство чоловіка опиралось і опираєть ся приняти се Евангельське слово, перенятись волею Божою, переродитись в Христї і тому Христос плаче, а дїявол смієть ся!... О так, смієть ся злобно, огидно, злорадно. Бо в неоднім пляні ворожих держав нема найменшого сенсу, нїякого пляну, нїякої підстави до морду. Защо прим. російський Українець чи Поляк мав убивати австрійського Українця чи Поляка? Хиба за се, що той нїс йому свободу, ішов здіймати кайдани з його мови, церкви, його духового житя? Або защо бєть ся Болгарин з Французом чи Анґлїйцем в Македонії? Які вони спільні чи ворожі інтереси можуть мати, яких треба аж оружєм в руках рішати? Христова ідеє! Ти подоптана, обсміяна, споневірана, але Ти одна лише принесеш, повернеш мир, спокій на землю!...

2. Та і в тім страшнім злї, яке всїх огорнуло, видно, слїдно руку справедливого Бога, бо справедлива сторона побіджає. Сербія, яка розпочала війну, вже зметена з карти Европи, покарана за скритоубийство своїх володарів, за морд нашого престолонаслїдника і його достойної супруги. Росія, та тюрма народів, яка дусила, давила не лише чужі собі народи, які завоювала, як Україн-

ців, Поляків, Фінів, Грузинів, але свій власний народ, для якого найліпших синів мала в запасі: нагайку, кайдани, тюрму, ссилку, каторгу, Сибір.., тепер бачить, що прийшов день суду Божого, день гніву Господнього... Сімя крови св. Йосафата і других мучеників за віру кільчить ся, зростає, видає плоди!... Франція, яка колись славилась найліпшою дочкою Церкви, а в послїднім столїтю лише придумувала над тим, як би Церкві доскулити (викидуючи релїгію зі шкіл, касуючи монастирі, замикаючи католицькі школи, переслїдуючи духовенство), тепер бачить, що її безрелїгійність, її розпустне житє, її борба з Богом, видала як найгірші наслїдки і та сама Франція, у стіп якої 100 лїт тому назад лежала цїла Европа, нинї в спілцї з Росією, Анґлією, Італією, се лиш тїнь колишної славної володїтельки народів. Анґлія переконалась, що не досить грошї мати, треба і етику мати, та що Бог море не лиш для її одної сотворив, що не лиш вона одна має право торговлю і промисл монополізувати і для свого бариша то Бурам, то Індіям, то Египтови їх самостійність відбирати і з них дійну корову для своєї захланности та гордости робити. Італія?... Вже найнесимпатичнїйше говорити про тих віроломних нащадків колишних славних батьків. Вистарчить сказати ті два слова побіч себе: „віроломний“ і „союзник“, аби зрозуміти цїлу гидь поступку наших колишнїх „приятелїв“, а тут в отсих стрічках: конечність і справедливість кари Божої за мерзенність поступку. „Сїяй вітер — пожнет бурю...“.

3. Немов буря вірвалась війна в зимні мраки і злі випари невірства і сумнївів та нездорову атмосферу нехристіянської надкультури. Всї народи, як се загально констатують, опамятались, віра прийшла знов до своїх прав; душа відкрила свої очи і пізнала Господа. Війна сталась великим учителем для многих, щоби для релїгії продоптати нові дороги до серця людий. Нехай менї буде вільно навести на тім місци відповідний уступ з посланія о. офіціяла А. Білецького до Всч. Духовенства і Вірних Львівської Архієпархії з дня 22. липня 1915 р.: „В лїй тяжкій добі любезне наше Духовенство і дорогий наш народ заносив по Храмах Божих щоденно умилительні моленя о привернене милосердия Божого, каяв ся, приступав як найчастїйше до св. Тайн, так що посеред нещасть війни яснїло мов сонце то успособлене до покути і поправи і стягнуло милосердие Боже“. (Архієп. Від. XXVII. ч. 1.).

Відвернене від атеїзму а поворот до віри в Бога-судию, каяне поодиноких людий а віруюча, дитинна побожність мас супротив Бога, Отця людий се ті великі добра душевні, які нам війна принесла. І ся велика додатня сторона сеї війни, як основника поглубленої тревалої культури є неоцїнена.

4. Коли додамо взможену харитативну дїяльність на-

шого народу, якої докази стрічаємо щоденно на сторінках нашої української преси, то і сей безперечно гарний обяв жертволюбивости, викликаний потребами війни.

5. Годї не піднести і сього моменту, що навіть протестантські великі дневники заговорили о потребі екстериторіяльности Святїйшого Отця, бо Італія зломила тепер під час війни ґваранційні закони, якими запоручувала вона свободу Папї Римському. Факт сей стріне кождий католик з щирим вдоволенєм і бажанєм, щоби будучий мировий конґрес направив кривди здїлані ірредентою Святїйшому Отцю забранєм Йому Церковної держави.

II. Вплив війни на розвій нашої греко-католицької Церкви.

Москаль, ідучи походом на нашу державу, загнав ся аж ген під Краків на захід, а поза Карпати на полудне. Се що до простору, а що до часу, то: десять місяцїв упоював ся він сам своєю „побідою", десять довгих місяцїв тримав і наших москвофілїв в ґіпнозї о своїй великости, о своїй силї та непобідимости. І не могло лїпше статись, як сталось. Коли би наші війска були пішли офензивою відразу на Холмську землю та на Волинь, так, як се тепер сталось, був би по перше: Москаль не показав, що уміє, був би не зрадив своїх намірів що до нашої Церкви. Коли-б не та ґіпноза о силї Москалїв, в якій він утримував наших слабодухів-москвофілїв, не були б і вони повилазили зі своїх криївок, щоби показати своє правдиве обличе. А так і один і другий момент вийде на користь нашої Церкви, нашого народу. Пригляньмось одному і другому близше.

1. *Здемаскованє внїшного ворога.*

Вже сейчас по неудачній японській війні, коли революція змусила царат до наданя Росії конституції, оголосив цар Микола II. в указї до сенату дня 15. цвітня 1905 р. свободу совісти слїдуючими словами: „Мы всегда имѣли сердечное стремленіе обезпечить каждому изъ Нашихъ подданныхъ свободу вѣрованія и молитвъ по влѣяніямъ его совѣсти". Кромі того в тім указї находилась і слїдуюча постанова: „Отпаденіе отъ православной вѣры въ другое христіянское исповѣданіе или вѣроученіе не подлежитъ преслѣдованію и не должно влечь за собою какихъ либо невыгодныхъ въ отношеніи личныхъ или гражданскихъ правъ послѣдствій, при чемъ отпадшее по достиженіи совершеннолѣтія отъ православія лицо признается принадлежащимъ къ тому вѣроисповѣданію или вѣроученію, которое оно себѣ избрало"... Значить, Росія европеїзуєть ся, вступає в ряди культурних на-

родів, зносить страшні драконські закони насильства в справах віри. Колиж в наслїдок сеї постанови Підлясе (люблинська і сїдлецька губернія) зачало громадно переходити на католицьку віру, зачались ріжні „ограниченія" переходів, ріжні полїцейські і адмінїстраційні шикани, а наконець появив ся указ, що „право пропаганды вѣры преоставляется въ Россіи только господствующей церкви православной", значить: великий клич свободи совісти перечеркнений раз на все указом імператора...

Війшли „освободителї" в Галичину з штиками, нагайками, але і з покликом головнокомандуючого Миколи Миколаєвича до „Русских братей". Про віру виразно нїчого не згадувалось, та за то генерал-губернатор граф Алексїй Бобринской на авдиєнції представителїв міста, духовенства і урядів запевнив кождому віроісповіданю „вѣротерпімость". Блаженнії віруючі... та факти инакше говорили. Нашого Найдорожшого Архіпастира і многих священиків вивезли, церкви Преображенську в Львові, в Бродах, Щирци, Лешневі, Перемишлянах, Сновичи і т. д. повідбирали, священиків*) поусували; наші церкви, які не могли обсадити своїми духовними, замикали і мимо просьб, мольб, отворити не хотїли.

Як Москалї не церемонились з відбиранєм наших церков, нехай послужить в доказ отсей висказ губернатора графа А. Бобринського, поміщений в „Русскомъ Словѣ" з 4. цвітня 1915. „Въ Галиціи находится много пустующихъ приходовъ, изъ которыхъ ушли уніятскіе священники. Въ такіе приходы мы посылаемъ православныхъ священниковъ безъ баллотировки (без голосованя)".

Чомуж так насильно Росія, мимо запевнень о віротерпимости, насаджувала православє а нищила католицьку („унїятську") Церков? На се питанє легко відповісти. Нищила її з многих причин. По перше: Ненависний був її устрій, з головою Церкви Папою римським на чолї. Пригляньмось лише устроєви російскої церкви, якої головою є цар і війдїм лише в мотиви, які руководили Петром Великим, коли себе самого оголосив головою святїйшого синода, а в слїд затим і російскої церкви. Ось що читаємо в „Духовномъ Регламентѣ". „Отъ соборнаго правленія (Святїйшого Синода) можно не опасаться отечеству мятежей и смущенія, каковые происходятъ отъ единаго собственнаго правителя духовнаго (патріярха або папи римського). Ибо простой народъ не вѣдаетъ, какъ разнствуетъ власть духовная оть самодержавной, но удивляемый великою честію и славою высочайшаго пастыря помышляетъ, что таковой прави-

*) О. дек. Іванця з Ременова, Ник. Герасимовича з Лешнева, Мих. Баричка з Щирця, Вол. Семкова з Миклашева, Он. Чубатого з Смаржева, Иссс. Цегельського з Голоскович і многих других.

тель есть второй государь, самодержцу равносильный или большій, и что духовный чинъ есть другое и большое государство. И если народъ уже самъ собою привыкъ такъ думать, то что же будетъ, когда розговоры властолюбивыхъ духовныхъ подложать какъ бы хвороста въ огонь? Простыя сердца такъ развращають ся этимъ мнѣніемъ, что не только смотрять на самодержца, сколько на верховнаго пастыря. И когда случится между ними распря, всѣ сочувствують больше духовному правителю, чѣмъ мірскому, за него дерзаютъ бороться и бунтовать, и лстятъ себя тѣмъ, что борятся за самого Бога и рукъ не оскверняютъ, но освящаютъ, хотя бы шли и на пролитіе крови. Подобными мнѣніями народа пользуются люди, враждующіе противъ государя и побуждаютъ народъ къ беззаконію подъ видомъ церковной ревности. А что, если и самъ пастырь, возгордившись такимъ о себѣ мнѣніемъ, не будетъ дремать? Когда же народъ увидитъ, что соборное правительство установлено монаршимъ и сенатскимъ приговоромъ, то пробудетъ въ кротости и потеряетъ надежду на помощь духовнаго чина въ бунтахъ".

Ось тут вилїзло шило з мішка! Ось перша і головна причина ненависти і переслїдуваня нашої Церкви! Її независимість від держави, її автономічний а не „государственний" устрій, се кололо в очи нових, недійшовших володітелїв Галичини. Церков отже наша мала стати слугою держави, покривати своїм авторитетом всї насильства, всї беззаконя чиновництва і тим самим буги так само зненавиджена, як церков православна в Росії. Та Бог не допустив до такого страшного пониженя нашої Церкви. Вона й надальше буде учити своїх вірних: „Віддайте Цїсареви, що цїсарське, а Богови, що Боже", вона, коли буде треба і дальше скаже: „Годить ся більше слухати Бога, як людий!...".

Абстрагуючи від догми, від св. Евангелия, від слів Христа, а беручи річ чисто розумово, льогічно, кождий бачить, що не церков Петра Великого, а Церков Петра, Первосвященика Римського є правдивою Церквою Христовою. Повисші слова „Регламента" прямо понижають Церков і викривляють її ідею, цїль, а тепер, коли союзним військам удалось відобрати російському кольосови Польщу, Холмщину і Волинь, Петром Великим устроєній єрархічній формі Церкви завданий смертельний удар. Годї бо допустити, щоби чи наша чи нїмецька держава призволила в своїх границях на єствованє такої церкви, якої головою є суверен чужої держави, а його колєгією (чи там капітулою, чи консисторією— бо трудно тут підібрати відповідну назву) є святїйший синод в Петербурзї з урядником царським як заступником царя на чолї. Се була-б аномалія, якої нїяка держава знести би не могла. І тому лишаєть ся православним епископам, духо-

венству і пастві на відібраних Росії землях або основувати знов якусь автокефальну нову церков, або що природнійше і історично узасаднене: вернути на лоно єдиноспасаючої, католицької Церкви. Страшно тут зімстилась на православній церкві ідея Петра Великого „приставить къ Синоду своего человѣка, который имѣлъ бы смѣлость со званіемъ оберъ-прокурора быть представителемъ государственныхъ интересовъ...". Годі бо, щоби церковний мінїстер чужої імперії вів дальше аґенди свого государства в чужій державі. Австрія доси досьвідом чейже научена, що православє було і царославєм, тепер тимбільше не допустить, щоби її піддані належали під „Святїйший Синод"— quasi — мінїстерство чужої держави. Ідея державної церкви дістала раз на все смертельний удар. Католицька Церков єще раз і єще раз показала, що вона єдина є устроєна після слів і волї Христа.

Другою причиною переслїдуваня нашої католицької Церкви був сей незвичайно відрадний факт, що з нашого духовенства нїхто, що стояв на українсько-національнім ґрунтї, не приняв православя, тим самим царославя і тим чином католицька Церков в священиках о українській ідеольоґії найшла горячих невідступних приклонників, вірних дїтий своїх, а з дррґої сторони українські священики зрозуміли, що вони в католицькій Церкві лише можуть служити свому дорогому народови, не йти в супереч його житєвим потребам, не запертись його, не ставатись його ворогом.

Бачили се добре царські кнутопоклонники, тому голосно заявили, що „унїятское духовенство ето злейший наш врагъ" і тому то на наше духовенство сипались страшні переслїдованя, які нагадують часи Нерона і Джінґісхана. Та мимо тих драконських мір не знаємо случаю, щоби Українець-священик сплямив свою одїж духовну під зглядом вірроісповідним, національним, етичним. Українець-священик що найвисше став пасивним, замкнув ся в своїй церкві і був пастирем своїх пророджених війною душ. Але якже часто дїлав і переплачував свою дїяльність дорого, скоро лише мав се нещастє в оборонї своєї пастви, свого народу зіткнутись з ворогом своєї віри і свого народу. Лютий ворог безцеремонно, жорстоко увозив горожанина чужої держави, доброго пастиря овець своїх, батька дїтям в далеку Сибір, в безмежні простори своєї імперії*).

*) Їх Ексцеленція Митрополит Андрій гр. Шептицький; 2. Впр. ОО. Волод. Громницький, парох Тернополя; 3. Михаїл Цегельський дек. Каменки Струм. 4. Григорій Дякон, дек. в Махнівцях. 5. Ант. Сосенко, дек. в Олїєві. 6. Всв. ОО. Др. Стеф. Юрик, дек. Золочева. 7. Др. Ос. Бонян, ректор семин. 8. Др. Дмитро Яремко, віцеректор сем. 9. Мих. Яцковський, канцлер консист. 10. Др. Мирон Горникевич, сотр. Архік. 11. Др. Іван

Так отже бачимо, що вслїд за своїм улюбленим Архієреєм, за його незломним жезлом, триманим благородною сильною рукою пішло все наше українське духовенство, сей вірний своїй вірі і свому народови заступ і віримо, що і дальше іти-ме, памятаючи на сей страшний рік війни, в якім оказав наглядно, може більше, як коли, свою вартість, вагу, значінє. Тому віримо, що воскресне давна, світла традиція минувшини, яка нерозривно сполучала в одну цїлість наше духовенство з нашим народом. Сила і значінє духовенства взросте безперечно по війні, бо тепер виказалось, в які то одиниці, повні пожертвованя, повні геройства було воно випосажене. І того взросту не буде у нас нїхто смів гамувати і обваровувати застереженями, ствердивши, які здорові і чисті народні струї перепливали грудь нашого священика. Ми віримо, що наша католицька віра, яка оказала тільки неспожитої сили в сих днях, яка дала захист гоненому українству, стане нашим, нїким незапереченим народним скарбом, стане всїми признаною національною релїґією. Хочемо і в се вірити, що устане клясова ворожнеча против духовенства, пропаґована в деяких часописях, розсївана в брошурах, роздмухувана демаґогічними фразами. Хочемо вірити і в се, що наші історики і полїтики в своїх історичних і полїтичних працях инакше оцїнювати-муть вагу унії для нашої Церкви і для нашого народу і більше безпристрасно і більше обєктивно описувати-муть сей незвичайно інтересний і важний роздїл нашої історії.

І є познаки, що так буде! І є познаки, що змінить ся все на лїпше. Найбайдужнїйші, найбільше ворожі Церкві люди обурювались на небувалий гнет наїздника над українсько-католицькою Церквою. Люди інстинктовно відчували, що тратять щось дуже дорогого, незамінимого, тратять остою своєї народности. Та рефлєксія підчас війни елєментів колись ворожих вірі і Церкві се незвичайно цїнний досьвід для нашого будучого культурно-національного житя.

Соболь, сотр. Архік. 12. Николай Щепанюк, сотр. Архік. 13. Мих. Постригач, сотр. Золочева. 14. Волод. Плашовецький, парох Лядзкого. 15. Іван Бачинський, завід. Сновича. 16. Дим. Склепкович, пар. Поморян. 17. Ґриг. Панчишин, пар. Гологір. 18. Алекс. Любінецький, пар. Новошин. 19. Йос. Любінецький, пар. Дубовець. 20. Омелян Боберський, парох Николаєва. 21. Василь Терещук, пар. Полтви. 22. Мих. Зїнкевич, завід. Стоянова. 23. Ів. Фединський, пар. Любіня великого. 24. Людвік Савіцький, парох Щурович. 25. Ом. Дольницький, пар. Баворова. 26. Григ. Хамчук, сотр. Зборова. 27. Евг. Тимкевич, зав. Кудобинець. 28. Вас. Матвієйко, пар. Кудиновець. 29. Григ. Дяків з Жеребок корол. 30. Петро Рудакевич, пар. Славної. 31. Ник. Рицар, парох Богутина.

Се самі пресвитери львівської Архіепархії. З других дієцезій дат не маю.

Ніхто з нашого духовенства не думає тут кувати капітал для якогось клирикалізму, для панованя клиру, але бажати, жадати будемо і мусимо для себе пошани, а для Церкви любови. З узнанєм годить ся піднести, що також наша щоденна преса, як і парляментарна репрезентація заняла тепер дуже гарне, прихильне становище супротив наших релїгійних справ. Маймо надію, що воно і на дальше так полишить ся, а се вийде лише на користь нашій народній справі.

Третою причиною такого фанатичного переслїдуваня нашої Церкви була страшна малокультурність і грубоскірість православних батюшок. Наше католицьке духовенство нїколи — бодай я так думаю — не спромоглось би на се, напихатись силою, погрозою там, де його не хочуть, не бажають. Були села, де нагайкою батюшка казав зганяти людий в церков, на свою відправу, відбирав або підступом або насильством ключі від церкви, не зважав на се, що нїхто до церкви на його богослуженє не ходив, хиба які дїти з цїкавости, не оглядав ся на се, що він приходив на місце прогнаного українського священика, вітця численної родини, яку серед сльоз, плачу, пускав з торбами... Побачив і наш народ їх відправу! Богато формалїстики, незрозумілої обрядовости, та за те нїякого духа побожности, нїякого огня Божого. Проповідий нїяких, а коли які були, то лише груба лайка на святого Отця, католицьку Церков, католицькі догми, на Унїю. Многі, навіть найбільше загорілі москвофіли-селяни побачили рїжницю в інтелїгенції, образованю, обходженю ся з людьми і каялись... „Але є каяння, та вороття не має“, бо налякавшись австрійських вийск пігнались зі своїми освободителями в нову вимріяну вітчину свою. І сей наїзд батюшок для нас, духовенства, не буде також без науки. Праці над собою, праці над народом він нас научить, бо ми бачили, що де була праця, ревність, там батюшка не мав пристанища, не мав приступу. Праця над щиро католицьким вихованєм народу поглубить ся, ідея католицька поширить ся, бо не стало тих, які кидали їй колоди під ноги і будь отверто, будь скрито против неї ворогували.

Раз на все зістали здемасковані та розвіяні пляни Росії супротив нашої католицької Церкви, раз на все завданий смертоносний удар пустим фразам о віротерпимости і свободї совісти, раз на все здескридитований єрархічний устрій Великопетрівської церкви; зясовані також причини гонень і переслїдувань нашої Церкви. І се є велика, додатна сторона отсеї світової крівавої війни.

2. *Здемаскованє внутрішного ворога.*

Нї! се зле сказано: „здемаскованє“, нї! воно само себе здемаскувало наше москвофільство. Перед правительством

та Церквою лише чисто літературних общеруських убіжденій, під зглядом політично-державним жирували себе наші москвофіли як горячі австрійські патріоти, а під зглядом церковно віроісповідним, як щирі „кафтоліки“. Та прийшла війна! І показалось, що літературні убіжденія, які і так лиш були чисто платонічної натури, бо москвофіли або говорили по польськи або язичієм, заступило москвофільство політично-державне і церковно-цареславне.

„Прикарпатская Русь“, „Голос Народа“, в лайці на Австрію і Рим перейшли всякі найчорносотенніїші органи; підлим клеветам та пашквілям, наклепам і доносам на нашого Архієрея і українське духовенство не було міри і кінця; Народний Савєт висилає депутацію до гр. А. Бобрінського з поклоном і привітом, шле вірнопідданчу телєграму до „Бєлаго Царя Освободителя“; „Народний Дом“, фондація Цїсаря Франц-Йосифа іменує почетними членами своїми генералів Николая Николаєвича, Рузского, Іванова і Брусїлова, тих, що на їх думку, розбили „в дребезги лоскутную, дряхлую монархію Франца Йосифа“. Ставропігія в своїх вікнах виставляє найгіршого сорта ярмаркові рисунки на нашого Цїсаря і Його армію, її видїл запрошує Євлогія до відправи богослуженя за померших царів в своїй старинній церкві, а на своїх засїданях застановляєть ся над принятєм православя... Гарні вчерашні австрійці, гарні вчерашні „кафтоліки“!...

Яка ж була роля москвофільського духовенства? Воно пішло чотирма шляхами... Одна частина самих найголоснїйших, найревнїйших, так би сказати: „ідеольогів партії“ Австрія інтернувала або конфінїювала, друга частина, що тут осталась, перейшла на православє, трета утекла з російськими військами, а четверта зникаючо дрібна частина осталась тут свого віку доживати.

Інтерновані москвофіли, абстрагуючи від їх моральних і фізичних терпінь, яких їм довелось зазнати в слїдчих арештах в Талєргофі та Терезієнштадтї і т. п., мали — можна сказати — щастє в нещастю, бо коли-б вони були тут в Галичинї остались, були-б многі з них певно положили конець „душевним терзаніям“ і присоєдинились до православної церкви і тепер мусїли би були враз з своїми освободителями утїкати, а так є надїя по війні вернутись назад на свої приходи і позбувшись всяких утопій, всяких надій на білого царя, працювати щиро для нашого бідного, поневіраного мужика у його „хлопській“, українській мові і сказати собі: нема милїйшої, солодшої праці, як праця для свого народу. Многі — що правда — з інтернованих були аполїтики, люди невинні, але де дрова рубають, там і тріски летїти мусять; правительство австрійське превентивно і їх віддалило від терену воєнного, а їх собратя, які тут правительство лишило, зробили їм найгіршу прислугу, потверджуючи підо-

зріння правительства що до льояльности вивезених, бо отсе частина з них перейшла на православє, а друга частина утїкла з побідженим наїздником.

Найгірше свідоцтво виставили собі ті москвофільські духовники, що легким серцем запустивши заріст надягнули на себе рясу православного батюшки. Се було подло, се було нїкчемно! В нашій дієцезії найшлось таких 22-ох юдів-апостатів. Зробили вони собі вічний сором, вічну ганьбу, бо нїчим їх апостазії нї витолкувати, нї вибілити не можна. Давні мученики ішли на смерть, а не відрікались своєї вїри, а сих відступників навіть — говорім по людськи — навіть матеріяльна сторона до сього не змушувала, бо многі з них звісні як достатні люди, а деякі знов обласкані були великими почестями та гідностями католицької Церкви*). Приглянувшись близше їх іменам, скажемо собі з облегченою грудию: Слава Богу, що уступились, бо і так нї один з них не приносив чести католицькій Церкві. Полова відлетїла — чільне зерно осталось.

Трета категорія москвофілїв се біженці в Росію. Очивидно, що для них не остаєть ся иншої дороги, як піти слїдом тих других і там в Росії перейти до тих, за якими цїле їх житє серце їх тужило. Таким отже робом очистилась католицька нива від наємників, українське духовенство від шкідників, що спиняли розвій, розріст, силу католицької Церкви, спричинювали шкоду повазї українського духовенства. Маленька горстка москвофільського духовенства, яка осталась в краю, вже не в силї відіграти якої будь найменшої полїтичної ролї, вже не в силї спинити розвою католицької ідеї, українських стремлїнь і бажань. Quod medicina et ignis non sanat, bellum sanat! Вийдем відроджені, скріплені з тої війни, позбувшись галапасів, що жили нашими соками, кидали нам колоди під ноги. Не було-б війни, ішли би даль-

---

*) Ось імена сих нещасних: 1. Папський шамбелян Филимон Решетилович, парох Глинян. 2. С. М. К. Іван Мриглодович, пар. Дитковець' брідського дек. (померший в тиждень по відступстві). 3. о. Іван Сухаровський, пар. Конюшкова, брідс. дек. 4. Михайло Власенко, парох Накваші, підкамен. дек. 5. о. Йос. Яворський, пар. Кривого, радех. дек. 6. о. Мих. Теребушка, парох Гологір-Волї, унівського дек. 7. о. Іван Яблонський, пар. Германова, винницького дек. 8. о. Іван Насальський, пар. Полюхова, глинянського дек. 9. о. Мих. Микула, пар. Мизуня, долинського дек. 10. о. Волод. Ілевич, сотр. Тростянця, долинського дек. 11. о. Григ. Павлюк, пар. Серетця, залоз. дек. 12. о. Ом. Зарицький, пар. Милошович, щирец. дек. 13. о. Теодор Габрусевич, пар. Бібщан, помор. дек. 14. о. Іван Пюрик, пар. Івачова, олїївського дек. 15. о. Іполит Штоґрин, пар. Підлипець, золоч. декан. 16. о. Корн. Загайкевич, сотр. Чех, олеського дек. 17. о. Волод. Сваричевський сотр. Преобр. церкви у Львові. 18. о. Іван Тягнибок, сотр. Преобр. церкви у Львові. 19. Йос. Гоцький, пар. Струтина ниж., рожнїтівського дек. 20. о. Стефан Рудь, зав. Княжолуки, долинськ. дек. 21. Юліян Сенишин, завід. Розвадова, никол. дек. 22. о. Андрей Яворський, пенс. палох Борусова, бобр. декан.

ше запевненя о щирім привязаню до католицької Церкви, „Церковні Востоки", „Общество Іоанна Золотоустого" (котрого члени виділу або перейшли на православє або вивтікали до Росії) слали-б дальше меморіяли, депутації, запевнення до Митрополитів, Епископів о своїй льояльности і так в безконечне! Війна положила лицемірству і фарисейству конець. Москвофільське духовенство само себе здемаскувало. Ми лише констатуємо незаперечені факти.

3. *Переоцінене вартостий.*

Се також позитивний результат нинїшної війни. „Umwertung der Werte", як каже Німець. Богато старих аксіомів, старих тез нинїшна війна опрокинула, надала їм иншу вартість, переоцінила їх.

Назву деякі з них. Передовсїм слово: *„православний"* в нашім богослуженю. Ми трималисъ його непохитно в надії, що колись, коли кордони упадуть, воно пригодить ся нам для нашої пропаганди на сході. Мовляв; ви православні і ми православні, приставайте до нас. Та був се обосічний меч. Сталось зразу инакше. Прийшли цареславні батюшки і сей клич, яким ми хотїли послугуватись, пригодив ся їм як найкрасше. Отже щоби баламутство не ширилось, треба ясности в поглядах, точности у виразах, недвозначности в назвах. На мою думку можемо сміло православним їх назву „православний" лишити. Нам краще назвати себе „правовірні". Ся назва не лише, що усуне всяку двозначність, але вона сама собою є краща. Що значить „православний"? Се той, що в „правий", відповідний спосіб славить Бога. Таж і язичники і погани „естеством законная творять", по свому в правий спосіб славлять Бога, однак не можна нїяк сказати, що вони є „правовірні" т. з. посїдають праву, добру віру. Такої правої віри не мають і православні, отже не сміють себе „правовірними" називати. До слова „православний" мають вони вже більше право, бо і їх утреня і вечірня і Служба Божа (з виїмком инакшого розуміня епіклези), якими „с л а в у" приносять Богу, суть такі самі, як у нас католиків.

Як се має статись, чи постановою синоду, чи рішенем Римського Престола, в се не входжу. Констатую лише факт, що назва ся віджилась, вона для нас шкідлива.

Другою такою шкідливою аксіомою, якої під впливом москвофілів трималось почасти і наше духовенство, було слїпе привязанє до обрядовости, стремлїннє як найбільше заховати чистоту давного обряду. Війшло російське військо і неодному з них довелось бути на наших „унїятських" богослуженях і що бачимо: Якраз ті наші нововведеня, як суплїкації, майські богослуженя, моленє з молитвословів, спі-

ване пісень і коляд у народній мові в церкві, дзвінки, монстранції і т. п. находить у них смак, признанє і вподобанє. З признанєм для такого обновленого, оживленого обряду вони не криють ся і в розмовах своїх з нами хвалять якраз се, що москвофіли старались нам як „новшества“ „латинизацію“ обмерзити. Щоби колись навернути Москалїв до католицької Церкви, о тім не думаємо, бо сей ворог України з самого антагонїзму до нас відкине хочби і найбільше розумну реформу; нам розходить ся о український народ, а того скорше притягнемо націоналїзацією обряду, як мертвою церковщиною. Та до сього питання вернемось колись в окремій статї. На разї вистарчить сей факт тут зазначити як переоцїненє вартостий.

Не від річи буде зазначити на тім місци і таке переоцїненє вартостий, як погляд на наш целїбат підчас воєнної заверухи. Від давна утерлась у нас фраза, що в разї війни з Росією, в разї переслїдовань нас як унїятів був би відповіднїйший клир нежонатий, бо той, як незвязаний родиною, скорше постояв би за своєю паствою, скорше рішив би ся на борбу, на муки. В тім напрямі була розведена навіть широка агітація. Прийшла війна. І що бачимо? Бачимо, що неодин целєбс утїкав перший, навикнувши до вигоди та фрази: „е—я один, що менї біда зробить, я всюди найду місце, найду собі кавалок хлїба“; а лишались при своїй пастві священики, обременені дїтьми, родиною, бо годї в світ з тільки душами пускатись. Не хочу, щоби мене оо. безженні зле зрозуміли; високо цїню їх посвяту, їх самовідреченє, але я виступаю тут лиш против тої розповсюдненої фрази о висшости безженства на случай переслїдуваня, бо факти показали, що і наше жонате духовенство не гірше безженного виявило свою печаливість о паству, свою постояність у вірі.

Повні плоди сеї світової війни буде суспільність аж по заключенім мирі збирати. Всевишний, навіть з такого зла, яким є ся страшна світова війна, викреше для зболїлої людськости, упокорившої ся перед Його Божим маєстатом, много много добра. Доволї вже кари Божої, досить вже допусту Божого; просїм умильно, благаймо Всевишнього о мир, спокій, щоби на обновленій землї началось житє нове, боже, оперте на великих досвідах теперішної великої, світової, небувалої війни.

В передодень реорґанїзації Ставропиґійського Інститута.

З поворотом австрійських військ і властий у Львів, в червню м. р., завісило ц. к. Намісництво між иншими також дїяльність Ставропиґійського Інститута. Причини звісні. Від десяток лїт опинилась ся фондація в руках русофілїв і стала одним з огнищ русофільської пропаганди. В члени її приймались всї визначні русофільські аґітатори (як Площанський, Марков, Мончаловський, др. Дудикевич), а за те засадничо відказувалось місця найповажнїйшим мужам з українського табору. А вже до решти відкрилось лице того збору в часї російського наїзду на Львів. Др. Дудикевич поставив там в Томину неділю м. р. формальне внесенє на перехід Ставропиґії в православє. Инші знов члени заняли в тім часї таке полїтичне становище, що мусїли по невдачі російского наїзду опускати край. Очевидно такого стану не могло довше терпіти австрійське правительство і мусїло зробити тому конець. Воно й засистувало інституцію, поставило над нею часово свого куратора, — а щоби справити її на властиву дорогу, зарядило приняте нових членів з української громади. З початком лютого с. р. піде реорґанїзація Ставропиґії.

Між всїми засистованими або й розвязаними русофільськими товариствами інтересує нас найбільше Ставропиґийський Інститут, а то з огляду на церковні і обрядово культурні задачі, які се товариство має сповняти. Тому позволимо собі забрати тут голос і зазначити в сїй справі погляд і становище нашого духовенства.

Церковне брацтво при храмі Успеня Пресв. Богородиці у Львові істнує вже від 13. віку. Особенного значіня осягнуло воно в 16 віку, коли зачали приступати до нього визначні боярські родини, а східні патріярхи (антіохійський Йоаким і царгородський Єремій) — хотячи створити тут твердиню для православної церкви — надали йому ріжні привилеї, піднесли до ряду Ставропиґії і поставили під безпосередну власть царгородського патріярхату. Після патріярших грамот мало се брацтво право: свобідно вибирати своїх священиків, висилати на синод двох відпоручників з рішаючим голосом, брати участь в виборі епископа, наглядати на моральне житє світських і духовних, ба навіть епископів, та незалежно управляти своїм майном і своїми справами. З окрема посідало брацтво печатню, в котрій видавало для потреб наших церков богослужебні книги, удержувало знамениту школу, в якій враз з світськими науками подавались і бого-

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ ИП 50833

словські, і утримувало для своїх ісповідників шпиталї, а для далеких православних подорожних гостинницю. Крім того стояло воно в звязи з другими диецезіями і брацтвами, і мало тим великий вплив на тодїшне наше житє.

Важна зміна настала в житю львівської Ставропігії в р. 1709; тодї приступила вона до церковної унії з Римом і прийшла під безпосередну власть Римського Престола. Друга зміна в її відносинах довершилась при реформах австрійського цїсаря Иосифа II.; в тім часї утратила вона верховні привилеї над львівською диецезією і епископом, і одержала опісля через ріжні розпорядженя і закони лиш правне забезпечене власної управи майна і дїяльности. Та хоч через віднятє давних привилеїв попередне значінє Ставропігії упало, всеж таки і полишений їй круг дїланя є ще дуже поважний. І коли би вона в відповідний спосіб була ведена, то могла би для церковно суспільного добра народа ще дуже богато учинити.

Дїяльність ставропігійського брацтва була в ріжних часах ріжнородна. В минувшім віку займало ся воно головно перестроєнєм і украшенєм своєї церкви, замітним памятником византійської архітектури, і провадило дальше свою печатню. За сим отворило бурсу гімназіястів для удержаня висшого церковного хору, а за пок. сеніора дра Шараневича оснувало старинний церковний музей, котрий на жаль зістав через Москалїв вивезений. По за тим не давало воно в послїдних десятилїтах нїчого, що могло би причиняти ся до церковного або обрядово культурного житя — не то в цїлім краю, але хоч би в самім місті Львові. Причина недомаганя лежала в тім, що не допускали туди живих людий з української громади, — а відтак, що питоме піднесенє народу не лежало в інтенціях русофільських її членів.

Ми тїшимо ся, що Ставропігійське брацтво буде на ново зорганїзоване і зможе виявити в своїй области більше реальної праці. Однак признаємо ся, що зазиви наших часописий, щоби львівські люди вписували ся як найчисленнїйше в члени Ставропігії, не припадають нам дуже до душі, Ми віримо в добру волю редакцій, але мусимо зазначити, що не всї громадяни, хоч би як чесні, надають ся в члени сього брацтва. Требаж зважити, що Ставропігійський Інститут посїдає визначний церковний характер і має задачу трудитись спеціяльно для піднесеня нашої Церкви і богослуженя, та й в загалї для обрядово культурного житя в нашім місті і в цїлім краю. З огляду на таку цїль повинни прийматись в члени лиш ті мужі, котрі мають глубокого релїгійного духа і визначують ся чувством і розумінєм церковних справ, а при тім ще інтелїгенцією і розвагою, щоби могли назначені дїла в користь Церкви і народа вести. Церковно-культурна сторона є в житю кождої суспільности дуже ве-

ликої ваги. У инших народів бачимо богато інституцій, котрі в ріжноракий спосіб трудять ся для релїґійного і церковного житя своїх країв; там видимо також богато людий, котрі жертвують тим ціґям свою працю і всї сили. Через се зискують ті народи в церковних заведенях важну підмогу для свого розвитку, котра виходить на значну моральну і культурну їх користь. На жаль, у нас відчуває ся велика недостача на сім поли. В браку того хромає у нас релїґійне житє в народї, тай годї видержати нам також на власній території конкуренції з латинством. З тим більшою силою мусимо тепер наставати, щоби одинока наша церковна інституція, львівська Ставропіґія, маючи певний маєток і означені права, сповняла як слїд свої задачі і давала народови як найбільше, що йому в теперішнім часї на церковній области потрібне. В нинїшній хвили стоять у нас на черзї ріжні поважні церковні дїла, о котрих ми вже в близкім часї будемо мусїли поговорити.

Після сказаного стане ясно, що при виборі нових членів не повинно брати ся всяких людий без розбору, а треба пильно зважати на певні прикмети, релїґійні і інтелєктуальні, і покликувати лиш таких, котрі для сповненя братських задач були би відповідні і звані. За се не повинна публика гнївати ся. Як не всї люди кваліфікують ся до працї просьвітної, полїтичної, юридичної, фінансової, промислової і др., так і не всї надають ся до роботи релїґійно-культурної. Кождий повинен трудити ся в тій области, до якої має спосібність і психічний наклін. Длятого висказуємо становище нашого духовенства, котре в церковній справі повинно чей заважувати: що при реорґанізації Ставропіґії повинно вибрати ся на разї не дуже то велике число членів, але за те людий, звісних з релїґійних почувань і розуміня церковних потреб. Гадаємо також, що повинні покликуватись не лиш львівські громадяни, але в мисль давної практики й відповідні мужі з провінції. Колиж би житє Ставропіґії розвинуло ся і заінтересувало своєю дїяльностию ширші круги, тодї добирало би ся нові сили. Не в великім числї членів буде лежати розвій Ставропіґії, але в їх доборі і духу.

Вкінци не можемо поминути ще одної сторінки. В 17. віку вів ся звичай, що в члени Ставропіґії приймало ся лиш сьвітських людий. Се дїяло ся тому, що Ставропіґія мала тодї служити твердинею для православя, а клир і епископи склонювали ся вже до унії. Однак по загальнім принятю унії відпала ся причина, і тому нема нинї підстави до спинюваня священиків в участи і працях брацтва. Правда читаємо в „Уставі Ставропіґійського Інститута“, що членами можуть бути лиш світські люди; однак на се позволимо собі замітити, що сей устав зложений лиш в послїдних ро-

ках на основі давних грамот і розпоряджень та й з примішкою деяких тенденційних додатків, не зістав правно затверджений і тому не має властиво що до кождої точки строго обовязучої сили. А що і уступ про виключних світських членів є лиш довільним і тенденційним додатком, можна вносити з того, що в членських виказах з попередних років подибуємо деяких священиків, як Якова Головацького, професора університету, Івана Гушалевича, катехита академічної гімназії *). Видно отже, що духовний стан не уважав ся засадничою перешкодою до вступленя в брацтво. Зрештою воно й дивно виглядало би, щоби церковна інституція так відхрещувалась від духовних! Ми далекі від того, щоби хотїти втискатись в се брацтво або загарбувати його в свої руки, а противно бажаємо, щоби й світські трудились свобідно і як найбільше для слави Бога і для релїгійного добра народа; але гадаємо, що воно було би в інтересї самої Ставропігії, щоби входили туди й деякі священики. Причини ріжні. Не хочемо уймати світським людям; однак хоч би були найлїпшої волї, не годні часом вирозуміти духа і намірень Церкви і духовенства, та могли би не раз зарядити таке, що булоби тамтим не по нутру. Так бачили ми прим. від довгого ряду лїт, що між ставропігійським брацтвом а пок. крил. о. Павликовим або й теперішним парохом істнували безнастанно якісь непорозуміня. А сї колїзії далось би оминути, коли би в брацтві засїдали деякі священики, котрі стали би посередниками між брацтвом і церквою. Не треба доказувати, що така гармонія в дїяльности обох сторін вийшла би тілько на добро справи веденої через Ставропігію. По друге, в нашій суспільности можуть виринати ріжні обрядові і культурні потреби, котрих священики, стикаючись безпосередно з народом і з його житем, можуть скорше запримітити і вказати брацтву: що і як належало би зарадити. В доказ того наведемо і тут один няглядний приклад. Ось від довгих лїт ішло в безпосереднім окруженю Успенської Церкви сильне винародовленє і латинщенє нашої людности. Духовенство жалувалось на се; однак брацтво, стоячи здалека від сих подій, було на ті річи глухе і слїпе, та не давало нїякої заради. Аж тепер удало ся нашим паням за порадою деяких священиків, виєднати у куратора Ставропігії льокаль на українську захоронку, котра хоч пізно, взяла ся до ратованя дїтий ставропігійського середмістя від обрядової і національної затрати. І знов бачимо, що поміч клиру виходила би не раз в користь для обрядових і культурних задач брацтва!

*) Один поважний старий Ставропігіянин старав ся пояснити менї се тим, що о. Гушалевич був лиш почетним членом. Однак я бачив давний печатаний офіціяльний виказ ставропігійських членів, а там поданий о. Гушалевич як член звичайний.

Гадаємо, що кождий безсторонний світський муж мусить признати сему рацію. Ось видимо, що многі священики розвивають в ріжних світських інституціях дуже успішну дїяльність; а тим краще моглиби помочи світським братям в области церковній, котра їм куди близшою. Колиж заходили би які трудности з священиками парохіяльними, то чиж мало є духовних по за парохіями, котрі нїколи не компетували би о Успенську церков і не мали би там рішучо нїяких особистих інтересів! Так могло би собі брацтво після своєї вподоби прибрати деяких непарохіяльних священиків. Як сказано висше, ми не хочемо обмежати свободи і прав світських членів; однак в інтересї Ставропігії і загальної справи домагаємо ся таки, щоби покликано в Ставропігію хоч би невеличкий кружок духовних. Надїємо ся, що нові братчики покажуть належне зрозумінє сеї справи; і як трудили ся досї з патріотичними священиками в найкращій згодї в ріжних світських товариствах, так запросять своїх духовних товаришів від світської роботи також до церковного брацтва і будуть разом з ними трудитись і на Христовій ріли.

о. А. С.

ЮЛІЯН ДЗЕРОВИЧ.

Мирові змаганя Венедикта XV.

Саме в хвилю, коли в княжий, престольний город Галицької Украіни, дня 3. вересня, вливались сїрі, непроглядні маси російського салдатства, засів на престолї св. Петра кардинал Яков делля Кієза, як папа Венедикт XV.

Довший час наше духовенство у своїх богослуженях не знало, кого споминати як начальника Церкви, аж поки доохресною дорогою, на невтральні держави не прийшла радісна вістка, що католицька Церков дістала нового керманича в Венедиктї XV-ім.

Певно, що нї один з Його попередників не засїдав серед такої бурі на кораблї Петра, нї одному з них кровава луна світової пожежі не розсвічувала так ясно, так болюче перших стежок апостольської дїяльности, як нинїшному Святїйшому Отцю. Пророцтво Махалії з XV. столїтя: „religio depopulata“ у відношеню до нинїшного Папи знов сповнилось,

тільки в ширшім єще значіню: „genus humanum depopulatum“...

Однак нині, по роцї понтифікату Венедикта XV., дивлячись на великі Його дїла здїлані в короткім часї, можемо сміло сказати, що в добрі руки дісталась керма Христової Церкви серед такого розбурханого, неспокійного часу. Очивидно, дїяльність Святїйшого Отця мусить бути під теперішну хвилю звязана воєнними подїями, мусить бути ними подиктована. В часї отсеї кровавої пожежі, яка зависла над нещасною Европою, мусить особа Христового Намісника мати за головну ролю: умиротворити розярену людскість, і тому то дїяльність Венедикта присвячена головно мировій акції та злагодженю страшних наслїдків війни.

В нинїшній страшній різнї-війнї бореть ся кілька держав, які мають між своїми рядами цїлі заступи жовнїрів католиків. Очивидно, що кожда держава бажала-б, щоби Святїйший Отець їй сприяв, її жовнїрам благословив, а противну сторону осуджував і старав ся її ворогам своїм впливом пошкодити. Передовсїм та держава, в якої границях Папі довелось мешкати. Нинї сею державою є віроломна Італїя і вона то, під теперішну хвилю, бажала-б мати в Папі свого придворного епископа. Однак Папа є Отцем цїлого християнського світа, отже не лише Італії та Франції, але рівночасно й Австрії та Нїмеччини. Святий Отець отже мусить заховати повну невтральність. Свої погляди в тій справі виразив Венедикт XV, в своїй промові до кардиналів на тайній консисторії дня 22. сїчня 1915 отсими словами: „Хто лише має дозрілий суд, сей признасть, що Апостольський престол не повинен ставати по нїякій сторонї. Епископ римський, як Намісник Христа, що умер за всїх людий і за кождого з них з окрема, повинен всїх воюючих огортати рівною любовю, а як Отець Християнства має по обох сторонах многих синів, яких добро передовсїм повинно лежати Йому на серци. Отже не сміє дивитись на властиві їм інтереси, які їх розлучають, але на спільний всїм узол вірн, який їх лучить. Поступаючи инакше, міг би не тільки не здїлати нїчого в користь мира, але навіть, з огляду на умисно вишукувані причини до ненависти супроти релїгії, наразити спокій домашний Церкви і внутрішну згоду на тяжкі проби. Не нахиляючись отже до нїякої сторони, обіймаємо обі сторони Нашою печаливостю і переняті найвисшою запобігливостю і боязню слїдимо застрашаючі поступи сеї війни, особливо, коли належить побоювати ся, що сила зачепки переступить з часом всїляку міру“.

В тих отже словах маємо начертану програму правдивої, щирої невтральности понад воюючими народами і обіймаючу всї народи в любови. Та програма не виключає од-

нак широкої інтензивної акції за миром при кождій нагоді і тому то викажемо найперше заходи Венедикта XV. о привернене мира а опісля розкажемо про Його високогуманні стараня для злагоди наслїдків страшної війни.

I.

Мирова акція Венедикта XV.

1. Знаючи, що мир є великим даром неба, Свят. Отець передовсїм укладає чудову, прегарну молитву о мир; молитву, яку ми знаємо з наших: „Архієпархіяльних Відомостий“ і яку ми певно щиро відмовляємо при кождій нагоді. 2. В тій цїли заряджує Він в цїлій католицькій Церкві окреме, покутне богослуженє на дни 7. лютого по цїлій Европі, а на дни 21. марта 1915 для католиків поза Европою. А молитва Церкви не лише є бальзамом на зболїлу душу христіянина, але вона безперечно скоротить ті страшні дни морду і ненависти, які для укараня і опамятаня непокірної людскости мали бути єще продовжені. 3. Зараз на вступі свого понтифікату в відозві з дня 8. вересня 1915. відзиваєть ся Венедикт XV. до володарів з горячою і усильною просьбою, щоби всїми силами старали ся занехати всякі спори для загального добра цїлого людського роду. То само благанє повторив Святїйший Отець і в енцикліці з 1. падолиста того самого року: „Молимо Бога, щоби нас вислухали ті, які в своїх руках держать судьби держав. Справдї є преціньинші дороги, щоби вирівнати ті права, коли зістали нарушені“.

4. Найвиразнїйшим однак покликом до мира є візванє, яке Венедикт XV. оголосив в день сумної річниці вибуху війни до „ведучих під теперішну хвилю війну“. Ось що там читаємо:

„Святим іменем Бога Нашого, небесного Отця і Господа, іменем благословенної Крови Ісуса, яка становить цїну спасеня людскости, заклинаємо вас, які Провидїнєм Божим є поставлені для управи народами ведучими війну, щоби ви положили остаточно вже конець тому страшному мордованю, яке від року вже ганьбить Европу... Перед Богом і людьми ви поносите страшну одвічальність за мир і війну. Вислухайте нашої просьби, слухайте вітцївського голосу вічного Намісника і Найвисшого Судії, бо Йому колись будете мусїли здати рахунок як з прилюдної вашої дїяльности, так і за ваші приватні дїла“...

Венедикт XV. спамятує, що нїякого народу не можна знищити, убити. Він каже:

„Понехайте заміру взаїмного нищеня себе. Знайте, що народи не умирають. Коли народи суть понижувані і переслї-

дувані, тоді зі злобою в серци зносять наложене їм ярмо і приготовують ся до висвободженя, переказуючи з ґенерації на ґенерацію сумне наслїдство ненависти і охоту пімсти...".

Особливо цїнними є для нашого поневоленого українського народу ті послїдні, уваги гідні слова Венедикта XV. Вільними можемо бути або як самостійний державний орґанїзм, або під розумним, конституційним режімом Габсбурґських володарів, а нїколи під відвічними нашими ворогами, які за цїлий протяг історії та спільного пожитя несли для нас лише саму погорду та кривду!... Инакше, коли ми і по війні будемо понижувані і переслїдувані — говорю тут дословно словами Святїйшого Отця — тоді ми зі злобою в серци будемо зносити наложене нам ярмо, переказуючи від рода в род сумне наслїдство ненависти і охоту пімсти, поки — як каже поет-пророк: „Поки не минеть ся сромотня година і поки не оживе добра слава, слава України!".

5. Аґітацію за миром поручав він також американській пресї і народови. Ось що сказав Він Карлови Віґандови, европейському кореспондентови новойорської часописи „World": „Працюйте постійно і безінтересовно за миром, а віддасте людскости і світови величезну услугу. Цїлий світ дивить ся на Америку, чи не піднесе ініціятиви до мира. Чи американський народ скористає з відповідної хвилї? Чи сповнить бажанє цїлого світа? Молю ся о се, щоби так стало ся. Всї мої гадки присвячені мирови. Коли прийде хвиля мирових переговорів, то будьте певні мого найсильнїйшого попертя. Я вже се дав до пізнаня президентови Сполучених Держав за посередництвом одного з його приятелїв". Так отже з тих слів бачимо щире бажанє мира. Святїйший Отець навіть не хоче мати тої амбіції, що отсе через Иого посередництво, за Його заходами і почином наступив мир. Нехай честь і слава почину спаде на президента Сполучених Держав. Йому се байдуже, тільки аби мир був. О се він молить ся до Всевишнього, о се він просить добромислячих людий.

Та заки галузь мира повіє над бідною Европою Венедикт XV. робить:

II.

Заходи около злагоди нещасть війни.

1. Він передовсїм старає ся склонити воюючі сторони, щоби території ворожі, ними обсаджені, дальше не пустошено, о скілько се не є невідклично конечне причинами військової окупації, та без дійсної конечности не ображали чувств мешканців в тім, що їм найдорожше, як святині божі, права релїґії і віри!... Инша річ, що сей голос Святїйшого Отця був для Москалїв „голосом вопіючого в пустини".

Церкви нам примусово забирано, священиків увожено і усувано, народ силою, підступом, погрозами змушувано до православя. Та кара Божа не довго дала на себе ждати. Батюшки повтїкали, Євлогій скомпромітований, відступники покарані...

2. За усильними старанями Святїйшого Отця дійшло до виміни — вже в часї війни — неспосібних до борби бранців, тяжко ранених жовнїрів, інвалїдів. І від марця 1915 почавши відбуваєть ся за згодою воюючих держав виміна інвалїдів. Більше 150.000 неспосібних до дальшої борби бранців скористало з заінїційованого Папою дїла любови за посередництвом невтральних держав, Швеції, Голяндії і Швайцарії.

3. В маю м. р. звернув ся знов св. Отець до Швайцарії з запитом, чи вона не була-б склонна в своїх численних санаторіях приняти підчас війни ранених і хорих бранців обох воюючих обозів. Союзна рада згодилась приняти 10.000 реконвалєсцентів з кождої групи воюючих держав. По виздоровленю мають хорі назад вертати в полон держави, якої суть бранцями.

4. Також дїлав св. Отець заходи що до виміни цивільних осіб, забраних до неволї і ті заходи рівнож вінчали ся успіхом.

5. Як звісно, воюючі держави уживають бранців до всяких робіт у внутрі своєї держави. Отже св. Отець віднїс ся до воюючих держав, щоби запровадили у себе для бранців спочинок недільний і всї правительства згодили ся на сей проєкт і зобовязались формально дотриманя сеї умови.

6. Та не лиш у дипльоматичних забігах около злагодженя долї бідних воїнів оказав ся Венедикт XV. правдивим отцем. Він спішить також з поданєм ріжних релїгійних потїх, які нам вже звісні з почасти оголошених в „Архіепархіяльних Відомостях“ надзвичайних властий для священиків на час війни.

На особлившу увагу заслугує сей справдї батьківський декрет з половини грудня 1914, яким приказує конгрегація для надзвичайних справ церковних священикам довідуватись від поручених їх опіцї бранців, чи вислали своїм родинам письменну або яку небудь відомість о собі, — і щоби налягали в тім згляді на них, а в разї неграмотности або хороби бранця, щоби самі повідомляли родину, стараючись усильно о доставленє листів на місце. Той декрет зістав розісланий всїм архієпископам воюючих держав з зазначенєм, що виконанє сього декрету має відносити ся до всїх бранців без ріжниці релїгії і народности.

Не чужі мабуть були святїйшому Отцю відомости про шикани і переслїдуваня, на які була виставлена підчас московської інвазії наша греко-католицька Церков. Очивидно

мусїла римська курія робити серіозні представленя перед російським правительством, коли російський посол при Ватиканї в орґанї ватиканськім „Osservatore Romano“ мусїв брехнями виправдувати та вибілювати своє правительство. Хиба на кпини писав він там, що ні одного священика не вивезли Москалї як закладника. Арештовано лише кількох греко-католицьких священиків за шпигунство в користь Австрії. Відносини російського війска до католицького духовенства були знамениті (!), що можуть посвідчити епархіяльні епископи... (Митр. Шептицький вивезений, еп. Чехович помер з грижі, погроз та шикан, а станиславівський епископ, як перебуваючий поза дієцезією, не міг знати о тих знаменитих відносинах).

Жаль великий, що нема тепер між нами нашого Дорогого Архієрея. Він як лично знакомий Иого Святости єще з перед часів Його понтифікату, під теперішну хвилю міг би много зробити добра своїми впливами для нових горизонтів, які відкривають ся для нашої греко-католицької Церкви на здобутих територіях, на давних просторах унїятських епархій. Та лише мир може нам повернути нашого найдорозшого Архієрея, мир, о якій так усильно старає ся Намісник Христов. Дав би Бог, щоби Його і наші молитви вислухав як найскорше Всевишний!

Нам мило нині сконстатувати і про будуче запамятати, що посеред гуку гармат і стонів народів, з Ватикану падають неустрашимі слова, завзиваючи до покою, любови і надії. Венедикт XV. золотими буквами записав своє імя на скрижалях закровавленої карти історії людскости.

З днїв московського наїзду.

(Записки з вересня 1914 р.*)

Дня 3. вересня о 11 годині перед полуднем вїхала до міста російська стежа, щоби переконати ся, чи нема якої засїдки зі сторони австрійського війска. Місто представляло вид неначе судного дня, бож і христіянські склепи були замкнені. Заступники президента Наймана виїхали за личаківську

*) Отсї записки особи з окруженя Пр. Митрополита передруковуємо з „Українського Слова“ (р. 1915 чч. 73 і сл.).

рогачку, щоби зложити капітуляцію Львова в руки російських комендантів, а на ратуші і театрі вивісили білі хоругви. Головний комендант зараз зажадав 16 закладників, а се: 4 польських, 4 українських, 4 москвофільських і 4 жидівських. До нас до Юра приїхав заступник президента др. Рутовський і представив справу, почім Ексцелєнція перші зголосили ся на закладника, а опісля стали ще шукати трьох. Коли закладники були вже готові, вернув ся др. Рутовський до коменданта і там представив спис закладників. Полковник ґр. Шереметїєв, який був вже назначений ґубернатором міста Львова, не приняв вже Митрополита на закладника і Українці мусїли се місце заступити иншим. О 8 годинї рано мали усї закладники явити ся в ратуші, щоби представити ся ґубернаторови і розпочати заклад. Там вони вже остали через день, а на ніч відводили їх під ескортою до ґотелю Жоржа на нічліг. Рано під ескортою спроваджували їх знову до ратуші, де вони в одній салї чекали до вечера. 3. вересня в полудне увійшла російська армія до Львова двома шляхами, Личаківською і Зеленою. Армія тут не задержувала ся, а переходила через Львів в напрямі Городка, слїдами свого неприятеля. Через 3 днї і ночи безнастанно майже, головна армія перейшла, а опісля з перервами переходили вже менші віддїли. Тогож самого дня 3 вересня коло 11 години в ночи, приїхав автомобілем до Ексц. з візитою ґр. Шереметїєв. Він видав ся надзвичайно чемним, перепросив, що в такій пізній порі приходить і сказав: „Тепер воєнний стан, не знати, де будемо завтра".

В сїм часї, коли ґубернатор був у Ексцелєнції, надїхали знову два автомобілї з офіцирами. Офіцири висїли і увійшли до палати, та на сходах стрінули ся з ґубернатором. Він довідав ся від них, в якій цїли прибули, та стало йому якось нїяково; він взяв їх з собою, та усї три автомобілї вернули до міста. (На однім сидїв вже арештований п. Лїсковацький). По пів годинї вернув автомобіль з офіцирами, вони пішли до Митрополита та предложили йому письмо, в якім було написано, що комендант головного штаба в Бібрцї, хоче з Митрополитом бачити ся. Ексц. зібрали ся і за кілька хвиль були вже готові до відїзду. Йдучи до автомобіля сказали до мене: „Здаєть ся, що я вже не верну". На другий день у Львові був не малий страх ізза нашого архієрея; нїхто не знав, де вони і що з ними дїєть ся. Нараз коло 11 години перед полуднем, 4 вересня надїхав автомобіль а в нїм сидїли Ексцелєнція, російський піп, ґенерал Берґер і полковник Плонський. Се стало ся так. Завезли Ексцелєнцію до Бібрки, а що пора була вже пізна (по півночи) дали Ексцелєнції тапчан (між офіцирами) і там вони переночували до рана. Коли ґенерал Брюсїлов встав зі сну, представили Ексцелєнцію перед нього. Він був трохи невдоволений, мабуть тому, що в

головнім штабі найшов ся унїятський Митрополит. Ексцелєнція заявили йому, що на його розказ ставлять ся перед нього. Він відповів: „Я вас не взивав". Тоді Ексцелєнція подали йому письмо, яке вручили їм офіцири, а яке було візванєм від нього. Він прочитав і сказав: „То стала ся помилка. Я хотїв з вами бачити ся, щоб заявити вам, що роблю вас відвічальним за порядок цїлого міста, але я мав гадку що йно тодї, як прибуду до Львова. Вони мене не зрозуміли і взяли се за приказ". Ексцелєнція відповіли: „Яж сам зголосив ся на закладника, та мене не приняли, але за порядок цїлого міста я не можу брати відвічальности". На се сказав ґенерал: „Я на ваше житє не важу, як і на нїчиє та наколи би були якісь надужитя на моє військо, то наложу таку контрибуцію, що знищу цїле місто".

На сїм усе скінчило ся і Ексц. запитали: — чи можуть тут в церкві відправити службу Божу. Ґенерал не мав нїчого проти сього і митрополита відвезли до церкви в Бібрцї. По службі Божій і по проповіди, яку мали для людий, що там зібрали ся, відвезли Ексцелєнцію автомобілем до Львова в товаристві православного священика, ґенерала і полковника. Митрополит попросив їх до себе на обід, а по сїм вони вернули назад до Бібрки.

12. вересня около 7 години вечером була заряджена ревізія в Юрі. У головних дверех, коло кухнї і до окола обступили жовнїри дім з карабінами на остро.

До середини увійшло двох офіцирів, оден цивільний і трьох жандармів. Кого в дома застали, сей вже не смів вийти, поки не скінчить ся ревізія. Як раз були тодї у Ексц. два священики, декан Стрільбицький і о. Стернюк з Пустомит, які утїкали зі села серед граду куль. Ті два священики, о. капелян Павло Демчук і я з ними, мусїли сидїти у почекальнї від 7 години до 10.

В Ексц. забрали троха паперів; якби се було сїно, то дворічний бичок був би ситий, а консисторську канцелярію і реґістратуру опечатали, та ще опісля поставили караул і на сїм закінчило ся.

Тепер наші гості о. декан Стрільбицький і о. Стернюк пішли собі до готелю.

14. вересня шукали в реґістратурі, а найбільше ходило їм о акти з пропаґанди. В індексї найшли нумер і фасцикул, та сам акт годї було найти. Ві второк 15 вересня знову вони товкли ся в реґістратурі за тим же самим актом, а коло 11 години перед полуднем надійшов більший віддїл війська, обставили усї виходи дому, та ще на поверсї під кождими дверми рівнож станув жовнїр з баґнетом на карабінї (в сальонї і почекальнї) та заявили Ексц., що вони є інтерновані.

Ексцелєнція зрозуміли своє положенє, та зараз закли-

кали о. Офіціяла Білецького, дали йому усї власти і так передали архієпархію в адмінїстрацію. Від тої хвилї вже нїхто не міг комунїкувати ся з Ексцелєнцією хотьби і в найважнїйших справах.

Мене і о. капеляна лишили внї терна, хотяй ми і надальше мешкали в своїх комнатах. Одначе усе те, що жило на горі, було від нас ізольоване, а ізоляції стерегли два жандарми, що стало сидїли в креденсї. Комендантом караула був капітан, який що доби з караулом зміняв ся, одначе жандарми були усе ті самі. Капітан обідав з нами; а нас до їдальнї приводив жандарм. По обідї ми сходили на дїл, жандарм замикав двері на ключ а капітан і жандарм лишали ся на горі. Камердінер і хлопцї були рівнож інтерновані а се тому, що стикали ся з Ексцелєнцією при услузї. Ексцеленція їли в своїй кімнатї. Їм в кухни приладжували на тацї і се в присутности жандарма (бояв ся, щоби не передати якого письма), колиж служачий виносив тацу з тарелями від Митрополита, то жандарм знову заглядав під кождий таріль, чи нема чого небезпечного. Ексцелєнції можна було йти до каплицї на молитву, але в присутности жандарма. Тож само і що до служби Божої, одначе усї приготованя риз до сего робив хлопець, який сходив з гори та сей сам хлопець і служив до служби Божої, а не капелян. Ексцелєнції вільно було піти до города на прохід в товаристві капітана, а як цукорок до сего, йшов за ними жандарм.

В тім часї спровадили о. Семкова і він віднайшов на долї в архіві сей пожаданий акт. Були аж два. Один з 48 року, другий 1903-тього. Сей останнїй се була номінація кардинала Готого на префекта пропаганди.

19. вересня коло 10 години перед полуднем приїхав губернатор і заявив Ексцелєнції, що вони мають бути вивезені з Галичини до Росії.

На приготовленє в дорогу дав дві години часу. Ексцеленція попросили губернатора, щоби могли взяти зі собою трьох своїх людий.

А то о. ректора Боцяна як сповідника, брата Гродського як секретара і одного зі слуг. Губернатор на се згодив ся і так ми стали ладити ся в далеку дорогу. Кождий з нас був готовий на Сибір, тому і кожухи були приготовлені. В назначений час ми були вже готові. По 12 год. заїхали до нас автомобілї, один на особи, другий на річі. За пару хвиль наші клунки були вже на автомобілї. Перед палатою зібрало ся сноре число людей, між якими було богато священиків. Сї, що нас пращали, були лише поблизькі, бо дальші не мали часу довідати ся. Виїзд наступив несподївано. З заду автомобіля сїв Ексцелєнція і о. ректор. На перед них братчик Гродський з капітаном Соннном, який нас відпроваджу-

вав. Коло шефа сидів жандарм, а служачий на другім автомобілї з пакунками.

Се була страшна хвиля. Між людьми настав крик і лемент. Усї вони тиснули ся до автомобіля, щоби попращати ся зі своїм Архіпастирем та не знати чи може і не на все. Бідні пращальники самі не знали, що мають дїяти, чи стояти чи клячати; тому було між ними одно і друге, а слезам не було і кінця. Годї було довше стояти та крівавити серця, тому капітан дав приказ шоферови пустити автомобіль в рух. Де ми їдемо, нїхто з нас не знав, анї сї, що нас пращали. За брамою площі св. Юра сказав капітан до нас, що ми їдемо до Бродів автомобілем а опісля звідтам потягом до Київа. Автомобіль мчав скоренько, тому і не було нагоди деяким знакомим по дорозї (у Львові) сказати, де їдемо. Се для них була тайна. Деякі думали, що до Житомира.

Перші слїди війни бачили ми у Винниках. Величезну фабрику тютюну перше зрабували, опісля спалили, та з неї сторчали лише закіпчені мури, та в середині лежали повалені бляшані дахи. За нею при гостинцї по обох боках представляли сумний вид попалені доми нїмецьких кольонїстів. Слїди самої війни були замітні щойно 20 кільометрів від Львова. Остання боротьба вела ся між 20—30 кільометрами то є до Куровичі.

На сій дорозї перед тижнем були завалені рови поломаними возами, засипані амунїцією так карабіновою, як і артілєрійною та ріжними паками і побитими кіньми. Тепер вже усе було спрятане, лише два вбиті конї лежали ще на полї біля рова. Рови попри дорогу представляли дивний вид. Раз коло разу були покопані жовнїрськими лопатками ями у берегах, в яких крили ся жовнїри перед неприятельськими кулями. На полях рівнож ряд за рядом видніли безчисленні лїнії невеликих насипів.

Телєграфічні і телєфонічні дроти — які були між кождим стовпом, пірвані, неначеб їх хтось ножицями перерізав. Се воєнні кулї, що перехрещували ся сюди і туди, так їх пеперетинали. І мимо волї приходить ся подивляти, що за добрі стрільці вояки, коли навіть такої цїли як дріт не пропустять, а поцїлять в саму середину.

В Куровичах богато домів спалених, та не знати, чи нарочно, чи може від шрапнелїв. За Куровичами слїди війни такіж самі; всюди поля пориті військовими лопатками. Могили при дорозї дуже мало стрічало ся; щойно у Ляцькім при гостинци коло церкви були дві могилї. В одній з них лежали австрійські, а в другій російські жовнїрі. На австрійській могилї була встромлена маленька австрійська хоругов, а на російській була російська.

По дорозї стрічали ми кілька невеликих віддїлів війська, що йшло в напрямі Львова, та много підводів, які ве-

зли потрібні річи для армії. — Під Бродами дігнали ми велике число російського трену, який тягнув за собою богато порожних австрійських амуніційних возів, пару гармат і на звичайних возах насипані вистрілені канонні гільзи.

Недалеко Бродів лучила ся нам невелика пригода, — а іменно під нашим автом тріс наколесний шлявх, та се дало нам нагоду перейти ся трохи по дорозї по кількагодинньому сидженню. Направа авта не тривала довго, яких може 20 мінут і ми могли вже дальше подорожувати, та за пару хвиль були ми вже в Бродах.

Менї і капітанови були Броди знані, одначе ми бачили їх тому назад двайцять кілька лїт, тож і не диво, що ми вже не тямили розкладу міста, та спровадили шофера на хибну дорогу. — По хвилї поправили ошибку, завернули і так заїхали на двірець, а з сим і одна тура нашої прогульки скінчила ся. Цїла наша їзда автомобілем тривала 3 години.

Менї і капітанови було дивно, що Броди в тих часах не лише що не піднесли ся, а здаєть ся, що підупали. — Що є причиною їх упадку, — годї сказати.

Се була субота (шабас), тому і цїле місто пригадувало судний день, лише салдати роїли ся купами, бо сего дня прийшло їх до Бродів 28 тисячів. Само місто майже нїчого не відчуло воєнних подій крім Львівської улицї, яка була цїлковито спалена і то нарочно салдатами.

Ми заїхали на стацію і там умістили ся в однім бюрі. Та капітан не тратячи часу, метнув ся зараз, щоби роздобути деяких річий до їди. Він мав повну причину о сїм памятати, бо він сего дня ще нїчого в устах не мав. По дорозї до Бродів потїшав себе і нас, що там зїмо обід. Якже йому стало прикро, коли довідав ся, що на стацїї нїчого нема. Тому перепросив нас чемно і казав наставити самовар, а тим часом післав авто до міста купити хлїба та булок. По хвилї вернув ся авто з нїчим, бо салдати усе розібрали. Бідачисько — капітан знову був приневолений перепросити нас і повідомити, що й хлїба нема. Ось і при таких обставинах мусїли ми ограничити ся на руськім самоварі, з яким в Росії не подібно розминути ся. Капітан витягнув зі своєї торби чорний салдатський хлїб, та при чаю став нас частувати тим, що мав. Та опісля показало ся, що за хлїбом було післано більше людий і один з них приніс домашню довгу булку спечену на бритванї. Ось і була утїха для капітана; він аж легше відітхнув та сьміливійше подивив ся нам в очи. Капітан заявив Ексц., що ґенерал ґубернатор ґр. Бобринський відступив для нас свій віз, який так уряджений люксусово, що лише царський девчім перевисшає його. Ми випили по три чаї. Опісля ми всїли до люксусового воза, та машина відвезла нас до Радивилова. Там ми вже невисїдаючи з воза

сидїли до 11 години, причіпили наш віз до потягу, що прямував в сторону Київа. Нїчне право розтягнуло свою чорну верету над Волиньом і ми зовсїм нїчого не бачили, а лише чули сопіт машин, які тягнули за собою довжезні шнури возів наповнених військом, що їхало на Галицький терен війни. Се були Сибірські полки. Колиж минула ся ніч, бачили ми на многих двірцях санїтарні потяги, які одні їхали в глуб Росії, відвозили ранених, а другі в противнім напрямі їхали по тож саме на Галицький терен війни. Волинь се справдї чудова країна, в нїм чоловік чуєть ся як в дома; там бачить ся деревляні хати з брусів, щирокі і довгі стодоли і шопи та рїжні хлїви з різаних і тесаних дилів, а по яких соснова смола спливає неначе мід по вирізанім спілнику.

Всьо своє; лише бачить ся там більші простори не заселеної землї, чим у нас. Не приємно разить око галицького мешканця се, що не бачить ся там у кождім селї церкви, як у Галичинї. Капітан пояснив менї: „Що там, де нема церкви, то се називаєть ся деревня, а там де є, то називаєть ся село“. Отже у сїм лежить рїжниця села від деревнї. Народний стрій зовсїм як у нас, лише мужчини почавши від малого дїтвака до старця, носять шапки московської форми, неначеб з під одної праси вони усї були виняті (по нашому кашкет, лише у горі широкий як невеличке решето). Се є одинока річ, в чім російський Волинь рїжнить ся від нашого Галицького. Народня мова чиста українська, виключивши же лїзничі двірці, де чуєть ся російську.

Я нїколи у Росії не бував, тому і побачив деякі річи, що мене трохи дивували. Та щоби і се зрозуміти, просив капітана о пояснене. Напримір: На однім двірці побачив я стоячий великий парник, з якого бухала пара клубком у гору. (Такі парники бачить ся часами по більших стайнях, де парить ся сїчка для худоби). Подумав я собі: „Що сей парник має тут за призначенє? Чейже се не стайня а двірець“. І хотяй він стояв на перонї, всеж таки менї було дивне, нащо він тут стоїть? Щоби заспокоїти свою цїкавість, я аж задержав ся перед ним і спостеріг напись: „Окріп“. Ага, сказав я до себе — тепер вже розумію — се є русский самовар. Ну нївроку погадав собі — можна би для цїлої стайнї запарити сїчку.

Години їзди минали нам скоро, хотяй потяг волїк ся дуже лїниво. Наш капітан був сам волинець родом з Радивилова (хотяй нїколи не признав ся, що є малоросом, може і не був ним), тому якась більша відвага наповняла душу в його присутности і майже цїлий час вела ся з ним розмова на рїжні теми. Сама делїкатність вимагала, щоби не витягати тем, тому і нїхто з нас сего питаня не ставив, а впрочім говорило ся свобідно. Се була дуже жива людина, та орієнтуюча ся на місци. Ми довідали ся від нього, що він має бути

помічником генер.-губернатора гр. Бобринського, тому і прийшла менї гадка, запитати ся його, чиби він нам не сказав, защо Ексц. вивозять? Я був певним, що він як довірочний чоловік губернатора мусить се знати. Знаючи талант о. Ректора, що в таких річах уміє знаменито вивязати ся, я піддав йому сю гадку. Моє бажанє було сповнене: о. Ректор запитав ся, одначе капітан заявив, що сього не знає. Чи справдї не знав, чи може не хотїв сказати, сего не вганеш; одначе з його розмови можна було добачити, що мандрівка не кінчить ся у Київі, йно треба буде їхати в дальшу дорогу.

Ось і ся гадка тяжкою хмарою лягала на душу, що не знало ся місця вигнання. Та Христові слова: „Гонять вас з одного місця, йдїть у друге“ заспокоювали нас і розмова йшла далї. Про всякі річи до прожитя нїхто з нас не журив ся, бо се капітан заряджував усїм потрібним (відай мав поручене і гроші від губернатора гр. Бобринського). З полудня коло 4 години були ми вже в славнім Волинськім жидівськім містї Бердичеві. Там капітан замовив обід і їло ся його майже так, як жиди агнця при виході з Єгипта. Поїзд стояв дуже коротко, тому поспіх був конечний. Та і сей поспіх мало нас не завів, бо поїзд вже рушив з місця, та капітан приказав дежурному задержати. Дежурному видало ся якось дивно, що се за люди, для яких мусїв задержати потяг та запитав через кондуктора капітана, чому казав задержати поїзд. Капітан відповів йому: „Тому, що не вспів зїсти“. Коли ми переїхали границю Волиня а вїхали на Подїлє, нїхто з нас сего не запримітив; була вже нїч. І так ми під її чорним плащем доїхали аж до Київа.

Була глубока нїч, бо три чверти на дванайцяту, а Українська столиця вже на добре дрімала. Улиці Київа були пусті, лише де нехто стуком чобіт по хіднику колатав спокій, мовби пугач у темнім лїсї своїм криком тишуну ночи.

Я много наслухав ся про Київ та його красу, тому і надіяв ся заїхати і на гарний двірець; на жаль поїзд пристанув на менше гарнім. На перонї побачили ми кількох стоячих офіцерів. Я вже на се не мало надивив ся, тому і не звертав уваги а чекав, коли поїзд рушить і поїде на головний двірець. Але поїзд не рушав, а в сїм часї капітан висїв на перон і по хвилї увійшов в товаристві офіцерів до нашого воза. Наш капітан представив їх Ексц.; один з них був поліцмайстер Гроностаїв, а другий його товариш. Усї вони зараз познакомили ся з нами, а за тим ми з ними висїли на перон і зараз винесено й наші річи. Я зрозумів, що се якась бічна стація, з якої нам близше до призначеного місця (про яке ми впрочім не знали). Та опісля довідав ся, що Київ не має иншого двірця, лише сей, який є компромітацією для нього.

Перед двірцем чекав на нас самохід, а на річи фіякер.

До самохода сїли Ексц., о. Ректор, капітан і офіцири а до фіякра братчик, жандарм і служачий. Та хоть улиці Київа як на ту пору були досить добре освітлені, — та були пусті і сумні. „Не вжеж жало війни поразило і тут людські серця“? запитав я себе. Та по хвилї прийшло ся притакнути. Бо мало є деяка хата, деби вона не заглянула, та непотягнула за собою найдорожшої особи.

Київські улиці більше просторі шириною чим наші (Львівські), а що вже до довжини, то часами і кінця не доглянеш. Ми переїхали одну, другу, та вїхали на Крещатик. Се найголовнїйша улиця в Київі. Ми їхали нею здовж, а відтак звернули на Павловську; там був готель „Континенталь“ і се було тимчасове місце нашого призначеня. Там поліція на першім поверсї замовила відповідні убікації для Ексцеленції. Вони не сподївали ся, що нас приїде чотирох, тому показало ся, що убікація була надто мала, тому братчика і хлопця примістили на третьому поверсї, а о. Ректор мав свій покій коло Ексцеленції. Тут нам вже переважила ся ніч по за 12 годину, з 20 на 21 вересня.

Дорога з Радивилова до Київа тревала 24 години, та мимо люксусового губернаторського воза, ми чули ся втомлені. Тому попращали нашого архієрея, та пішли на спочинок.

Воєнна опіка не опускала нас аж до Київа, та хоть тепер капітан з нами розстав ся, він нас вже віддав поліції, то однак й ся останна не забула про нас; вона поставила жандарма на коритарі під дверми Ексц., а другого в подвірю, де виходили вікна з комнати.

На другий день 21 вересня, Ексц. хотїли правити службу Божу, тим більше, що се було сьвято, Рождество Матері Божої. Та показало ся, що мимо усїх річий потрібних до сего, які ми взяли, таки забули про просфору і вино.

Ексцеленція були інтерновані, тому і віддалити ся з призначеного місця не було як, за се о. Ректор, братчик і хлопець могли свобідно ходити, тому братчик зараз пустив ся перший раз у Київ шукати найблизшої церкви, щоби дістати просфору і вино. На його щастє не далеко був Михайлівський монастир; він там справив ся, та без трудностн купив дві просфори. Труднїйша справа була з вином. Перше, що се було свято, усї склепи замкнені, друге і найголовнїйше, без позволеня градоначальства нїхто за нїякі гроші не продасть вина, бо на час війни усякі алькоголеві напитки строго заборонено продавати.

Братчик зрозумів силу заборони і звернув ся до захристії та першому монахови, якого стрінув, предложив свою потребу. Він відай не міг сам сього полагодити, тому пішов до старшого. По хвилї принїс вино в карафцї і подав, та просив, щоби звернути назад „бутиличку“. Братчик хотїв за

вино заплатити, та монах сказав: „Не казали брать денегъ". Заки братчик відійшов, він запитав його: „А гдѣжъ ви будете служить?"

Братчик відповів йому: „Видите, я не є тутешній, я зі Львова, я греко-католик, тож ви мені не дасьте тут служити, тому буду служити десь у місті".

„А то вы уніятъ? — сказав монах. Братчик притакнув на його запитаннє. На се він додав: — О тамъ пойдетъ реформа. — Братчик не перечив йому сього, та сказав: „Конечно, что пойдетъ" і на сім вони розстали ся.

В готелї в комнатї Ексц. на столї приладили вівтар і там вони відправили службу Божу, а опісля о. Ректор. По службі Божій і по молитвах, ми від разу приноровили ся до російських звичаїв. Ми казали принести самовар і чайник і се було перше наше снїданнє у Київській неволї. Не усім нам припав самовар до смаку, бо хлопець зараз зрадив ся і сказав: „від того чаю вже мені аж голова крутить ся". Він з Бродів аж до Київа пив його.

Негаячи часу, ми зараз пішли оглядати Київ, а Ексц. лишили ся самі в дома і жандарми коло їх дверей. Нам головно ходило о церкви; тому і пішли просто до Михайлівського собора. Братчик був там вже знакомий, тож і без трудности найшов головний вхід до церкви. Богослуженнє було вже при кінцї і ми застали многолїтсвіє для царя і всього пануючого дому, яке вносив діякон своїм славним басом. Ось і була нагода почути голос Михайлівського діякона, яким пописуєсь много грамофонів. Оглянувши церкву в нутрі, вийшли ми на двір, щоби і зовнї оглянути. Будова церкви дуже гарна; легонький український стиль з многими золотими банями, а довкола неї монастир. Там ми стрінули ся з тим монахом, що дав братчикови вино. Ми зараз його повідомили, що карафку віднесено до закристії і ще раз подякували за вино. При сїй нагодї він запросив нас на обід і сказав:

„Сей часъ буде дзвонокъ, прыйдѣть на обѣдъ. Съ вами хочетъ нашъ архимандритъ де что поговоритъ".

Тут ми найшли ся в труднім положенню; ми не знали тамошнїх звичаїв та не находили нїякого титулу йти на обід і тому ми стали відказувати ся як Евангельські слуги... говорячи: що „хочемо ще піти оглянути храм Софії". І з тим ми покинули обитель Мазепи, та пішли до Софійського храма. Там богослуженє також скінчило ся; і коли ми прийшли перед двері, виходила з церкви процесія на двір.

Як раз нам сього було треба, бо церква опорожнила ся з людей і ми могли свобідно оглядати пречудові малюнки. З межи усїх є найславнїйша ікона Божої Матери „Нерушимая стїна".

В часї процесії довкола храму і по ріжних менших церквах, дзвонили в дзвони, але хто не був в Київі, сей не зро-

зуміє тої чудової гармонійної мельодії; се не дасть ся описати, а треба бути на місці. Опісля ми звиділи Володимирівський собор. Він ріжнить ся тим від попереднїх, що збудований в московськім стилї і брак на ньому домінуючої бані, якаб спинала ся в гору по при бічні.

В середині досить просторий та при ріжних гарних іконах є там в іконостасї образи кисти Васнїцова. Найважнїйшим образом є там також ікона Божої Матери, яка в величезних розмірах виднїє поверх іконостаса, а Мати Божа робить вражіннє, що йде. Перед тою іконою стає много людий і подивляють артиста, як він міг такий живий рух віддати.

Після обіда ми вибрали ся до инших церков, як десятинна, брацька і Андріївська. Ся остання держить у Київі може і найгарнїйше місце. Кождий паломник там спішить, бо з висоти, на якій стоїть, є прегарний вид на Днїпро і на цїлу підкиївську околицю, яку весняними водами покриває Днїпро. По тім найбільше було пожадане для нас побачити печерську лавру. І хоть Київ був для нас не знаний, то одначе ми добре в нїм орієнтували ся. О. Ректор мав плян Київа і після него ми всюди трафили, де було нам потрібно. До лаври йти пішки видало ся нам за далеко, тому ми сїли до трамваю, який нас завіз аж під саму браму лаври. Там ми зайшли під кінець вечірнї, а по скінченню ми стали оглядати церкву в нутрі. До нас зараз приступив один монах, та опроваджував і показував, що було гідне до оглядання і поясняв много річий. Ми знали, що в сій церкві є гріб князя Острожського і що на гробі лежить плоскорізьба самого князя. Ми запитали сего монаха о місце і він на хвилю застановив ся, неначеб чомусь завагав ся. Опісля сказав: „Видко, що ви тим інтересуєте ся; ось він тут за філяром". Я взяв свічку від монаха, зайшов в тїсний кут за філяр і оглянув докладно, та прочитав напись, яка там викована в каменї. Кождому насуває ся питаннє: „чому він в такім кутї положений?" Здаєть ся, що тому, бо бізанція не терпить різьби і тому вони сей різьблений монумент гейби зі стиду скрили перед очима навідуючих храм. Коли ми тут вже усе оглянули, тодї пішли до трапезної церкви. Вона сама в собі є гарна, лише має сю одиноку хибу, що прямо дотикає до величезної трапези, через що чоловік зараз вгане, хотяй не бачив, які потрави були подавані.

Тут нас захопила вже пята година і ми до печер не могли дістати ся, та рішили ся прийти на другий день і оглянути печері.

21. жовтня першою річию, яку ми мусїли полагодити, було се, щоби замінити австрійські гроші на російські. Ми знали воєнний курс, тому і були приготовані на сю страту, то значить, на кождім рублї 82 сотики. Ось і нанїс нам ли-

ха воєнний рубель. І так ми пішли до банку Государственного. Якеж було наше здивованнє, коли там заявили, що австрійських паперових гроший не принимають. Відти ми пішли до Московського, та і там почули те саме. Спровадили нас до иньшого, та всї вони неначеби змовили ся на нас і говорили те саме: „Австрія побита, її папері нї до чого".

Тепер вже і страх огорнув; грошї, які маємо, є без вартости, а инших у нас нема. Щож тут будемо дїяти? Вийшли на улицю, тай йдемо зажурені. Мати грошї, а з ними так само, як і без них.

А тут ще й нема нїкого знакомого, щоби у бідї поратував. При сїй журі надибали ми ще оден банк. — Треба ще й тут спробувати — майнула гадка в голові, хоть з гори предвиджували неудачу. Ось і увійшли до банку, та попросили вже несміливо о виміну грошей і чекаємо, яка буде відповідь. Подивив ся на нас урядник, та заявив, що тепер австрійські грошї майже без вартости, нїхто не хоче їх брати, але як хочете по 20 копійок за корону, то можу вам виміняти". І щож дїяти? Тяжко нести, а жаль кидати — треба було і на се згодити ся.

При сїм урядник довідав ся, що ми не є польські ксьондзи, як він гадав і зайшов з нами в розмову про війну, про відносини матеріяльні у Львові і проче.

„Ну, теперъ между вами и нами нѣтъ ни какой разницы — сказав утїшний і зараз запитав ся — но паспорта конечно у васъ єстъ".

О. Ректор відповів: „Нї, ми не маємо нїяких". „Какъже без паспорта?", спитав він здивований. Та так без него — відповіли ми обидва.

„Ну а полиція не требовала отъ васъ паспорта?" — Ми заявили полїції — сказав о. Ректор — що не маємо нїяких документів. — Ну і что? запитав ся ще більше зчудований. Та нїчого — була відповідь з усьмішкою. Иому цїла ся справа видала ся не правдивою і він запитав ся: „Пожалуйста а вы свободни?" Та найлїпший доказ сего, сказав Ректор, що свобідно ходимо. При сїм зійшло ся від инших бюрків ще більше цїкавих слухачів, та подивляли наш супокій і відвагу, що без паспортів а такі відважні і не криють ся з тим, та ще й веселу міну роблять, сьміють ся. Цїла справа відай урядника нетерпеливила і хотяй він обрахував грошї, то таки ся загадка стояла йому перед очима і він серед того запитав ся нас:

„Будьте добрі, скажіть, скільки коштує білет зі Львова до Київа?

„Нїчого — відповів о. Ректор — ми не платили — ми приїхали так без білєтів".

„Без білєтів? — а то як — запитав ся ще більше здивований, — то вам лучше, чим нам".

Ми з його здивування розсміяли ся, взяли свої рублї, які викинув нам на стіл тай пішли лишаючи їх в загадцї.

З відти пустили ся ми в друге до печерської лаври, щоби оглянути печері. Там опроваджував нас призначений до сього монах і пояснив кождого угодника, який там лежав. І хоть коло угодників була напись, то наш провідник мимо того сповняючи вірно свій обовязок, заздалегідь вже говорив, хто там лежить. Опісля показало ся, що наш провідник мав нас може за неграмотних, або в крайній мірі за таких, що то мало що уміють читати церковне письмо. Коло одного угодника була довша напись; се був настоятель монастира, який при смерти запевнив свою братию, що він так довго буде за них молити ся, як довго вони будуть в монастирі. Колиж хтось з них покине спільне житє, тодї і він полишить його в своїх молитвах. О. Ректор став відчитувати сю напись без нїякої трудности, що монаха впровадило в зачудованнє і він сказав:

— „От, як ви гарно читаєте; у нас деякі ледви проховзнуть ся“.

О. Ректор розсьміяв ся та й зрадїв з признання, що навіть київський монах пізнав ся на його науцї.

Усе було би гаразд, наколиб сї угодники лежали в домовинах під склом. А то, лежать вони в отворених, та мимо того нїхто їх не бачить, бо вони прикриті неначе покривалом. О. Ректор чув, що мощі славного лїтописця Нестора є лише „марковані“, а в дїйсности їх там нема, а під покривалом є лише сїно. Щоби провірити і себе упевнити пустив ся на дїло св. Томи. Ось незамітно потиснув руками покривало і зараз відняв руку та сказав: „Нї, є кістки“.

Ось і тим способом ми оглянули близші і дальші печері. Загально нїчим вони не ріжнять ся. Ми звидїли там і першу підземну церкву, напили ся хрестом води та так і закінчили звиджуваня.

При виходї з печер сидїло кількох монахів, які продавали свічки, принимали молостинї і офіри. Вони довідали ся, що ми з Галичини, та радо розпитували про війну і про Львів.

Роздумуючи над тим, які там богатства бачить ся по церквах, що з внї золотом криті, то мимохіть приходить ся заплакати над нашою бідностою та зітхнути за нашим поетом:

„Нам тільки плакать, плакать, плакать і хлїб насушний замісить кервавим потом і слезами“.

З 22. на 23 в ночі коло 2 години, ми мали невеличку візиту. До мешканя Ексцелєнції прийшов офіцер та застукав у двері.

О. Ректор ще не спав, вийшов, та запитав його: — що собі бажає. Офіцер сказав, що хоче бачити ся з Ексцелєн-

цією. Се була пізна пора на візиту і о. Ректор відповів: „Ексц. вже сплять, прийдіть завтра".

На таку рішучу заяву, він не знав, що має дїяти; подумав хвильку і відійшов. Сей нічний гість давав нам богато до думаня; ми вже сподївали ся, що зайде щось нового, тому неначеб ждали його.

Раді були знати, що приносить: добре, чи зле, аби остаточно мати якусь певність перед очима, а не так, як досї.

Та нїхто до нас більше не приходив. Ми знову пішли на місто, лишаючи самого архієрея. Та годї було тепер Київ свобідно оглядати; того дня він вже не мав нїчого для нас притягаючого. Ми вже були певні, що його покинемо, і поїдемо далї, а куди? годї було вгадати.

Ба, що більше. Ми були в побоюваню, щоби в сїм часї, коли ми у містї, не вивезли Ексцелєнцію, та ми навіть не знали би, куди.

Тому від часу до часу ми все навідували ся до готелю, чи нема якого нового розпорядженя.

І так перейшов весь день, а він був для нас страшний і довгий. Вечером коло девятої години прийшов ротмістр жандармерії і заявив: „Панове, ви сеї ночі о 12. годинї виїзджаєте, тому будьте готові".

На питанє Ексцелєнції, де? заявив, що до Нижнього Новгороду! Тепер прийшла рішаюча хвиля і треба було поставити справу ясно. Тому Ексц. запитали ся його: „Скажіть менї, як ми там будемо жити, чи на рахунок казнї, чи на свій?".

На те питанє він не міг відповісти, та заявив, що довідаєть ся і дасть відповідь; вийшов і пішов до власти. По короткім часї вернув і сказав: „Ви там будєтє жить на собственний щот".

На такий вислїд справи було вже ясно, що деякі з нас мусять з Ексцелєнцією розстати ся задля малого засобу гроший, а тим більше, що гроші були австрійські, які представляли мінїмальну вартість.

Тут вже не було двох гадок і Ексцелєнція заявили ротмістрови:

„Як так, то я резиґную з права, яке дав менї ґенерал-ґубернатор ґр. Бобринський, мати при собі своїх трьох людий. Бо я не в силї їх удержати задля низького курсу австрійських гроший. Я возьму з собою лише слугу, а тих двох, сповідника і секретара відставте до Львова, бо вони мають лише австрійські гроші, яких тут не хотять принимати в заміну на рублї".

Як перше, так і тепер, ротмістр не міг від себе дати рішаючої відповіди і пішов запитати ся дотичну власть. Незадовго вернув ся і сказав: „Ваше Преосвященство! Добре,

відставлю ваших людий до Львова, а ви будьте готові на 12-ту годину".

Він вийшов, а ми зачали збирати річи Ексцелєнції, та ладити їх до дальшої дороги. Се не заняло много часу, бо все було майже не розпаковане; ми все сподівали ся виїзду.

По тім усім, час який ще попереджав 12-ту годину, лишив ся нам на розмову. Та й о чім тут було говорити, тяжкі обставини придавили нас своїм тягаром, та хотяй ся розмова була пращальна і здавалоб ся, що богато справ найдеть ся до обговореня, всеж таки тяжко вела ся, та майже штучно винайденими темами заповняло ся час, який ще лишав ся. І так серед нервозного очікуваня заїхав перед готель автомобіль о годині три чверти на дванайцяту. Наспіла хвиля нашої розлуки. Ми попращали ся з Ексцелєнцією в комнатї, взяли їх клунки і винесли до автомобіля. Серед нічної тишини (лише при невеликім числї готелевої служби) сїв галицький Митрополит під ескортою двох офіцерів до автомобіля. Ротмістр сказав: „на вокзал", тай затим шофер пустив машину і Николаївською на діл помчав на Крещатик, а ми лишили ся з опущеними руками і видавало ся, неначеб се був сон, а не дїйсність. Для нас справдї було місце на евангельський вискав: „ Чи можуть синове брачні постити, доки з ними є жених? як довго мають зі собою жениха, не можуть постити. Но прийдуть днї, коли буде від них віднятий жених, тодї будуть в ті днї постити".

Усе пропало, нїчого не вдїємо — сказали ми до себе, та з тим вернули у свої комнати.

„А чтожъ я имѣю дѣлать здѣсь?" — запитав ся нас жандарм, що стояв при дверах Ексцелєнції. По моїй гадцї— сказав я до нього — ви тепер не потрібні, бо сей, якого ви сторожили, вже відїхав.

„Ну да, конечно" — сказав жандарм — одначе меня не стягнули з поста". Ну то пождїть трохи, може вас ще стягнуть — була моя відповідь і з тим ми розійшли ся при дверех не предчуваючи для себе нїчого хосенного.

З комнати о. ректора вікно на подвірє було отворене і по хвилї нашого повороту дав ся чути голос: „Ухадї, уже нє надо, єво уже увєзлї". Що йно тепер ми довідали ся, що нас рівнож і з подвіря мали в своїй опіцї.

Рано 24. зібрали ся йти до церкви, щоби вислухати службу Божу. Якеж було наше здивованє, коли стоячий при дверех жандарм заявив нам: „Простїть панове — ви не можете виходити — мене не стягнули з поста. Ви мусите оставати тут".

„Та що вам стало ся — сказав о. ректор — чейже ви знаєте, що ми все виходили?" — „Ну да, канєчно — сказав жандарм — а тепер нєльзя". — Може забули про вас —

старали ся ми переконати жандарма — і дальше стояли перед ним заклопотані.

Цїлию жандарма не було робити нам якусь пакість, все таки він бояв ся і за себе, тому сказав: „Підождїть крихітку, я піду і спитаю телєфонїчно".

Ми не опускаємо свого коритаря, чекаємо на жандарма, як виновник на присуд судії. По хвилї жандарм вернув ся, але вже невдоволений і сказав до нас: „От ще накинулись на мене, та заявили: Не твоє дїло. Ти сповняй свою повинність. А ксьондзам скажи, що вони мають сидїти і чекати дальшого розпорядженя".

Тепер вже нам було ясно, що ми інтерновані, та повні неохоти вернули ся до своїх комнат. За тим стали снувати ся ріжні гадки, що з нами буде? Та вислїд годї було предвидїти.

Ми тепер вже не могли вийти на місто, тому й рішили ся їсти обід в готелї, хотяй наш засіб гроший був обмежений.

І так в сїм непотрібнім клопотї перейшов нам час аж до другої години з полудня. В сїм часї, коли ми били ся з ріжними гадками, увійшов жандарм і сказав: „Панове! Ви вільні, можете йти, де самі хочете. Як що вам треба пропусков, підїть на поліцію, вам видадуть". Се сказав, вийшов і щез як камфора; ми вже його більше не бачили. З тими його словами спали з нас кайдани неволї, ми вийшли і пішли просто на поліцію, щоби дістати пропуски. Інспектор поліції Гроностаїв дав розказ свому секретарови виставити нам удостовіреня, одначе, що до відставленя нас до Львова, запитав ся нас:

„Не вже у вас зовсїм нема гроший на білєти?" На се заявив о. ректор, що трохи маємо, одначе се гроші австрійські, яких не можемо замінити на рублї. „Дайте менї сюда — сказав він поквапно — я вам сейчас заміню". О. ректор подав 50 кор., він зараз передав банкерови, який під сю хвилю був і сказав: „Заміни на рублї". Банкер усміхнув ся і відповів: „Ето нїчево не стоїт — австрійская бумага".

І так австрійський банкнот вернув ся назад до наших рук і ми з ним пішли до секретара, щоби йому подиктувати наші імена і хто ми є. Секретар написав усе потрібне, полїцмайстер підписав, та зараз і зник з канцелярії, так, що ми навіть не мали нагоди подякувати за опіку (поліційну). А що до відставленя нас до Львова, не було вже й з ким говорити. Ми купили за останні гроші білєти до Підволочиск і 24. вересня о 7. годинї вечером ми виїхали з Київа. Про їзду до Львова не варта й споминати. Досить, що за дві доби ми були вже в Тернополї, де нас з всякими удостовіренями попросту викинули з воза і ми мусїли там перебу-

вати два днї, заким знова не без великої трудности дістали ся до воєнного поїзда, який завіз нас до Львова.

Ось се є частина історії до історії вивезеня нашого митрополита до Росії.

Львів, у вересні 1915.

Знов про слово „православний".

Слово „православний" належить залишити в св. Літургії*) гр. катол. Церкви, а заступити його словом „правовірний" з слїдуючих причин:

1. з огляду на значінє слова „православний";
2. з огляду на дїйсність;
3. з огляду на сумний досвід в послїдних часах.

1.

Слово „православний" відносить ся лише до зверхного прославлюваня Бога, а ніяким чином до самої віри. Тому хибно поступають ті, що його ідентифікують з словом „правовірний". Сих двох слів ніяк не можна брати в однім і тім самім значіню. Божчей кождому ясно, що *„правовірний" се той, хто має праву, правдиву віру, а „православний" се той, хто Бога на зверх, зверхними знаками, зверхним обрядом право, чи то правдиво славить.* Таж маємо в нашій Церкві і свято „Православя" на І. нед. вел. посту. На якуж воно памятку? Є воно на памятку щасливого покінченя борби проти іконоборців, то є, на памятку приверненя правдивого способу, обряду прославлюваня, зверхної почести Бога, а не на памятку побіди правої, чи то правдивої віри.

В старих церковних книгах розріжняєть ся все слово „правовірє" від слова „православє". Коли йде о зверхний культ, уживаєть ся там слова „православє"; колиж ходить прим. о вираженє оборони віри, тодї уживаєть ся слова „правовірє".

Дальше, зважмо преціньщо хто є правовірний, той все є і православний, бо хто має в серцю правдиву віру, той

*) Деж в инших відправах приходить назва „Православна віра", там уживати слова „католицька віра".

сю віру з'уміє і на зверх виявляти правдивим, Бога достойним, правим культом, себто православєм. Навпаки само православє, хоч і повинно, однак не конче мусить іти в парі з правовірєм, так-як зверхний культ може стати, чи може бути лише красною зверхною формалїстикою, з яких причин, в се тут не входжу. Не кожде яблоко, з верха червене, є в середині здорове; на зверх може красно виглядати, та в середині може бути гниле. І Ісус Христос сказав: „Не кождий, хто говорить: Господи, Господи, ввійде у царство небесне, а хто творить волю Отця небесного“; тай безпощадно називає старозаконних фарисеїв „побіленими гробами“ за їх лицемірну зверхну формалїстику, по нашому, за їх зверхне „православє“ без їх внутрішнього „правовіря“.

Тож правдиві Христові поклонники повинні бути і правовірні і православні.

Щож до називаня себе одним з сих слів, то ніколи не можна називати правдивих християн лише самим одним словом „православний“, бо сим словом, як ми бачили висше, не обіймає ся конечно цїлости понятя правдивого християнина. Колиж скажемо: християнин правовірний, то і в сїм однім слові містить ся вже цїле понятє правдивого християнина, так-як понятє правовіря потягає за собою конечно і понятє православя. Назову кого православним християнином, то ще ніхто о нїм не може бути рішучо певний, що він є і правовірний, значить, чи він належить дїйсно до правдивої, себто католицької Церкви. Назовуж кого християнином правовірним, то сейчас кождий буде певний, що се християнин-католик, так як в католицькій Церкві є і правовірє і православє, разом одно побіч чи поруч з другим.

2.

В дїйсности се слово „православний“ в богатьох місцях, особливож в св. Лїтургії впровадили доперва самі схизматики; тим словом стали вони самі себе називати і всюди в церковнім богослуженю і перед світом в противенстві до християн-католиків; тай під сею назвою „православних християн“ розуміє і знає цїлий світ лише східних схизматиків. І я би їм сеї назви не перечив, так-як вони, затративши в деяких точках догматичне правовірє, заховали доси лише само зверхне, обрядове православє. Значить, признаю їм назву „православних“, відмовляючи їм права до назви „правовірних християн“. Бо прим. вони Матїр Божу дїйсно лише право-славять, величаючи Її в церк. богослуженю непорочною, пренепорочною, всенепорочною, але в непорочне зачатє Божої Матери не вірують; вони прим. в своїх церк. піснях богослужебних величають св. Ап. Петра верховним Апостолом, та Його верховного Уряду не хотять узнати і т. д. і т. д.;

значить, справдї виходить, що схизматики є лише православними, а не є правовірними; противнож, ми христіяни католики є правовірними і православними, та се наше католицьке правовіре і православє можемо безпечно і вірно виразити лише сим одним словом „правовірні“ христіяни, а не, як доси, навіть з свідомо ворожих нам причин, словом „православні“.

Тому отже, що під назвою „православних христіян“ кождий розуміє лише східних схизматиків, а коли хто чує сю назву і в нашій греко-католицькій відправі церковній, то ся назва вводить його в сумнів, подозрінє, блуд що до нашої віри; держати-ж когось задля своєї свідомої непорадности в такім блудї і баламутстві, се гріх таки з нашої сторони! — мусить ся отже доконечно раз уже се слово в церк. богослуженю залишити, а приняти натомість назву „правовірних христіян“. Се буде відповідати і самій дійсности сих слів, і раз уже ясно кождому стане ріжниця між нами христіянами католиками, а схизматиками.

3.

Найновійший, хоч сумний досвід отворив наконець очи кождому з нас, кто лише не є упереджений нещасною в нас русофільською оманою, яке страшне рел. баламутство удержувала в нас ся назва „православні христіяни“.

Приклонники сього слова величались часом, що сим словом ми позискаєм „восток“ для католицтва. Між тим показалось щось противного. Ся назва „православні христіяни“, і то виголошувана як найторжественнійше на нашій св. Літургії, так затирала ріжницю між католицтвом а схизмою, що в часї недавного „нашествія“ сих „православних“ іновірців на наш край, таки на борзї почала єднати наших греко католиків з „православними“ схизматиками, розуміесь в нашу некористь, на нашу превелику страту!

Кроміж сього релїгійного баламутства було се слово між нашим народом, як знов виказує досвід, причиною і хибних поглядів національних а навіть політичних в більшій части, коли не у всїх наших русофілів.

Щоби отже раз покласти конець сьому баламутству, отрясїм ся з заскорузлого рутенства, залишім в св. Літургії назву „православні христіяни“, а виголошуймо всї одноообразно назву католицьку: „христіяни правовірні“; деж, як прим. на утрени, при св. Тайнї хрещеня і т. д. приходить назва „православна віра“, там, по мисли Львівського Собору уживаймо слова „католицька віра“.

Не лишаймо в дальшій несьвідомости і наших вірних, а роз'яснім їм справу ясно і докладно, щиро і тепло.

Колиж настане спокійнїйша хвиля, то наша Власть духовна не залишить попросити св. Апостольської Римської Столиці о затвердженє такої користної і щасливої переміни в нашім св. богослуженю.

о. М. Д,

Слова Христа не проминають.

(Проповідь).

Один нїмецький професор, Геґель, розпочав раз свій відчит в Берлинї такими словами: „Я міг би сказати разом з Христом: Я навчаю правди і я — правда“. Його слухачі висміяли тодї зовсїм справедливо отсї слова зарозумілого ученого. Сьогодня, коли нагадаємо собі, що сталось з наукою Гегля, мусимо ще більше з тих слів сміяти ся.

В св. Евангелию читаємо слова Ісуса Христа, що ще відважнїйші і сильнїйші від слів згаданого фільозофа, слова так відважні, яких ще нїхто на земли не відважив ся сказати: Небо й земля переминуть, а слова Мої не переминуть“. (Лук. 21, 33). Так, дорогі христіяни, се слова дивні, в них містить-ся щось з всемогучости, з вічности і незмінности самого Бога. Вони подібні до слова, яке сказав Сотворитель на початку часу: „Нехай станеть ся“. Те слово: „Нехай станеть ся“ не тратить своєї сили і до нинїшнього дня.

Коли що року весною тисячі, ба мілїони нових ростин та цвітів появляють ся на нашій землї і прикрашають її чудовою красою, то се лише дїланє того могучого творчого слова, що його Бог сказав на початку. Щось подібного є також з словами Божественного Спасителя; в них лежить житєва сила, що удержуєсь чудесно помимо всяких перешкод, через всї століття. Розважмо се нинї на чотирох висказах Ісуса Христа; два такі вискази відносять ся до обох св. Тайн, що так важні для нашого христіянського житя; третий висказ відносить ся до Церкви Христової, а останний до Його власної Божественної особи.

1. Ісус Христос сказав до своїх Апостолів і учеників: „Кому відпустите гріхи, тому будуть відпущені, а кому задержите, будуть задержані“ (Ів. 20, 23). Сими словами установив Спаситель Тайну Покаяня. Ся Тайна се справдї величава Тайна Божого мило-

сердия, яка приносить бідному людству велику потїху й супокій, і через те повинні ми за неї дякувати Богу на колїнах. Та не дасть ся заперечити, що ся Тайна вимагає від чоловіка жертви, від котрої деякі відтягають ся, а іменно щирого визнаня гріхів. Як бунтуєть ся людська гордість проти сеї жертви, як бунтують ся всї пристрасти чоловіка проти сповіди, бо чують, що в нїй прикладаєть ся сокиру до їх кореня! Як виступали длятого через усї столїтя проти сеї Тайни, як часто людська злоба брала її на глум і насьмішки! Чи не можна було думати, що при такім поступованю світа стратять наведені слова Ісуса Христа своє значінє?

Та нї. Для Спасителя й Його слова нема жадної перешкоди; Тайна Покаяня Його Божою волею удержалась до нинїшнього дня. Чи й нинї ще мілїони христіян, жадних спасеня, не йде за словом Христа і не обжаловуєть ся в покорі із своїх гріхів? Скільки тисяч людий приймає річно Тайну Покаяня в одній нашій епархії? Чи не спішать завсїгди ще несчисленні ряди христіян до сповіди, щоби очистити свою совість, щоби скріпитись до борби з гріхом і покусами? Справдї слова Спасителя: „Кому відпустите гріхи, тому будуть відпущені, а кому задержите, будуть задержані“ мають помимо всяких перешкод після майже двох тисяч лїт ще завсїгди ту саму силу і ту саму живучість.

2. Ісус Христос на Тайній Вечері взяв хлїб в свої руки, поблагословив його і сказав до своїх учеників слова: „Беріть і їжте, се єсть Тїло моє“. Відтак взяв чашу з вином, зложив подяку, подав їм її і сказав: „Пийте з неї всї, бо се єсть Кров моя, Кров Нового Завіта, котра за многих проливаєть ся на відпущенє гріхів“. (Мат. 26, 26—28). У св. евангелиста Луки додає Господь до сього такі слова: „Робіть се на мій спомин“. (Лук. 22, 19.).

Словами: „Се єсть Тїло моє; се єсть Кров моя; робіть се на мій спомин“, установив Господь Найсвятїйшу Тайну Евхаристії, Службу Божу і священство Нового Завіта. Сї слова оповиті найглибшою темрявою непонятої таємниці; се слова, які, щоби їх гордий розум приняв з вірою, мусять стрінути на найбільші трудности. Хто коли в світї жадав від людського духа так покірної уляглости? Хто в десять лїт після соромної смерти того, що сї слова сказав, заховував би ще їх? Чи хочби один одинокий чоловік підчинить цїлковито свій розум отсим темним словам? Здавалоби ся, що се зовсїм неможливе.

А преці як чудесно удержали ся ті слова, які чудесні наслїдки викликували вони протягом двох тисяч лїт і викликують ще сьогодня в наших часах! Сї таємничі слова усунули жертви жидівського народу, збудували несчислимі ка-

толицькі церкви, ще більше престолів і зібрали коло тих престолів один народ за другим, сї слова кинули ті народи на колїна, щоби почитати Бога і Спасителя укритого під видами хлїба й вина. Чи се не чудо над чудами? Подумайте, що й тепер, після так многих столїть, силою тих таємничих слів приносить ся день в день на безчисленних престолах найсьвятїйша жертва; сила тих слів справляє, що ще й тепер що року приступають в святім одушевленю тисячі молодих людий до Тайни Сьвященства, щоби яко сьвященики вести житє повне трудів і пожертвованя. Часто є се високо талановиті і охочі до житя молодцї, нераз з богатих, славних родин. Вони могли би в світї, як то кажуть, зробити карієру. Та вони зрікають ся всього і волїють в священичім станї жертвуватись великодушно для своїх ближних. Таємничі слова, висказані перед двома тисячами лїт, натхнули їх молодече серце тим духом пожертвованя. Чи се не чудесне?

3. Ісус Христос сказав: „Ти єси Петро і на тім камени побудую Церкву мою і ворота пекла не переможуть її". (Мат. 16, 18). О жадну морську скелю не били нїколи так нагальні бурі, як о скелю, на котрій Господь оснував свою Церкву. Жадним кораблем не кидали так розбурхані филї, як кораблем Петра. Хто перечислить всї переслїдованя, які Церква перетерпіла, всї рани, які їй задано? Хто опише ту ненависть, якою протягом столїть були переповнені так многі серця проти Церкви? Чи не злучилось всьо, сила й наука, злоба й підступ, високе й низке, жидівство і поганство, пекло й світ, щоби знищити Церкву? А помимо того Церква стоїть дальше ще сильна й сьвіжа, іде дальше помимо тої ненависти світа своєю дорогою, роздїляючи людству своє благословенство. Престоли, на котрих сидїли могучі імператори, повалені, розбиті; держави, котрі, здавало ся, будуть вічними, упали, зникли з лиця землї. Та Церква, завсїгди напастована і переслїдувана, жиє ще, терпить дальше і буде й дальше побіджати. Жадна сила світа й пекла не здужала її доси поконати, бо Господь сказав: „І ворота пекла не переможуть її".

4. Ісус Христос сказав вкінци: „Коли Я буду вознесений від землї, потягну всїх до себе". (Ів. 12, 32). Сї слова і їх сповненє се майже найчудеснїйше з усього. Божественний Спаситель показуєсь тут як володар сердець, котрі він чудесною силою до себе притягає, над ними володїє, їх до найбільших жертв одушевляє. Звичайно говоримо: „Хто з очий, той і з думки". І се щира правда. Нїкого в сто лїт пїсля його смерти нїхто більше не любить, навіть в його власній родинї, не говорити вже навіть про далеку Азію або Африку. Всї ті великі мужі минувшини, як вони під тим зглядом сталисьь немічні! Хто жиє

ще сьогодня для Александра Великого, для такого талановитого Цезара, для такого генія, яким був Наполєон І.? Хто ще задля них приносить жертви? Ніхто, ними займаєть ся ще хиба лише ученик в школї.

Тільки з одним Ісусом Христом дїєть ся під тим зглядом зовсїм инакше. Він умер так убого й нужденно, так висміяний й понижений, як жаден инший бідака. Хто инший зараз після смерти не бувби зовсїм призабутий? Хто в двайцять лїт після його смерти на соромнім хрестнім дереві зігнув би ся ще до землї, щоби задля нього піднести з неї стебло? Так, беручи річ по людськи, годї було чого иншого й сподївати ся. А як сталось зовсїм инакше! Ще не минуло й сто дїт після Його смерти, а вже мілїони почитають Його, як не почитали доси жадного чоловіка, ба мілїони є готові проляти за Нього свою кров до останної каплї. Та ще більше. Минає тисяч лїт, а в усїх краях взносять ся в Його честь святинї й престоли і могучі сього світа лежать перед Ним в поросї, щоби Його звеличати. Минає майже два тисячі лїт, а з несчисленних уст гомонить ще завсїгди поздоровлене: „Слава Ісусу Христу — по віки. Амінь“. Чи се не дивне, не чудесне? Де знайдемо в цїлій всесвітній історії подібне явище?

Се походить звідси, що Ісус Христос яко Бог є володарем наших сердець, що Він яко Бог сам в собі і сам через себе є нескінчено достойний нашої любови. І ми, мої дорогі, отворім Йому наші малі й убогі серця; відновім нашу любов і вірність для Нього; через сердечну молитву, через побожне відвідуване Богослужень, через гідне приниманє св. Тайн і через дїла христіянського милосердия, приготовляймо наші серця на мешканє для Нього через св. ласку.

Так показав я вам коротко, що слова Ісуса Христа не проминають. Він колись, може вже й незадовго, скаже про нас слово, яке буде мати значінє на цїлу вічність. Се слово невідкличного рішеня на нашім особистім судї. Коли ми в нашім житю заховувались як вірні ученики Спасителя, то те судейське слово покличе нас до вічної щасливости в небі. Амінь.

За о. *М. Бремшайдом* переказав *Я. Л.*

Гонїм мраки тьмаві.

В часї воєнної заверухи зіткнулись ми з ріжними народами Австро-Угорщини і мали нагоду переконатись, що навіть інтеліґентні круги в західних австрійських провінціях і на Угорщинї, люди з академічним образованєм, знали про Галичину дуже мало, та мали зовсїм ошибочний погляд на тутешні віроісповідні і народні відносини. А загал — з дуже нечисленними виїмками — навіть не знав про єствованє Українців і був переконаний, що в Галичинї живуть — побіч Поляків і Жидів — Росіяни (Russen), яких в Австрії зовуть Ruthenen, хоч вони і віроісповідно і національно зовсїм не ріжнять ся від корінних Москалїв.

Незорієнтованє ширших кругів в тих справах відбилось дуже болюче на українськім народї, а з окрема духовенство витерпіло найбільше...

Завинили і ми самі, бо за мало інформували світ про наше житє-бутє, про наші відносини церковні і народні; жили — як на нинїшні часи — майже відокремлені, „своїм житєм", без живійших взаємин, хочби з одною католицькою орґанїзацією, за мало реаґували на інтензивну роботу неприхильних нам людий, які нароком пускали в широкий світ всякі сплетнї і ложні вісти про нашу Церков, про духовенство і весь народ, не поборювали як слїд змаганьмногих одиниць між нами, що затуманені обединительними мріями, голосили urbi et orbi, що галицькі Українцї се лиш частина „неділимого русского народу" Дійшло до того, що навіть в шкільних підручниках, якими користувались довгі лїта сотки тисячів молодїжи середних шкіл ріжних австрійських націй, подавано ложні вістки про нас; а ті підручники були — як се дуже влучно замітив прихильний нам нїмецький педаґоґ — одним з головних виновників ignorantiae in rebus Galicianis.

Перебуваючи на чужинї, пересмотрили ми 24 шкільні підручники до науки історії церковної і всесьвітної та до науки ґеоґрафії в мовах: нїмецькій, чеській, словінській і італїйській і сконстатували, що в підручниках уложених совіснїйше і стараннїйше зовсїм не згадуєсь про Українців, а в книжках, списаних менше дбало, подають ся зовсїм неправдиві вісти, які лиш баламутять молодїж.

Для приміру наведемо деякі уступи зі загально захвалюваних і апробованих міністерством віросповідий і просвіти підручників до церковної історії: Lehrbuch der Kirchengeschichte für Gymnasien und andere höhere Lehranstalten. Dr. Franz Fischer. Achte Auflage. Wien 1902, підручник, уживаний в австрійських ґімназіях і Lehrbuch der Kirchengeschichte.

Mainred Bader. Innsbruck, 1906, уживаний майже у всїх нїмецьких школах австрійських, альпейських країв. В тих підручниках, призначених і апробованих для католицької молодіжи австрійської держави, зовсїм не згадуєсь про народи гр. кат. обряду: Українців, Ромунів, Хорватів, що живуть в Австрії, анї про історію їх Церков.

Автор першого підручника мабуть хотїв згадати і про Українців, та виписав таку нїсенїтницю: „Die Russen (!) wurden gegen Ende des zehnten Jahrhunderts bekehrt. Ihr Herzog Vladimir warb um die griechische Princessin Anna und erhielt ihre Hand unter der Bedingung, dass er Christ werde. Infolge dessen liess er sich taufen (988.) und nach ihm auch seine Untertanen". (Стор. 51). Про Russ-ів згадує автор ще раз на сторонї 54, як пише про грецьку схизму Керулярія. Дрібним друком (petit-ом) додав таку замітку: „In der Folgezeit wurden durch die Verbindung mit Konstantinopel auch... die Bischöfe Russlands in das Schisma hineingezogen".

Рівнож і автор другого підручника мішає історію української Церкви з історію російської церкви і пише лише про Росію: „Russland erlangte seit dem 9. Jahrhunderte durch Kriege und Handelsbeziehungen mit Bysanz Kentniss von der christlichen Lehre. Leider wurde die aufblühende russische Kirche in das griechische Schisma hineingezogen".

Про унії: фльорентійську і берестейську, про страданя та великі жертви Українців-католиків, що своє житє клали за католицьку справу, що отвирали дорогу католицькій Церкві на Схід, анї згадки!

Навіть найпильнїйший ученик-католик не довідаєсь нїчогісько з сих підручників про Ruthen ів, хиба догадаєсь, що вони є Russen, про яких вчив ся, що вони є схизматиками. Рівнож і в підручниках до всесвітної історії для середних шкіл нема нїчогісько про історію України, а навіть в підручнику для висших кляс гімназіяльних, тепер найбільше уживанім і кілька разів апробованім мінїстерством: Gindely's Lehrbuch der allgemeinen Geschichte für die oberen Klassen der Gymnasien анї не згадуєсь про український народ.

Ще більше баламутять молодіж підручники до науки географії, які подають таки зовсїм неправдиві дані. Вибираємо дві найбільше захвалювані і розповсюднені книжки: Länder und Völkerkunde für 2. und 3. Klasse der Mittelschulen. L. Weingartner. Wien, 1912. Mit Erlass des H. k. k. Ministeriums für Kultus und Unterricht vom 5 Juni 1912. Z. 25.592 und mit Erlass vom 30. Jänner 1913 zum Unterrichtsgebrauche zulässig erklärt і Erdkunde für Mittelschulen. Dr. Johann Müllner. V. Teil. Wien 1910. Mit Ministerialerlass von 9. September 1912. Z. 35.042 allgemein zulässig erklärt.

Оба автори нїчогісько не знають про єствованє 35-мілїонового українського народу. Перший з них вичислюючи

народи заселюючі Росію, так пише; „Drei Viertel der Bewohner sind Russen. Diese bestehen: 1. aus dem herrschenden Stamme der Grossrussen; 2. den Kleinrussen oder Ruthenen zwischen Don und Karpathen(!)". Мати українських городів Київ є у нього „der Mittelpunkt des ältesten russischen Reiches".

Не позволив йому здистансувати себе і автор другого підручника, який про населене Росії так пише (на стор. 42 і 43): „Unter der gemischten Einwohnerschaft des Landes überwiegen die Russen... Die Kleinrussen siedeln in einer Stärke von 20 Millionen beiderseits des unteren Dniepr in Südrussland".

А вжеж сором приносить нїмецькому середному шкільництву підручник: Geographie der Österreichisch ungarischen Monarchie für die vierte Klasse der Mittelschulen. Unter Mitwirkung von Dr. Berger bearbeitet von Dr. Franz Martin Mayer. Zehnte Auflage. Mit Ministerialerlass vom 27. Februar 1912 Z. 6916 für Mittelschulen und mit Ministerialerlass vom 2. Mai 1913. Z. 20.087 für Mädchenlyzeen allgemein zulässig erklärt. Wien 1913.

П. Mayer так представляє (на стор. 115—117) процентове відношенє населеня Галичини: 53% Polen, 43% Ruthenen, а 4% инші нації; що до віроісповіди 45% Katholiken, 42% Griechisch-Ortodoxe. Виходить з сього, що по відчисленю 1% Ruthen-ів католиків — всї галицькі Українцї є православні. І се друкувалось десять разів в шкільнім підручнику!

Нїгде правди дїти автор в загалї не дуже визнаєсь в віроісповідних відносинах населеня Австро Угорщини; майже півтора мілїона Ромунів гр.-католиків почислив до православних, те саме зробив і з гр.-католиками Хорватами, а за те всїх Словаків обернув на гр.-католиків. Гумористичний є його етимольогічний вивід назв деяких галицьких місцевостий, як н. пр. „Броди" від broda і т. и.

Баламутні і неправдиві є і його історичні замітки про Галичину. Після думки автора Східна Галичина належала до Росії (zu Russland) ще перед основанєм галицького князївства і т. и.

Колиж школи вивіновують своїх вихованків такими відомостями, тож не дивуватись, що принагідні воєнні кореспонденти нїмецьких органів, які не мами спромоги або й охоти основно пізнати географію та віроісповідні і національні відносини в Галичинї, а навіть фахові журналїсти і кореспонденти світових журналів: Roda-Roda, Kirchlehrer, письменник Ludwig Ganghofer, на основі таких відомостий, винесених зі школи, та тенденційних інформацій, писали в своїх дописях про православних селян, православних попів в Галичинї, та про муровані православні церкви по наших селах, які збудовано за гроші прислані нашим селянам їх єдиновірцями з Росії. Письменника Ganghofera треба було прилюдно переконувати, що український народ є католицький, та що Росія не

жертвувала би анї сотика нелюбим їй „унїятам“ на будову католицької церкви. Інтелїґент чужинець, що займав високе становиско і мав широку власть, питав підписаного, чи в Станиславівщинї мешкають лиш самі Росіяни (Russen), чи є там ще й инші нації, а один муж на дуже відповідальнім становищи не міг начудуватись, що у Львові є так богато православних церков і то положених в так гарних місцях, як св. Юрська катедра. Треба було переконувати його і поучувати, що українські церкви є так само католицькі, як і латинські костели.

В чеських, словінських і італїйських підручниках шкільних або зовсїм не згадуєсь про нас, або переповідаєсь ошибочні вістки з нїмецьких підручників.

Українська Культурна Рада занялась тою справою і внесла відповідне представленє до мінїстерства віроісповідий і просьвіти, долучивши цїлу низку історичних і географічних перлин, зібраних з ріжних підручників шкільних.

Підносимо прилюдно сей діймаючий для нас факт, щоби звернути увагу свідущих одиниць на потребу згідної і доцїльної роботи духовенства для освідомленя широких кругів про нас, щоби вже раз розігнати ту „мраку тьмаву“, яка налягла сїрим туманом на наше церковне і народне житє, та заслонює правдиве, благородне обличе нашого народу.

о. І. Рудович.

Невідрадна проява.

З ріжних сторін краю доносять про одну дуже невідрадну прояву, на яку наше духовенство повинно звернути пильну увагу.

Жінки покликаних до війска селян дістають, як звісно, з державного скарбу підмогу, або як вони називають пенсію. Отже з сею пенсією дїють ся по ріжних селах, головно підміських, великі надужитя. Замість ужити її на те, до чого вона призначена, на удержанє родини й господарства, замість відкладати її на непевну будучу, можливо чорну годину, наші селянки тратять ті гроші на пусті марниці.

Оповідають приміром у Львові про такий факт: До одної аптики приходить селянка і жадає п е р ф у м и з а 20 (д в а й ц я т ь) к о р о н! Припадково трафила на совісного

аптикаря, котрий селянку насварив і викинув за двері. Але чи зробить те саме аптикар-Жид?

З одного покутського міста пишуть нам, що там селянки з доохресних сіл не виходять майже з шинків і ресторацій. Ба й цукорні мають від них немалий заробок. Замість давнійшої простої одежі носять тепер часто селянки спідниці та фартушки з дорогої матерії, за яку Жиди кажуть собі солено платити.

Така марнотравність гроша се одно лихо. Друге лихо в тім, що наші селянки випродують за безцінь всякий господарський інвентар, живий і мертвий, дуже часто і землю. Се має діяти ся головно в околицях положених недалеко боєвої лінії. Як причину такої випродажі подають те, що й так те всьо може пропасти, коли прийде ворог.

Можливо, що деякі наші інформації пересаджені, що проява, про котру пишемо, є тільки місцевої натури, та все таки грозить вона нашому народному орґанізмови чималою шкодою. Длятого звертаємо на се увагу нашого духовенства. Ми повинні старати ся по своїм силам, де таке лихо стрінеть ся, викорінити його з коренем. Передовсім не треба спускати з очий жидови. Попри денунціяцію на наших дюдий, головно священиків, управляють Жиди тепер дуже запопадливо штуку розпіячуваня, деморалїзованя і ограблюваня нашого селянства. Воєнна заверуха сьому розбоєви дуже сприяє. Та священики не сміють сього стерпіти, а з нараженєм навіть на доноси й арештованя мусять відривати насильно кровожадні пявки від тїла своїх вірних.

До українського Духовенства!

Виділ Товариства св. Апостола Павла, маючи за собою довголїтну традицію і працю, наміряє тепер, в ту велику історичну пору, яку переживаємо, продовжувати свою дїяльність. Хоче в тім часї, коли на світовім годиннику бє велика година нової судьби і долї України — в пору, коли рішати ся будуть житєві питаня і кличі, відновити і розширити в рамах свого статуту ворожим наїздом перервану працю. Виділ є свідомий своєї задачі і своїх обовязків; але за ним мусить станути в сильних та зорґанїзованих кадрах ціле українське духовенство. Він тільки тоді буде почувати ся сильним, коли його членів сполучувати буде одна ідея і один

могутний клич: добро католицької Церкви і добро українського народу. Нехай та славна марка патріотизму і марка провідників народу, яку виробило собі українське духовенство працею, самовідреченєм, трудом і пожертвованєм, дальше утверджуєть ся, та нехай буде заохотою до ще більших трудів. Ми тільки дальше, а все глибше впускаймо леміш в рілю Христової винниці і української ниви. Нехай тому поверне в давне русло праця кружків — нехай єдинить сили своїх членів — анї одної одиниці не може там бракувати. Нїяка робота не повинна бути за важка для нас; коли кликати нас буде голос Церкви й народу на жниво — ми спішім робітниками першими, а вертаймо з роботи послїдними; даваймо самі почин до нових робіт.

Просить ся надсилати звіти про відносини парохій, про житє в кружках, про всьо, що тикаєть ся добра загалу і одиниць. Просить ся подавати факти конкретні й представлені ясно та річево.

Всї письма належить адресувати на руки голови Товариства Всесвітлїйшого Отця Пралата Евгена Гузара, Львів, вул. Зїморовича, ч. 7.

За Видїл Товариства св. Апостола Павла

о. Евген Гузар, голова. *о. Евген Монцїбович*, секретар.

ВСЯЧИНА.

Від видавництва. На час війни буде „Нива“ виходити раз в місяць. Річна передплата мусить лушити ся 10 кор. Перше число видаємо в обємі три і пів аркуша. Коли усталить ся число передплатників і позволять матеріяльні засоби, збільшимо обєм поодинокого числа до чотирох аркушів. — Всїх прихильників нашої часописи просимо горячо спомагати нас статями, дописами, короткими а практичними проповідями і всякими вістями, головно з церковної области. Пожадана була би передовсїм коротка історія коли вже не кождої парохії, то бодай кождого деканату за час російського наїзду. Головну увагу просимо звертати на православний рух. Нам потрібна якнайдокладнїйша церковна статистика (кого арештовано, кого покарано, хто перейшов на православє,

хто виїхав за границю, скільки душ перейшло на латинство, як відносились наші вірні до православної пропаганди і т. д.). Всїх наших довжників просимо надсилати посліпату з попередних літ.

Святїйший Отець про війну. Святїйший Отець, приймаючи новорічні бажаня від римської шляхти, висказав ся, що нині більше, чим колинебудь показала ся знов історична правда, що місце намісника Христа тим більшим ясніє блеском, чим більше варварськими стають часи ізза переваги насильства й ненависти. Папа відвертає очи від страшного видовища, де тільки народів, присилованих до сього судьбою, веде з собою нечувані боротьби, і висказує подяку римському патриціятови, котрий в дусї заповідий християнської культури, спішить з помочию зрастаючій нуждї вчинками, грішми, духом і словом.

З Сокальщини. З вибухом війни наші власти арештували отсих русофільських священиків: о. Грицика з Завишнї, о. Лаврецького з Добрачина, о. Плешкевича з Боратина і о. Раставецького з Сїльця. — За дозволом львівського губернатора зїхали ся члени повітової ради і вибрали новий виділ (маршалок з заступником і секретарем виїхали), до котрого війшло також трех Українців, між ними о. Трешневський з Хороброва і о. Криницький з Бобятина. Губернатор Сокальщини спротивив ся виборови священиків, але остаточно ґенерал-губернатор Бобринський рішив в їх користь.— В Сокальщинї є якесь число москвофільських громад (головно понад границю) і там розпочала ся аґітація за переходом на православє. До Теляжа вернув звісний батюшка Ілечко, котрий був там ще перед війною, але в час втїк до Росії. На православє перейшли невдовзї москвофільські села (виборцї посла Маркова) Скоморохи, Ількович (крім одного Романа Штикала), Торки, Ульвівок, Стенятин, Свитазів, Городиловичі, Завишня, Боратин і Добрачин, але в кождій громадї остала часть при греко-католицькій Церкві. Православні батюшки були в Боратинї, Теляжи і Торках; до Ульвівка і Городилович приїзджав батюшка зі Жджар (вже за границею). В українських селах навіть не пробували аґітації за православєм і з ухраїнських селян на православє не перейшов нїхто. Для піддержки православної аґітації зїхали до Сокаля в сїчни чи в лютім 1915 р. волинський архієпископ Евлогій. Тодї в Сокали посвячували православну церков, на яку перемінили будинок польського Сокола. Начальство видало приказ всїм церквам явити ся з процесіями. В Сокали була тодї велика парада, але до поширеня православя вона не причинила ся. — В повітї остали українські священики майже всї, крім о. Ринявця з Белза, котрого арештували

австрійські власти і котрий сидів в Остригомі на Угорщині до червня 1915 р. Світська українська інтеліґенція зі Сокаля виїхала що до одного. Росіяни оставили наших священиків в спокою (так само оо. Василіян в Кристинополи); на донос москвофілів арештували тільки о. Степана Сапруна зі Стенятина і учителя зі Стенятина Ґудза і обох зіслали до Росії, де доси пробувають. — Як всюди, так і в Сокальщині, Росіяни видали приказ нашим селянам виїздити до Росії. Се відносило ся в першій мірі до тих селян москвофілів, котрі перейшли на православє. Православним селянам голошено (за перехід на православє обіцяли селянам по 100 рублів, а платили по 3 рублі), що вони мусять втїкати, бо коли остануть, то „Австрійці їх вивішають". Перед відворотом приїздили до села російські жандарми і салдати і силою виганяли православних до Росії. Перші втїкли православні батюшки, а за ними післали Росіяни православних зі Скоморох, Теляжа, Ульвівка, Ількович, Торок, Стенятина, Свитазова, Боратина, Добрачина, Городислович, Завишні і Конотіп та поодинокі москвофільські родини з инших громад. Втїкли також о. Грицик, катихит учительської семинарії в Сокали з родиною і жінка та дїти арештованого о. Грицика в Завишні.

Видає і за редакцію відповідає **свящ. Ярослав Левицький.**
З друкарні „Дїла" Львів, Ринок ч. 10.

8767

Ч. 2. Р. XII.

НИВА

МІСЯЧНИК ПОСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ.

Адрес Редакції:
Львів, ул. Зибликевича 30.

ЗМІСТ:

Спір за Холмщину 57
Юліян Дзерович: Задачі Ставропігії під теперішню хвилю 67
Епископ Чехович 82
Юліян Дзерович: Матеріяли до історії мартирольогії нашої Церкви в часі всесвітної війни . 92
М. Бремшайд: Питанє до нас самих „Хто ти єси?“ 101
М. Бремшайд: Погубність релїгійної байдужности 103
о. Йосиф Маринович: Реферат про станову священичу орґанїзацію 106
Сиротинські захисти. Фондація ім. Митрополита 115
о. Іван Стрільбицький: De facultate binandi . . . 120
Після столїтного ювилею уродин творця українського гимну 122
Митрополит гр. Шептицький про українсько-польські взаємини 124
Біблїоґрафія 126
Всячина 128
Переписка 136

ЛЬВІВ 1916.
З друкарні „ДЇЛА“ Львів, Ринок ч. 10.

НИВА

Виходить з початком кождого місяця в обємі трох до чотирох аркушів друку.

ПРЕДПЛАТА ВИНОСИТЬ:

Річно 10 К. Піврічно 5 К. Поодиноке число коштує 1 кор.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ:

Львів, ул. Зибликевича, ч. 30.

НИВА

МІСЯЧНИК ПОСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ.

Ч. 2. Львів, 1. лютого 1916. Рік XII.

БІБЛІОТЕКА ім. ШЕВЧЕНКА Наукового Товариства

Спір за Холмщину.

Спір розпочала люблинська „Gazeta ludowa“ статею: „Ziemia Chełmska zagrożona“. У сій статі читаємо:

„... Небезпека (для Холмскої землї) виходить від греко-католицького чину ОО. Василіян. В просторім меморіялї, внесенім до Апостольської Столицї, як і до австрійських властий, сей чин жадає нї більше нї менше тільки обовязкового переписаня на східний то є греко-католицький обряд всїх тих бувших унїятів, що користаючи з російського акту толєранції записали ся яко римо-католики. В заміну за те обіцює собі і иншим чин ОО. Василіян, що після сього урядового переписаня римських католиків на східний обряд, визнаваний галицькими Українцями, перейдуть на лоно католицизму ті православні, що доси ще позістають при московській схизмі. Таке жаданє мусить польська суспільність відперти як найенергічнїйше“.

Отсе донесенє люблинської часописи дало нагоду „Kurjer-ови Lwowsk-ому“ до кількох статей звернених проти нашої Церкви, проти ОО. Василіян і проти нашого сьвітського духовенства.

І так в статї „Prawosławie w Galicyi“ (ч. 41 і сл.), в якій за русофільським „Голосомъ Народа“ [1]) реєструє всї випадки апостазії серед наших вірних і священиків, читаємо: „Є в нїм (меморіялї ОО Василіян), на випадок зреалїзованя пляну ОО. Василіян, небезпека, що грозить західній культурі в її

[1]) З яким апаратом знаня мови „Голосу Народа“ референт редакція „Kurjer-a Lw.“ статї русофільської часописи видно з того, що слова „Печальная хроника“ перекладає: d o k ł a d n a (!!) kronika“.

борбі з культурою східною, бо створює поміст, по котрім веде дорога лише до культури східної".

В дальшій статї „Ks. Bazylianie a chełmscy unici" (чч. 48—50) полемізуючи з „Українським Словом" пише „Курєр" між иншим: „Dreszcz mimowoli wstrząsa, gdy się czyta o nowym, wszelkie inne przechodzącym objawie greckiej perfidiji... W tym obrządku (латинськім) poznał (Холмський народ) jedyną obronę przed schizmą, zawsze mu grożącą... Czy tu w Galicji... potrafili (ОО. Василіяни) wychować zastępy wiernych kościołowi katolików, którzy... oparliby się pokusie i dochowali wierności unii? Są, ale nieliczni i to przeważnie tam, gdzie polski działał kapłan. Czy żal ks. Bazylianom, że męczeński, pobożny do heroizmu lud chełmski, znajdzie w kościele polskim nieporównanie więcej pokarmu dla swych dusz zgłodniałych, niżby znalazł w cerkwi (унїятськім)? Bo gdzież są w cerkwiach te częste, codzienne Komunie św., tak już liczne w polskich parafiach... Gdzież te już liczne w polskich parafiach związki religijno-społeczno humanitarne[1]) (niepolityczne, bo od tych istotnie roi się w greckim (нашім) kościele)?... Pocóż szukać Ks. Bazylianom pracy na cudzej (!) niwie, kiedy swoja taka zachwaszczona, kamienista, jałowa?... Ufamy, że memorjał Ks. Bazylianów rozpatrywać będzie stolica apostolska, dobrze poinformowana o sprawie (a także o unji, kfóra w tym stanie, w jakim się dziś znajduje, jest niestety bolączką na ciele kościoła)..."

Дальше подає автор історію насильного знесеня Унії в Холмщинї, підчеркуючи роботу Попєля і инших галицьких апостатів.

„Niezawodnie wszyscy — пише дальше „Курєр" — ci Kuziemscy, Cybyki, Semiki, Stemł wie, Sitnicey, Hoszowscy, Popiele i t. d., to były jednostki, ale dziwna, że tych jednostek było aż tyle i że ilekroć rząd rosyjski zaostrzyć pragnął prześladowanie unitów chełmskich, ilekoć nowych chwytał się sposobów dla narzucenia im prawosławia, zawsze znajdował chętnych dla tego celu szermierzy wśród gr. kat. duchowieństwa w Galicji. Czy przypadkiem nie był i to także jeden z popów, dla którego unici chełmscy po r. 1905 tak tłumnie rzucili się do przyjęcia rz.-kat. obrządku?"

В другій відповіди „Українському Слову", в статї „Spaliło na panewce" (ч. 56) читаємо:

„... Zaznaczamy, że szczerość i lojalność należy do znamiennych rysów charakteru polskiego; zestawiamy perfidję innej „nacji", która bodaj, czy nie jest w błędzie mniemając, iż wiele wskóra szarpaniem imienia polskiego. Czy zaś ks. Jaworski, Roszetyłowicz... byli jawnymi wrogami ukraińskiego narodu, nam nie wiadomo, zapisano natomiast na kartach hist rji, że takich, jak oni, było bez liku. Tej legji zaprzańców duchownych nie zrównoważy „łatyńskij ksendz" z Żółtaniec..."

[1]) Се всьо пише „Курєр", недавний ще Савло!

Після сих статей мусів „Курєр“ помістити заяву Впр. Отця Протоігумена Філяса Ч. св. В. В., що цїле донесенє люблинської „Gazet и lud-ової виссане з пальця, бо ОО. Василіяни такого меморіялу до Риму і до світських властий не вносили...

Помимо того „Курєр“ не успокоїв ся і шарпав дальше як наше духовенство взагалї, так ОО. Василіян з окрема. Нового однак в його дальших писанях не знаходимо нїчого.

Розберім деякі важнїйші заміти сучасного речника східно-галицкої польської інтелїгенції.

* * *

Наведені нами голоси польської преси дуже знаменні. Вони свідчать наглядно про сум і тревогу, яку викликує у Поляків (тих Поляків, що дали так гарні докази своєї любови й зичливости для св. Унії в колишнїй Польщі, а опісля під російським правлїнєм і в нашій Галичинї) — сама згадка на можливе воскресенє тої Унії в Холмщинї і на Волинї. Тїшить ся Апостольська Столиця в надії, що кров українських мучеників зродить нову цвітучу галузь для кат. Церкви, радїють всї католики світа, що з нашого народу спадають кайдани орієнтальної схизми, а польських католиків огортає — сум і тревога! Чи се не знаменне? Сумують і трівожать ся, що правда, і російські православники.

Яким все був і мабудь все позістане польський націоналїзм для української нації, таким був і мабудь все буде польський католицизм для нашої Церкви. Нехай буде і Україна, на те, щоби Польща мала з чого тягнути для себе ренегатів і з них формувати свою шляхту нехай буде і церковна Унїя, але тільки як рабиня латинського обряду,

Колиж Україна не хоче бути рабинею Польщі, а Унїя рабинею латинского костела,

Такою була Польща і таким її католицизм

„Повшехного“ мабудь нї, бо із звичайного катехізму знаємо, що Церква, яка видає мучеників та ісповідників католицької віри, є найкрасшою славою Христової Церкви; а такою була Унїя по всї часи свого істнованя і є нею так само нинї, чого докази дала в часї найновійшої російської інвазії в

особі вивезених в неволю священиків і в мужнім обстоюванню за віру загалу нашого народу й клиру. Діла — про котрі ми в польськім костелї від соток лїт нїчого не чували!

Російська інвазія виказала апостазії не лише у простого народу, але й між священиками. Про се свідчать виписки з „Голоса Народа“ і инших жерел, наведені дуже скрупулятно в „Курєрі“ чч. 42 і 44.

Хоч се, що ті мутні жерела видавали (як се тепер всї бачимо) показало ся в більшій части простою брехнею й нечесною агітацією, розсїваною на те, щоби баламутити народ, а Евлогієви і його наганячам напихати декорації й рублї, то однак не перечимо, що схизма справдї нанесла нашій Церкві тяжкі рани. І нїхто більше над тим не болїє, як ми самі. Ми судимо себе також перед Богом і Церквою, о скільки в тім було нашої вини.

Але чи се справедливо дивитись тїдьки на те, що злого стало ся, і ще те зло односторонно освітлювати, а примикати очи на ті справдї гарні обяви вірности Церкві і постійности в вірі, які виказав загал нашого народу і загал нашого клиру? Коли би хтось хотїв судити римо-католицький костел в Польщі лише з того, що з нього (хоч нїхто його не переслїдував) виріс Маріявітизм і Мацохізм, зродив ся також незалежний костел в Америцї, і через се хотїв би назвати його bolączką w ciele powsze hnego k ścio'a“, чи се булоби льогічно, а передовсїм, чи булоби се чесно? Колиби ми хотїли судити про польський костел з апостазій як між вірними, так і між священиками, з апостазій, що осквернили історію костела в недавних часах переслїдуваня католиків в Мінськім епископстві (про що обширнїйше поговоримо низше) — чи се булоби чесно? А нас не має болїти те, що про цїлу нашу Церкву судить ся на підставі смітя, яке забрала собі схизма, а не згадуєть ся нї словечком про пшеницю, що перетревала бурю й слоту і своїм здоровим зерном

приносить честь католицькій Церкві?! І серед яких обставин? Коли Митрополита вивезено, Перемиського Епископа замкнено в кріпости, Станиславівського Епископа не допущено до епархії, коли понад 600 парохій нагло знайшло ся без священиків, коли по селах полишались самі лиш жінки, старці і дїти, коли схизма споможена воєнними средствами кинула ся на нашу Церкву і з всякою безоглядностию одних священиків з церков викидала, других до неволї депортувала — отже серед обставин, від котрих про тяжші і прикрїші годї хиба й подумати, помимо того всього загал клиру і народу не угнув ся анї перед перекупством, анї перед погрозами, анї перед нагайками, вязницею або неволею. Частина відпала, на загал зовсїм не велика. А не треба забувати й те, що тих апостатів, яких в часї останної російської інвазії вимела схизма з нашої Церкви, вигодували якраз ті, що то на короткий час перед війною писали в „Dziennik y poisk im“: „Trochę szyzmy w Galicyi nie zaszkodzi“, та й на перекір всїм засадам католицької віри, ба й інтересам нашого краю й держави ставили стараючим ся о парохії кандидатам условя: „Czy ksiądz należysz do partyi staroruskiej?“.

І чогож тепер гіршите ся, панове, побачивши, що посїв не нашої, а вашої таки культури видав достойні плоди?

Та впрочім се не новина для нас, не новина і для вас. Як би ваші батьки не були продавали Унії Росії зачавши від елєкційного сойму за Володислава IV аж до розбору Польщі, не була би й Росія в силї її знищити, а може би й взагалї не була Росія дійшла до тої сили, котру нинї приходить ся ломити, не булоби певно і тої русофільської язви в нашім народї, яку ваші предки засїяли, а внуки довели до зросту.

А нинї ви хочете виступати перед світом в роли оборонців Унії в Холмщинї і критиків її в Галичинї! Точно як в байцї, де вовк хотїв наймити ся за сторожа овець. Та в тім і біда, що на світї не перевели ся люди з вовчим апетитом і вовчою етикою...

* * *

Розглядаючи нинїшний стан Унії, критик неупереджений і не заслїплений пристрастями, бачить вправдї в нїй, а радше у людий, що до неї належать, хиби й недостатки, а часами й тяжкі навіть упадки (але чи мало їх мають ісповідники латинського обряду чи то в польськім костелї, чи в якім небудь иншім народї?!), але рівночасно також бачить загал народу й клиру, що щиро служить Господу Богу, мужно визнає святу віру і відзначаєсь справдї католицькими чеснотами, неменше чим инші католицькі народи. Та щоби те бачити, на те не вистарчить читати „Голосъ народа“ або тому подібні инші жерела і з нього винотовувати те,

що пригідне до осудженя инших, але треба кромі легкости в пері мати передовсїм чесне серце. Тодї доглянеть ся і по церквах „te częste codzienne komunje św., tak już liczne w polskich parafiach“ і „siedmioletnie dzieci szkolne przystępujące do pierwszej k munji św.“, доглянеть ся і „związki religijno-społeczno humanitarne“, доглянеть ся зовсїм таку саму обильність „pokarmu dla dusz“, що й по костелах.

* * *

Через поворот до Унії — кажуть Поляки — відпадуть Холмщаки від культури західної, а будуть наражені на небезпеку культури східної... Не про иншу культуру може тут бути хиба бесїда, як тільки про культуру церковну і то виключно церковно-польську.

Якаж се культура? Ми її знаємо аж надто добре. Чого може навчити та культура? Нехай за нас говорить історія нашої Церкви з XVI та XVII століття, нехай за нас говорить історія Потія й Рутського і їх наслїдників. Скільки то письм не написались Папи до польських католицьких епископів, скільки не видали розпорядків дотично Унії, і чи хоч одноднїсеньке письмо, чи хоч один — однїсенький розпорядок Святїйшого Вітця знайшов відгомін в католицькій совісти епископів?

Послухаймо, що говорить про сю саму справу x. Henryk Jackowski T. J. в своїй брошурі „W sprawie ruskiej uwag kilka“ ст. 5.: „Jest to prosta, początkowa zupełnie zasada katechizmowa, że Kościół katolicki jest społecznością ludzi wyznających jedyną prawdziwą wiarę Chrystusową, zażywających postanowione od Chrystusa Pana Sakramenta św, і połączonych pod jedną widzialną głową Kościoła, Namiestnikiem Chrystusowym, Papieżem Rrzymskim. Cechą więc każdego prawdziwego katolika jest prócz używania SS. Sakramentów, przywiązanie do Wiary i posłuch dla Papierza. Więc ani narodowość, ani też obrządek nie stanowi o tem, czy kto jest dobrym katolikiem, і śmiesznem by było mniemać, że Włoch lub Hiszpan jako taki jest lepszym katolikiem, niżeli Francuz lub Niemec; jak również niedorzecznem byłoby twierdzić, że Łacinnik lub Ormianin wierniejszym synem kościoła, niż Rusin, lub Chaldejczyk. Szczera, nieobłudna wiara, ta wiara, bez której niepodobna podobać się Bogu — i uległość dla tego, któremu w osobie św. Piotra powiedziano: Paś owieczki moje, paś baranki moje, — oto, co jedynie rozstrzyga o tem, czy i o ile kto jest katolikiem. Św. wiara katolicka dla tego, że cała jest prawdą, daje zdrowe і w całem tego słowa znaczeniu uczciwe zasady, uległość Stolicy św. uczy karnoś-

ci; gdzie słaba i chwiejna, lub tylko mało oświecona jest wiara, tam mnożą się zasady przewrotne, lub miejsce zasad zajmuje ; i również, gdzie lekceważą lub pomijają najwyższą, bo jedynie na prawie Bożem opartą powagę Stolicy św., tam upada też wszelka karność, i znaczenie ma już **sama tylko powaga przemocy.** Oto najistotniejsza przyczyna rozprężenia, jakie spostrzegamy w tegoczesnych społeczeństwach, **oto też przyczyna prawdziwa i najgłówniejsza zachwiania się Unii**".

Тою „західною" культурою заразились на жаль і деякі з наших людий, ті якраз, задля котрих „Курєр" робить нам докори. Коли вільно Епископови не слухати Папи, то чомуж після рації „західної" культури не можна допустити ся того самого гріха звичайному священикови й мірянинови?

* * *

Якийсь ревний „католик" пише в „Курєрі" (ч. 48), що латинський обряд се одинока оборона перед схизмою. На таке твердженє може відважити ся хиба той, що про історію своєї „ojczyzny" не має найменшого понятя. Послухаймо, що говорять про се люди з здоровим розумом і з знанєм історії. Згаданий вже в горі x. H. Jackowski T. У. („W sprawie ruskiej" ст. 3) каже: „Dla Polaków Ruś unicka była zawsze najdzielniejszem przedmurzem przeciw natarczywości schizmy r syjskiej, tak dalece, że w ost tnich jeszcze czasach jedynie niezłamana żadnemi prześladowaniami wytrwałość Unitów Podlaskich wstrzymywała zamierzone zapędy schizmy przeciw katolikom obrz. łać. Niech tylko, czego nie daj Boże, ugnie się hartowna wiara Podlasia, a na Polaków

[1]). Кажемо з розмислом „холмських унїятів", бо Холмщаки, бувші унїяти, які приняли латинський обряд лише з конечности (Унїя в Росії недозволена!) не перестали після прав кат. Церкви бути унїятами. Латинський обряд був для них лише визначеним, тимчасовим обрядом.

już całym swoim ciężarem cisnąć będzie schizma".

Другий Єзуїт Х. У. Załęski („Kartka z dziejów koś ioła katolickiego w Rosyi") пише: „Załatwiwszy się z Unią, wziął się car Mikołaj do obrządku łacińskiego... Odrazu więc zamyka 200 klasztorów, znosi uposażenie duchowieństwa i zakładów dobroczynnych, majątki poklasztorne i same klasztory katolickie oddaje mnichom i mniszkom prawosławnym... Nadto do 1600 zakonników i księży świeckich ujrzało się nagle wiecznymi skazańcami i tułaczami... Jednocześnie uległy zagładzie ogniska oświaty narodowej polskiej..." (ст. 3). — „O to jedynie p. Pobiedonoscewowi chodzi, by... przygotować dla siebie powolną opinię dla przeprowadzenia ponownie wśród Polaków łacińskiego obrządku tych strasznych scen krwawych, godnych mongolskiej tradycyi dzisiejszej urzędowej Rosyi, jakich byliśmy świadkami w r. 1875 na Podlasiu, a w r. 1839 na Litwie i Rusiach". (ст. 11). — „Bo skoro nigdzie nie będzie języka polskiego, to będzie to naturalnym dowodem, że niema Polaków... a skoro niema Polaków, to naturalnie nie może być w Rosyi kościół katolicki, bo „Rosya cała jest i chce być prawosławną". I poczną się „dobrowolne" nawracania ludności polskiej katolickiej „na wiarę jej ojców prawosławną". I zarumieni się Litwa i Małopolska, a także i Królewstwo potokami krwi naszych męczenników. Środek ten godny rządu rosyjskiego **uda się niewątpliwie**, rozbije nim kościół katolicki, zamieni 10.870 mil kwadratowych ziemi polskiej w kraj niewiernych, w oczach Rrzymu apostolskiego będzie Polska rosyjska terra in patribus infidelium. **Nastąpi to niewątpliwie**, jeśli miłosierdzie Boże zamysłów potęgi piekelnej nie zniemoże... (ст. 12—13).

Ось як виглядає та „одинока оборона перед схизмою", якою має бути латинський обряд.

Що слова кс. Заленського й кс. Яцковського се не фрази, доказує історія польських латинських епархій в Росії з другої половини 19. століття. І так прим. епископство Мінське, яке в початках 19. століття числило 12 деканатів, 93 парохій, 162 костелів, 50 монастирів і около 200.000 вірних, може в р. 1885 виказати ся тільки 30 парохіями і 62 тисячами вірних. Инші парохії з своими костелами і вірними перейшли на православє. В самім Мінську було в 1843 р. 14 католицьких костелів, 2 каплиці, 4 костели філіяльні підміські і 3 каплиці в найближших селах, а в повіті 14 костелів парохіяльних, 7 філіяльних, 24 каплиць і 5 монастирів. В р. 1885 остало в Мінську лише 2 костели, а в повіті 5 (з сих остатних анї один не

мав пароха). Один лише мінсько-бобруйський єпископ Александер Добринїн навернув на православє понад 50.000 латинників. (Гл. Х. У. Załęski: Kartka z dz. k. k. — ст. 37, 39 і сл.). Так оборонив латинський обряд Поляків Мінської епархії (Литовців було католиками лише дуже малий процент) перед схизмою...

* * *

Поляки залюбки витикають нам ріжних апостатів, як Семашка, Попеля, Наумовича, а з новійших Решетиловича, Яворського і т. д. Та — спитаємо — чи се лише наш монополь? Чи нема таких апостатів у Поляків? Річ природна, що не в Галичинї за ними шукати, а там, де й вони поневоленою нацією, в Росії.

Послухаймо вперед, що говорить Ks. H. Jackowski T. J. („W sprawie ruskiej" ст. 6) про галицьке таки польське духовенство з недавних часів: „— Z chlubą przychodzi mi stwierdzić, że... coraz rzadsi bywają (в Галичинї) w szeregach kapłanów łacińskich oni proboszcze, których ktoś złośliwie może ale niesiety trafnie nazwał n i e p a s t e r z a m i l u d u B o ż e g o, a l e z a w i a d o w c a m i c. k. u r z ę d ó w p a r a f i a l n y c h... Tacy, którzy... na „Boże coś Polskę" padali w kościołach na twarz, lub nawet krzyżem legali, ale n a p o d n i e s i e n i e p o d c z a s M s z y ś w. c h o ć b y n a c h w i l k ę p r z y k l ę k n ą ć n i e r a c z y l i, tacy najmniej mają prawa, żeby przyganiać Rusinom, jeśli raz poraz zdarzy się, że ci lub owi księża w kazaniach swych więcej mówią o... krzywdach swego narodu... albo... nadużywają różności obrządku, aby swoich coraz bardziej odstręczać od... Łacinników..."

Про польське духовенство в Росії пише кс. Заленський („Kartka z dziejów Kościoła kat.") так: „... Od lat 16, gdy oprócz zakonników przeszło 100 kapłanów... rząd zesłał na Sybir, zostawiając na miejscu s a m y c h t y l k o w y r z u t k ó w, k t ó r y c h n i e t y l k o ż a d e n k o ś c i ó ł, a l e n a w e t ż a d n a s p o ł e c z n o ś ć b e z u j m y i z a r a z y d l a s i e b i e p r z y j ą ć b y n i e m o g ł a, odtąd demoralizacya w postaci mordów, rozbijów"... (ст. 43). — „Rząd rosyjski nie mogąc zdemoralizować całego duchowieństwa, zmuszony poprzestać na k i l k u d z i e s i ę c i u zaledwie jednostkach w y z u t y c h z w s z e k i e g o p o c z u c i a u c z c i w o ś c i, księży, którzy z a z w y k ł e z b r o d n i e u c z e s t n i c t w a w z a b ó j s t w i e w ł a s n y c h d z i e c i, zwykłego o s z u s t w a, najpospolitszej k r a d z i e ż y i g r a b i e ż y mienia kościelnego, a nawet ś w i ę t o k r a d z t w a, ludzi tak s p o d l o n y c h, jak księża S ę c z y k o w s k i, M a ł y s z e w i c z, K o p c i o g i e w i c z, że już pominę innych, których żadne wyznanie, żadne społeczeństwo, bez nader surowej pokuty, do grona swego, i bez najwyższej wzgardy przyjąć by nie mogło..." (ст. 9).

Навіть такі людці, як Семашко і Попєль не є виключно лише нашою спеціяльностию. Мають і Поляки свого Семашка чи Попєля в особі кс. Макаревича Шимона, канонїка катедри в Вильнї і декана Мінського. В р. 1886 внїс кс. Макаревич на руки мінського губернатора до мінїстра внутрішних справ Толстоя старанно виготовленнй проєкт „наверненя“ на схизму польсько-католицького населеня. (Цїлий проект поданий дослівно у кс. Заленського ст. 75—79).

„Tyle jest słów projektu ks. Makarewicza — пише кс. Зал. — noszącego miano księdza rzymsko katolickiego, a zajmującego urząd dziekana mińskiego. — Prawda, że piękny kapłan, a takich niestety — coraz więcej... Rząd rosyjski posługując się zdrajcami, tychże używa za narzędzie swej polityki a otrzymując od ni h ciągłe rady, nie ustaje w swych czynach prześladowczych. Dzisiaj w gubernil mińskiej wszyscy niemal dziekani kościoła katolickiego są pokornymi sługami nauki rządowej. — Część duchowieństwa katolickiego na Litwie jest w stanie zupełnego spodlenia“... (ст. 79).

Досить, думаємо, вже і сих виписків з самих польських жерел, щоби виробити собі суд про справедливість замітів польської преси в сторону Унії і греко-католицького духовенства.

* * *

Що до заміту „грецької перфідії“ і самохвальби про „щирість і льояльність польського народу“ — відсилаємо польську пресу по відповідь до українських політичних дневників, ось хочби до найновійшої пєредовиці в „Дїлї“ ч. 8933. Ми радимо від себе „Курєрови“, щоби бодай тепер, недавно після інвазії, не тикав зовсїм тої справи „щирости й льояльности“, бо се виглядає на кпини не тільки з своїх некритичних читачів, але й ще з когось...

Свщ. Юліян Дзерович.

Задачі Ставропігії

під теперішню хвилю.

Старинні, сірі мури при ул. Руській у Львові дістали дня 2. лютого с. р.*) нових господарів. Серед дивних обставин звершив ся перехід сеї старинної інституції та мілїонового майна в руки наслїдників. Не через смерть попередних власників, не через зреченє ся в користь нових дїдичів, а прямо через утечу дотеперішних володїтелїв перейшла Ставропігія під нову управу. „Дивні суть дїла Твої Господи, і де найде слів, щоби Тебе достойно похвалити“...

Та сама Ставропігія, яка забувши на свою присягу**) складану кождим поодиноким членом при принятю в члени, служити католицькій Церкві, застановлялась вже над „своєю історическою ролею в защитї православя“, — нинї в руках щирих католиків! Та сама Ставропігія, яка в своїй бурсї виховувала янїчарів, найлютїйших ворогів свого рідного народу: нарибок москвофільський — нинї дає приміщенє під „Українську Захоронку“. Та сама Ставропігія, що давала гостинний захист чорносотенним, україножерчим: „Прикарпатской Руси“ і „Голосови Народа“, — нинї гостить у себе в своїх старинних мурах

*) Загальні збори членів Ставропігійського Інституту уЛьвові. Дня 2. с. м. відбули ся в сали Ставропігійського Інститута у Львові надзвичайні загальні збори членів, скликані правительственним комісарем, п. Адамом Смулкою, якому після утечі старшини Інституту з російською армією зі Львова передане було все інститутське добро в завідуванє. У зборах взяло участь 75 членів. По провіреню запрошень їх з членською лістою і по звітї правит. комісаря з його чинностий в Інститутї від часу відзисканя Львова, наступили вибори управи Інститута і контрольної комісії. Вибрано цїлу управу одноголосно, а іменно: сенїором рад. дв. Гр. Кузьму, містосенїорами ст. радників Юліяна Сїчинського і Ів. Кивелюка, а членами ради (совіту): д-ра С. Барана, радн. двору Ол. Барвінського, пос. д-ра С. Голубовича, радн. С. Громницького, надрадн. Ол. Кмицикевича, дир. д-ра Ол. Кульчицького, пос. д-ра К. Левицького, радн. д-ра Евг. Озаркевича, радн. С. Мидловського, п. Мих. Стефанівського, радн. Льва Шеховича, проф. д-ра Вас. Щурата. До контрольної комісії вибрано радн. К. Бандрівського, радн. Гр. Пежанського і дир. Ом. Саєвича.

**) Рота присяги звучить: Въ имя Отца и Сына и святаго Духа, Аминь—Азъ (імярек) присягаю Господу Богу всемогущему, яко пріятъ въ соборъ Заведенія Ставропигіяльнаго Львовскаго исповѣдую вся артикулы вѣры святыя греко-католическія даже до послѣдняго жизни моея издыханія, вся его заведенія, привилегія, обыкновенія и цѣлость всѣми силами удерживати, противо правомъ и доходомъ его ничтоже дѣлати, обязанности же на мя уложенныя, всегда вѣрно и точно исполняти буду. Тако ми Господи Боже поможи въ Тройци святѣй єдиный. Аминь.

наше: „Українське Слово“. Та сама Ставропігія, якої книгарня в своїх вінах, на своїх полицях мала лише „православний“ корм душі, — нині се все може дати на „зяденіє мишам“, бо покупнів при нинїшних, змінених обставинах годї буде найти. Та сама Ставропігія, яка підчас наїзду прикрашувала свої домы „трехцвєтним русским флагом“, а з нагоди виповідженя італїянської війни з радости замаялась і італїянським „флагом“. — нині — спускає з криші своїх домів австрійський чорножовтий і український ненависний синьожовтий прапор.. Справдї переміна велика! І не можна інакше і краще свого подиву виразити, як повторити єще раз слова: „Чудні суть дїла Твої Господи, і деж найде слів, щоби Тебе достойно похвалити!...“

Великий се набуток для українського народу, цїнне се придбанє для католицької Церкви, важний се причинок до зможеня нашого релїгійно духового житя.

Не будемо входити подрібно в історію Ставропігії та виказувати причини, для яких колишня Ставропігія мала так велике значінє для нашоїЦеркви і для нашого народу, бо сам заголовок отсеї статї: „Задачі Ставропігії під теперішню хвилю“, вказує, що нам розходить ся о се: приглянутись, які задачі має перед собою нинїшна Ставропігія, як можна нинїшну Ставропігію змодернїзувати і достроїти її до потреб хвилї і часу. З другої однак сторони нинїшна Ставропігія не сміє зривати з традиціями, не може зривати з своєю минувшостию, мусить і тепер сповняти ту саму ролю, яку їй назначає „Устав Братства“, бо инакше Ставропігія буде всїм иншим а не буде Ставропігією. Поступаючи инакше, вона не буде братством, чи інститутом, які мають за задачу моглубити, поширити наше релїгійно-церковне житє. Нинїшна Ставропігія мусить тому ясно поставити собі програму своєї дїяльности, мусить консеквентно до сповненя тої програми і цїли іти, коли бажає бути наслїдницею колишньої Ставропігіяльної слави, коли хоче виборoти собі почесне місце між нашими товариствами, найти повагу, признанє і любов у добромислячої части нащої суспільности а пошану у своїх ворогів.

* * *

Є се житєва правда, що так само, як поодинокий чоловік, так само також товариство, суспільність і народ мусить сам собі своїм характером, дїяльностию, працею, своїми засадами, своїми цїлями роздобути собі пошану, збудити подив навіть і у ворогів. Отже і Ставропігія мусить своєю дїяльностию, рухливостию здобути імя, пошану і честь. Традиції має з давних лїт гарні за собою. А і новійшими вже часами, коли сенїором став пок. проф. університету Ізидор Шараневич, значінє і повага Ставропігії

підносить ся незвичайно високо. Назву лише кілька фактів. Як сенїор Ставропігії бере участь Шараневич у провінціональнім Соборі у Львові 1891. року; як сенїор Ставропігії їде Шараневич до Відня з протестом проти віддачі реформи василіянських Монастирів в руки Єзуїтів.

В память 300-лїтних роковин свого заснованя видає Ставропігія в р. 1886 розкішний „Альбом“, де старанною і умілою рукою ученого проф. Шараневича зібрано всї грамоти, акти, привілеї, як також портрети мужів заслужених як для Ставропігії, так і для українського народу. В честь тогож самого ювилею Ставропігія устроює величавий концерт в сали „Народного Дому“, на якім покійний Старійшина перед найвисшими достойниками Церкви, держави, краю і народу має промову, в якій живими словами вислављяє дїяльність братства, на якого чолї стояти проф. Шараневич уважає собі все за найбільшу честь.

Колиж в два роки опісля, в р. 1888 припадала 100-лїтна річниця потвердженя братства через Цїсаря Йосифа II і піднесеня його до гідности народно-церковного інститута, покійний Шараневич устроює археольогічно-бібліографічну виставку в девяти салях Ставропігійського Інститута, яку посїщають як при торжественнім відкритю, так і опісля многі видцї і ся виставка стає опісля „Музеєм Ставропігійського Інститута“, який на жаль Москалї з собою забрали, а нинїшний братчик-архивар Д-р В. Щурат хиба: собере окрухи „да не погибнетъ ничтоже“. Музей сей, коли ще не було „Національного Музея“ ім. гр. Андр. Шептицького був одиноким свідком нашої старинної культури і образованя, і його посїщають бл. п. Архікнязь Рудольф, учені професори А. Будилович, Стан. Тарновський, маляр-артист Ян Матейко і другі знамениті мужі науки.

Як сенїор Ставропігії виголошує Шараневич на загальнім католицькім вічу в р. 1896 свій відчит про „Церковну Унїю на Руси“, а в р. 1893 виголошує знов як сенїор Ставропігії слово з нагоди 50-лїтних роковин епископства Його Святости Папи Льва XIII, в якім виразно на вступі тогож слова зазначує, що: „По желаню Його Ексцеленції, Високопреосвященного нашого Митрополита, припала смиренному Сенїору старинного руського Ставропігійського Інститута красна і чесна задача, вступною промовою розпочати нинїшне величаве і незвичайне торжество“. Ясно з сих слів виходить, що пок. Шараневич говорив тут немов би найбільше уповажнений до сього своєю гідностию як сенїора. Головно як Сенїор засїдає також покійний Шараневич як радний міста Львова (тодї ще не так шовінїстичного і вшехпольського як нинї), бо в полїтику покійний не мішав ся, а знав лише працю для науки і свого улюбленого Інститута; отже хиба як його сенїор і патрон „волоської“ Церкви міг війти в склад ради міста

Львова. Свої обовязки як патрон сеї Церкви сповняє як найточнійше, бо ні одної неділі не опускає, щоби не бути на співаній Службі Божій за престолом, а несене плащениці у Вел. Пятницю уважає собі все за найбільшу честь. Нераз має пок. Шараневич страшні прикрости зі сторони загорілих москвофілів, бо на згаданім вже концерті в честь Папи Льва XIII. перериває йому бесіду славний Юліян Андрієвич Яворський (редактор „Прикарпатской Руси" підчас наїзду) окликом: „Тучапи"... позаяк тоді село Тучапи коло Ярослава перейшло на латинський обряд. А коли з бурси Ставропігійського Інститута казав покійний Шараневич усунути образ національного і віроісповідного ренеґата пок. Івана Наумовича, то москвофільська молодіж робить йому під вікнами котячу музику.

Видимо отже в дїяльности пок. сенїора ясно поставлену програму: льояльність для держави, щире католицтво і любов до Інституту. Проф. Шараневич дбав не лише про добре імя Ставропігії, але також о її майно як би про своє власне добро, яке по його смерти немов круки розхапують ріжні людці, о чім голосно у Львові кружляли ріжні історії. Ми навмисне задержались трохи довше при сенїоратстві пок. Шараневича, щоби виказати, що може праця одної віддапої справі людини для добра і слави Ставропігії вже в новійших часах, бо співробітників, однодумців не мав покійний професор в совітї богато.

Се показалось небавом по смерти Ізид. Шараневича, бо отсе по нїм стають сенїорами такі нулї, як: Николай Герасимович, Роман Яминський, Івасєчко, і у останнє пенсіонований радник суду з Тернополя І. Цибик, підчас сенїорату якого видїл складаючий ся з „ґаспод:" Н. Сивуляка, Н. Третяка, д-ра Б. Глушкевича, В. Клосевича, С. Куровецького, д-ра В. Лаголи, д-ра І. Лїтинського, В. Леля, Ю. Луцика, В. Паславського, Ал. Сивуляка, Каз. Тиховського, Ів. Цьороха, д-ра Яворського, Ос. Волинського, Гр. Малеца і І. Липецького принимає одноголосно внесенє д-ра Вл. Дудикевича: „поручити нововибраному совітови зараз оцїнити історичну ролю Ставропігійського Інституту, як оборонця православя і по змозї скликати загальні збори членів, щоби видати відповідне рішенє в тім питаню" (т. є. офіціяльний перехід на православє).

Загальні збори зістали справдї скликані, та вже не москвофілами, бо всї названі „ґаспада" вивтїкали до Росії, де безперечно підуть в обійми любого їм православя, а новими членами, які подбають, щоби Ставропігійський Інститут пішов по лїнії, яку йому наше добро народне вказує, ступав по тій дорозї, яку йому диктує дух українського народу, який нїколи православя, яке стало цареславєм, за свою релїґію признати не сміє. Ставропігійський Інститут мусить стати щиро католицьким і україн-

ським. Се його задача, се його мета та ціль під нинішну хвилю. Ставропігійському Інституту не слід також бути тепер може якимсь лише гніздом для синекур для політичних зробків або народних трутнів; йому не слід бути лише адміністратором квадрату домів коло Волоської Церкви; його задача як роздавника стипендий між молодіж, або яко продавця книжок в своїй книгарни не повинна бути скінчена. Ставропігійській Інститут під новими господарами мусить пробудитись, мусить віджити, мусить здобути собі не лише пошану, але і вплив на наше церковно релігійно-народне житє.

* * *

Якіж були задачі Ставропігії в давнину? Які традиції треба би тепер навязати? Що з давної діяльности воскресити? Як давну роботу при нинішних змінених обставинах змодернізувати? Адже трудно навіть подумати, щоби той Ставропігіон, що колись в люте время відіграв так велику ролю в оборонї Церкви, в оборонї прав українського народу, вже тепер віджив ся, вже тепер став зайвим, непотрібним.

В хвилю крайної небезпеки, коли ціла Польща була заражена реформаторським недовірством, коли більшість українських вельмож і дворян, як не відступила явно, то стала рівнодушною до віри отців і (заманена політичними вигодами) щоденно вирікалась своєї народности, відривалась від корінного свого народу, який з бідою заховав ся в середнім міщанськім стані, коли сільський народ поневолений і пригноблений двигав тяжке ярмо, наложене йому неограниченим в своїм праві паном, а посеред побіднівших прихожан біднів і западав в темноту їх пастир; — в такий небезпечний час звязують ся ревні о свою народність і віру отців львівські міщани в тісний союз, освячений Церквою, пригортають їх до безкорисної діяльности для добра цілого українського народу, посвящають майно своє в користь собратів — і основують на сильних основах друкарню, школу і прочі заведеня, які принесли спасенні наслідки для цілих поколінь. — Ревність братства не зісталась без плодів; з посеред нього виходили мужі просвічені умом і тверді волею, — славні на цілу Русь-Україну оборонці своїх одновірців. Братство принимало сироти бідних Українців в свою опіку, старало ся о їх вихованє і науку в своїй славній школї; воно мирило своїх спорячих братів без вмішуваня горожанських судів, воно назначало щорічно двох членів для засїдань в ратуши і висилало своїм коштом послів до Варшави для оборони прав свого народу; братство принимало і обявляло духовні завіщаня; часто шляхта і міщани повіряли свої дорогоцінности для перехо-

ваня в братській касї. Навіть самі неприятелї і неприхильники братства називали його „славним на весь мір, много прославившим ся для блага церковного і свого народу". За ту постійну діяльність в користь народу стояло братство в загальній пошанї і чести. Гарна традиція! Годить ся її плекати! Годить ся її слїдами іти!

Коли отже Ставропігія має принести який хосен українській нації і католицькій Церкві, а собі славу і подяку в грядучих поколїнях, мусять до неї війти мужі, яким і одно і друге лежить на серци. Братчики мусять любити і віру свою і народ свій. Митрополит Антонїй Винницький (що був до 1650 р. епископом перемиським) неинакше називав тодїшних членів львівської Ставропігії, як „cooperarii propagatores et defensores в вертоградї Христовім" (Літопись Львівського Ставропіг. братства). Тодї бо справдї стояли на чолї братства люди тверді вірою і кріпкі духом, готові до борби з всякими противностями, готові до оборони віри отців і тїсно з нею звязаної народности. Члени сучасної Ставропігії, коли хочуть стати гідними наслїдниками своїх великих попередників, не сміють вступати в члени задля політики, задля чести, задля личних користий, а з любови до Церкви і народу. „Се conditio sine qua non". От таких собі, нї теплих нї зимних „извлечу вон", казав Господь. І справдї прогнав „москвофільських торгашей", коли почали вірою купчити і за ціну ласк від Евлогія і „височайшей благодарности" застановлятись над переходом в православє. Хто? вчерашні католики, які клялись боронити прав „греко-католицької віри українського народу".

Не вмились нинїшні москвофільські епігони в своїх великих попередників що до постійности своїх переконань. Ось що пише Юрий Кузмич Рогатинец: „А что пишешъ,... яко бы съ Лютрами приставаючи до нихъ пристаємо; но въ томъ ся каждый омыляетъ, бо не держимо мы дружбы съ еретиками и съ отщепенцы всякими... Мѣваю я частую розмову со всякими противными людьми, не держачи стороны ихъ, але овечьимъ незлобіемъ и мудростію зміиною и цѣлостію голубиною, яко Христосъ научилъ" (Акти Зап. Рос.). Рогатинця, як бачимо, обурює сама гадка, що він мав би приставати до „єретиковъ" и „отщепенцевъ".

Викрут москвофілів, що „историческою ролею Ставропігії була защита „православя" тут не при чім, бо православє, за яким обстоювала колишня Ставропігія, було православє Царгородське і з патріярхами Царгородським і Антіохійським мала Ставропігія зносини, діставала грамоти, привілеї, а не з Сьвятїйшим Синодом, не з царем, не з Петербургом, тими нашими відвічними ворогами, які надуживають авторітету Церкви, щоби наш народ підчинити під свою власть, знищити всяку свободу національного розвитку.

Льогіка самих історичних фактів, гіркий досвід, який ми зробили підчас наїзду, а найпаче ж виразні слова Нашого Божественного Основателя і Законодателя нашої релігії наказують нам до смерти, до загину триматись святої, католицької Христової Церкви, а не церкви Великопетрівської, яка ідею Церкви Христової зовсім скривила. Католицька Церков лишає кождій народности повну свободу любити свій рідний народ, служити на Божий лад його ідеям, його ціям. Католицька Церков ані в русифікації, ані в польонізації не має найменшої ціли ані користи. І як католицький духовний, так і католик мірянин може бути завзятим, неустрашимим борцем за права свого народу, підчас сього, коли ми бачили, що хмара батюшок, яка на нас найшла, несла нам в дарі в православній етикеті чолобитність цареви, цілковите відречення ся наших найдорожших національних ідеалів. Москвофілам, що вивтікали, було се байдуже, бо вони, як ренегати рідного народу, лише на се чекали, якби народ наш скорше змосковщити, знищити і якраз православє стало їм в пригоді. Та нинішна Ставропігійська Старшина і Братия мусить стати на становищи відміннім, а то на становищи щиро-католицькім єдино правдивої прастарої Церкви Христової, а заразом Церкви нашої національної „унїятської", мусить її любити, їй служити, її обороняти, їй пособляти, бо справа греко-католицької Церкви се заразом справа народна.

* * *

Тою ясно поставленою програмою принципіяльне питанє рішене. Розходить ся тепер рішити се питанє: в який спосіб боронити Церкви, як боронити святої віри? Богато способів вказує нам іменно традиція. В обороні прав своєї Церкви вносила Ставропігія протести, представленя, меморіяли, слала депутації до королїв, на сейм, боронила прав своїх перед львівським магістратом і вельми часто приносили сї скарги і протести пожадані наслїдки, бажані успіхи.

І нинїшна Ставропігія, коли вона буде поважною корпорацією, горячо відданою католицькій Церкві, здобуде на певно собі се право заступати права своєї Церкви і народу перед Римом, Віднем та тукрає-вими властями. Преосвящений Епископат не буде мати нїчого проти подібної акції Ставропігії, бо маємо надію, що між Епископатом а Ставропігією будуть панувати найкрасші відносини і Епископат буде вдоволений, коли його яку небудь акцію, підняту в користь Церкви, підопре своєю повагою, своїм словом наша славна Ставропігія, сенат поважаних мірян, люблячих і відданих справі Церкви і народу.

* * *

Та не лише „в верхах“ добували правди і права для своєї віри і Церкви Ставропігійські братчики. Вони будили і „низини“, будили всю львівську українську людність до оборони своїх прав. Лунав тоді немов вічевий дзвін, який скликав на збори Ставропігії членів инших львівських братств, які не були членами Ставропігіяльного братства, щоби їх до борби за права своєї Церкви і народу загріти, одушевити. І так на одних таких зборах всіх братств висилаєть ся депутація до Варшави на сейм, зложена з Івана Красовського, Юрія Рогатинця і Николая Добрянського, а коли депутація вернула з Варшави, збирають ся міщани і передміщани, всї братства знов в ставропігіяльнім домі, щоби вислухати звіту депутації. (Арх. Юг. Зап. Руси). На таких зборах, які відносились до справ цїлого українського населеня, всї присутні мали право голосу на тій основі, що вони були членами передмійських братств.

Гарна традиція і тепер повинна бути використана. Кілько кривди робив наш „дорогий“ магістрат за панованя вшехпольського Поляка (!) Neumanna українській людности!

* * *

Нинїшна Ставропігія мала як 7-му точку своїх прав, списаних в своїх статутах, також право висказувати свою опінїю що до кандидатів на митрополичий престол у Львові і епископські престоли в Перемишли і Станиславові. Се незвичайно важне право, яке собі дотеперішні володїтелї в своїм статутї Ставропігії мали зазначене і яке задля їх звісних ворожих католицькій Церкві тенденцій не було виконуване, може бути католицькій Ставропігії признане, бо „висказувати опінію“ се не значить еще „назначувати“, „іменувати“. Голос однак поважної інституції не сміє знов бути міродайними чинниками злегковажений, бодай о стілько нї, коли о якім кандидатї вискажеть ся Ставропігія уємно, щоби такий кандидат міг обняти святительську катедру. Лежало се

в традиціях нашої Церкви, що народ мав певний вплив на вибір свого епископа, а і нині знаємо, що не сама лише воля Риму рішає, але важну ролю грає тут і марка, яку даний епископ дістане від нашої політичної репрезентації. До політичної репрезентації входять однак також люди байдужні, а може ворожі Церкві, отже природнійше богато і відповіднійше, щоби гадку за кандидатом видавало брацтво par excellence релігійне, католицьке.

Та не йдім аж так далеко, аж так високо, аж до впливу Ставропігії на обсаду епископів чи митрополита. Вже сам факт вибору пароха безпосередно, а посередно через пароха двох сотрудників Успенської Церкви, се для нашої католицької Церкви і українського народу у Львові величезний здобуток. Се звісна річ, що доси пастир з паствою не розуміли себе взаїмно. Москвофільство у Львові дуже слабоньке, трималось лише немногими інтеліґентами з твердо-русских обществ, а в середній, міщанській клясі не мало ніяких адгерентів, а вже робітників і службу годї було мертвеччиною оживити, загріти, пригорнути до Церкви і віри. І так сталась така аномалія, що пастирі львівських церков ісповідували ідею „одної, неділимої Руси", а gros пастви хотїло жити і працювати для своєї рідної мами, для свого рідного народу і у рідній мові, рідній пісни славити Всевишнього. І одні і другі почували себе „неловко", погано, а що за тим ішло, оминали себе і лекше їм було, коли себе взаїмно не бачили. А з того користав лише третий. Наш народ, не загрітий, не пригорнений, не одушевлений своїми пастирями, покидав свою віру, свій обряд і переходив в латинство, польонїзував ся. Закостенїлі обрядовці дбали лише о чистоту обряду, не допускали ніяких „новшеств", а тимчасом ті новшества якраз притягали народ у церков. Звісна бо річ, що прим. маєве богослуженє всюди вже і по наших церквах правилось, а Успенська Церков тодї єще одинока в середмістю, через цїлий май стояла замкненою, і аж під конець свого жития вже позволив крилошанин Павликов правити Молебен в честь Пречистої, бо се мовляв „латинство", „новшество". А народ тимчасом не находячи сього богослуженя у себе, ішов до костелів, відчужував ся від церкви і пропадав для нас. Маймо отже в Бозї надїю, що той магічний вплив, який мають Василіяне на жовківськім, оживить і наші церкви мійські і наше жите церковне зацвите, розівєть ся, зміцнить ся. Недовгий час, а ми вже бачимо великий зворот до лучшого як в Успенській, так і Преображенській Церкві.

* * *

Та і найревнїйша праця священиків не поможе, наколи Успенський храм, який доси своїм брудом, неохарностию

лише відтручував, а не притягав, не буде як найскорше відновлений, прикрашений.

Нинїшний храм украшений у останнє єще 1855 року, отже від послїдної обнови минуло 60 лїт, а каплиця, яка перше була окремим храмом, не злученим навіть як тепер дверми з головною церквою, в послїдне обновлена єще між 1846—1847 роком і тоді то перенесено в каплиці олтар на північну сторону а напротив вибито двері до головної церкви. Тому 60 лїт обновлена церков робила на видців „невисказанно пріятное впечатлїніе", як описує його Теодор Білоус в „Зорі Галицькой з 1860 року". Особливо подобалась Білоусу головна часть церковного внутра, де „сіяє великий олтар і красують ся царскії врата як би озарені блеском неземского світла. Окна бо за великим олтарем заправлени розноцвітним стеклом, в котором преобладає краска яскраво-жолтая. В среднем окні виділанний также із красноцвітного стекла греческий крест — іждивенієм братскої старійшини, Іоанна Товарницкого, который і иншими самими многоцїнними дарами і своєю неутомимою ревностию в дїлї обновленія Успенской Церкви заслужил собі новую признательность і благодарность у Галицкой Руси. Прекрасно видаєсь також амвон, который так іскусно произведеними різбами і іконами, як і щедрою своєю позолотою плїняє око побожного зрителя. На особенноє вниманіє заслугують ікони так в олтарях як і на бокових стїнах Церкви. Большая часть тих ікон єсть произведенієм давнїйших времен і тепер они тілько отчищени і отновлени; замічательно на них *ізрядноє іскуство і вкус чисто-греческий*. Обновленієм тїх давнїйших, як і произведенієм нових ікон і живописним украшенієм стїн внутренних занимался львовскій маляр Мартин Яблоньскій. Межи образами, висящими на стїнах, особливо красно виглядают тепер портрети Ктитора Константина Корнякта і двох єго синів; до тїх образов дороблени хороши золотії рами. Иний, свіжо здїланний портрет бл. п. Василія Туряньского, оставившого в своєм завіщанії два камянії доми на власность Ставропигійского заведенія, помішщен в боковой каплиці. — Весьма пріятний вид для ока подають четире величественнії столпи, поддерживающії внутренний звод Церкви, і нині ясно—марморовою барвою розкрашени. Гоже і подлога виложена тепер новим Теребовельским полу—мармором.

Не єсть нашим наміреніем говорити тут о всїх подробностях і поодиноких частях того многотрудного основанія; ми лиш звернули увагу на то, що при первом вступленії в церков мимовольно нас плїнило. Но ми увірени, що найдесь не один, кто почтит достойним предмет той — для образованія ізящного греческого вкуса в живописи і зодчестві

столь у нас многоважний — простороннійще обробити. Нас же преімущественно пліняє ту впечатлінє цілости"*).

Тих послідних слів нині по шістьдесяти літах годі повторити, а радше хиба можемо сказати: Нас же особливо вражає ту впечатлінє бідности і запущеня. Отже першим дїлом нововибраного Видїлу повинно бути ту величаву, справдї гарну святиню якнайскорше відновити і прикрасити. На мою думку, ті кольорові шкла, якими так захоплював ся покійний Білоус в пресвитерії треба би усунути а заступити їх білим шклом (не вітражами, бо ті затемнюють дуже церков), бо в нинїшній пресвітерії так темно, немов в тьмі Египетській. Також можна би забрати оба бічні вівтарі, бо вправдї се вигідно для більше священиків, коли є більше престолів, але Церков Успенська своїм стильом зовсїм до того не наєть ся, особливо заваджає той престіл біля дверий в каплицю. Також амвон так дуже розхвалений Білоусом можна би заміняти за якийсь більше відповідаючий стилеви церкви. Нинїшний амвон і так причіпка чи заблуда зі скасованого польського костела Домінїканок, який Ставропігія при касаті собі закупила. Годило-б ся також доповнити іконостас до цїлости особливо в такій старинній Церкві, якою є церков Успенська. Справою обнови церкви повинна би занятись цїла археологічна артистична комісія, а передовсїм такий знаток нашої церковної архітектури і іконописи, як Їх Ексцеленція Преосвященний Митрополит.

До Успенської парохії належить також церковця Непорочного Зачатя (давнїйша Василіянок) при ул. Зибликевича. Церковця ся маленька потребує також опіки, заінтересованя, як одинока Церков сього передмістя. І там годить ся поставити достойний храм хвали Господу Богу вміcто сї каплички. Взагалї старанє о будову Церкву у Львові повинна взяти на себе Ставропігія і за її благородним почином повинні повставати наші храми Божі один за другим на всїх передмістях Львова. Гарна се задача і достойна світлих традицій Братства.

* * *

Ставропігія має у себе бурсу для гімназіястів і бурсу дячків, церковників (обрядову). Бурсаки ті співали все підчас співаної Служби Божої, співали страстні Псалми у Велику Пятницю, а також підчас храму на Успенє Пресв. Богородиці і тому навіть мусїли скорше з вакацій приїздити. Бурса та тримала хлопців зовсїм даром, удержуючи їх з фондів Інститута. Число бурсаків не перевисшало ніколи

*) Михаилъ О. Бѣлоусъ: „Церковь Оуспенія Пресвятыя Богородицы въ Львовѣ". Галицкая Зоря яко Альбумъ. ст. 285.

числа 24-ох. З часом, коли число наших учеників в гімназіях зростало, невеличка бурса Ставропігії не вистарчала, але Ставропігія не старала ся її розширити, бо справу приросту москвофільської молодіжи взяв на себе „Народний Дом“ і „Свято-Владимірское Общество“ і там головно виховував ся москвофільський нарибок.

А що нинїшній Ставропігії зробити? Чи дальше утримувати бурсу гімназіястів і церковників? Так, безперечно так. Традицій покидати не можна тим більше, що і тепер на дальше хору для Успенської Церкви буде треба, а також і церковники для обслуги Церкви суть конечні. Але власне ся ціль повинна вложити на Ставропігію обовязок: принимати до своєї бурси хлопців, обдарених *гарним голосом і музикальних, а навіть дорогою заміни за* музикальних бурсаків з других бурс свій хор комплєтувати, доповнювати. Се повинен бути хор української Сикстинської каплиці в Римі. Такий гарний хор лежить також в традиціях Ставропігії. Співаки тенори Мишуґа, Іванців, баси Закрівський, Борковський і мн. инших се колишні бурсаки Ставропігійські. До бурси церковників треба принимати також музикальних хлопців з гарним голосом, щоби богослуженя як в нутрі церкви (вечірня, утреня, парастаси), так і внї церкви (похорони, хрестні ходи) випадали як найторжественнїйше. Давнїйше все питомці дух. семинарії співали на похоронах значнїйших мірян, а нинї то з розумних причин знесене. Годить ся отже, щоби сей питомецький хор заступити хором ставропігійських церковників. Нехай се буде лише терцет, квартет хлопців, але нехай співають стрійно, мельодийно, коли доведеть ся улицями міста Львова похоронови ступати. Адже тут розходить ся о се, щоби обрядом і виступами стягати людий до церкви, віри і обряду. Звісно бо, що наш нарід має одно загальне бажанє „гарно себе поховати“... Колиж похорони мійських церков наших будуть відбувати ся гідно, з парадою, з хором, то обставина ся притягне многих до церкви.

* * *

Ставропігія має також книгарню, найстаршу з львівських книгарень. В той спосіб прибуває українській суспільности друга велика книгарня у Львові. Може вони будуть собі конкурувати, може псувати інтерес? Слава Богу, можемо сміло сказати, що побоюваня о се бути не може. Наш рух книгарський взмагаєть ся, запал до читаня росте і коли у Львові можуть єствувати цїлком добре 10 польських книгарень, не вчисляючи в се антикварень, то і наша розвиваюча ся нація зовсїм сміло вспіє утримати дві книгарнї.

Ставропігійська книгарня повинна однак на дві річи звернути увагу. Се є книгарня католицького-релігійного братства. І тому не сміють продавати ся тут книжки, які ображували би наші релігійні почуваня, наші католицькі переконаня. Було-б се страшною неконсеквенцією, коли-б ся книгарня продавала прим. такого „Запорожця" д. Трильовського, виданя д. Залізняка і инші виданя явно антихристіянської, явно антикатолицької тенденції. Се жаданє таке самозрозуміле, що воно дальшої аргументації непотребує. Ставропігія повинна мати за те в комісї ріжні виданя католицьких фірм Гердера, Пустета, Манца для вигоди своїх покупнїв і тим самим ширити католицький світогляд в українськім народі. Се загально звісна річ, що яких найменше 500 наших священиків є сталими відборцями фірми Гердера у Відни. Отже покупнїв на нїмецькі, богосл. книжки не бракне.

Від нинїшнього книгаря рухливого і розуміючого свій інтерес нинїшні часи вимагають еще чогось більше. Кождa більша книгарня у Львові є заразом і накладнею (прим. Połoniecko-го, Gubrynowicza, Altenberg-a і инші). Сього мусимо ми жадати і від Ставропігії. І та задача лежить в її традиціях. В передмові до Апостола з 1666. р. виданого Ставропігією читаємо: „Мѣй же чительнику православный на таблицы сердца своего написанную науку и мудрость Божскую, презъ Апостоловъ свѣту поданую! Мѣй на сердцу своемъ написанніи листы Апостольскіи, зъ пошанованємъ и зъ любовію и зъ охотою читай и ховай оный и ведлугъ науки ихъ живи на свѣтѣ". Братство уважно прислухуєть ся релігійно етичним потребам своїх собратий і при появі якої небудь науки, виміреної проти віри і церкви предпринимає міри: не тільки устно, через проповіди переконує одновірців тримати ся науки Церкви, но і письмом, уживаючи досеї цїли видаваних собою книг. А ось що пише братство в переднім слові до Цвітної Тріоди 1663 против ложної науки, виміреної проти Пресв. Богородиці і двох еств в Ісусї Христї: „Приносимо Тобѣ рождшей единаго отъ Троица съ Тріодію сею трое сіе: віру, надежду, любовь. Вѣруемо албовѣмъ, ижъ естесь по рождествѣ Дѣва и по смерти жива. Вѣруемъ, ижъ молитвами единороднаго и единосущнаго прежде всѣхъ вѣкъ отъ Отца рожденнаго Богу естесь Матка. Вѣруемъ, ижъ едина отъ Троица въ двойци естествъ не солитно познаваемаго, въ единомъ засъ составѣ единаго Христа породила еси. Надѣемся, ижъ молитвами и помощію Твоею, Пречистая Дѣво, обѣщанныя добра отъ Христа Бога, Бога чудесемъ и ненадѣющимся надежды зъ веселіемъ и радостію не вымовною одержимо. Любовь вѣси нашу къ Тебѣ, Мати любве Сына Божія!...

утверди въ вѣрѣ православныхъ, и моли Сына Своего и Бога нашего, абы сыновъ церкви Матки нашей утвердилъ всѣхъ"... А вжеж клясичним свідоцтвом, як Ставропігія і її члени вступались в обороні своєї віри, се твір члена Ставропігійського Братства Юрія Рогатинця п. з. „Пересторога", який однак, як і знаменита „Палинодія" Зах. Копистенського, за житя авторів не дочекались печатаня.

Належить отже сподівати ся, що нинїшна Ставропігійська книгарня стане накладнею не лише богослужебних книг, але і книжок богословського релїгійного характеру, які буде сучасна хвиля вимагати. Нїмцї мають окрім католицьких накладничих фірм також окремі товариства видавничі як: „Pius-Verein", „Leo-Gesellschaft", „Görresverein", St. Joseph Verein в Кляґенфуртї, „St. Bonifatiusverein" і инші. А у нас? Одні ОО. Василіяни в Жовквї і тов. св. Ап. Павла випустили пару книжок і на тім конець. А тимчасом ворожа антирелїгійна лїтература заливає наші книгарські ринки, втискаєть ся всюди, і ґанґренує наш цвіт, нашу молодїж і здехристіянїзовує наш християнський, католицький народ. Маленький доказ на се, як відчуваєть ся у нас брак такої накладнї дасть нам брошура: „Чи годить ся переходити на обряд латинський". Коли филя обрядового дезертирства вже розливалась через край, написав о. Ю. Д. брошуру під згаданим заголовком. Брошуру прочитано на видїлї тов. св. Ап. Павла, казали її дещо доповнити і переробити, щоби була пригідною до друку. Автор пішов за вказівками і брошуру признано яко добру і дуже потрібну, а „з огляду на брак фондів" звернено її авторови і до нинї вона спочиває в рукописи. А преціньнезапереченою є вартість аґітаційних брошур і летучих листків. А нинїшна хвиля! Полонених Українців, ранених жовнїрів пропасть — а нема нїчого відповідного для їх лектури. А релїгійна лектура в таких хвилях наймилїйша та найбільше пожадана.

* * *

Славилась колись широко і далеко Ставропігія також своєю братською школою. Нинї старанє о наукове образованє людности переняло на себе австрійське правительство, а з окрема що до українського шкільництва „Українське Товариство Педаґоґічне" а що до стислої науки: „Наукове Товариство ім. Шевченка", тож під тим зглядом робота Ставропігії була-б зайва, непотрібна. Та Ставропігія має велике число стипендій до роздачі, якими до нинї покористувались москвофіли. Маємо надію, що нинїшна Ставропігія при роздачі стипендій не буде узглядняти лише українську національність, але буде також мати на

оці католицькі переконання наділеної стипендією молодіжи, аби собі гадин за пазухою не виховати.

* * *

Давнійша Ставропігія мала також на меті і різні добродійні, гуманітарні цїли. Вона занималась і шпиталем, і домом для старців, і захистом „для вшелякихъ уломныхъ и недостаточныхъ людей и на приймованє странныхъ духовныхъ". В цїли збираня фондів на побудованє домів для висше згаданих цїлий, Ставропігія зверталась до цїлої української суспільности і за ті жертви построєно захисти для старців, сиріт і немічних. Старанє о сироти і убогих піднимало високо авторитет братства в очах цїлого галицько-українського народу. Слава о тім ішла широко і далеко і дари на благородні цїли плинули щедро.

І нині, хоч є окремі шпиталї та лїчниці, хоч є сирітські і старечі захисти, то найдеть ся доволї еще поля для ініціятиви і дїяльности Ставропігіянських братчиків на тім полї. А ось вже і „Українська Захоронка" середмістя приміщена в домі Ставропігії, і вже через сю хосенну інституцію, яку до себе пригорнула Ставропігія, іде праця для церкви, для народа! Під тим зглядом могла би організація американських церковних братств послужити взірцем для подібного їх приміненя на европейськім ґрунтї, серед наших галицьких відносин. Однак ся справа вимагає вже більших студій, а моєю задачею було зробити лише начерк дїяльности Ставропігії під нинїшну хвилю, але як раз устрій сих американських братств, опертий на ідеї самопомочи в хвилях слабости, нещастя, смерти, щось в роді асекурації, має богато потягаючого до себе і певно оживив би дуже Ставропігію і стягнув би симпатії загалу.

* * *

Має Ставропігія також першорядну друкарню. Колись одинока друкарня на цїлий Львів, випосажена привилеєм печатаня церковних книг, нині вже має богато конкурентів. Але з чисто-купецького боку взявши, добре свій інтерес розуміючи, нинїшні братчики повинні і свою друкарню тримати на висотї, випосажуючи її в найновійші машини, гарні черенки і тим самим приспорювати собі доходу для своїх так взнеслих инших цїлий.

* * *

Сподіємось і великих користий для нашого громадянського житя. Громадяни — се люди ріжних темпе-

раментів, ріжного успособленя. О сварку, непорозуміня, образу не трудно. Нераз роками треває ворожнеча, спорячі сторони справу розмазують, розтягають і нераз опираєть ся вона аж о горожанські суди. В традиціях Ставропігії була також постанова мирити загнїваних, успокоювати спорячих. За кару казали братчикови сидїти на дзвініці, або приносити фунт воску до церкви. Нинї годіб такі кари накладати, але нинїшний совіт Ставропігії се самі старші „архонти“, можуть — на мою думку — не лише мирити своїх братчиків, але взагалї бути мировими судіями у всїх наших важнїйших непорозумінях громадянської натури. Вдячна се та традиційна задача Ставропігійського Синедріона, для наших „patres et proceres natoinis ruthenae vel graeco catholicae“, як їх називає Цїсар Йосиф II. а загал на такім полагоджуваню спорів дуже много скористає і народня честь свою гідність пошанує.

* * *

Отсе лише в начерку задачі Ставропігії під нинїшну хвилю. По нововибранім совітї, в якім засїдають мужі старші, поважні, але повні єще запалу до праці для нової інституції, на якої чолї з Божого Провидїня поставила їх воля загалу, можна надїятись, що відновлять давні традиції ставропігійської слави і прислужать ся і Церкві і народови.

Нам священикам статут зобороняє належати до братства. Однак зі своєю радою поспішати, бути посередником між братством а Церквою, вказувати на культурні обрядові потреби нашої Церкви, се буде нам не лише вільно, але для самої Ставропігії, і для добра Церкви і народу пожадане. І отсї неміродайні стрічки лише до сього зміряли, лише сею цїль мали на оцї. Дай Боже в добру годину працю розпочати! І о отсе молимо Бога в нинїшний памятний день віднови Ставропігії.

Епископ Чехович.

Матеріяли до його біоґрафії.

І. Випис з метрики гр.-кат. капітули в Перемишли.

На ст. 164 згаданої метрики вписав власноручно бл. п. Епископ Константин Чехович що слїдує:

„Константин Чехович, Архіпрезвитер Мітрат, роджений в Девятери, деканата Потелицького, дня 15|3 жовтня 1847

з родичів: єрея Йосифа Чеховича і Антоніни з Паславських. Школи нормальні укінчив в головній школі в Яворові в р. 1858, а гімназіяльні з іспитом зрілости в ц. к. II. висшій гімназії у Львові в р. 1866. В р. 1867 вступив на факультет і скінчив студія богословські у Львові яко питомець тамошної ґенеральної семинарії в р. 1871. Дня 5. н. ст. сїчня 1873 рукоположений Епископом Іваном Сатурнус Ступницьким в чин пресвитера, постановлений зістав сотрудником в Молодичи, деканата Ярославського, в році же 1875 покликаний на префекта студій в семинарії в Львові. В р. 1876 обняв завідательство парохії Девятер, деканата Потелицького, а д. 1. мая 1877 яко парох на тую парохію інституований. Найвисшим постановленєм Його ц. к. Ап. Величества з д. 5. грудня 1887 іменований соборним крилошанином капітули Перемиської, зістав через Епископа Івана Сатурнус Ступницького д. 22. сїчня 1888 в катедральнім храмі на той степень введений і в тімже місяци сїчни 1888 іменований просинодальним іспитователем; совітником і референтом Еп. Консисторії; ректором духовної епархіяльної семинарії. В тімже році зістав на загальних зборах відпоручників вдовичосиротинського Інститута вибраний містопредсїдателем тогож Інститута. В р. 1890 іменований совітником суду супружого; канцлєром Еп. Консисторії і наділений титулом вислуженого ректора. Д. 11. липня зістав іменований тайним шамбеляном И. Святости Папи Льва XIII. Булею св. Отця Льва XIII з д. 11. марта 1896 наділений достоїнством архіпресвитера і настоятеля соборної церкви (Praepositus Ecclesiae majoris), зістав по наступившій дня 22. цвітня 1896 смерти Епископа Юлїяна Пелеша вибраним дня 29. цьвітня 1896 адмінїстратором епархії яко Вікарій капітулярний. По причині опорожненя престола епископського зістав в достоїнство Архіпресвитера введений через Впр. і Всесв. о. Андрея Білецького, Архіпресвитера Мітрата Львівського, яко делєгата Еміненції Кардинала Сильвестра Сембратовича, Митрополита Галицького, д. 14. червня 1896, а заразом понтифікаліями наділений с. є. мітрою, жезлом і хрестом нагрудним, перший з Архіпресвитерів Перемиських.

Найвисшим постановленєм з д. 17. листопада 1896 іменований Епископом Перемиським, Самбірським і Сяніцьким, зістав дня 5. грудня 1896 яко такий через Е. Еміненцію Сильвестра Кард. Сембратовича, яко Митрополита Галицького, потверджений, а дня 21|9 лютого 1897 в Катедральнім храмі Перемиськім через тогож Ем. Кардинала Митрополита при содійствію Преосвящених: Юлїяна Сас Куїловського, Епископа Станиславівського, Луки Остоя Солецького, лат. Епископа Перемиського, Якова Глязера, лат. суфр. Еп. Перемиського, і Йосифа Вебера, лат. суфр. Епископа Львівського, торжественно освячений і на престол єпископський введений".

УВАГА: До повисшого слїд примітити, що бл. п. Епископ був вдівцем. Д. 12. вересня 1872 подружив ся в Любінях з Марією, донькою о. Івана Золотоуст. Сїнкевича, бувшого гр.-кат. пароха в Любінях, деканату Яворівського, і Людвіки з Левицьких. Жінка померла 12 серпня 1873 на грудну слабість. В XIX віці був се єдиний гр. кат. Епископ з вдовичого стану.

II. З послїдних днїв житя Епископа Чеховича.

Епископ Чехович перший з епископів замешкав новопобудовану в р. 1896 палату на місци давної, яка в р. 1877 погоріла. Він перевів канонїчну візитацію в двайцяти деканатах, посїщаючи всї церкви не лише матерні, але й дочерні. В кождій парохії правив св. Літургію, в визначнїйших парохіях співав її; в кождій парохії проповідав краснорічиво і будуючо слово Боже, загрівав до постійности й вірности для католицької Церкви і грецького обряду та заохочував до поступу в християнських чеснотах; слухав св сповідий; посїщав всї школи і в них катехізував. Давав численні жертви на убогі церкви та запомоги після потреби. Тисячі образків роздавав на памятку візитацій і св. Причастия та сотки молитвенників в кождім деканатї. При нагодї канонїчних візитацій Епископ посїщав також читальнї, складав для них жертви, заохочував до просвіти, при свобідньйшім часї посїщав також селянські хати. В р. 1898 відбув епархіяльний синод, в р. 1912 наради з деканами епархії що до потреб дня (схизматицьких агітаций із внї). На прошенє радо їздив на архієрейське освяченє церквей, котрих понад 100 посвятив в часї свого епископства. Правильно трикратно в роцї удїляв св. рукоположенє укінченим богословам. Много потрудив ся коло основаня духовної семинарії в Перемишли, вихлопотав у правительства фонди на закупно триморгової реальности і будови гр. кат. семинарії, під котру фундаменти поблагословив 25. червня 1912. Та недовелось йому благословити довершену в р. 1914 будову величавого ґмаху, в якім після вибуху світової війни містив ся військовий шпиталь. Р. 1914 в маю їздив до Риму, щоби предложити Святїйшому Отцю Папі римському Пію X справозданє о станї епархії. Повернувши до Перемишля і полагодивши урядові чинности по храмовім празднику Рождества св Івана Хрестителя, виїхав до купелий в Марієнбадї в цїли покріпленя сил. Там застало його виповідженє війни Сербії, в наслїдок чого повернув до свого престольного города, щоби постояти на сторожи інтересів католицької Церкви яко її вірний син і управитель епархії.

Інвазія російських військ до нашого краю наповнила його серце тяжким смутком і болем та обавою о долю і істнованє гр. кат. Церкви та українського народу. Зарядив в епархії молитви о благословенє Боже для військ австрій-

ських і союзних, видав клирови інструкції що до убезпеченя церковного майна, метрикальних книг і парохіяльних актів, уділив духовенству власти потрібні з нагоди війни. Щоби в управі епархії рішучо скристалїзувати національне почутє і заявити приналежність до самостійного українського народу, розпорядив в урядованю епископської консисторії уживане фонетичної правописи. І так від ч. IX з 2. серпня 1914 Вістник Перемиської епархії печатаєть ся фонетикою.

Масове інтернованє гр. кат. духовенства і то не лише русофільської марки, загальне оклеветанє українського народу о державну нельояльність і зраду, агітації за зміною гр. кат. обряду в ціли охороненя від примусової евакуації, формальна нагінка за Українцями штучно очерненими, переслїдуваними і зневажаними через підбурену чернь, навіть в очах сторожи безпеченства, загальне недовірє до всїх станів нашого народу, а навіть до князїв гр. кат. Церкви, з котрими нїхто не порозумівав ся, викликало превелике пригнетенє у Епископа.

Інвазія російського війска до Львова, переслїдованє Росіянами Ексцелєнції Митрополита Шептицького, а опісля його інтернованє й вивезенє з краю, збільшило біль і смуток всїх свідомих Українців взагалї, а пок. Епископа Чеховича з окрема. В почутю свого обовязку духовного й національного Еп. Чехович мимо рад зичливих осіб рішив ся позістати на місци, хоч близкою була облога міста і ставила перед очи прикрости та небезпеки положеня, хоч латинський епископ діецезальний заздалегідь опустив Перемишль. Та в тім своїм пожертвованю досвідчив тяжкої горести з сторони, з якої надіяв ся коли не признаня, то бодай попертя. Епископови дано устне порученє, щоби кіньми виїхав з міста та з котрої небудь желїзничої стації опустив край. Лише рішуча заява, що тільки на писемне візванє опустить місто, але се візванє предложить Нунцієви й верховним сферам правительственним на оправданє свого виїзду з епархії, подїлала, що полишено його з пятьма крилошанами на місци через весь час облоги Перемишля.

В цїлім своїм житю плекаючи щиру вірність і преданність до Найдостойнїйшого Цїсаря Франца Йосифа І і до Високого Дому Габсбургів; при в якій нагоді заявляючи свою державну льояльність і вщеплюючи її у повіренім собі народї, удостоївши ся з ласки Його Величества Цїсаря номінації на Епископа, а на тім становиску численних відзнак і доказів благоволеня — на склонї свого житя досвідчає підозріня о нельояльність, коли не заміту можливої зради. Се прибило тяжким горем душу Епископа і спричинило упадок фізичних сил.

В такім розположеню духа застала його облога Перемишля.

Тринайцятьох священиків гр. кат. обряду мусїло опустити Перемишль. В повітї позістав всього один гр. кат. душпастир на своїм місци. 40.000 вояків гр. кат. обряду було в облозї; в містї позістала певна часть парохіян і в сусїдних селах в обрубі кріпости були вірні гр. кат. обряду без душпастирів. В горю тиснули ся вояки й вірні до катедральної церкви на богослуженя і до сповіди. До духовної обслуги позістали: Епископ, пятьох крилошан, капелян Епископа, один єремонах Василіянин та чотирох військових куратів по шпиталях. Що дня Епископ сповідав аж до утоми, правив св. Літургію і враз з другими єреями голосив науки в неділї та свята.

В вільнім часї молив ся, читав св. Письмо і аскетичні книжки, списував дневник з часу облоги, посїщав шпиталї і — як сам виражав ся — готовив ся на хвилю смерти, бо чув упадок фізичних сил по причинї воєнного горя і обави о долю гр. кат. Церкви, держави, нашого краю і дорогого українського народу.

Коли в наслїдок недостачі живностий загал війска упадав на силах і духу, щоби влити розраду, душевне покріпленє і надїю на Божу опіку та сподївану відсїч, упрошено Епископа, щоби промовляв до зібраних вояків і ободряв їх до постійности в службовій вірности Найяснїйшому Монарсї в надії на лучшу долю нашої могучої держави, її славу, а свою честь. В тій то цїли Епископ кількократно промовляв до зібраних партій війска, як в Перемишли, так і на Липовиці в присутности висших офіцирів і ґенералів. Зібраному війску удїляв архієрейське благословенє і памятку в образках.

Єдиною світлою для Епископа хвилею в воєннім часї був приїзд Його ц. к. Величества Наслїдника трону Карла Йосифа до Перемишля з кінцем жовтня 1914, між першою а другою облогою кріпости. На сердечний з боку Епископа привіт і запевненє о своїй льояльности та вірности клиру і всього українського народу до Найяснїйшого Цїсаря і австрійського дому Габсбурського, Його ц. к. Величество Наслїдник трону зволив заявити, що Його ц. к. Величество Монарх є переконаний про вірність і привязанє українського народу і на виразне бажанє Найдостойнїйшого Наслїдника трону Епископ був запрошений на обід приготований для Нього і Його дружини. При тій нагоді Епископ міг представити горість, яку український нарід під той час переживав в наслїдок клевет від несприяючої йому сторони, котра неласкавим оком смотріла па розвій і поступ українського народу, а протеґувала підпольні роботи доморослих відступників і чужосторонні агітації.

Настав сумний день 22. марта 1915 — день упадку укріпленого Перемишля в наслїдок недостачі живности для вій-

ска і населеня. Ся нещасна подія наповнила смутком всю австрійську державу.

Інвазія ворожих військ до Перемишля до глубини тронула Епископа. Грізна ситуація, обава о судьбу гр. кат. Церкви і будучність українського народу, котрий під конституційною управою в Австрії має уможливлений розвій і культурний поступ, дуже непокоїла Епископа. Хоч не тратив надії на Боже Провидінє, хоч уповав на мужество австрійських союзних військ, котрі певно освободять наш край від часової кормиги лютого ворога України, однак недоставало вже фізичних сил до терпеливого переношеня хвилевого горя і спокійного вижиданя ліпших днів.

З обави перед оком непрошеного в своїй палаті гостя, Епископ залишив списувати проваджений дневник. Молитва, читанє св. Письма і духовна праця в церкві — отсе виповняло його днї.

Брак комунїкації з Австрією бодай літаками або радіограмами не допускав веселїйших вістий і надій до Перемишля.

Росіяни заходили до катедральної церкви на Богослуженя; схизматицькі священики перед крилошанами заявляли, що хотїли би відправити в катедральній церкві св. Літургію, а на вказівку, що господарем церкви є Владика, обіцювали, що до нього підуть просити о дозвіл на відправу, та сього не зробили. Врештї по якімсь часї Росіяни устроїли собі в магазинї желїзної дороги церков і в нїй відправляли свої Богослуженя. В церквах, приналежних до гр.-кат. катедральної парохії, анї разу схизматицькі священики не відправляли нїякого Богослуженя. На Великдень 4. цвітня 1915 приїхав з Москви до Перемишля архієрей і відправив в схизматицькій церкві на двірци желїзної дороги празничне Богослуженє. Військова старшина, начальник уїзду, навідувалась до епископа роблячи йому візити. — В Світлий Понедїлок 5. цвітня 1915 дістав Епископ від начальника уїзду письмо, в котрім з порученя генерал-губернатора з Перемишля виражав Епископови виговір і упімненє, що не явив ся з поклоном у православного архієрея, яко представителя правительственного вироісповіданя, про котрого приїзд до Перемишля без сумнїву мусїв знати.

По двох дальших тижнях слїдували горячійші днї для Епископа. Именно від 19. цвітня 1915 зачали ся посїщеня російських офіцирів. Сього дня вони заявили, що мусять оглянути цїлу епископську палату, котра має служити за кватиру для сподїваного великого гостя; по імени його не подано. Від стриху до пивниць оглянено всї стїни і закутини, по оглядинах опечатано вхід на стрих і до пивниць, в епископській палатї поставлено вже військову сторожу, котру віднято аж 27. цвітня 1915 над вечір. Обговорено число комнат, що мали відступити ся, кухнї, сервісу і т. п. В середу 21.

цвітня 1915 (як то Епископ на засіданю з капітулою того дня оповів) зявилось трох офіцирів перед полуднем в палаті на довшу розмову з Епископом. Заявлено йому, що до Перемишля приїде хтось з царського дому; в сю історичну хвилю Епископ повинен його приняти достойно, щоби промостити собі і своїй Церкві будучність. В тій цїли мав би Епископ повитати високого гостя відповідною промовою, спільно з схизматицьким священиком відправити на ринку молебен, а високий гість опісля посїтив би оба катедральні храми, с. є. гр. католицький і латинський. Коли-ж Епископ відповів, що нїяк не може відправляти спільно з схизматицьким священиком молебна, но готов повитати високого гостя в своїй катедрі, запитали офіцири про причину сього. Хвалено Епископа, що є ученим, світлим проповідником, привязаним до австрійського цїсаря і т. п. На заяву, що церковний закон заказує „Communicationem cum acatholicis“ офіцир Соколов прочитав дотичний уступ церковного права і сказав: „Закон то бумажка“. Коли Епископ запримітив, що підлягає в своїх чинностях Папі Римському, Соколов сказав: „Папа далеко, не буде знати, що Ви зробите“. Коли-ж Епископ звернув увагу, що має совість і в нїй бувби вже осуджений за спільну відправу молебна з схизматицьким єреєм, та підпав-би суспензії — Соколов сказав: „То Ви ворог Росії — з двох доріг вибираєте що гіршу. Вашу обіцяну промову на повитанє гостя при вході до катедральної церкви ми хотїли би знати, спишіть її і завтрішного дня прочитаєте її нам, бо високий гість має приїхати позавтра т. є. в пятницю 23. цвітня“. Що до заміту „ворог Росії“ Епископ відповів: „Я не є ворогом жадної держави анї нації, бо я апостол любови і в нашім обрядї ми молимо ся „о мирі всього міра і благостоянії святих Божіїх церквей і соєдиненії всїх Господу помолим ся“.

На тім закінчила ся розмова з Епископом. Більше вже до Епископа не приходжено в тій справі. Епископ був цїлим фактом подражнений. Д. 22. цвітня довідав ся, що сам цар Николай має приїхати до Перемишля. Приїхавши замешкав цар в каменици єврея, властителя парового млина; в катедрах не був. У Епископа ночував тільки генерал з дружиною. Дня 24. цвітня цар виїхав з Перемишля, а Епископ того дня вечером дістав атак мозковий, в наслїдок котрого незадовго стратив притомність, а в дни 28. цвітня рано в Бозї упокоїв ся. На плякатах російська цензура позчеркувала цїсарські достоїнства і ордери, полишаючи виключно достоїнства і ордери папські. На похороні кромі перемиського духовенства обох обрядів, могло брати участь всього 13 гр.-кат. священиків з епархії. Тїло покійного зложено на публичнім цвинтари в родиннім гробі. Хорошу проповідь, приноровлену до сумних, невідрадних обставин дня, виголосив о. пралат Михайло Мриц.

Увага. В часї свого епископства бл. п. Константин Чехович давав обильні жертви на цїли церковно-народні. Полишив проте скромну спадщину для своєї сестри п. Иосифи Якубовської, яко універзальної спадкоємчинї, зробивши легат побожний при церкві в Девятери і дрібні особам приватним. Книги богословського змісту записав для своїх наслїдників в урядї, а світського змісту Інститутови для дївчат в Перемишли.

III. Смерть Епископа Чеховича.

В суботу дня 24. цвітня около 7. год. вечером на прошенє захорівшого Епископа К. Чеховича удав ся я до палати і застав там вже лїкаря д-ра Смолярського. Від сестер Епископа і о. капеляна Петика довідав ся я, що Епископ зійшовши щоденним звичаєм на долину на вечеру, скаржив ся на біль голови, а сїдаючи до вечері, відчув легкий удар мозковий і пораженє одної ноги. Хоч вже ногою сував по підлозї, сам вийшов єще на другий поверх до своєї спальнї і положив ся до ліжка. Перед прикликаним лїкарем, не скаржив ся на якісь болї а вносив тілько, що зле з ним є, коли він чує, що має мозок, чого нїколи не відчував передтим. Лїкар не сказав нїчого конкретного, радив тільки як найбільший спокій і записавши певні средства на непредвиджені случаї, казав хорому до ліжка подати легку вечеру з буліону і яйця на мягко. Коли по якій пів годинї мого побуту, хотїв я Епископа попращати, Епископ затримав мене і казавши прикликати обі сестри і о. капеляна, в притомности тих чотирох осіб хотїв ще оповісти для переданя до публичної відомости і історії ті пригоди, які зазнав в послїдних тижнях мід Москалїв.

„Коли менї буде лїпше, сказав Епископ, то таки завтра зараз спишу сам то всьо, а коли би я умер, спишіть ви всьо тоє, що вам тут оповім, аби всїм ясно стало, як розуміють Москалї освобожденє прикарпатської Руси, котре прийшли тут голосити. Вже більше двох тижнїв приходить споре число висших офіцирів російських щоденно до мене і заповідаючи таємничо приїзд якоїсь високопоставленої особи (мав се бути сам цар) під позором приготовленя помїщеня для неї в палатї обставили караулами всї входи і виходи, обходять всї комнати, стрих, пивниці, опукують всї стїни, надслухують, шукають чогось, підважують на стриху бельки, розбивають вмуровані скринки в стїнах на акомулятори до світла елєктричного, як би бояли ся мін і бомб всюди підложених. На нїщо не здали ся всї мої запевненя про найбільше безпеченство в моїм домі. Мало того. Надійшов день приїзду царя до Перемишля. Упередили мене о тім два днї т. в. 21 цвітня наперед в тайнї, розпочинаючи заразом пертрактації зі мною що до привитаня царя в Перемишли, даючи до зрозуміня, що цар може всту-

пить до катедральної церкви в Перемишли. Вкінци заявили отверто, що вони домагають ся від мене відправи молебня в ринку при участи архієрея і батюшків схизматиціьких в присутности царя і відповідної від мене промови до нього. На таке жадане не було у мене двох гадок і я без застережень заявив їм, що яко католицький Епископ і австрійський підданий сього зробити не можу під жадним услівєм. Не дали за вигране — російські офіцири зачали менї з цілою хитростию представляти вагу мого положеня, яке вимагає від мене спеціяльного застановленя над тим, що менї треба збудувати той золотий міст межи православєм і унією, який би став далекосяглим моментом в історії Церкви і нашого народу і запевнив не тілько довіре російського правительства для мене особисто, але і долю цілого „русінського" народу і унїятської Церкви. Сипали ся забезпеченя авторитативні про се, що Росія з Галичини вже ніколи не уступить, що Австрійці раз на все зломані і виперті і більше тут не вернуть та і не обійшло ся без фарисейських компліментів і облудних підлещувань то для краси нашого обряду, то для нашого патріотичного духовенства, як і для мене. Колиж всї ті візантійські заходи аж до знудженя повторювані не відносили у мене найменьшого успіху і я в кінци заявив їм, що не беручи вже в рахубу мої цїлком відмінні личні переконаня, присяга вірности для католицької Церкви і Найдостойнїйшого нашого Цїсаря мене в совісти обовязує, змінили російські офіцири фронт і тактику і зачали перестерігати серіозно перед непримиримостию, вказуючи виразно на примір нашого Митрополита і що мучеництва, якого я уперто шукаю, не перенесу легко зі згляду на мій старший вік. Не хотїв я однак, казав Епископ, нїчого занедбати, щоби могло вплинути на пояснене їх брутального жаданя і бачучи перед собою людий образованих, зачав їм доказувати, що вимагають від мене яко Епископа, що має бути сторожем чистоти совісти, поступованя впрост безсовістного як під релїгійним зглядом, так і полїтичним, бо спротивляючого ся всїм законам, яким я підлягаю. Не помогло і се. Що ето закон? сказав один з російських офіцирів, молодий Соколов, „закон ето бумага"! А Папа Римський і Ваш Цїсар об етом не узнают, ми Вас оправдаєм, впрочем на то ми імієм своїх людей! Нїчево Вам не буде! Я вже на таке заявленє нїчого не відповідав, не пробуючи навіть їх переконувати і вислухавши терпеливо всїх гірких погроз що до моєї особи, що до Церкви і нашого народу, чекав хвилї, в котрій би міг напастників попращати, маючи повну надїю, що Г. Бог нашого дорогого релїгійного народу і нашої св. Церкви, хоч тяжко досвідчує, таки з своєї всемогучої опіки не опустить, а сам приготовляв ся в серци на всяку і найгіршу евентуальність. Вийшли і — більше не повернули. За два днї всї бачили надзвичайні заряджења в містї, нїкому не вільно

було вийти на улицю, вікна домів по головних улицях з приказу поліції мусїли бути коцами позаслонювані, сотки фан о російських красках затикали салдати по всїх улицях — всї улиці міста обсаджені густими шпалїрами салдатів з наїженими баґнетами, з ріжних сторін міста чути було дикі голоси „Гура“, всї ми догадували ся, що в Перемишли є цар „освободитель“. Минув сей тяжкий день, грозою всїх переймаючий, минає другий, третий, осмий, караули з баґнетами на остро стоять дальше в палатї при брамі, по коритарах, на стриху, в пивницї, в городї! По що? Сходжу на снїданє, обід чи вечеру на долину, як стукне караул баґнетом в землю, аж мороз по тїлї переходить, сестри плачуть, нїкого до Епископа не впускають без допитів по що, за чим і т. п. все здавалось, що за хвилю прийдуть, закують, вивезуть послїдного Епископа, займуть катедру, розпустять аґентів, зідруть бідний нарід з цїлого його духового доробку, ногами подопчуть ті жемчуги світляні, що криють ся так часто під грубою сорочкою нашого простолюдина! А наші товариства, інституції, бурси, склепи, доробок тяжкий послїдних лїт взірцевої патріотичної громади Перемиської — що з ними стане ся? З жалю і болю серце мало не пукне! Нема спокою нї в день, нї в ночи, точно що дві години зміняють салдатів. Серед нічної тишини загуде нераз дико „Смирно“! а потім міровий тяжкий крок караула по камінній долївцї коритара зганяє сон з змучених очий! Як встану завтра, сам се спишу — як ні, то прошу спишіть ви всьо так, як я оповів, а не забудьте, відвідайте мене завтра“.

По моїм відходї около 8 вечером молив ся Епископ ще довго з молитвословом в руках — около 10-ї стратив притомність, щоби її не відзискати нїколи. В середу рано 28. цвітня сповістили церковні дзвони катедрального храму про смерть Епископа. І по смерти докучило непокірливому Епископови російське начальство не дозволяючи почтити покійника афішами в тій редакції, як бажала капітула. День 1. мая 1915 скрив мурований гробовець при участи ледви 10 священиків, не числячи клиру латинського обряду, на вїки його мощі, той день, коли розпочалась побідна офензива наших славних союзних армій над Дунайцем. Не судило ся покійникови про неї почути і довідати ся, за те умолив Він свому престольному городови з небесної країни скорого освободженя від монґольських наїздників, котре доконали союзні армії в сам день Його Патрона св. рівноап. Константина 3. червня 1915. З висоти небесної серед пречудного ясного дня сонїшного радїв Він з полишеною громадою своєю над вільним старинним княжим городом! В. Е. П. — *Один з Крилошан Капітули Перемиської.*

Юлїян Дзерович.

Матеріяли до історії мартирольоґії нашої Церкви в часі всесвітної війни.

В часі війни терплять не тільки жовнїри на війні. Війна є терпінєм цїлих суспільностий, всїх верств народу, а колиб можна терпінє мірити, колиб на нього можна скалю найти, то безперечно наш український народ взяв би рекорд усїх людських страждань, всїх людських терпінь.

Справдїшна мартирольоґія! Не має одного звена з цїлого ланцуха чинників, які складають ся на понятє слова „народ“, на змисл слова „нація“, які би в отсїй страшній війні не переходили справдїшного дантейського пекла! Стогнала земля наша під кінськими копитами, стогнала вона під тягаром тяжких гармат-моздїрів, плакала вона пючи свїжу людську кровцю, ридала вона приймаючи у своє нутро найкрасший цвіт стрілецтва нашого під Явірником, на Маківцї, під Лїсовичами і Болеховом, коло Галича, над берегами Золотої Липи і на степах Стрипи. А тих могил, а тих жертв, що упали в рядах ц. і к. війска і не перечислиш, і не доглянеш, бож вони порозсївані не лише на нашій українській землици, але вони усипані і над берегами рвучої Сочи, і на скелях Чорногори та на побоєвищах колишньої Сербії. Та тут ми не одні, ми тут не самі у своїм смутку. Над могилами своїх синів плаче нинї кождий народ нашої держави з виїмком може одного племени, яке жертвувало свою службу державі як санїтети, трени, як провіянтовий, рахунковий, канцелярійний перзонал.

Та ми більше всїх других терпіли, страждали. Бож онїміла на якийсь час дорога, рідна наша мова, замовкла наша пісня, каралась в кайданах неволї народна наша душа, мучились люди у тюрмах, і як колись лютий бісурман гнав у ясир джяврів, так нинї „освободитель“ пігнав у далекий Сибїр найкращих наших людий за їх любов до рідного народу, за їх вірність Цїсареви, за їх привязанє до католицької Церкви. Котра з націй (Поляки, Жиди, Нїмцї, Румуни), які „мали щастє“ зіткнутись з лютим наїздником, може іти в навзаводи що до числа вивезених своїх людий з нами? Котра з націй вспіє з нами витримати рекорд що до народних дорогоцїнностий, які мали нам бути зрабовані, видерті, знищені?

Адже наїздникови розходилось о нашу мову і нашу віру.

І чи є щось дорожшого для чоловіка понад ті два скарби?

І кервавилось серце нашої Церкви, і каралась наша віра в тенетах заслїпленого у своїй ненависти варвара і вже злорадно затирав він руки бачучи, як вітер воєнної заверухи бодай полову несе на його бік.

Богато ми витерпіли, тяжку борбу ми вели, борбу з стораз фізично сильнїйшим ворогом, який уживав до завданя нам послїдного удару ріжних, страшних, випробованих способів: грубого насильства, страшного терору, хитрого підступства, фарисейської лести. Ми пережили десять страшних, довгих місяців. Історія тої нашої борби, історія мартирольогії нашої Церкви мусить бути списана, мусить бути грядучим поколїням в дорогім наслїдстві, як їх батьки колись за віру боролись, оставлена, вона мусить бути, на сором Росії, перед цїлою Европою оголошена.

Сього вимагає наша честь. Не для своєї хвальби се все списати мусимо, а для оборони. Адже набіг Росії на нашу землю ще так свіжо в нашій памяти, а частина нашої галицької України все ще стогне під тяжким ярмом, а вже ворожа польська преса (Kuryer Lwowski, Dziennik polski, Czas, Gazeta Lublińska) навзаводи витикає нам православє, кидає підзори що до нашого привязаня до католицької Церкви пишучи, що ми „za pierwszym podmuchem schizmy, ozłoconej rublem i obiecankami dóbr materyalnych“ пїгнали в православє. І то хто? Та преса, що так страшно скомпромітувалась в часї російського наїзду, яка вивернувши salto-mortale в одну мить змінила свою орієнтацію і стала лизати лапу свого відвічного ворога. А тепер випробованим методом старих злодіїв кличе сама: „Лови злодія!“ Отже хоч би і для того мусимо писати історію нашого захованя, нашого поведеня супроти насили, терору, підступу, з яким ішов на нас Евлогій з своїми батюшками, з всїми полїцейськими, жандармськими, адмінїстративними, воєнними „мєрами“.

Богато матеріялу вже маю призбираного, і його на отсих сторінках нашого органу наміряю поміщати. Війдуть тут ріжні манїфести, промови, оголошеня російських властий; найдуть тут місце наклепи, доноси, якими войовано проти нас як в пресї, так і в урядових „бумаґах“; зістане тут описана наша борба о церкви, передовсїм у Львові, а опісля в Бродах, Щирци, Лешневі, Золочеві, Ременові і многих инших місцевостях; опишемо геройську поставу нашого українського духовенства супроти ворога, вислявимо і наших привязаних до своєї віри синів нашої католицької Церкви, запишемо на вічну память історію арештовань всїх вивезених наших священиків і взагалї все, що може мати інтерес для будучого історика нашої мартирольогії.

Зазначуємо виразно, що будемо лише реєструвати історично певні факти, списані через очивидців, або самих пострадавших і то з цїлою обєктивностию, безпристрасностию,

бо лише такі факти мати муть свою історичну вартість. Не будемо скривати і наших похибок, бо і ті лучались, бо хочемо іти за засадою: Amicus Plato, sed magis amica veritas.

Прошу однак в тім ділі о поміч Дорогих ОО. Собратів в Христї. І тому в імя доброго нашого незамараного імени українсько-католицького духовенства прошу або впрост до редакції „Ниви“ або на мій адрес доносити про всї акти терору, підступства супроти нас, всї акти геройства в оборонї нашої віри, а тим ОО. Собратя прислужать ся слушній, святій справі. Просимо о се дуже. Се не приватна моя справа, не справа редакції „Ниви“, але спільна наша справа, тут розходить ся о добре імя нашого духовенства, о славу наших вірних. Пригляньмось лише, як жиди дбають про історію своїх одновірців-вояків, щоби колись перед світом могли виказатись, як „славно“ боролось новітне ізраїльське племя на полях битви, яку поміч грошеву дають Жиди державі, кілько лїкарів Жидів служить у війску, про заслуги звичайного жидівського населеня і т. п. Вже від пів року збирає окремий комітет всякі вістки і від нового року що місяця видає грубий зшиток для звеличеня жидівських заслуг на війнї. Як всюди, так і тут жиди добре розуміють свій інтерес і знають, що жидівський воєнний архів принесе народови великий хосен. Не даймо ся отже ми священики — вже не кажу випередити, — але не даймось бодай завстидати Жидам!

Та не лише о самій мартирольогії ми повинні збирати факти. Є богато річий відрадних, веселих... Адже і з нашого духовенства чи мало дістало високі відзначеня; для приміру наведу: о. дек. Павла Бачинського, о. дек. Анаст. Лотоцького, о. дек. Вас. Небиловця, о. Григ. Сапруку, о. Ом. Трешньовського, о. Карла Бардина і мн инших, отже ми не смімо мовчати о тім, бо їх відзначенє — се наше відзначенє. А то так дїєть ся: — Перейшов з Глинян Замостя „атєц“ Філїмон Решетиллович на православє, то „роспни“ цїле духовенство, бо найшов ся Юда предатель, а дістав о. Павло Бачинський з Глинян-Заставя „золотий хрест заслуги на військовій стяжцї за хоробре поведенє супроти ворога“, то тодї нїхто анї чичирк. А преціньтакі факти треба рівною мірою мірити. Тому спишемо і наші подвиги, наші заслуги для держави і армії.

Єще одна увага. Мартирольогія нашого духовенства не зачалась щойно з наїздом ворога на нашу землю! Нї! Вона зачалась з вибухом війни. Арештованє Українців священиків, наклепи та доноси ворожої преси на наше духовенство, сплетнї і клевети навіть на достойну Особу Нашого Архієрея-Мученика, трагічна смерть священиків Українців Романа Березовського з Протїс, Андрія Декальського з Балучина, Льва Набака з Нагорець, аж надто вимовним свідоцтвом страшних хвиль, які ми переживали. Та не пора тепер нам о тім говорити. Колись по війнї, у спокійний час

спімнем і сей біль, який розривав наше серце, краяв нашу душу, а за який не винимо анї нашу хоробру армію, анї нашу державу, а тих наших кривдників, які нас як зрадників оклеветали, очернили.

Може і не буде повної систематики у поданю матеріялу, тому упереджаю наперед о тім, але з другої сторони заявляю, що се не є історія списана чи синхронїчно чи прагматично, а лише сирий матеріял до історії нашої Церкви підчас сеї всесвітної війни. Все таки і тут бажаю завести деяку проглядність у матеріялї і хронольогічну черту подій. Тому призбираний матеріял поділю на:

I. Манїфести, відозви, поклики наших властий і чужих.

II. Агітаційні відозви Євлогія і инших письмом та з проповідниці в ціли баламученя публичної опінії і захитаня слабих у вірі.

III. Борба наших духовних властий і священиків о церкви.

IV. Постава нашого духовенства і вірних.

V. Арештоване і вивезене наших священиків.

VI. Наша непоколебима вірність Австрії і католицькій Церкві.

VII. Гадки ворожої нам преси о нашім духовенстві і нашім народї.

VIII. Виказ знищених церков, парохіяльних будинків, ерекцій.

IX. Наші спостереженя о наших „православних товаришах“, о поневоленю Церкви взагалї під російським устроєм державним.

I.

Манїфести, відозви, поклики, посланя.

Дня 28. червня убив Серб Ґабрілович в наслїдок великосербського заговору в Сараєві нашого престолонаслїдника Франца Фердинанда і його Достойну Супругу підчас їх їзди автомобілем влучними стрілами з револьверу. Убийника і других заговірників зловлено і доходженя виказали, що і сербське правительство мішало ся до сеї справи і не перешкодило а пособляло великосербскій агітації. Тому поставило наше австрійське правительство дня 23. липня 1914 р. ультіматум до Сербії, сформуловане в десяти острих точках, з яких пята була для сербського правительства найбільше прикрою і тяжкою. Іменно зажадав австр. мінїстер загран. справ граф Берхтольд від сербського правительства, щоби і австрійським властям вільно було співдїлати при здавлюваню ірредентистичного руху виміреного проти цїлости Австро-угорської Монархії. Сербія дала виминаючу відповідь, в наслїдок чого посланник Австро-угорської Монархії барон Гісль опустив Білгород і тимсамим вибухла війна австро-угорсько-сербська.

Митрополитальний Ординаріят подав се до відома вірних Архідієцезії в своїм органі „Архієп. Відомости“ дня 30. липня 1914 ч. IX. слїдуючим

Архіпастирським посланєм:

Наймилостивійший наш Монарх відозвав ся до всїх народів своєї держави виясняючи причини, які змусили Його на старости лїт виповісти війну Сербії. З надією на Божу поміч, з довірєм до народів, над якими від 66 лїт панує, сповняючи по християнськи Богом наложені на Нього обовязки, ожидає, що всї згуртуємо ся довкруги Його престола з вірностию піддапих а любовю і вдячностию дїтий, для оборони вітчини*). Важке слово Старця на престолї Габсбургів найшло і у нас відгомін, на який заслугує.

Настала хвиля, в якій жертвою майна і крови маємо доказати нашу вірність для Його осьвяченої особи, для династії і престола.

Знаємо добре, що весь наш нарід совісно і сьвято сповнить свій обовязок.

Нїхто з нас не забуде вдячности для сеї Габсбурської австрійської держави, в якій ми найшли свободу віри і народности і розвій нашої національної культури. Ми певні, що не найдеть ся нїхто між нашими людьми, який забув би, що з державою і династиєю Габсбургів вяжуть нас давні і сьвяті звязи: спільна нам доля і недоля, спільна будучність.

А сповненє обовязку вірних піддапих тим лекше, коли на престолї сидить Маєстат улюбленого нам всїм Монарха і Отця, який наш нарід вітцївською любовю пригорнув і все за його добро старав ся і до того добра стільки причинив ся. Знаємо про те, що руські полки сповнять відповідно до давних традиций свої обовязки і хоробро підуть в бій за вітчину.

В тій поважній хвилї Ми, ваші Епископи і душпастирі, відзиваємо ся до Вас, жовнїрів, покликаних під оружє, і до Вас, що дома лишаєте ся: Нехай Боже слово, наша молитва і наші благословенства стоять при Вас в хвили сповненя важкого обовязку, злученого може для многих з жертвою житя.

Ви, що у бою що дня наражені на смерть, памятайте заховувати серце чисте від гріха, будьте все готові ставати перед Божим престолом і здавати справу з цїлого житя. Хоробро сповнїть обовязки! Побіда певна, а справа свята!

А Ви, що лишаєтесь дома, усильними молитвами просїть з неба о ласку і Боже благословенство для тих, що проливають кров за вітчину. Ми всї в руках доброго Отця-Бога, в нїм цїла наша надія, — надія, що здорові вернуть наші дїти, які нинї ідуть в огонь, — надія, що побідимо.

---

*) Тут наводить ся цїсарський манїфест.

Моліть ся за Найяснійшого нашого Пана Цїсаря Франца Йосифа. Побожним житєм, здержністю від всякого гріха, від пиянства, людської кривди, нечистоти і всякого діла, яким Ви могли би неласку Божу на себе стягнути, совісною працею тим усильнїйшою, коли лишаєть ся мало рук до праці, а передовсїм побожним відвиджуванєм церкви, вимолюйте Божого благословенства для Найяснійшого Пана, для нашого війска, для тих Братів наших, що будуть проливати кров за вітчину.

Чекають нас місяці тяжкі, повні болїв і хрестів, та опісля ясна побіда і красша доля. Будемо бороти ся за волю нашого народу, за святу справу віри. З нами Бог.

На час війни розпоряджуємо слїдуюче:

1) В кожду неділю і сьвято, аж до скінченя війни, мають всї священики наших Епархій, так світські як і монахи прилучати до служби дня Службу „Во время брани“ за побіду.

2) По заамвонній молитві в Неділї і Свята при виставлених св. Тайнах будуть ся співати Суплїкації.

3) По кождій такій Службі Божій кождий священик відмовить 3 рази „Отче Наш“, 3 рази „Богородице Дїво“ і „Под Твою Милость“ за Цїсаря і війско, за побіду і мир.

4) Церкви що дня будуть вечером отворені, а отці духовні будуть заохочувати людий до відвиджуваня Ісуса Христа укритого в св. Тайнах і до молитов. Священики будуть вірним давати можність якнайчастїйшого приняття св. Тайн.

5) Всїм священикам поручаємо вірних заохочувати до складок на ранених на війні на руки Ординаріяту для Товариства „Червоного Хреста“ і до опіки і жертв над родинами тих, шо пішли на війну.

6) Письмо се буде відчитане найблизшої неділї у всїх церквах АЕпархії.

7) Духовенство не залишить інформувати родини покликаних, як мають старати ся о признану державою денну поміч в часї війни і підтримувати надію вірних, патріотичного духа, бодрість, відвагу, супокій. Не мають чого бояти ся ті, що ждуть певної світлої побіди.

8) Всч. Отцї поучать нарід, що в часї війни, як довго того роботи в поли вимагають, устає право церковне, яке заказує тяжкі роботи в неділї і свята, та рівночасно надає ся їм власть в міру потреби розрішати зголосивших ся від постів.

В кінци пригадує ся Всч. Духовенству обовязок резиденції, хиба — що власти инакше зарядять.

Благодать Господа нашого Іcуса Христа и любы Бога и Отца и причастіє святаго Духа буди съ всѣми Вами. Аминь.

У Львові, дня 29. липня 1914.

† *Андрей*
Митрополит.

Ось такими високопатріотичними а при тім щирим національним почутєм і батьківською печаливостию подиктованими словами відозвав ся наш Владика-батько до своїх дієцезіян, до своїх дїтий з нагоди австро-сербської війни. Та події скоро одна за другою слїдували. **Небавом вибухла і австро-російська війна.** На вість о виданій Австрією війні Сербії, Росія, яка у себе немилосердно гнете своїх Славян: Українців і Поляків, стала в оборонї полудневих Славян Сербів, називаючи видану війну „ганьблячою війною“ і почала мобілїзувати свою армію против Австрії. Цїсар Вільгельм II. бажаючи пожежу зльокалїзувати, віднїс ся до царя Миколи II. з пропозицією бути посередником між спорячими сторонами, однак під услівєм, коли Росія заперестане мобілїзацію. Цар згодив ся на посередництво цїсаря Вільгельма, але рівночасно дав наказ дальшої мобілїзації. Таке дволичне поступованє царя обидило цїсаря Вільгельма і так вибухла війна російсько-нїмецька. А що зайшов тут „casus foederis“ між Нїмеччиною і Австрією то і Австрія небавом 1. серпня виповіла війну Росії.

Цар і російське правительство, уступаючи перед напором ненаситного націонал зму, заступились за державу цареубийників, яка попиранєм злочинних замахів накликала сю війну, бо трафляла ся добра нагода здавити „українське мазепинство“ і раз на все убити в межах своєї держави „украинский вопрос“.

Початкові неповодженя австрійського оружя розбурхали найгірші інстинкти у некритично думаючої товпи. Почали шукати виновників неповодженя. Нїким непровірені сплетнї складали вину на шпіонажу і зраду наших селян і навіть наших священиків. „Fama crescat eundo“ і так говорено собі на ухо, говорено і голосно о тім, що десь то там то тут над границею священики розложеним огнем, дзвоненєм в дзвони передавали московським військам ріжні пожадані для них вісти.

Польська преса вмісто або успокоювати розгорячені (колиб се правда була, слушно обурені) уми своїх читачів, або хоч мовчанкою збувати їх, еще доливала оливи до огню і на сторінках польських газет появляли ся щораз частїйше вісти о розстріляних або повішених „ruskich księżach“, але без поданя назвиска делїнквента, без зазначеня де, коли, яке село допустило ся сього найпоганїйшого злочину, бо зради своєї держави. Від таких вістий аж кишіло, а кінчились вони стереотипно тим, що służąca Polka, або хто инший з польської нації видав всьо нашим властям. Підсичували ті людські сплетнї численні превентивні арештованя наших москвофільських священиків, інтелїгентів і селян, які тодї, до хвилї арештованя нїчим не провинили ся, і яких не за шпіонажу або зраду арештовано, лише превентивно, се е, щоби не лишати евентуальних симпатиків ворожої армії на воєннім

теренї. Людська товпа, найпаче наші найсердечнїйші жидівські „патріоти“, не розуміючи в чім діло, брала їх арештования вже як кару за зраду чи шпіонажу, і доскулювала арештованим так, що аж власти мусїли дати оголошенями пересторогу, щоби арештованих не напастовано.

Щоби перестерегти свою паству перед тяжким гріхом і злочином зради, наш Високопреосвященний Митрополит видав дня 24. серпня 1914

Другий пастирський лист.

Преважна — Дорогі — хвиля. Ведесь війна поміж нашим Цїсарем а Царем Москви. Війна ведесь о нас, бо московський цар не міг того стерпіти, що в Австрійській державі маємо свободу віри та народности; хоче нам видерти ту свободу, закути в кайдани. В нашім війску сто тисячі наших дїтий — вірних Нашому Цїсареви — йдуть в бій за нашу долю, йдуть в бій за нашу святу віру, боронять святости родинних огнищ, боронять перед ворогом вашого добра, ваших сїл і ваших хат. Наше війско побіджає, але лютий ворог не спить. Не може нашої сили перемогчи силою оружя, взяв ся на способи: хитрощами, ложию, зрадою хоче до зради побудити наших бідних людий. Вовк одїває ся в овечу скіру. Ворог удає приятеля, та прелестними словами — як рибу на вудку — хоче брати у неволю темних і збаламучених. Нешасний, хто його послухає, впадає в темну безодню зради. Ворог розкидає по краю ложне письмо, в якім надуживаючи слів і молитв, єретик удаючи монаха, сміє Божим іменем розрішати наших людий від вірности для Нашого Цїсаря. З відкиж мавби таке право? Яка то безлична лож і святокрадство собі приписувати Божі права! Таке злобне святокрадство може лише лютий ворог піддавати нашому народови. Присяга вірности свято обовязує для Божої волї та для Божого закона.

Іменем Божим, яко ваш Митрополит і Душпастир заклинаю вас не принимайте Юдиної ради, не слухайте тих, що хотять Вас закувати в кайдани; не слухайте голосу ложних безбожних, що сміють намовляти вас до зради Цїсаря — Вітчини — Віри.

Зрадою же булаби кожда поміч дана ворогам і зрадникам, а зрада то злочин, який стягає страшну кару від Бога і від людий. Най Вас Всевишний Бог стереже від всякого кроку, яким ви ворожим військам помагали би, або своїм шкодили, або зраду покривали та помагали зрадникам.

Заховуйте спокій. В Божих руках ваша доля; без Божої волї і волос з голови не спаде. В Бозї наша надїя і наша сила. В огни сеї страшної війни виковує ся красша для нас доля. Ми з Божої волї злучені з австрійською Державою і Династією Габсбургів і спільна нам доля і недоля; а коли

військо Нашого Цїсаря побідить — а з Божою ласкою побідить, — чекає нас красша і лїпша будучність.

До крови будьте вірними Цїсареви. Будьте вірними дїтьми нашого славного народу. Будьте вірними святій, нашій прадїдній Церкві. А в тяжких хвилях болю і жертви най Боже благословенє і Божа ласка буде з Вами. Ѣ ймѧ Отцѧ и Сы́на и ск. Дх̑а. Ами́нь.

Дано у Львові 21. серпня 1914 при нашім катедр. Храмі св. Юра

† *Андрей*
Митрополит.

А ось доказ, як повитала польська преса се батьківське послане Нашого Митрополита, яке вміщало в собі конечні остороги для нашого селянства, щоби воно не далось збаламутити аґітаторами, підкупити рублем; ось що написав прим. „Dziennik Polski“ з дня 28. серпня 1914 р.; ось в цїлости той тяжкий донос на „ludność ruską“... і чиж дивниця, що та „людність руська“ переходила страшні хвилї...

List pasterski ks. Metropolity.

Jeśli kto miał wątpliwość, ażali ludność ruska w naszym kraju dopuściła się najgorszego gatunku zdrady, tego niedowiarka musi wyprowadzić z błędu list pasterski ks metropolity Szeptyckiego, wydany dnia 21. b. m. (dopiero?!) „do wszystkich wiernych w pogranicznych wsiach wszystkich trzech galicyjskich dyecezyj“.

Główny tenor listu stanowi szereg przestróg, aby wierni nie dopuszczali się zdrady wobec Monarchy i Państwa, by nie dawali posłuchu obietnicom wroga.

Zbyt ważnym aktem publicznym jest w tej chwili pasterski list i przed wydaniem go każdy wyraz musiał być ściśle odważony. — Jeśli więc Arcypasterz przestrzega swoje owieczki przed złem, tem samem stwierdza na pewnych danych, że to zło istnieje i takie przybrało rozmiary, że nie tylko nie wolno go ukrywać, ale trzeba było publicznie z niem się rozprawić“.

А не завадилоби було видати і латинському епископатови посланія, бо між повішеними зрадниками в Лешневі був Walenty Kaszuba, obrz. łać., а польська преса не остережена біскупами зараз по опущеню Львова через наші війска, допустилась також страшної зради супроти Монарха і Держави так, що наші власти вернувши до Львова, завісили видавництва: „Dziennika Polskiego“, „Wieku Nowego“, а „Słowo Polskie“ і „Śmigus“ завчасу спасли себе бігством. (Далї буде).

М. Бремшайд.

Питанє до нас самих „Хто ти єси?“

(ПРОПОВІДЬ).

„*Хто ти єси?*“ (Ів. 1, 19).

Раз вислали єрусалимські Жиди послів до св. Івана на пустини з питанєм: „Хто ти єси?“ Сей дав їм на те гарну відповідь, яка свідчить про його велику покору. — Також і до нас буде колись в дуже важній хвили поставлене таке питанє. Після смерти, коли наше серце перестане бити, тоді станемо перед нашим нескінчено святим і справедливим Богом, котрий буде нас судити з цїлого нашого житя. Він звернеть ся тоді до нас з важким питанєм: Хто ти єси? З якою приходиш душею? Від відповіди, яку будемо мусїли дати на се питанє, залежить рішенє про цїлу нашу вічність. Поставмо собі нині і часто в житю ставляймо собі те питанє, щоби колись на судї могли добре на нього відповісти.

1. Хто ти єси? Так запитаймо себе нині і мусимо собі на те відповісти: Я сотворінє, що одержало від Бога високе призначенє. Я маю вправдї тїло, котре есть лише живучим твором з пороху і котре після моєї смерти станесь кормом для хробаків, але в тім немічнім тїлї мешкає душа, що носить на собі подобу Бога, душа прикрашена найвеличавійшими дарами й прикметами, душа, що сотворена для чогось висшого, для самого Бога, котрого тут на землї має пізнавати й любити і в котрого величи має колись через цїлу вічність брати участь. Не для землї, не для земського пороху, не для хвилевої розкошї я сотворений; я є дитиною Бога, що кождого дня справедливо молить ся: „Отче наш, що єси на небі“. Коли я в сїм житю, тут на землї, служив вірно мому небесному Отцю, так досвідчу колись на собі правду слів апостола Павла: „*Чого око не видїло, ухо не чуло і на серце чоловіка не прийшло, що приготовив Бог тим, котрі люблять Його*“. (І. Кор. 2, 9).

Радуймо ся і дякуймо Господу Богу з цїлого серця за те, що Він нам дав так гарне й високе покликанє і що ми стоїмо так близко Його серця. Але питаймо також себе часто, чи ми відповідаємо нашому високому покликаню і чи ми так жиємо, як лицює дїтям Бога. Сина царя Менедема запрошено раз в дім звичайного підданого на гостину. Він попросив свого батька о позволенє піти до того дому. Батько поглянув на нього поважно і сказав: „Іди, але не

забувай, що ти царський син". Та відповідь відносить ся і до нас. І до кождого з нас говорить Господь: Іди в те товариство, приставай з тими другами, бери участь в тих підприємствах, але не забувай, що ти дитиною найвисшого Царя, дитиною Бога. Чи ми завсігди примінювались до того напімненя?

2. Хто ти єси? Так спитаймо нині себе самих і кождий мусить собі відповісти: Я сотворінє, котре Бог наділив добродійствами всякого рода. Більше чим мати любить свою одиноку дитину, полюбив мене нескінчений Бог і обсипав мене рівночасно добродійствами та ласками. До кождого з нас відносять ся слова Божі в св. Письмі: *„Вічною любовию любив Я тебе; длятого милосерджусь над тобою і потягаю тебе до Себе"*. (Ер. 31, 3). Нема одної днини, одної години, одної однісенької хвильки в моїм житю, котра не зазначила би ся добродійствами Бога, добродійствами для мого тїлесного житя і ласками для спасеня моєї безсмертної душі. Навіть хвилї, коли навіщали мене діймаючі хрести і пригнїтали мене своїм тягаром, були часами ласки нескінчено доброго Бога. Хрест був для мене може особливо великим добродійством, особлившим благословенєм, без котрого моя душа була би виставлена на небезпеку вічного осудженя.

Чи думка: Бог, нескінчений, любить мене і товаришить менї в моїй житевій мандрівці з Своєю добротою та милосердиєм, не мусить наповнити мого серця радостию і відрадою? Чи та думка не загріє нас і не підкріпить, коли люди готовлять нам трудности і відмовляють нам своєї любови? Та чи не повинні ми також заховати для нашого найбільшого добродія завсігди вдячність в нашім серцю і бодай кождого вечера відмовити коротку благодарну молитву? Коли ви даєте убогому гріш або кусок хлїба, то ожидаєте від нього кілька слів подяки. Чиж не годить ся тисячу разів більше, щоби ми кождого дня нашому найбільшому добродієви зложили подяку? Чи цїле наше житє не повинно бути безустанною подякою Господу Богу, так як воно є безперервним ланцухом Його добродійств і ласк? Глибоко завстиджені мусимо признати, що ми невдячні сотворіня; на будуче повинні ми однак поправити ся.

3. Хто ти єси? Так спитаймо себе нині всї ще раз, а кождий з нас мусить в покорі відповісти: *Я бідний грішник, я сотворінє, котре свого Господа і Бога часто, а нераз навіть тяжко обидило. „Коли говоримо, що не маємо гріха, обманюємо самих себе, і нема в нас правди"*. (І. Ів. 1, 8). Бог так сердечно мене полюбив і безчисленними добродійствами наділив, а я був зимний і байдужний супроти Нього, ба навіть надуживав Його дарів, щоби Його ними обиджати. Бог в Своїй любові, мудрости і святости дав менї закони, котрі мають мене хоронити перед манївцями і пропастями, а я на ті закони не зважав,

я їх легкодушно переступав. Так ми всї мусимо визнати, що ми часто блудили. Хто почислить усї наші ґріхи, яких ми допустили ся від дитинства аж до сеї години, наші ґріхи думками, словами й дїлами, наші ґріхи проти заповідий Божих і церковних? Збережім однак свідомість, що ми бідні ґрішники. Се має велике значінє для нашого христіянського житя. Ми станемо тодї ревнїйшими в службі Богу, вибачнїйшими і любязнїйшими в зносинах з нашими ближними і строгійшими зглядом нас самих. Се для богатьох правдиве нещастє, що вони забувають, що вони перед Богом убогі ґрішники.

Так питаймо себе часто від тепер: Хто ти єси? Се причинить ся безперечно до того, що ми докладнїйше пізнаємо наше духове убожество, що ми по силам будемо старати ся нашому Господу і Богу служити в вірности й любові і зготовимо Йому в нашім серцю достойне Його мешканє. Амінь.

М. Бремшайд.

Погубність релїґійної байдужности.

(ПРОПОВІДЬ).

„*Щасливий той, хто мною не ґіршить ся*“. Мат. 11, 6.

Житє Спасителя се одно безперервне дїло любови й милосердия. Христос міг справедливо сказати до учеників св. Івана Хрестителя: „*Ідїть і сповістїть Івана, що ви про Мене чули й бачили: слїпі бачать, каліки ходять, прокажені стають чистими, глухі чують, мертві воскресають а убогим благовіствуєть ся*“. Та для многих були ті всї знаки й чуда, які Христос робив, щоби доказати своє божество, надармо, се всьо не могло їх спонукати до віри в Нього. Вони тревали в своїй байдужности й затвердїлости серця.

Христос жиє дальше в Своїй св. Церкві і благословлячи „переходить через світ“. Він в духовім змислї робить дальше чуда, які робив колись в Юдеї, через Його ласку слїпі бачать, глухі чують, каліки ходять. Церква просвічає світ і удїляє йому ріжнородні добродїйства. Та для многих, для дуже многих всї ті добродїйства надармо; вони за бай-

дужні, за лїниві, щоби на них звернути увагу, вони остають дальше зимними супроти Бога й Церкви. Розважмо нині коротко погубність тої релїгійної байдужности.

1. Релїгійна байдужність шкодить вперед н а ш і й в і р і. Віра се духове, надприродне світло, що прояснює нам найважнїйші питаня нашого житя, питаня про Бога, про наше відношене до Нього, про нашу цїль, про дороги, що до неї ведуть, про манївці, що від неї відводять. Те світло, подібно як світло природне, потребує корму, щоби не погаснути. А кормом віри є молитва, через котру удержуємо тїсні зносини з Богом, є, приниманє св. Тайн, передовсїм св. Причастия, через котре входимо в так близьке відношене до Божественного Спасителя, є християнське святкованє неділї, котре знов отвирає наше серце дїланям ласки, є передовсїм практичне виконуваное нашої релїгії, котре недопускає нас до того, щоби ми в цїлости віддавались земським журбам і стремлїням. Коли відберемо вірі той корм, тоді й світло буде раз в раз слабнути, аж вкінци зовсїм погасне. Коли нині деякі християни є на жаль так слабі в вірі, ба, многі не хотять навіть нїчого знати про віру, то яка причина сього лиха? Не инша, як та, що вони занехали давати світлу корм; вони занехали молитву і приниманє св. Тайн; неділя не була вже більше для них днем Господним, а днем працї й змисливого уживаня. І так з часом світло в них погасло.

Віра се ласка Божа, велика ласка, за котру повинні ми бути Богу дуже вдячні. Коли ми тої ласки не цїнимо, коли ми супроти неї зимні й байдужні, то в сїм лежить велика зневага Бога і ми виставляємо ся на небезпеченство, що Його погроза проти байдужних сповнить ся: *„Я виплюю тебе з моїх уст“*. Ласку байдужному відбереть ся, а дасть ся иншому, що того достойнїйший. Се многі досвідчили на собі; се досвідчили на собі навіть цїлі народи, як нас учить історія. Хто не подумає тут про Палестину, де колись учив Божественний Спаситель і де Апостоли кидали зерно християнської віри? За свою байдужність чи не стратила вона в більшій части ті небесні богацтва? Хто не подумає про побережа Африки, котрі колись славились християнською культурою й побожностию, а відтак знов упали в поганське варварство і страшну необичайність? Длятого не забудьмо нїколи на пересторогу св. Духа: *„Держи сильно те, що посїдаєш, щоби кому иншому не дісталась твоя корона“*.

2. Релїгійна байдужність єсть дальше також ворогом с в я т о с т и н а ш о г о ж и т я. Які гарні чесноти в силї викликати жива віра в серцю християнина! Тридентський собор називає віру коренем оправданя і святости. З здорового, сильного кореня розвиваєсь сильне дерево з гарними цвітами й овочами. Таке саме і з вірою. Вона є тим зерном, тим коренем, з якого майже якби само з себе виростає свіже й здорове богоугодне житє. *„Мій праведник жиє з віри“* (Жид. 10,

38). Длячого святі були так геройськими в чеснотах, так сильними й непоборимими серед покус і невзгодин? Бо мали сильну віру, бо вони цілковито з віри жили. Длячого деякі вірні християни нашої доби ведуть так праведне житє, длячого серед трудних часто обставин так совісно сповняють обовязки свого стану? Причиною сього їх жива віра. Длячого тисячі — тисячі инших християн так знов убогі в чесноти, так лїниві в сповнюваню своїх обовязків, так віддані гріхам і налогам? Бо віра у них слаба, завмерла. Вони не молять ся, зовсїм нї або рідко коли заходять до церкви і приступають до св. Тайн. Коріне або хоре, або зовсїм мертве. Не дивниця, що дерево не виявляє житя, що не цвите і не видає овочів.

3. Та лихо з релігійної байдужности іде ще дальше. Воно поширюєсь не лише на одиниці, але й на цїлу суспільність. Річ доказана понад всякий сумнів, що наша християнська релігія є також сильною основою суспільного добробиту. Зовсім справедливо сказав раз цїсар Вільгельм I. в скрутнім положеню: „Народови треба задержати релігію". Чи се не наша релігія спонукує нас до борби з нашими злими нахилами і пристрастями серця, котрі пхають нас на бездорожа? Чи се не наша релігія освячує родину і спасенно на неї впливає, признаючи супружеству достоїнство Тайни і загріваючи членів родини до ревного сповнюваня обовязків їх стану? Чи справедливість, так конечна для здорового державного житя, не має свого найпевнїйшого жерела і підпори в християнській вірі? Чи власти, без котрої суспільности годї обійти ся, не признає наша віра божого походженя? Всюди, де володарі і піддані думають і живуть по християнськи, царить мир, супокій, лад.

Але щоби релігія мала такий спасенний вплив на суспільність, мусить суспільність конечно про ту релігію дбати, мусить піддаватись її впливови, мусить її вірно виконувати. Яка користь з огню, коли ми від нього далеко, яка користь з світла, коли ми перед ним замикаємо свої очи? Яка користь з найкрасшого зерна, коли ми його замість в урожайну рілю, кидаємо на зимне каміне? Яка користь із взнеслих наук нашої віри, коли ми їх не слухаємо і не беремо до серця, яка користь із спасенних средств ласки, коли ми їх не приймаємо? Так, зовсїм инакше виглядала би держава й суспільність, дім і родина, коли би виконувало ся загально а ревно свої обовязки супроти Бога і Церкви. Се наше нещастє, наше суспільне нещастє, що між нами так богато релігійної байдужности, що на жаль так богато людий не має любови, не має серця для Ісуса Христа, нашого Божественного Спасителя.

А прецї нїхто не заслугує так дуже на нашу горячу любов, як Він. Римський вождь Манілій, що відніс богато побід, а передовсім уратував від Галїйців Рим і його головну

кріпость Капітоль, мав бути на фальшиве обвинуваченє засуджений римським судом. Се сильно болїло многозаслуженого мужа. Він відслонив длятого на зібраню перед судіями свою грудь, показав знаки від ран, котрі він одержав в усїх боях і сказав опісля сильним голосом: „Отсї знаки нехай говорять замість мене, що я вчинив для держави". Се зробило на судіях велике вражінє і вони освободили його. Чи Божественний Спаситель не може з більшим еще правом виступити перед нас і показати нам свої отверті рани і сказати до нас: Глядїть на сї рани; вони говорять за мене; вони голосять вам голосно і торжественно, як я вас полюбив і що я для вас учинив. Чи не хочете мене за се взаїмно полюбити; чи можете після доказів такої любови бути ще зимними й байдужними супроти мене? Ми відповімо Божественному Спасителеви на те питанє: Нї, найдорожший Ісусе, на Твою велику любов не будемо відповідати байдужностию, не будемо її легковажити собі; ми будемо Тобі вічно вдячними, будемо Тобі вірно служити. Длятого говорім з глубини серця: Ісусе, для Тебе жию; Ісусе, для Тебе вмираю; Ісусе, Твоїм хочу бути за житя й після смерти. Амінь.

о. Йосиф Маринович.

Реферат про станову священичу орґанїзацію,

виголошений на сходинах у Відни дня 8 сїчня 1915 р.

„Аще мір вас ненавидит, відите, яко мене прежде вас возненавидї. Аще от міра бисте били, мір убо своє любил би, якоже от міра нїсте, но аз ізбрах ви от міра, сего ради ненавидит вас мір. Поминайте слово, єже аз ріх вам: нїсть раб болїй Господа своєго, аще мене ізгнаша, і вас ізженут, аще слово моє соблюдоша і ваше соблюдут. Но сія вся творят вам за імя моє... прійдет час, да всяк, іже убієт ви, возмнит ся службу приносити Богу". (*св. Іван*).

Зі зболїлим до глубини серцем опустили обездолені і пригноблені бременем рокових нещасть свого стану і цїлого народу наші священики нещасну рідну землю, скитаючись по чужині. Мов хижаком гонені безборонні сотворіня —

скидаючи з себе дорогу ознаку своєї гідности — розбіглись вони по всіх усюдах, а одна найбільша часть приблукалась до столиці своєї держави. Тут відітхнула трохи — та з тяжкої журби похилила голови.

Перед ними станув образ пережитих страшних хвиль. Зі слезами спішать вони думкою за своєю рідне́ю, близшою по крови, і тою великою народною сім'єю, яку мусіли оставити серед горіючих огнів рокової війни, виставлену на страшну, безпощадну наругу, якої вершком була безприміρна в історії цілого культурного світа нагінка на наше духовенство. Не пора, не час, не свобідно говорити про те основнійше. Будучність всьо вияснить. Знаємо про те майже всї, хоч не всї пережили однакову судьбу! Одних уста вже замовкли. Спочили одні єще в своїй рідній землї, инші на чужинї серед нужди й горя... Не звучала над ними рідна похоронна пісня, не заплакала нїяка душа, а лиш вітер занїс на далекий рідний край: „На чужинї загибаю...“. Инші без свободи далеко від нас, серед зимного Сибіру і в инших місцях, між якими і Князь нашої Церкви Ексцелєнція Митрополит Андрей!

Кілько траґедії, кілько горя!... Мов страшний ураґан, який знищив все наше духове і матеріяльне добро і кинув на розбурхане море!

Єще з кінцем місяця падолиста 1914 р. мотивував я на наших священичих сходинах потребу подумати в часї еміґрації о положеню сильних підвалин під будучу нашу станову орґанізацію.

Нинї, одержавши слово на виголошенє реферату в тім згляді, приходжу перед світлі сходини з готовим статутом. Я далекий від того, щоб уважав сей статут міродатним в тій так преважній справі. Я хотїв лиш кинути проєкт і на підставі сього висказати кілька гадок про конечність станової священичої орґанізації, її головні цїли, її користь для стану священичого, добра св. Церкви і народу*).

В якій формі і коли ввійде статут станової священичої орґанізації в житє — годї нинї менї сказати. Дай Боже, щоби се наступило як найскорше і то тут у Відни.

Як небудь уложать ся політичні відносини на будуче, чекає нас священиків тяжка, дуже тяжка праця. Мусимо збирати розбиті наші духовні стада, ставити збурені Божі храми... До сього треба нам Божої благодати, Божого благословенства, але й самі мусимо тепер приложити рук, подумати над собою, а тодї Бог допоможе. „І не начинайте глаголати в себі: отца імами Авраама, глаголю бо вам, яко может Бог от каменія сего воздвигнути чада Аврааму“...

Приходить для кождого народу, для краю, поколїня, час Божий! Прийшов він і для нашого стану — щасливі ми,

*) Статут на згаданих сходинах відчитано.

коли зрозуміємо время нашого посїщеня. Горе нам, коли не схочемо його зрозуміти, бо тодї „оставит ся нам дом наш пуст“ — „Яко прійдут днїє на тя і обидут тя врази твої і разбіют тя і чада твоя і не оставлят камен на канени в тебі: понеже не разуміл єси времене посїщеня твоєго“.

Теперішна свїтова війна — се для нас то время посїщеня, се Божий палець, який пише на картах нашої історії, як народної, так і нашого духовенства слова остороги: Mane, Tekel, Fares!

Війна — то великий день суду, який приневолює до іспиту совісти. Війна — се сильне очищаюче средство, похвальна пісь для всього, що сильне і здорове, засуд смерти для всього слабого і зіпсованого... Війна убиває, але творить також нове житє, будить в серци чоловіка також много доброго і взнеслого. Війна дїлить і роздїляє, але лучить також. — Вона учить молитви, вона великим учителем вартости одної великої чесноти—вартости послуху!

Цїле людство є нещасливе! Переживає страшне банкротство. Та культура, яка була нїби всїм для себе, штука, технїка, всьо упало, як дім з карт. Правда, чоловік поступав все висше і висше. Він вирвав тайни землї, видобув скарби з її нутра, пробив гори для себе, пересилав свої гадки зі скоростию блискавки, навіть воздух опанував, своїми мікроскопами і телєскопами відкрив чудні свїти, але ті всї поступи стались для чоловіка нещастєм о стілько, о скілько рівночасно відвернув ся від жерела правди — Бога! Ся війна — се осуд — прокляте над культурою без Того, який є А і Ω.

І нам знищила війна всьо — осталась tabula rasa. Мусимо зачати будову від основ. Горе нам, коли в ті основи вмуруємо старі блуди. По сїй війні мусимо ми виповісти війну нашим блудам, всьо зле мусить уступити, а мають остати тверді, сильні характери, бо мусимо будувати.

В тій будуючій працї духовенство — найважнїйший чинник. Щоби воно могло сповнити свою тяжку задачу, мусить зачати від своєї хати, мусить скористати з ласки хвилї, великого досвідченя. А мусить використати теперішне досвідченє сейчас, мусить зорганїзувати ся, згл. переняти сь глибоко потребою того і так вертати до краю. Брак почутя священичої єдности був одною з головних причин упадку нашого значіня, підорваної поваги, мимо великих наших заслуг для Церкви і народу. Ми священики мали много блудів. Се не є ганьбою, бо ми люди, але зле би було для нас не хотїти нїчого знати про свої блуди, оставати в упадку.

Гляньмо коротко в минувшину. Як лиш прийшла хвиля предсказана після переданя св. Ап. Андреєм, що Христовий хрест засияв на Київських горах, а опісля розійшлось світло

Христової науки по цїлій Украïнї, від тодї аж по наші часи стала Церков найбільшим сокровищем народним, обороною і схороненєм для нещасного, переживаючого вікову трєґедію народу. По хвилях могучости, страченої з вини межиусобиць — прийшли днї гіркої неволї. Всьо опустило народ — Церков остала йому вірною, охоронила його перед винародовленєм Се правда, якої нїхто заперечити не може.

З неї вийшли перші апостоли відродженя, коли перший Маркіян заспівав: „Відкинь той камінь, що ти груди тисне, дозволь в той сумний тин, най свободоньки сонїчко заблисне, ти не неволї син". Тодїшне духовенство, одинока майже народна інтелїґенція, церковні ерархи, як Снїгурський, Яхимович — записані золотими буквами в історії нашого народного відродженя.

Та якесь фатум зависло над нами. Навіть двох десяток лїт не тревала ся праця, розпочата під кличем ідей Маркіянових і 48. року, — повіяв дух мертвеччини, зараза москвофільська, яка затроювала цїле наше громадянське житє до теперішної хвилї, яка пімстила ся тепер страшно на нас.

І великим нещастєм для нашої Церкви, для народного відродженя було те, що духовенство в переважаючій більшости далось захопити тим духом мертвеччини. Се причина сумних сторінок історії нашого духовенства, часу Попеля, Цибика, Наумовича, кровавої історії знищеня Унії в Холмщинї, опісля соблазняючої народ борби між духовенством в Галичинї, його подїлу на партії, а в многих-многих місцях упадку віри і релїґійного радикалїзму, та упадку поваги духовенства.

Сей москвофільський дух, насаджений історичним нашим ворогом, Росією—обхопив тих, які зневірились у власні сили наслїдком довголїтної неволї, тяжкого вигляду на борбу серед тодїшних політичних подій, які по 1866 р. видали наш народ на поталу другого історичного нашого ворога.

Лиш малий ґурток духовної і світської інтелїґенції, що остав вірним ідеям 48 року, зачав працю серед народа, поширюючи любов до свого рідного слова і рідної культури. Відносини зміняли ся. Збільшало ся число українського патріотичного духовенства, росли ряди робітників, закипіла муравельна праця на всїх областях нашого народного житя. Та факт, що в початках сеї праці більшість духовенства була москвофільська — спричинив борбу проти духовенства, а опісля, хоч відносини змінили ся на лучше, борбу проти Церкви. Се найбільша помилка, страшна помилка. Її наслїдки: Народ темний, занедбаний, але глубоко інстиктовно привязаний до церкви, дав віру підшептам приклонників москвофільства, що цїлий український рух — безбожний. Тому сїй обставинї завдячує москвофільство своє істно-

ванє в многих сторонах по нинїшний день*). Бо на жаль прийшла у нас борба проти Церкви для б о р б и під впливом фальшивих поступових кличів, які ширила преса і лїтература, прийшла нерозумна борба проти „попів“ і то як раз там, де „піп“ був Українцем і положив підвалини під народну свідомість.

Не щоби підносити рекримінації, але щоби зле пізнати і його усунути, згадую з жалем про те. І роблю се з великою прикростию. Бо хто знаючи наше тяжке положенє, не згадає з жалем тої десперацької праці деяких одиниць, щоби побожному нашому чоловікови вирвати найперше віру зі серця і довірє до священика в загалї? Тілько у нас неграмотних, тілько праці потреба, щоб просвітити нашого селянина? Та як гірко, що місто здорової просвіти ширено між ним отрую безбожности письмами повними богохульств, всякими „Запорожцями“, „патріотичними календарями“ і „піснями“. Як гірко, що се дороге нам рідне слово надужито до злочинної агітації. Так, злочинної, бо вона скривляє душу нашого простолюдина, якого така просвіта не ублагородняла, противно: вириваючи йому віру, здеморалїзувала його. І якраз повіти з початку найкрасше зорґанїзовані, в наслїдок нерозумної антипопівської агітації, упали. А борба релїґійна зі всїх найбільше є руйнуюча, бо потягає аж на дно найнизших людських пристрастий!...

Чи не болюче діткнула кождого щирого патріота, а спеціяльно духовенства, резолюція академічної молодїжи, щоби з будучого українського університету викинути богословський факультет?... Майже весь загал нашої молодїжи— неприхильний Церкві. І то якраз молодїж в більшій части з родин священичих, або таких, яких священики „вирвали“ їх родичам, намовляючи їх віддати дитину свою до школи. Хто знає близше житє нашої молодїжи, сей мусїв з острахом запитати ся, коли щиро нарід любить: Що дальше буде? Невдоволенє з житя, критика всїх, неґація всього, а вершком її — сотворенє громади безконфесійної — ось ідеал! І то в тім часї, коли рідна земля ще не зорана, коли тілько праці жде кождого, коли треба думати над тим, як вирвати сей народ з темноти — будувати, а не руйнувати тої великої сили, яка кріпила його через столїтя т. є. св. Церкви і віри!

І який образ нашого народного житя з послїдних лїт? З одної сторони москвофільство з явним стремлїнєм царе— і православя, з частию народа невинно збаламученого, з другої сторони всесторонна праця над піднесенєм його в дусї наших історичних ідеалів, та на жаль паралїжована нерозумною агітацією проти священиків і Церкви, вражда партійна... Історична треґедія нашого народу! І то в хвилї

*) Лемківщина.

переломовій, коли пізнавши „хто ми, чиї дїти, ким, за що закуті"! Коли проти нас ішов похід латинїзаційний — тодї немов на глум для улегченя його намірів найпопулярнїйшим кличем зачала ставати для деяких — байдужність для Церкви. Наша інтелїґенція відчужила ся від неї, позуючи на фальшиву поступовість — не брати участи в практиках релїґійних сїрої маси, через що сама позбавилась більшого впливу на сї маси, — і вирвати їх з москвофільства. Бо нарід в більшости зістав глибоко віруючий. Церков — се його найкрасший учитель, його провідник, його твердиня. Хто в Церков ударяє, ударяє в народ! Так було і буде на будуче.

Як заховувало ся наше духовенство? Як реаґувало на сумні обяви народного житя? Браки цїлої суспільности відбились і на нас — ми були безсильні, розбиті на ворожі партії, без єдности! Много працювало духовенство, однак праця його серед загальної незгоди не принесла того, що могла і повинна була принести, чого доказом щаслива праця духовенства серед Словінців.

Кромі тих внутрішних причин є еще причини зовнїшні історичні, які вплинули на долю нашого духовенства. Се той торг за душу нашого народу зі сторони двох наших історичних, національних і релїґійних ворогів. З одної сторони через ширенє при помочи гроший зради національної і релїґійної, яке в послїдних лїтах було горячкове і захопило на жаль навіть многих священиків, які забуваючи, що несе їм самим та аґітація, мов той циган рубали галузь, котра спадаючи, убила їх самих.

З другої сторони полїтичне поневоленє, параліжованє праці патріотичного духовенства зі сторони наших сусїдів при помочи всїх можливих средств, цїлого апарату урядничого, насаджуванє силою домів Божих не для Його слави, а для цїлий вузких, перетяганє на зміну обряду, шовінїзм братнього католицького духовенства, явний проєкт на знищенє нашого народу, в якім борба з нашим духовенством стояла на першім місци, при помочи ріжних средств, а передовсїм права патронату, про що згадаю еще пізнїйше. Тим більша повинна була бути з нашої сторони праця, щоб сї заходи наших ворогів параліжувати, однак розбиті самі, без єдности не могли ми повести успішної праці. Подумаймо лиш, як відбували ся наші соборчики, — сеж велике оружє до взаїмного обдуманя пляну праці.

Війна нам майже всьо знищила, богато нашого добра пропало, — коби пропали і наші блуди. Коби ми всї вернули, і зорґанїзовані зачали працю.

А яка в нас дїйсно велика сила! До півтретя тисяча священиків занятих в душпастирстві, до того треба додати еще священиків поза парохіями, чин монаший, пятьсот кандидатів духовного стану. Кілько добра, яке пятно вити-

снути може праця священиків! Коли би лише зрозумів один другого, коли би получили ся всї з любови до Церкви і народу в одну карну громаду! Сю задачу мала би сповнити наша станова орґанїзація. Вона конче потрібна, рівна иншим становим орґанїзаціям, а належати до неї — обовязок, а заразом честь для кождого священика.

Знаю, що сама гадка станової орґанїзації священичої викличе, коли не напасти, то підозріня зі сторони деяких людий, як світських, так може і духовних. На се з гори мусить бути духовенство приготоване.

Наша ціль ясна: Ми не хочемо творити нїякої нової партії. Бо священик повинен стояти властиво понад партіями, яко пастир повіреного йому стада. Його партією має бути в першім рядї Христос і ті, які Христа люблять. Однак, яко член народу, може належати або склонювати ся до котроїсь з народних партій, яких програма не противить ся тому його християнському світоглядови, після якого мусить священик отверто і з ревностию працювати в церкві, школї і серед суспільности. Се пересвідчене, що лиш праця на Божих основах принесе щастє народови, повинна нам просвічати в ціїлім нашім громадянськім житю! „Всяк сад, єгоже не насади Отець мой небесний, іскоренится". — Мусимо стояти на сторожи повіреного нам дорогоцїнного скарбу — св. віри: „не дадите святая псом, не пометайте бисер ваших пред свиніями, де не поперут їх ногами своїми: і вращшеся расторгнут ви".

В тій працї не повинні ми шукати дешевої популярности і похвали світа! „Се аз посилаю вас яко овци посредї волков, будите мудри яко змія, а цїли яко голубіє". Праця наша, наше покликанє — провадити все душі до Бога. Чим більше ми священики працюємо, а за сю працю хвалить нас світ, тим більша журба повинна огорнути наше серце. „Горе, єгда добрі рекут вам вси человіци. По сим бо творяху лжепророком отци їх".

„Никтоже может двіма господинома работати: любо єдинаго возлюбит, а другаго возненавидит, іли єдинаго держится, о другім же нерадити начнет: Не можете Богу работати і мамонї". Сповняючи сю нашу службу Богу — знайдемо ворогів. Однак „блажени будете, єгда возненавидят вас человіци... і пронесут імя ваше яко зло... Сина человіческаго ради"... Знайдемо ворогів, однак се буде свідоцтвом, що йдемо доброю дорогою, а праця наша буде золотим зерном, яке видасть стократні овочі. І се буде найкрасша патріотична праця!

Тому не хочемо творити партії полїтичної, а скупити духовенство, щоби могло найуспішнїйше виконати свою тяжку задачу. І з того кождий повинен тїшити ся. — Не хочемо панувати, а одушевити загал духовенства його взнеслим покликанєм, виробити в нїм почутє його сили

і значіня, солїдарности і єдности. Щоби кождий священик чув ся одним зі своїм собратом, щоби одна ідея обняла всїх. А тодї будемо сильні без нїякої партії. Принесе то користь і народови. Бо будучи яко його духові провідники самі єдні, карні, научимо і народ єдности, карности, любови до всього, що чесне і добре!

Не хочемо відлучати ся від світських. Противно, хочемо через орґанїзацію научитись, як найуспішнїйше працювати для всїх — іти до добрих і злих, щоби душі позискати для Бога.

Любимо горячо народ. І ми не можемо, не сміємо перестати журити ся його долею. Маємо після своїх сил працювати над його релїґійним житєм, його полїтичним і економічним піднесенєм. Чим більше будемо солїдарно в тім напрямі працювати — праця наша увінчає ся тим красшими успіхами.

Тому потрібна нам станова орґанїзація, якої задача велика. Цїль її — попиранє всїх наших станових справ. Хоч здавало би ся, що правну охорону нашого положеня маємо в загальній орґанїзації католицької Церкви, та є причини, які промовляють за основанєм нашої спеціяльної орґанїзації.

Перше: причини полїтичної натури. Належимо до нації полїтичної поневоленої, не єсьмо так щасливі, як другі народи, у яких духовні не потребують бороти ся так тяжко, як у нас, і то за охорону свого обряду і народної справи. Се наша спеціяльна народна мартирольоґія.

Дальше: ми духовники тої східної Церкви, яка в лучности з Римом і якої будучність предсказана папою Урбаном VIII. Ся велика ідея, на жаль, призабута. Однак, хто знає, чи хвиля її сповненя — не близка, чи якраз серед тих історичних хвиль, які переживає наш народ серед моря крови і великих жертв, може незадовго звернуть ся очи мілїонів на наш нарід, історичне значінє його Церкви, яко мосту, який получить Церкви, а тим самим звернуть ся очи світа на духовенство сеї Церкви. До сеї великої місії мусимо приготовити ся через свою орґанїзацію.

Солїдарність священича допоможе нам перенести успішно осягненє наших инших справ і потреб станових. Оживлять ся кожді наші сходини, повіє в них духом житя, буде уважно прислухувати ся кождий до сього, що порішить солїдарно духовенство. Зможемо тодї піддержати єствованє нашого станового орґану. Чим є такий орґан, як стояла у нас справа під сим зглядом? Без орґану ми немічні. Такий орґан потрібний нам, як воздух для житя. В нїм маємо знайти вислів наших потреб, нашої оборони проти напастий. Бо критика мусить бути всюди, і ми люди від неї не можемо відтягнути ся, але щоби була критикою, а не лайкою, щоби блуди одиниць не спадали на весь загал.

Будучи сильними і єдними поможемо до ширеня християнської преси і літератури між нашим народом. Що се наш обовязок важний — се ясне. Однак сумним свідоцтвом для всіх нас є то, що одинока наша політична християнська часопись „Основа“ мусіла упасти задля браку предплатників. Важною задачею нашої будучої організації — се попиране бурс, захоронок в цїли християнського вихованя молодїжи. Чия молодїж — того будучність! Вплив жертволюбивого, а овіяного єдним духом патріотичного духовенства в тім напрямі — принесе честь духовенству, а пожиток народови, даючи йому здорових і сильних робітників. Бо лиш морально високо стоячі народи мають будучність. А яка молодїж — такий народ!

Не менше важною задачею нашої організації мало би бути обдуманє самопомочи для незаосмотрених родин священичих. Користаючи з привилею супружества — ми змушені суспільним нашим положенєм звернути нашу увагу на гірке положенє вдів і сиріт священичих родин.

Одну єще важну задачу мала би сповнити наша організація: попровадити одноцїльну акцію всїми можливими способами, коли не цїлковитого усуненя, то обмеженя шкідливого впливу права патронату для нашої Церкви. Чим є то право в руках наших політичних противників — знаємо всї. Тому проти сеї неволї нашої Церкви, проти панщизняного забитку над нашим духовенством, проти надуживаня його на нашу шкоду — мусимо на будуче боронити ся всїми способами. Patronatum delendum esse — бо його упадок, се упадок кайдан, які вяжуть свободу нашої священичої дїяльности!

Тілько дотично важнїйших цїлий нашої організації. Хотїв би я єще перед закінченєм сказати кілька слів про відношенє її до прочих станів, з окрема що до учительства, з яким в душпастирській праці на селї майже всюди стрічаємо ся. Хочемо жити і працювати в згоді — яко рівнорядні і рівновартні робітники. Та рівночасно хочемо, щоби наше положенє яко душпастирів оцїнювали як належить. Ми на селї провідники народу. Не хочемо з сього титулу узурпувати собі права до виключної праці в народї, хочемо, щоби прочі стани спільно з нами стреміли до одної цїли: духового і культурного піднесеня народу. На тій платформі все зійдемо ся. І дав би Бог, щоби передовсїм наше духовенство, не відгороджуючись від учительства почуваннями якоїсь висшости — спільно взяло ся до праці. А щоб принесла спільна праця! Сильний нїмецький нарід — виховав нїмецький учитель.

Я назвав се наше будуче товариство „Товариство св. Андрея Первозванного“. — А то для памяти св. Апостола Андрея Первозванного, який після старого переданя встромив св. хрест на Київських горах з пророцтвом, що на

них возсіяєт благодать Божа. І ми по поворотї до рідної землї маємо стати первозванними—апостолами єдности між собою і в народї. Тодї возсіяєт благодать Божа — Боже благословенство буде з нами.

Дальше взяв я сю назву з почести до нашого князя Церкви Ексц. Митрополита Андрея. Се імя малоби по всї часи пригадувати духовенству, що в часї великих наших терпінь і жертв зродила ся гадка положеня сильних основ під нашу священичу станову орґанїзацію в цїли сповненя великої нашої задачі, до чого загріло нас повне посвяти житє нашого Митрополита.

Овіяні живою вірою, якої ми є апостолами, „молїм ся убо Господину жатви, яко да ізведет дїятели на жатву свою", щоби дав нам повернути на рідну землю, бо судьба наша в руках Божих — Божого Провидїня. А по поворотї, щоб ми станули єдні між собою, стали апостолами нового красщого житя і загріли до орґанїзації тих, яких нема між нами. Моттом нашого житя най будуть слова поета:

„І чи вже дійдем до своєї мети,
Чи зломані вмрем серед шляху,
Але не покинем до неї іти
За Церков, за нарід все зможем знести
І жити і вмерти без страху".

Сим побідимо!

Сиротинські захисти. Фондація ім. Митрополита.

Страшна війна завдала всїм народам нашої держави тяжкі удари і заставляє їх вже тепер, хоч буря не скінчилась, обдумувати всякі способи для гоєня вельми болючих ран. Правительство і суспільности подали собі тут руки, щоби се дїло якнайлучше довершити. І ріжні задачі виступають тепер на чергу. З одної сторони відбудова знищених сїл і піддержанє зруйнованого населеня та родин в дальшім істнованю; з другого боку стараня о долю інвалїдів, котрі в обороні вітчини втратили безповоротно своє здоровлє, а дальше опіка над бідними вдовицями й осталими сиротами. Всї ті справи є дуже важні, а вже чи не найважнїйша опіка і ви-

ховане сиріт, бож від сього дїла залежить в значній части будучність суспільности.

В других краях зроблено для справи воєнних сиріт вже дуже много. Ми знов перенесли на собі всю грозу сеї вій-ни, двигали ще до недавна ворожий наїзд, ба не позбули ся його й доси зовсїм; і тому не дивно, що не стямившись ще по сих ударах, не могли як слїд взяти ся до дїла. Однак маси сиріт ждуть помочи і тому пора брати ся до праці.

Сю гадку піднесено у нас найперше у Львові. Тут за-думано створити навіть велику фондацію імени заточеного Митрополита, котра занялась би сиротами воєнними, а опі-сля служила би вже і дальшим нещасним сиротятам. Через се намірено поставити для народа на всї часи добродїйну інституцію, котрої потреба так дуже давалась відчувати, а при сїм і звеличити память страдального архієрея. Для до-вершеня сього дїла мав бути покликаний великий комітет, зложений з усїх послів і найповажнїйших людий цїлого краю. Рівночасно заняв ся кружок львівських людий безпро-волочним отворенєм захисту, котрий збирав би вже тепер бідні дїти і давав їм якусь поміч.

Опісля виступило правительство з проєктом засновува-ня в краю виховавчих сирітських закладів, предложило по-дїл їх на три секції (українську, польську і жидівську) і обі-цяло давати на се державні субвенції. Дїло зрозуміле: на-род приніс в своїх синах так тяжкі жертви для держави, тож почувала ся вона до обовязку заняти ся долею поли-шених сиріт. На ту цїль готовилось правительство дати свою матеріяльну поміч, а домагалось від суспільности, щоби во-на з свого боку заняла ся виконанєм того дїла. З сим про-єктом звернуло ся намісництво передовсїм до всїх трех на-ших капітул і візвало їх до введеня такої акції. І з сього то-почину повстав недавно в Перемишли під покровом о. мі-трата Василя Левицького комітет з дуже поважних людий, котрий взяв в тих сторонах акцію в свої руки. Подібно ос-нував ся і другий комітет в Станиславові для тамошного округа. У Львові переняв сю задачу істнуючий вже тут за-хист. Можна напевно сподївати ся, що такі сирітські заве-деня потворять ся і в других сторонах і містах, де лиш най-дуть ся охочі люди до такої праці і де зможуть роздобути фахові сили до науки дїтий в ріжних ремеслах. І се буде зовсїм природне. Наш нарід привязаний до своєї сторони і не віддасть хочби й крайних сиріт до дуже далекого міста. Колиж потворять ся в ріжних сторонах такі виховавчі за-клади, тоді і місцеві комітети зможуть розвинути в дотич-них повітах живійшу акцію за віддаванєм сиріт в науку, та й родини склонять ся радо, щоби віддати дїти до недале-ких захистів. Хочемо отже осягнути справдїшний успіх з ви-хованєм сиріт в нашім народї то мусимо розкинути вихо-вавчі захисти по всїм краю. А вже й не говорити, що в ріж-

них сторонах можуть заходити у народа спеціяльні потреби певних промислових заводів або і певні вроджені спосібности до них, до котрих повинні примінюватись творені там виховавчі заведеня. З сих причин не подїлаяємо гадку, щоби всю роботу централїзувати в однім місци. Такий заклад не обняв би всього краю, а через се й не відповів би зовсїм своїй цїли.

Не треба доказувати, який благодатний вплив могли би мати для суспільности сиротинські заведеня, коли би були відповідно устроєні. Деякі поважні люди і педагоги висказували вже в часописях гадку, щоби вихованє дїтий вело ся там після певного означеного пляну: щоби обнимало релїгійно-моральне вихованє, шкільну науку або її доповненє в приміненю до горожанського житя, а вкінци приспособленє до якого фахового заводу (шевства, ковальства, кравецтва, столярства, боднарства, гончарства і др.). Так виховані сироти ставали би справдї добрими набутками для суспільности, і для так красної цїли варто посвятити хочби яких трудів та жертв!

З огляду на таку вагу справи, повинно би наше духовенство заінтересувати ся живо сим дїлом. Се незвичайно красна праця, котрою могло би принести Церкві і народови великі прислуги і зєднати собі вдячність у суспільности. Священики можуть в сїй справі найбільше зробити. Живучи по селах і знаючи свої парохії, розуміють добре, які є там сироти; а як члени місцевих опікунчих комітетів, могли би налягти, щоби много дїтий віддавати до сирітських виховавчих заведень, хочби прийшло ся нераз перемочи заскорузлі погляди або й егоістичні інтересики деяких родинних опікунів. І яке душевне вдоволенє відчули би опісля, коли би за їх старанєм вийшов по якім десятку лїт цїлий ряд сільської молодїжи, гарно вихованих горожан і справних промисловцїв! Яка безконечна вдяка вийшла би звідси для священиків за ту їх гуманітарну дїяльність! Справдї, нещасний нині час для народу, але заразом яке красне поле до христіянської праці. Ми гадаємо, що наші священики, котрі дадуть в сиротинській роботї головну часть, повинні би порозумітись між собою і зорганїзуватись в деканатах і повітах, щоби сю працю вести одноцїльно. Се відносило би ся найперше до того, як мали би в парохіях заняти ся місцевими сиротами. Дальше повинні би враз з світськими людьми подумати о заложеню в своїй сторонї сиротинського заведеня і відповіднім фаховім його укладї. Розумієсь, тут повинні мати рішучий вплив і занятись таки самі релїгійно моральним вихованєм дїтий. Висказані тут гадки зачерпнули ми від поважних священиків з провінції, а реасумуємо їх на сїм місци, щоби зробити їх загальними.

Обговоривши сиротинське дїло в головних зарисах, хочемо задержатись ще при одній спеціяльній справі. Як ми

згадали вже, піднесено у Львові гадку, щоби оснувати в честь Митрополита сиротинську фонданцію. Ся річ незвичайно подобала ся нашому духовенству і народови. Многі зачали присилати на ту ціль вже обильні жертви, хоч і не були ще публично завізвані, а инші готовились таки до більших жертв. Однак зорганізованє великого фондаційного комітету проволїклось трохи; а відтак стало ся, що на нараді невеликого кружка людий повернено річ туди, щоби працю коло здвигненя фондації не вести окремо, а злучити її з отвореним львівським захистом — під протекторатом згаданого краєвого комітету.

Хоч діло зістало нїби формально полагоджене, а однак воно не найшло загального одобреня. І тому в інтересї справи і бажаючи справдїшного осущеня задуманої фондації, хочемо тут висказати наші гадки. І так скажемо, що злученє обох справ, фондації і біжучого львівського захисту, мало передше якусь рацію, коли львівський захист мав по думцї його основателїв стати краєвим. Тодї великий комітет, зложений зі всїх послів і поважнїйших мужів з краю, мав своєю повагою поперти нашу всекраєву сиротинську акцію в львівськім захистї і в намиреній фондації. Однак річ змінила ся нинї цїлковито. В краю станули вже нинї два сиротинські заведеня, а небавом пійде цїлий ряд других. Львівський захист не буде отже краєвий, а ограничить свою дїяльність на сусїдні повіти. В додатку одержить на свою ціль крім воєнних запомог, належних кождій військовій сиротинї, ще субвенції від правительства і ріжних добродїйних інституцій. Для такоїж льокальної інституції не яло ся творити загального комітету і призивати до нього мужів з цїлого краю, коли ті мужі будуть мати в своїх сторонах власні захисти. А вже й не говорити, що не випадає брати під фірму „звеличеня Митрополита“ льокального закладу, котрий буде в значній части удержуваний з фондів правительства і добродїйних інституцій. Коли має бути щось довершене в честь Митрополита, то повинно се станути з виключних жертв українського народа!

У виду таких змінених обставин було би порадно вернути до первісного пляну львівської громади: окремо вести працю в львівськім сиротинськім захистї, на котрий крім публичних фондів зложить і українська суспільність свою добру часть і попре його належно, — а окремо трактувати дїло фондації. Одно і друге в технїчнім виведеню зовсїм відмінні річи. Львівський захистовий кружок має займатись тим: що буде збирати сироти, старатись о приміщенє і харч, заряджувати їх вихованє і науку, та добувати потрібні на се фонди, — робота аж надто велика для людий, що обтяжені ще й другими заводовими і публичними обовязками.

Комітет фондації в честь Митрополита мав би знов задачу зарядити грошеві складки в цїлім краю, збирати при-

силані фонди і давати о них точні викази, аж до часу, коли би прийшло до осущеня того ділa. Одна і друга робота зовсім відмінна, та й успіванє їх вимагає таки віддїленя сих справ.

Лученє обох справ показало ся вже нині некорисним для фондації. Се ділo забагнило ся, в часописях виказують ся всї жертви під рубрикою „сиротинського захисту“ (значить: вже отвореного) і нїхто не знає, котрі гроші прийшли на захист, а котрі на фондацію. Через те публика знеохотилась. Річ визвала вже у Львові невдоволенє многих поважних мужів, духовних і світських, а ще більше воно не по духу провінціонального духовенства, коли про се довідує ся. Духовенство розуміє потребу безпроволочних захистів і раде їх попирати; але воно бажає також усильно зложити значну часть своїх жертв на трівалу сиротинську фондацію і сим актом звеличити в народї память Митрополита. Колиж така воля духовенства, то повинна вона безглядно додержатись. Однак сповненя сеї волї не надїєсь духовенство осягнути у спільнім комітеті. „Никто же может двіма господинома работати; либо єдиного возлюбит, а о другом нерадити начнет...“ Воно побоюєсь, що нинїшний комітет, маючи перед собою вже істнуючий захист, буде головно ним займатись і печалитись, і на нього звертати свої головні стараня і придбані фонди, а тим самим справа фондації йти — ме в кут. Задлятого бажає духовенство, щоби ділом фондації заняв ся таки окремий комітет. Він не потребує бути у Львові великий — бож головна робота, збірка гроший, вестись ме в краю, але за те повинен складатись з людий поважних і знаних в краю, до котрих загал мавби повне довірє, що совісно і щиро займуть ся фондами народа і створять з них небавом бажану фондацію. Що такий є погляд нашого духовенства, показують факти. Недавно відніс ся перегінський деканат до львівської консисторії з усильною просьбою, щоби заняла ся збиранєм жертв на фондацію Митрополита; а наслїдком того видала консисторія в Архіепархіяльних Відомостях горячу відозву до клиру, щоби потворив деканальні комітети, збирав на ту цїль по всїх парохіях жертви і присилав їх до консисторії. Так отже в браку спеціяльного комітету зачинає справа розходитись на ріжні дороги! У нас знов видимо, що деякі священики надсилають свої жертви на руки приватних і поручають, щоби віддали гроші лиш фондаційному комітетови. Другі допитують ся, що стало ся з їх дарами, висланими до редакцій або банків, а призначеними на фондацію. А ще инші здержують ся з жертвами аж до виясненя справи. Очевидно, все те впливає дуже некорисно на ділo.

Ми не хочемо в нїчім ухибляти нинїшному комітетови, признаємо йому найкрасшу волю в основаню і веденю львів-

ського захисту і хочемо його в сих старанях щиро попирати. Однак в інтересї фондації бажаємо сповненя волї духовенства і жадаємо в його імени від львівського клиру і світських патріотів створеня окремого осередного комітету у Львові, до котрого прилучив би ся відтак і краєвий для веденя роботи в цїлім краю. Справа фондації утратила вже доси много через проволоку і неясність. Однак вона може вийти ще на добру дорогу, коли буде перед суспільностию ясно і виразно поставлена. Тодї зверне ся весь загал з довірєм до справи і дїло може ще осягнути свою красну цїль. В противнім разї річ готова запропаститись, а одвічальність спаде на тих, що спинили дїло, котре находилось на найкрасшій дорозї, а котре могло приносити народови такі неоцїнені добра.

о. Іван Стрільбицкий.

De facultate binandi.

Відчит на соборчику духовенства щирецького деканату в Щирци дня 27. сїчня 1916.

Загальна засада: Священикови не вільно в один день більше, як тільки одну св. Літургію відправляти і то під загрозою „неключимости“ (irregularitatis).

Суть однак случаї, в котрих „нужди ради“ вільно священикови св. Літургію повторити, приміром, коли священик підчас Служби Божої умре, або занедужає, то другий священик, хочби був уже по Службі Божій (і не натщо) обовязаний Літургію докінчити, особливо, коли вже значна її часть зістала відправлена, (приміром уже по великім входї), або колиби велика часть вірних мала бути несподївано позбавлена св. Літургії в неділю або свято. Славний богослов Gury (Casus constientiae. Ratisbonae, 1864 II, 264) відповідає на питанє: „An altera missa possit eadem die ab eodem sacerdote celebrari absque licentia Episcopi?“ так: „Sane id aliquando fieri potest ex gravissima et urgenti causa, ut ex iure canonico eruitur, v. gr. si secus magna populi multitudo — 300 homines—deberet carere missa. In uno aut altero casu praesertim repentino, et in quo non facile pateat additus ad Episcopum. (Др. Пелеш. Пасторальна, стор. 537).

Та не про такі надзвичайні случаї маємо нині говорити. Зберемо нині постанови і приписи про правильне відправлюване двох Служб Божих в однім дни, на котре тілько Епископ священикови може позволити. До такого позволеня потрібні важні причини; звичайно перелюднена, далеко розсіяна парохія, недостаток священиків, завідуване одним священиком двох самостійних парохій. (Пралат Бачинський — Пасторальна стор. 561) — дальше, коли священик крім Служби Божої парохіяльної є обовязаний відправляти Сл. Б. в якімсь заведеню прим. в шпитали, в домі карнім, для війска і т. ин. (Бачинський. Практичний Провідник стор. 430).

Епископ дає письменну грамоту на певний час, — а коли той час кінчить ся — то на 6. неділь перед укінченєм обовязаний дотичний священик просити Преосвящ. Ординаріят о продовженє власти, напровадивши виразно, що обставини не змінили ся, і те саме має декан (провірівши справу по можности на місци) від себе потвердити.

Приписи, що до способу відправлюваня двох Служб Божих находять ся в Архі-Епарх. Відом. з р. 1891 стор. 95. — Подаю їх в скороченю:

I. Коли друга Служба Б. має відправляти ся в тій самій церкві. При першій Сл. Б. має священик Найсв. Кров Христову з чаші з всякою старанностию спожити. Чаші не полоче ся ані не витирає, пальці ополоче ся в сосудци стоячім на престолї з водою. Складає всї покровці на чашу, однак ілїтон зістає роспростертий. По укінченю св. Літургії переносить чашу до закристії і ставить її на ілїтонї в замкненім місци, — а коли такого місця в закристії нема, нехай лишить ся чаша на престолї до другої Служби Божої. Перед тою чашею не треба робити глубоких поклонів. Нїкому з мірських не вільно чаші в руки брати. До другої Служби Б. мусить употребити ся та сама чаша.

II. Коли друга св. Літургія має правити ся в другій церкві. По стараннім спожитю Найсв. Крови Христової, священик умиває пальці в сосудци, стоячім з водою на престолї (вільно тоє зробити і через поливане пальців над тимже сосудцем). Чашу прикриває покровцями — ілїтона не складає і кінчить св. Літургію. По отпусті розкриває чашу і споживає каплю Найсв. Крови Хр., яка звикло на споді збере ся; тоді ополїкує чашу водою (без вина) і зливає до того сосудця, в котрім пальці полокав.

З „умовенієм“ може священик поступити собі в троякий спосіб:

1). Коли в тій самій церкві має бути на другий день Служба Божа, то священик розібравши ся з риз виносить сосуд до закристії до замкненого місця, а на другий день бере на престіл — і по Службі Б. зливає до чаші при другім полоканю і споживає.

2). Колиж не має бути в тій церкві на другий день Служби Божої, або нема в закристії відповідно замкненого місця до перехованя сосудця, або хочби то всьо було, але священик не хоче ополоканя споживати, то належить воду тую бавовною (клочем) вибрати, спалити і потім в „сакрарію“ дати (т. є. в приналежне, на святі з уживаня виходячі річи місце, добре замкнене, або затикане, котре повинно находити ся в кождій церкві під підлогою за великим престолом або в закристії), або бавовною (клочем) вибрану до висхненя в закристії лишити, або впрост, (що є найпростійше) до сакрарії виляти; в кождім же разі належить сосуд ручником витерти.

3). Третий спосіб поданий єсть в додатку в Відомостях з р. 1901 стор. 72 точка II. Коли друга св. Літургія править ся в иншій церкві, то можна після рішеня св. Конгреганії Обрядів омитє з першої св. Літургії також з собою до другої церкви брати і разом з омитєм другої св. Літургії спожити.

Що до стипендій.

Абсолютно не вільно за другу св. Літургію яку будь стипендію і в якій будь формі приймити; можна її однак на довольну, зовсім безстипендійну інтенцію жертвувати. Розуміесь, що парох обовязаний і першу Службу Божбу безстипендійно за парохіян жертвувати, а коли хто завідує двома самостійними парохіями, то обовязаний обі св. Літургії за парохіян жертвувати.

Після столітного ювилею уродин творця українського гимну.

Михайло Вербицький 1815 — 1915.

Тихо і незамітно минули столітні роковини уродин одного з перших піонірів відродженя української музики та театрального мистецтва: Михайла Вербицького. Минув тихо і незамітно може тому, що сама суспільність занята тепер більше житєвими справами, які вяжуть ся з вагою теперішної хвилі, а може й тому, що мало хто в нас свідомий, яке значінє має для нас Михайло Вербицький.

З доволї обширної біографії, написаної Ізидором Воробкевичем довідуємо ся, що Михайло Вербицький уродив ся 1815 р. (близшої дати не подано) в селї Улючі, добромильського повіту, у священичій сїмї. Як ученик перемиської гімназії належав до катедрального хору, котрий за часів епископа Снїгурського стояв доволї високо під управою Чеха Нанкого. Епископ Снїгурський дбав про образованє і вихованє молодого Вербицького, тому що його отець вчасно відумер, та поручив Нанкому, щоби сей учив Вербицького музики. Скільки Вербицький скористав з науки Нанкого, не знати. Можливо, що більше скористав, співаючи в хорі катедри, який тодї мав в репертуарі головно релїгійні композиції Бортнянського, котрим загально тодї одушевляли ся. Твори Бортнянського і його стиль вплинули сильно на пізнїйшу творчість Вербицького.

По скінченю гімназії вступив Вербицький до духовної семинарії у Львові, котру з великими перервами скінчив тільки в 1850 роцї. На той час припадає найбільший розвій таланту Вербицького та його знайомість з музичними теоріями, які поглубив ще директор хору латинської катедри в Перемишли Льоренц, до котрого пішов Вербицький на науку по виступленю з семинарії 1859 р. Льоренц познайомив Вербицького з правилами контрапункту та музичних форм і тим заокруглив музичну освіту Вербицького.

Були то часи для Вербицького повні невдач чисто особистої натури, як смерть жінки, з котрою жив тільки рік, недостача матеріяльних засобів і т. п. Опісля Вербицкий вертає знова до семинарії та кінчить її в 1850 р. Женить ся другий раз і їде на посаду священика до Завадова, опісля до Залужа-Стрілок а на кінець до Млинова, де й помер в 1870 роцї і де спочивають його тлїнні останки.

Творча праця Вербицького обіймала хоральну та інструментальну музику. З хоральних творів, що перевисшають число 30, находимо головно мужеські квартети, з котрих звісні суть: „Де Днїпро наш“, „Після завтра“, широкий луг“, „Ода до місяця“, „Осїнна пісня“, „Заповіт Т. Шевченка“ на два хори, басове сольо і орхестру, дуети („Не чужого ми бажаєм“), Служби Божі (між ними дві латинські) та инші духовні композиції. З орхестральних: 12 сімфонїчних творів на українські теми на велику або малу орхестру та кілька оперет, або краще назвати се музикою до мельодрам: „Панщина“ (Ю. Желехівського), „Галя“, „Підгіряни“ (І. Гушалевича), „Вузкі черевики“, „Сільські плєнїпотенти“ та „Школяр на мандрівці“. Із симфонїчних творів, котрі він назвав таки симфоніями (радше треба би їх назвати рапсодіями) звісна є тільки 7. (видана Д. Січинським). Його мельодрами були давнїйше сталим репертуаром українського театру а деякотрі уривки з них пійшли з уст до уст і стали ся популяр-

ними. Кромі сего він є автором музики національного гимну „Ще не вмерла Україна".

Стиль Вербицького (як і Ів. Лаврівського і В. Матюка, дуже зближених до нього) легкий і простий. Провадженє голосів в хоральних композиціях мельодійне, гармонія доволї проста, хоч у декотрих творах Вербицького під впливом мабудь новійших струй в західній музиці, декуди більше скомплікована.

Се загальні прикмети, які можна пізнати з тих творів Вербицького, що находять ся між людьми переписувані без числа разів або літографовані. Більшу часть його творів стрінула та сама доля, що й твори инших українських компоністів — вони засуджені на вічну вязницю на полицях котрогось „Бояна" або бібліотеки „Народного Дому". Одну тільки з його рапсодій видав пок. Денис Січинський в фортепяновім витязї накладом „Станіславівського Бояна", кромі сего істнує старе виданє „Заповіту" та „Підгірян", як також декотрих квартетів в збірнику, виданім В. Матюком. Навіть національного имну в оригіналї написанім Вербицьким, доси нема виданого.

Дивував ся би може не оден чужинець, як би знав, як то у нас шанують память і твори заслужених людий. Твори лежать не видані, майже ніколи не виконувані.

Мимоволї пригадують ся менї сегорічні ювілейні обходи одного з менших нїмецьких компоністів автора „Wacht am Rhein" Вільгельма. Замість одушевляти ся нераз слабинами чужих авторів, які обильно виповняють програми українських концертів,—чи не краще було би виконати від часу до часу пісню М. Вербицького. Формою і змістом вони не уступають богатьом співаним у нас чужим квартетам, а є для нас більше вартісні, як твори одного з творців нашої національної музики.

Нехай хоч ся згадка буде пригадкою забутої памяти творця національного имну.

(„Дїло") *Осип Залеський.*

Митрополит гр. Шептицький
про українсько-польські взаємини.

(З анкети „Przegląd-y Powszechn-ого").

В цвітни 1914 року оголосила редакція краківського Przegląd-y Powszechn-ого анкету на тему: „Які поза спірними питанями польсько української боротьби—суть спільні справи обом народам, та якими средствами можна-б обопільно

причинити ся до полагодженя польсько-українського спору?“ У відповідь наспіло чи мало статей, писань та листів, однак війна зупинила розпочату анкету і редакція „Przegląd-y Powszechn-ого“ не приступила до оголошеня відповідей, які тепер друкувати безцільно, наслїдком перемін, які вводить у сучасне політичне положенє обох народів — війна. Все-ж таки, шануючи достойний голос нашого церковного князя, помістила редакція в сїчневому зошитї с. р. (том. CXXIX. № 385, стр. 97—101) відповідь гр. Шептицького, в перекладї та в оригіналї (по українськи, кирилицею), яку позволимо собі навести в цїлости:

„Без сумнїву“ — пише достойний автор — „є много спільних справ обом народам українському та польському.*) Як одно сонце над нами світить, та дощ чи град рівно спадають на ниви сусїдів — так є много дібр, що на рівнї до обох народів належать, чи може радше оба народи на рівнї обходить, зрештою як не булоби справ і дібр спільних — не було-б причин спорів. — Без сумнїву знова є важним, першим добром обох народів: мирне співжитє, мирний подїл спільних дібр, спільна праця над спільними справами. — Але се добро трудне до осягненя, бо не відповідає самолюбству; се добро, на осягненє якого треба сповнити слова Христа: „иже полюбитъ душу свою мене ради, обрящетъ ю“. (Мат. X. 39). Є ошибкою наших часів уважати патріотизм за беззглядну чесноту — за щось, що само зі себе є добром і благородним. Як кожда деревина, що виростає з рілї людського серця — патріотизм потребує культури, працї, без якої буде все дичкою, та принесе лиш гіркі овочі. Кожде чувство, бажаннє, успособленнє — кожда любов людського серця лежить — щоб ужити геометричного приміру — на лїнії, котрої один конець сягає безоднї пристрасти і беззаконія; — другий взносить ся в безмежні простори Божого Царства — аж перед Божий престол. Як любов власна, так любов родини чи вітчини в кождім серцю є точкою на тій лїнії блищою одного, чи другого кінця. Від найнищого утилїтаризму та пристрасти самолюбства — що сягає в пропасть, в безодню любови власної над все..., аж до взнеслої чистої любови Бога над все, та всього лиш для Бога і в Бозї, що любить і себе, і родину, і вітчину лиш з любови Бога; — яка-ж далека дорога! — Чим ширші обнимає круги, тим субтельнїйший стаєть ся еґоїзм, тим трудпїйше розріжнити його від правдивої любови. Найлекше тодї, коли його — сказати-б обєм ограничає ся на одну одиницю, на себе самого. Тут кождий підозріває зло: так що слово: „любов власна“ на всїх мовах має лиш зле значінє. На означенє святої любови себе самого, що пливе з

*) В оригіналї руський змінюємо на український, якого се терміну придержуєть ся тепер цїла наша преса. — Прим. ред.

Божої любови, треба описувати її майже цілим реченєм. Чим ширші предмети обнимає людське серце, тим більше виходить зі себе: але все ще виходячи зі себе сказати-би, зі собою себе бере, инших любих для себе і лиш себе в инших любить. Тому і трудно та чим раз труднїйше правдиву любов розріжнити, бо сам еґоїзм прибирає ся, окрашає ся в одіж любови. — Еґоїзм не тим гірший, чим більше укритий у одиниці; стає ся ще гіршим бо більше закритим в формі суспільній, як блуд і зараза суспільної народної чесноти-любови вітчини. Як зараза ширить ся в нашому столїтю, поганський патріотизм — національне самолюбство — що так само як еґоїзм індивідуальний, хоч приносить самолюбови лиш шкоду — однак видає ся потрібним, конечно, добром. Культуру христіянську — любови ближнього принимають менше-більше одиниці — але в міжнародних відносинах світ держить ся ще моральности людожерців: „добром коли я сусїда з'їм — злом коли він мене". — Як довго людство не взнесе ся понад се самолюбство та не витворить собі почутя міжнародної справедливости та моральности, так довго мир буде лиш тоді можливим, коли сам еґоїзм наказує відступити від еґоїстичних жадань. — Христіянський патріотизм — міжнародна справедливість — се розвязанє українсько-польських взаємин". — *Подав Ів. К—ч.*

Біблїоґрафія.

Theofil Opolinatus: Ostatni klasztor Bazyliański w Rosyi. *Накладом й друком Анчица і С-ки. Краків, 1915, 8⁰, 20 стор.*

Автор сьої брошури (хоч ховаєть ся під псевдонїмом) се загально звісний польський дослїдник історії Чина св. Василія Великого та церковних шкіл на Україні, який видав досїль чи мало історичних розвідок та матеріялів з української історії на польській мові. Що оо. Василияни положили великі заслуги на українських землях — се мусить признати всякий безсторонний історик. Довгі лїта були о. Василияни одинокими репрезентантами церковної унії на Україні, творили огнище тодїшньої культури та лїтератури, а школи під зарядом о. Василиян видали чи мале число ученых та письменників, які в історії нашого національного відродженя записали ся золотими буквами.

В згаданій брошурі шан. автор представляє останні хвилї василиянського чина під правлїнєм Росії, та розказує мартирольоґію, що її зазнали монахи під „всевладною рукою" північного деспота. Бажаючи за всяку ціну знищити унію — московське правительство звернуло увагу передо-

всїм на Чин о. Василиян, який лучив тодїшне українське громадянство із західно европейською культурою та наукою. Почалось систематичне переслїдуване Унїятів-Василиян. Зразу стали конфіскувати церковне майно Василиян, далї позапечатувано їх монастирі та церкви, а грішми деморалїзовано слабий характер, унїятських парохів, які запустивши бороди та змінивши ризу пішли на службу москвофільського уряду, і за собою тягнули темні народні маси. Передувсїм відзначив ся в нищеню Унії православний неофіта Сємашко, який (як на яничара пристало) всїма способами по борював католицтво на українських землях, не жахаючись навіть морду, коли хотїв позбути ся якого ненависного унїята. Цїлком слушно називає Сємашка — автор „Останнього василиянського монастиря“ — „Нероном св. Унії“ — за його жорстоку дїяльність, зупиняючись над причинами його відступства, та критично розглядаючи скорумповану душу сього перекинчика. Одним словом дїяльність Сємашка була страшна для унії у своїх наслїдствах: він покасував усї мужеські та жіночі монастирі на Україні, порозганяв монахів та монахинь, „упірних“ запроторив у тюрму, де заморював їх голодом та побоями, а щоб дійти до задуманої мети, нїчого й нїкого не щадив. Мимо того — позістала ще горстка вірних визнавців св. віри — яких московське начальство порозкидувало по ріжних манастирях „широкої“ Росії, де їх деморалїзовано, висмівано та понижувано, наслїдком чого слабші характери не могучи видержати сих нелюдянних фізичних та душевних терпінь „переходили“ на православє. Понадто виєднав Сємашко в Петербурзї царськнй указ (з 1839 р.), силою якого основано в глибинї Росії, в Курську — унїятський монастир для недобитків висилиянського ордену, де їх запроторено по окремих тюремних казаматах. Була се найстрашнїйша тюрма, яку можна собі уявити. Полїція пильнувала монахів, стрічати людей не дозволено їм, рівнож не могли вони правити богослуженя, не мали нї молитвенників, нї каплиці до молитви. Хоч правительство визначило їм по кільканайцять копійок денно, але отсю милостиню не все дістали вони у свої руки. До сих моральних терпінь прилучив ся ще голод, і коли-б не співчутє місцевого населеня, яке наділяло їх датками та жертвами в натуралїях — погинули-б були від голоду, холоду та хоріб. Було їх вже кільканайцятьох, але і сих послїдних могіканів св. унії хотїлось позбути ся московське правительство. Тому власть закрила сей чудний монастир, а монахів розміщено по ріжних православних монастирях Росії — буцїм то „на покуту“. Там вони і вимерли, складаючи свої мученицькі кости у чужій землї, позабуті земляками. А отсе в наші часи, немов на глум — російські власти заслали також нашого владику до Курська, хотячи нагадати українському народови отсю „тюрму св. унії“, якої архипастирем наш митропо-

лит Шептицький, один з реформаторів Чину св. Василия Великого.

Таку трагічну долю перебули останні визнавці унії, ОО. Василияни, яких назвиска помістив д. Ополїнат при кінці своєї публїкації, подаючи значінє сього чина в культурному розвою України та представивши обєктивно облудну полїтику російського правительства супроти „ворожого українського руху". Забув тільки зазначити (а може нарочно замовчав), що в наші часи подібними аґресивними тенденціями ведеть ся проти українського народу також сучасне польське громадянство на ново здобутих українських землях Холмщини та Волинї.

Іван Калинович.

ВСЯЧИНА.

Св. Отець для Українців. „Reichpost" доносить, що Папа жертвував для австрійських Українців, які потерпіли в наслїдок війни, 10.000 кор. Віденський пронунцій велїв вислати сю квоту на руки станиславівського Владики Ексц. Хомишина.

В справі освободженя митрополита ґр. Шептицького. Справа освободженя митр. гр. А. Шептицького доси ще не поріщена. „Кієвлянін" з 23. грудня 1915 доносить, що декотрі члени славянської організації поробили кроки в справі заміни ґр. Шептицького за кореспондента „Нового Времени" Янчевецького і инші особи, засуджені військовим судом на кару смерти.

Князем-епископом Оломунца вибрала тамошна капітула через аклямацію дотеперішнього князя-епископа в Празї кардинала Скрбенського.

„Українська Різниця" в Самборі отворила з днем 1. сїчня 1916 р. свою філію в Станиславові. Поручає по дешевих цїнах срібло столове.

Не дають помолитись. „Ґазета львівська" принесла в послїдних числах урядову відомість про конфіскату двох молитвеників: польського і жидівського. — Причиною заборони було те, що в обох молитвениках була молитва за царя Миколу.

Евіденція наших народних втрат. Наші сусіди взялись енергічно до відбудови свого матеріяльного та культурного житя. Завязались комітети та товариства, що живо займають ся справою відбудови знищених міст та сїл. Вважаєть ся при тім не тільки на вимоги новітної господарки, але в першій мірі кладеть ся натиск на се, щоб нововідбудовані оселї мали на зовнї національний характер. Звіт особної комісії, яка з рамени краєвого виділу їздила до східної Прусії, щоб познакомитись зі способом відбудови знищених російським наїздом осель, послужив за основу до живої дискусії в компетентних кругах польскої суспільности.

Польська духовна єрархія свідома ваги святинь не лиш під духовним, але й археольогічним та культурним зглядом перевела на цїлім просторі освободженої Галичини точну евіденцію, в якім станї находять ся костели після воєнної заверухи.

В слїд за тим подали польські часописї докладний образ знищених костелів; він відріжняє цїлковито знищені від менше або тільки незначно ушкоджених. У нас натомість роботи в тім зглядї якось не слїдно, мимо сього, що за більше чим три чверти року навіть беручи на згляд нинїшні некорисні комунїкаційні полученя, почту і т. д., можна було се зробити.

А справа ся — се річ перворядної ваги та значіня. Наші церкви се до послїдного десятилїтя одинокі взірцї народної будови та архітектури. Неодна з наших святинь перестояла татарські наїзди, була свідком нераз історичних подій, завмираня та відродженя нашого національного житя.

В крилосах та на хорах переховувано старинні богослужебні книжки, часто заосмотрені цїнними записками. Іконостаси зберігали почорнїлі образи святих кисти невідомих малярів; царські врата вказували нерідко на художницький хист різбара. Час наложив тверду руку на їх істнованє. Старинности поволї усувано, зберігано на хорах та піддашах, а їх місце займали нові, часто тандитські вироби та малюнки. Вправдї в послїдних часах взяв ся з цїлою енергією ексц. Митрополит до збираня наших національних памяток складаючи їх на вічну памятку в Національнім музею для грядучих поколїнь — однак се були тільки початки сього великого помислу й його енергічної реалїзації.

На широку скалю закроєну роботу перервала воєнна заверуха; серед гуку армат та лоскоту шрапнелїв не одна наша святиня перемінилась в купу румовища. Ледви чи побожний народ вратував що серед повени огненних язиків. Не мало здаєть ся заподїяли шкоди грабіжницькі війська північного наїздника. Декуди не вшанували вони святого місця та рабували так, як се було в їх звичаю. При відвороті

російської армії на схід не одна наша національна памятка опинилась в глибокій Росії.

Те саме дасть ся сказати й про парохіяльні та деканальні книгозбори та архіви.

Національне відродженє нашого народа знайшло вислів у закладаню читалень, крамниць, в численних культурних та політичних інституціях. І ті корпорації зберігали у себе численні памятки минулих поколінь. Се, що стрінуло святині, могло ще в більшій мірі діткнути світські стоваришеня.

І про все те не маємо ми доси найпримітивнїйшої статистики, хоть від часу освободженя Галичини проминув вже ряд місяців.

А міжтим ся справа для нашого народного житя перворядної ваги. Зриваємо ся до лету не з рівними силами у всіх околицях. Не знаємо про наше національне втрачене майно, не знаємо, чи дасть ся воно відзискати або знова набути.

Обовязком наших духовних властий є взятись енергічно до роботи, та перевести статистику шкід на церковнім полї. Таке саме відносить ся й до світських стоваришень. Щоб однак акцію можна було перевести одноцїльно та основно треба, щоб вона спочила в руках одного комітету чи товариства. В сей спосіб переведена робота виказалаб нам в короткім вже часї наші втрати, та далаб нам основний образ і дороговказ до дальшої нашої народної праці.

(„Українське Слово“).

„Православний“. Під таким заголовком помістило „Д і л о“ (ч. 8887 з 18|12 1915 допись, в котрій читаємо: „Теперішна війна показала наглядно, яку велику шкоду нанесло нашій церкві се одно слово „православний“. Як легко було Росіянам та нашим москвофілам баламутити темний нарід сим словом, вказуючи на однакову віру їх і нашу, кажучи: ми всї „православні“. І чи поможе тут поясненє того слова, „властиве“ його значінє? На нїщо не придасть ся етимольогічне і історичне поясненє того слова, хоч-би і в десяти проповідях, або і в популярній брошурі, бо загал розуміє під тим словом визнавців церкви російської — як народ, так і інтелїґенція. Навіть наші духовні власти уживали і уживають слова „православний“, „православє“ на означенє російської схизми або церкви російської. Кождий, хто знає місцеві відносини, може осудити, як небезпечне є для нашої церкви задержуванє на дальше того слова. Бож преціньі, коли я скажу, що я „православний“, то кождий зараз подумає про православє російське, а не про католицьку церков. Навчені дуже болючим досвідом в часї війни і російської інвазії, ми повинні вже раз зірвати з тим словом та не бути згіршенєм для свого народа, котрий вже

тепер кривить ся, коли почує в своїй церкві слово „православний“. Тим словом не навернемо „Сходу“, але противно, много відпало від нас задля сього баламутства. Тому не робімо собі скрупулів, а положімо вже конець сьому замішаню, усуньмо слово „православний“ з нашого богослуженя — заступаючи його словом „правовірний“. Сим ведене також духовенство деканату дрогобицького рішило по короткій дискусії на соборчику д. 11 жовтня с. р., щоби від тепер всюди, де лиш приходить в богослуженю слово „православний“, уживати слова „правовірний“, покликуючи ся при тім на Епископа Станиславівського, котрий вже давно усунув те слово на великім вході, а впровадив „правовірний“. Як слово „Русин“ і „руський“ нанесло нам уже много шкоди, так само і слово „православний“ нанесло нам много лиха, тому усуньмо його, і то чим скорше, щоби не бути самим причиною свого лиха!“.

Марійський вечір. Інститути гімназіяльні і учениці народної школи СС. Василіянок у Львові устроїли для 17. с. м. сердечну овацію Вп. о. Пралатови Ізидорови Дольницькому з нагоди імянин достойного солєнїзанта і свого великого добродія. Того дня о год. 5 в гарно пристроєній салї заповненій родичами і свояками учениць та знакомими о. солєнїзанта відбув ся дуже симпатичний Марійський вечір себто концерт в честь преч. Дїви, до котрої імени і сам о. Пралат через цїле своє житє відносив ся з найгорячійшим пієтизмом. На гарну вязанку продукцій зложили ся удачний відчит уч. VIII. кл. п. Волянської про почитанє Матери Божої на Украïнї, хорові і сольові співи і кілька гарних віршованих леґенд з житя Пречистої Дїви. Одна учениця V. кл. п. Макухівна відограла з повним зрозумінєм одну з Моцартових сонат — а на закінченє зложила представителька згуртованого в інститутї Василіянок дївочого світа достойному пралатови в дуже теплій промові сердечні желаня, почім відспівано грімке Многая лїта.

Русифікатори Галичини. Петерсбурський „День“ ось як малює русифікаторів української Галичини з часу російського наїзду: „За нашим військом, що наступало наперед у Галичинї, тягнули череди тих, кого епископ Нїкон назвав „табуном круків“, а котрих у державній Думі означено як відпади людскости. Одначе в тій черединї були не самі лиш урядники. До Галичини линули всї зїпсуті елєменти нашого офіціяльного націоналїзму. Не вважаючи на остороги військових властий, не вважаючи на заяву генерал-губернатора, що насильне „ломанє“ не пожадане, націоналїстична саранча знищила всї паростки, виплекані культурою українського народу, й під покривкою руссифікації краю несла за собою, як рак смерть, розклад і згнилизну. Сї ганебні події не скоро

забудуть ся! Бо-ж прийшло аж до того, що один пан з редакції „Земщини", знаний з своєї моральної нїкчемности, погорджуваний всїми автор безстидних карикатур, засїв на відповідальнім становищи в Галичинї й зістав покликаний защіплювати в краю російську культуру. Тож справдї подія, котра здаєть ся нам зморою! Тепер круки розлетїли ся й поховали ся по кутах. А давнїйше вони кричали: і я! і я! й кождий намагав ся причинити ся до справи руссифікації, кождий старав ся дістати до своїх рук часть добичї. Але ось змінили ся події й усї вони вирікають ся: не я, не я! Отже найдїть тут тих, хто завинив, що сотки тисяч Галичан, збаламучені надїєю легкого дорібку та демагогічними обіцянками, покинули рідні оселї й пішли за нашим військом. Кождий старає ся увільнити ся від одвічальности, вказуючи на инших як на винних, а епископ Евлогій обвинувачує загалом усїх, — з виїмкою його самого кождий щось завинив. Одночасно зі знищенєм української культури в Галичинї терпіла також і до того часу упослїджена українська культура в Росії. Руссифікатори постановили переробити цїлу систему й поставили собі за задачу зєдинити всїх Українців, як російських так і галицьких у спільній культурно-спустошеній вітчинї. Чи маємо пояснятн, який удар завдали сї полїтики російській державности? Здаєть ся, що навіть Петро Струве се зрозумів. Болїсна наука відкрила очи багатьом на неодну річ і повинні вкінцї відкрити ся очи також на українське питанє, хочби і з великим запізненєм і цїною великих жертв. Українцї в Росії підіймають питанє про заведенє в школї викладів на українській мові й се питанє заслугує на серіозну увагу". Та сама газета в ряді инших статий виступила проти демагогічної полїтики російських властий в Галичинї, котра наробила так богато шкоди місцевому населеню. Осуджуючи сю полїтику, газета підносить між иншим, що „військові власти не похвалювали адмінїстраційних вибриків русифікаторів і противили ся їх роботї. Але полїтика стояла під проводом незрілого під полїтичним оглядом мінїстра Маклакова, а націоналїсти в характері його агентів розбивали ся по Галичинї й сїяли замішанє, котре нас так дорого коштувало. 100.000 втїкачів, яких зваблено до Росії демагогічними обіцянками епископа Евлогія й його поплечників, споглядають на нас голодними очима та чекають". Редакція „Дня" гадає, що нечувані події, які відбували ся в Галичинї при насаджуваню в краю націоналїстичної полїтики, дали аж забогато матеріялу до інтерпеляції в державній Думї. — (ВСВУ).

Франція і католицизм. Під редакцією ректора католицького університету в Парижи, кс. Альфреда Baudrilart появилась дуже знаменна й цїкава збірна праця. Із многих свідоцтв, що находять ся в книжцї, виходить ясно, що ни-

нїшна світова війна має зовсїм несподіваний вплив на пробудженє у французькім народї горячої віри у Церкву і в Бога. Се перша війна, в якій борять ся священики як жовнїри й офіцири. Коли соціялїсти перевели право, що обовязує їх до військової служби, думали, що тим завдають смертоносний удар Церкві. Тимчасом усї священики, котрим церковна власть позволила боротись, присвічують примірами хоробрости, викликуючи подив і одушевленє жовнїрів і в сей спосіб усувають з місця упередженє до сих нових товаришів оружя. Та священики не перестають на тім, але в часї боротьби й воєнних трудів ідуть з духовим покріпленєм для тих, котрі в огни боротьби перед неустанно чигаючою смертю зірвали з минувшиною і перейшли назад до Церкви. Характеристичне, що ґенераліссимус Жофр від часу битви під Марною, належить до тих, що стало приймають причастє.

Нагорода Нобля для папи. На запитанє Комітету Нобля шведської Академії виступив президент угорської Академії Наук, Альберт Берзевічі, з внесенєм о признанє нагороди Нобля папі Венедиктови XV. Перед співробітником „Budapester 8 Uhr-Blatt“, що про се доносить, Берзевічі мотивував своє внесенє так: Як угорський посол і член мирового суду в Газї одержав я — як кождого року — візванє поставити внесенє в справі признаня мирової нагороди. Я вибрав папу, тому, що його Святість в нинїшній війнї здобув собі найбільшу заслугу своєю достойною енцикліков і иншими публїкаціями. Його дїяльність і розвинена мирова аґітація не остали без успіха, бо між державами прийшло до полагодженя многих спірних питань в гуманїтарнім дусї якраз завдяки його впливови і голосови. Так, на приклад, передовсїм виміна полонених інвалїдів, яка звернула тисячі осіб їх родинам.

Як собі радити без дяків? Богато парохій остало тепер без дяків. Як собі в тім разї радити? Я раджу собі так:

1. В неділї і свята часом сам народ співає цїлу Службу Божу, а наколи се з ріжних зглядів часами неможливе, то Службу Божу читаю, двох школяриків радо менї до Сл. Б. служать, а нарід співає за той час церковно-народні пісні, яких богато люди знають на память, особливож пісні під теперішну воєнну хвилю, як: „Тебе взиває цїла Україна, Пречиста Дїво, Надїє єдина“; „Святий великий Володимире, до Тебе шлемо моленнє щире“; та инші, як: „В сильній надії, Отче всеміра“, „Назарета любий цвіте“; а в часї св. Причастія: „Вірую Господи і визнаю“ або: „О Ісусе наш небесний“. І з вдоволенєм бачу, як весь народ розспіваний, змістом пісний захоплений і одушевлений, відносить з сего велику душевну потїху в тих тяжких та сумних часах.

2. В будний день при моїй помочи співає Службу Божу і панихиду на борзї вивчений сїльський хлопчина. При похоронах ограничаюсь також лише на панахидї, а в конечних случаях сам співаю: „Кая житейськая“ і „Прийдїте, послїдноє цїлованіє“, до чого приучую також сїльські дївчата.

3. На утрени: По звичайнім початку співають хлопцї і дївчата ранню пісню:

„Коли тільки рано встану,
І довкола себе гляну;“

відтак євангеліє; по євангелію: величаня Матери Божої, а наконець: „Слава во вишних Богу“, що співає весь народ.

4. Вечірня: Початок звичайний; відтак замість стихир на „Господи воззвах“ співає знов весь народ якусь церковну пісню; потім: „Свїте тихий“, єктенії, „Нинї отпущаєши, а на конець: Под Твою милость.

5. Часто замість вечірнї править ся красні Молебнї чи то до Матери Божої, чи то до Найсол. Серця Ісусового, або Акафисти.

Дуже часто при кінци богослужень додаю всенародню пісню-молитву:

„Боже на Украïну поглянь
Ласкавим оком з висоти,
В часї недолї і страждань
Хтож нам поможе, як не Ти —“,

яка, так і чую, вириває ся могучо десь з самих глибин українського серця!

Дїлюсь тою своєю практикою з Всч. Собратами, може кому се стане в пригодї, а иоже хто з Всч. ОО. подасть до загальної відомости ще иншу практику з тих бездяківських часів.

Священик без дяка.

Французькі священики жовнїрами. У Франції священики не є вилучені від військової служби, в наслїдок чого з початком війни покликано їх у військові ряди в числї 13.441. З того числа впало доси 1.408, 6.322 зранених, а 811 дісталось в неволю або пропало без вісти.

Захист для сиріт в обсягу станиславівського округа. Справа опіки над сиротами по поляглих у війнї Українцях займає під теперішню пору уми цїлої суспільности. І не може бути инакше, сеж ходить о наші національні кадри в будуччинї, о заповненє тих прірв і виломів, які спричинила велика війна. Численні статї по наших часописях про сю важну справу вказували би на те, що наш нарід зрозумів свій обовязок перед батьками, що упали в бою і що рад би бодай в части сплатити довг, затягнений у тих героїв. А заснованє вже одного такого товариства у Львові є знов доказом, що зриваємо тим разом з традицією відкладаня. Львів зробив своє. Тепер черга на провінцію. Такі так важні і коне-

чі товариства повинні покрити незабаром цілий наш край. Українська громада станиславівська зійшлась численно дня 2. с. м. на нараду і ухвалила одноголосно завязати товариство на статутах „Захист для сиріт по жертвах війни в обсягу станиславівського округа". Випрацьований статут відходить до затвердженя, а покищо комітет, що займав ся тою справою, звертаєть ся до милосерних сердець мешканців нашого округа, складати жертви на річ „Захисту" на вкладкову книжочку Кредиту звязкового в Станиславові. — Комітет.

Віроісповідні відносини в Холмщині. На підставі польських жерел (відомих нам з своєї солідности) подаємо ось таку статистику віроісповідних відносин в Холмшині: В р. 1905 було католиків 335.842 (35 прц.), православних 442.224 (47 прц.). В р. 1909 католиків 465.090 (47 прц.), православних 358.068 (36 прц.). Між роком 1905 а 1909 перейшло в губерніях люблинській і сїдлецькій з православя на католицизм 151.439. З сього числа деякі (не всї!) подавали ся як Поляки. Чинський Тілїнгер числить між ними Поляків 60 прц. (91.000), Расїнський лише 29 прц. В освітленю отже самих Поляків Холмщина се таки не польський край.

До теми про слово „православний". Заризикував собі о. М. Д. („Нива" ч. 1) твердженє, що слово „православний" в богатьох місцях, особливож в св. Лїтургії впровадили доперва схизматики. Що до св. Лїтургії то лиш поминанє „православних христіян" на В. Входї є пізнїйшого походженя, бо не знаходим його цїлковито в грецькім тексті і в декотрих давнїйших славянських, як се виказав був свого часу в „Ниві" о. Т. Галущинський і о. Протоіг. Філяс. В инших місцях св. Лїтургії, де постійно згадують ся присутні вірні словами „православні христіяни" (еще молим ся... за вся православния христіяни) даремно би хтось твердив, що се схизматицка інновація". Тим менше можна такий заміт піднести до инших частий Богослуженя, де приходить слово „православний". Скрізь, де лиш приходить се слово, видїти схизматицьку інтригу, завело би нас трохи за далеко. В Акафистах величає ся св. Петро як „крїпкий віри православния столп" (Ікос 1), св. Василій В. як защитник „православної віри" (Конд. 6), св. Йосафат як „чудесно ткана заслона православя" (Ікос. 12), св. Николай, як „поборник „православної віри" проти безбожного Арія (Ікос. 2).

— *о. А.*

Статистика оо. куратів в австро-угорській армії. В сучасній війні впав на поли битви один курат, на ріжні заразливі хороби померло 11, ранених є 10, до неволї дістало ся 41 (до російської 34, до італїйської 4, до сербської 3), відзначенями наділено 530.

Образки з сьвітової війни 1914—1915, написав голова філії Товариства „Просьвіта“ в Бродах *о. Софрон Глібовицкий*. Відень, 1916. Накладом автора. Ст. 49.

В отсій брошурці подає шан. о. автор сімнайцять коротких оповідань-образків з нинішної війни. Оповіданя писані цікаво, живо й тепло. Буде се дуже мила лєктура для наших жовнірів і молодіжи.

Гостинець для українських жовнірів. *Оповіданя. Зібрав Священик*. Ціна 50 сот. Відень, 1915, ст. 32. Набувати можна в Книгарни Н. Товариства ім. Шевченка у Львові, або в Українській книгарни в Станиславові.

Переписка.

— **Вп. о. Ор. Тустанович** в Комарниках п. Бориня. Присланих на ялинку для українських жовнірів 8 кор., передано секретаревви *Самариш. Помочи* п. Петрови Пелехатому. — **Вп. о. Й. Кравчук** в Золочеві. Гроші (44 кор.) передано касієрови „Захисту ім. мит. Шептицького“ Впр. о. сов. В. Лицинякови. — **Вп. о. Ст. Ковалїв** в Підкамени. Всьо буде згодом поміщене. — **Вп. о. І. Олесницький** в Переволоці. Церковний Устав (обширний) буде видавати „Нива“ від р. 1917. — **Вп. о. П. Каблак** в Липици. Вашої праці не маємо. — **Хв. Institut für Kulturforschung in Wien.** Бракуючих чисел на разї вислати годї. Радо се зробимо пізнійше, коли буде можна зробити лад в домі, де перед війною знаходила ся адмінїстрація „Ниви“. — **о. С. Глїб. Відень** — просимо прислати — радо помістимо. — **о. Вас. Брицький** в Никловичах. Числа „Ниви“ з р. 1914 вишлемо пізнійше — наразї трудно їх видобути. (Адмінїстрація „Ниви“ була в дух. семинарії, де в часї інвазії був російський шпиталь, а тепер є шпиталь австрійський. Російські салдати так господарили в адмінїстрації „Ниви“, що дійти в нїй до ладу не зможемо, хиба аж по уступленю шпиталя з семинарії). Можемо тільки служити всїм давнійшим предплатникам останним числом „Ниви“ (15—16). — **Вп. о. Галандюк** в Болехові. Згаданий священик лишених Вами у нього проповідий не в силї віднайти.

Видає і за редакцію відповідає **свящ. Ярослав Левицький.**
З друкарнї „Дїла“ Львів, Ринок ч. 10.

8767

Ч. 3. Р. XII.

НИВА

МІСЯЧНИК ПОСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ.

Адрес Редакції:
Львів, ул. Зибликевича 30.

ЗМІСТ:

о. Александер Стефанович 137
о. С. М. з Б.: **Національне вихованє клиру** . . . 159
о. Юлїян Дзерович: **Матеріяли до історії мартирольогії нашої Церкви в часї всесвітної війни** . 166
М. Бремшайд: **Послух супроти Церкв** 169
о. А. Галандюк: **Гомілїї на Воскресенє Христове** . 172
Розпорядженя 183
На біжучі теми 186
Николаївський деканат в часї російської інвазії . 189
о. Стефан Ковалів: **Слово перед сповідю** . . . 195
Біблїографія 197
Всячина 199

ЛЬВІВ 1916.
З друкарні „ДЇЛА“ Львів, Ринок ч. 10.

НИВА

Виходить з початком кождого місяця в обємі чотирох до пятьох аркушів друку.

ПРЕДПЛАТА ВИНОСИТЬ:

Річно 10 К. Піврічно 5 К. Поодиноке число коштує 1 кор.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ:

Львів, ул. Зибликевича, ч. 30.

8767.

8767

БІБЛІОТЕКА ... ЧИТАЛЬНИЦІ ...

Конфіската з Ниви

Ч. 3. Львів, 1. марта 1916. Рік XII.

о. Александер Стефанович.

Чорні во́рони над живою Україною.

Хмари во́ронів залягали до недавна численні побоєвища в нашім краю, довбаючи трупи наших братів і синів, що за справу держави, а то й за сподівану кращу долю рідного народа і церкви поклали там своє житє. Але мертвим трупам вже однаково...

Нерівно гірші кинулись на нашу Україну другі во́рони, торгаючи вже не бездушних трупів, але таки живе тїло українського народа. Безліч сього птаства злїтаєсь на наших очах на визволену Холмщину і Волинь, та шукає собі там наживи. Як звісно, в тих сторонах нищила Москва від ряду лїт безглядно всякі пробдески нашого рідного житя, а в послїдній хвили вигнала богато місцевого населеня з собою; тож і не дивно, що ся ріля стала там хвилево опустїла. З сього скористали наші сусїди і рушили туди зі всїх „заборів“, щоби дальше придавляти там наше житє, а на те місце закидати свої посїви. Так пішли від нас з уряду шкільні інспектори і другі чини, учителї і учительки, монахи і монахинї і всякі инші дїячі. На місци найшлись польські військові старшини, що в нинїшних адмінїстраційних управах мають визначний голос, тай постарано ся, що кинено туди і патріотичні легіони. За сим появили ся в тих українських сторонах скоро численні польські школи і читальні, польські мійські заряди, часописи, орґанїзації і др., — одним словом,

заводила ся на нашій земли чиста Польща. Не бракло також польського епископа Бандурського, славленого, opiekuna unii щоби поблагословив новому засївови і проголосив там українському народови і нашій св. унії requiem aeternam. І замітне, що коли робота сусїдів ішла так гладко і находила в компетентних сферах всяку поміч, то знов заходи наших людий, щоби допущено туди й деяких українських священників і учителїв, остали без успіха. Вся згадана робота вела ся дуже пляново і без розголосу. Колиж згодом зачали продиратись про те деякі вісти і жалї до нашої преси, то львівський цензор уважав відповідним змітати пильно цїлі сторінки наших часописий. Значить: другим свобідно допускатись всего на українськім народї, а нам невільно навіть пожалуватись за се перед світом!

Та коли вже справлено нам в Холмщинї і Волини такі похорони, то випадало грабарям проголосити якусь нагробну прощу. І справдї пішли в польській пресї численні похоронні річи на ріжні тони і мельодії, в котрих виказувалось, що нам вже нїчого до тих земель. „Польща, говорилось там, була від давна передмурем християнства і католицтва на сходї Европи; Холм і Волинь се корінно польські землї, бож православні і унїяти Холмщини, се давна польська людність, що опісля зрущилась“. Люблинська „Gazeta ludowa“, а за нею „Kurjer Lwowski“, дізнавшись, що галицькі оо. Василіяни мали заходитись о звернене їм деяких забраних через Росію монастирів і о поворот давних унїятів до свого обряду, щоби за тим почином притягнути і всїх тамошних православних до католицької унії, лютять ся на них страшно і кричать: „Pytamy, jakiem prawem żąda obecnie zakon grecko-katolicki Bazylianów oddania dawnych unitów“ і додає, що се жаданє мусить рішучо відперти польська суспільність, а передовсїм зроблять се польське духовенство і бувші унїяти (розумій, підюджувані через те духовенство). Дальше репетують вони, що всї православні холмські церкви є katolickie kościoły, і uważamy obecnie za najważniejszą sprawę religijną i ludową, aby kościoły te pustką nie stały, gdyż ta jawna krzywda naszego ludu powinna być jak najszybciej naprawioną, — значить всї ті церкви, що перед 40 роками були унїятські, мають замінитись на польські костели. Разом з сим осуджують наш грецький обряд і нашу унію, кажучи, що вона є bolączką na ciele katolickiego k ściola, що нещасна подібність обрядів дала Москалям позір до навертаня унїятів на схизму, до веденя такоїж пропаганди в Галичинї а вкінци й до виданя Австрії нинїшної війни („Kurjer“ ч. 38 з р. 1916). Инше знов письмо „Głos Narodu“ ч. 55 жадає в своїм розгонї, щоби ми крім старого календаря покинули ще й нашу азбуку, як спільну з Москалями, а приняли латинську або готицьку. І кілько ще инших річий там написало ся! Вихо-

дить з сього: гет з грецьким обрядом і з його унією, — або латинська церков або схизма!

Розуміється, всї польські змаганя, підняті тепер в Холмщинї і на Волинї, представляють ся як дїла ведені в імя лиш самої правди і католицької церкви. Читаючи сї виводи, так і тиснуть ся слова нашого Тараса: „Фарисеї, лицеміри... правдою торгуєте і Господа зневажаєте!"

Я не буду спорити з сими виводами, бо се на нїщо не здалось би. Скажу лиш, що нинїшна польска робота зовсїм не нова, а є тільки продовженєм пляну давної Польщі: спольщеня і поваленя Руси. Справа же католицької церкви була для тої цїли лишень в гидкий спосіб надужита. Се твердженє докажу найлучше тим, коли виведу короткий історичний образ, опертий головно на самих же польських істориках, і викажу: як поступала Польща від давна з великим українським народом і його церквою, як поводилась з нашою церковною унією, і які удари завдала вона через се і українському і свому власному народови, та як опозорила прапор католицтва перед очами всїх східних християнських народів. З сього образу стануть вже в правдивім світлї заслуги її для християнства і католицтва на сходї. За сим стане також зрозуміле, що нинїшні польські заходи для згнобленя українського народа і церковної його унії піднимані чи то в нашій Галичинї, чи Холмщинї і Волини — суть лиш дальшим відгомоном давної нещасної польської політики. Розкриваю картини історії, най вони говорять.

І. Відношенє давної України до католицької церкви і викликана борба між обома обрядами.

Наша Русь-Україна приняла християнство і східний обряд з Константинополя, беручи заразом від полудневих Славян славянське богослуженє. За сим підлягала київська митрополїя в давних віках царгородському патріярхатови однак вона зависїла від нього більше номінально, мала свою повну церковну автономію і розвивала у себе в численних обителях і у всїм народї прекрасне питоме релїгійне і культурне житє. Колиж опісля настав в Царгородї, більше на імперіялїстичнім підкладї, церковний роздор, тодї Русь-Україна маючи свої зовсїм окремі державні інтереси, та будучи віддїлена від Царгороду церковною автономією і славянським богослуженєм, не побивалась за византійською схизмою, а навпаки не переставала удержувати заєдно рїжні приязні відносини з західними католиками. Українські князї заключали часто родинні подружа і політичні договори з католицькими дворами (угорським, польським, нїмецьким, французьким) як одновірними, тай українська церков не відрізувалась строго від католицької і уважалась з нею одною

в Христї. Колиж не прийшло до тїснїйшого і формального з'єдиненя, то причина була в тім, що українські землї були тодї задля тяжкої комунїкації надто віддалені від Риму, а відтак що звернені безнастанним оборонним валом проти напираючим наїздам азійських народів (Половців, Монголів, Татар) були тим самим відтягнені від полїтичної сфери західних католицьких народів. Що однак жило і удержувалось тут почуванє з ними одної церковної сем'ї, вказують ріжні значучі факти. І так вислав в р. 1245 дуже визначний галицький князь Данило свого галицького епископа на лїонський собор, а в р. 1253 признав він папу Іннокентія IV. формально головою української церкви і приняв від папського леґата королївську корону. Тай опісля в р. 1439, брав київський митрополит Ісидор участь в фльорентійськім соборі і причинив ся там богато до заключеня унії між східною і західною церквою. Відношенє українського народа і церкви було отже в загалї приязне для західного католицтва, так що при дальшім нормальнім ходї дїл могло се легко довести й до формального церковного з'єдиненя.

На жаль, опісля зайшли події, котрі сю надїйну струю не тільки спинили, але ще й викликали тут яркий антаґонїзм між українсько грецьким і латинським обрядом. Стало ся се так: Коли в 14. віку зістала Україна наслїдком вікових і безнастанних наїздів і борб з Монголами ослаблена, скористала з сього Польща, опанувала згодом українські і сполучені з ними литовські землї, а далї не вдоволяючись федеративною злукою рівних собі народів, постановила зляти їх в одно національне тїло, себто спольщити український нарід. Однак важною перешкодою в сім дїлї стояв — по при відмінній культурі і відміннім суспільнім устрою українського народа — грецький його обряд, з котрим він був тїсно зжитий. І тому задумано повалити сей обряд, а накинути українському народови латинську церков. В тій цїли ужито проти українсько грецькому обрядови незвичайно жорстокі міри, відказуючи йому на рідній земли всїх прав і привилеїв, та признаючи їх тільки ісповідникам латинської церкви. Для характеристики наведу лиш деякі факти, і то за лїтописцями і істориками польськими.

Про короля Казимира, котрий перший заняв галицьку Русь, пише польський історик Нарушевич: „począł prześladować grecko wschodni obrządek, uciskać duchowieństwo, i prawosławne cerkwie zamieniać na kościoły łacińskie.“ (Historya narodu polskiego. T. VI., 114). Се потверджує Морачевський: „Skoro Kazimierz Ruś do korony przyłączył, zwykłym obyczajem polskim zaczęto tępić kościoł ruski i zaprowadzać łaciński. Który Bojar dał na sobie chrzest po katolicku poprawić, ten zaraz znaczenia i wpływu nabierał, człowiekiem do wszystkiego się stawał“ (Том VI, стр. 265). Колиж в р. 1393 опорожнилась тут

галицька митрополія, не обсаджувано її близько 150 років, надано право іменованя її завідателів (між котрими були й люди світські) львівським латинським архиепископам, а опісля признано тим завідателям ще власть „by wizytowali ruskie synagogi i karali i poprawiali popów"; через се й спричинено цілковиту затрату величезних митрополичих дібр (Liber privilegiorum capituli Leopoliensis rit. lat, Nr. 4, pag 49). Ще яркійше виступає обрядове насильство за короля Ягайла. Сей князь, походячи з української княжої родини, від малку християнин грецького обряду на імя Яков — женячись з польською королевою Ядвігою і одержавши польську корону — зістав перехрещений в латинський обряд і дав ся ужити за слїпе орудє для польських цїлий. Навернувши решту литовських поган (котрих було, як пише Шайноха, всего лиш 30.000), взяв ся відтак хрестити на латинський обряд також православних, начеб яких поган. За сим відбирав українсько грецькі церкви і переміняв в латинські костели, як в Перемишли (Długosz, Chronikon, lib. XI.); оснував для ширення латинства в ріжних містах України і Литви латинські епископства і монастирі, хоч там латинників майже не було; признав на городельськім соймі р. 1413 права і привилеї лишень шляхтї обряда латинського, виключаючи православних від тайних рад короля і висших державних урядів (Długosz, lib. XI); закладаючи на Україні міста і осаджуючи в них Поляків, надавав в них привилеї (магдебурське право) лиш латинникам; віддавав польським панам великі добра на українській земли (Szujski II, стор. 42), а натомість віднимав і конфіскував під ріжними позорами українським вельможам їх посїлости (Kromer XX. ст. 380. Długosz XI.) Стало ся і таке, що за короля Казимира IV. р. 1449 польська шляхта запросила українську шляхту до Перемишля на нараду і там її вимордувала. (Narbut, Kronika litewska). Слїдом Ягайла йшли і дальші польські королї. Так видав король Жигмонт I. під напором польських панів, конституцію: що достоїнства мають бути надавані виключно ісповідникам римсько католицької церкви. Король Баторій віддав р. 1580 на просьбу Єзуїта Петра Скарги майно з 14. українських монастирів і церквей в Полоцку в обємі 30 миль на колегію Єзуїтів (Stebelski, Chron logia, Wilno 1782, T. II. ст. 156). А за приміром короля йшли загортаня безчисленних дібр української церкви на користь латинського обряду, держави або й приватної шляхти (Памятник еп. Суши). Якіж були суспільні відносини, покаже пару образків з тодїшного міста Львова. Львівські Русини були виключені з цехів і гандлю сукном і не могли на ярмарках продавати публично своїх товарів. Коли ставили „волоску" церков, розганяли Поляки робітників і спиняли роботу, так що аж молдавський господар мусїв звертатись до короля з жалобою. По скінченю вежі за-

боронювали їм завісити дзвони. Декретом короля Баторія з р. 1578 заборонено їм публичні похорони містом з запаленими свічами і процесіями, та карано за се вязницею і гривнами. В р. 1582 приказав лат. архиепископ Суліковський (за намовою Єзуїтів) в навечерє Рождества Христового своїм каноніком і людям, щоби йшли по церквах і монастирях, виганяли з них нарід, стягали священників від престолів і замикали і опечатали церкви (Zubrzycki, Kronika miasta Lwowa).

Наслїдки з сих твердих мір проти обряда і прав українського народа вийшли дуже фатальні. Польський історик Морачевський каже при опису сих образів: „Nikczemnych tylko ludzi nie obchodzi poniżenie ich religii i narodowości.“ Зовсїм природно, що ті заряджения викликали на всїй Україні сильний самооборонний опір проти польської держави, а заразом і проти накидуваного йому латинського обряда. А треба зважити, що зєдинена Україна і Литва займали дуже великі території, посїдали могучих вельмож і творили сильний елємент. Так пішли завзяті борби наших князїв і вельмож проти Польщі, лученє їх з чужими державами (Татарами, Москвою, хрестоносцями і др.), а дальше війни цїлих українських мас (козацтва) проти гнобителям. Все те йшло на велику шкоду і українського і польського народа, а заразом і католицької церкви, котра передше була вже так близкою до приєднаня української галузи, — та виходило вже від тодї на користь Москви і схизми.

II. Мартирольогія української зєдиненої церкви під пановањем Польщі.

Серед такого розгару релїгійної і національної борби піднесено при кінци 16. віка гадку унії української церкви з Римським престолом. З сторони польського короля Жигмонта III. і його ряду прирікано українській зєдиненій церкві повне захованє обряду і признанє їй рівних прав з церквою латинською. Сю думку приняли українські епископи радо і приступили в р. 1596 на синодї в Берестю — з виїмком львівського і перемиського — з цїлою готовостю до унії з Римом. Тодїшний папа Климентій VIII., котрий як колишний папський лєґат в Варшаві розумів добре значінє української унії для католицької церкви на цїлім сходї, благав в своїх посланях короля і сенаторів (духовних і свїтських), щоби додержали своїх обітниць, звернули українській церкві забрані добра, зрівнали унїятських епископів в правах з латинськими і приняли їх в сенат. І певно що заключений акт був би приніс найкращі овочі і для католицької церкви і для обох народів, наколи би був ретельно додержаний.

Згадати стор. 113 – по слідуючій книзї.

На ствердженє сказаного наведу тут лиш слова польського історика, епископа Едварда Лїковського, отже мужа безперечно обективного, котрий описуючи подрібно кривди унії виражає ся так: Przyczyny do opuszczenia przez szlachtę obrzędu ruskiego były wielorakie: brak stosownego wykształcenia w niższem duchowieństwie ruskiem, pewne upośledzenie szlachty ruskiej pod względem praw i przywilejów obywatelskich, dopóki w obrzędzie ruskim trwała, a z drugiej strony pewność udziału we wszystkich przywilejach szlachty polskiej koronnej po przyjęciu obrzędu łacińskiego; pewien rodzaj pogardy, okazywany nawet przez duchowieństwo łacińskie obrzędom i duchowieństwu kościoła ruskiego i otwarte przeciąganie do obrzędu łacińskiego częścią młodzieży ruskiej w kollegiach Jezuitów i innych łacińskich szkołach wychowanej, częścią ludzi dorosłych po parafiach. Żalą się na to przechodzenie Rusinów Unitów i namawianie ich do obrzędu łacińskiego, jako też za poniżenie obrządku ruskiego i księży ruskich biskupi ruscy przed stolicą Apostolską i na sejmach polskich po wielokroć razy począwszy od 17. wieku, od metropolity Rutskiego, aż do drugiej połowy wieku 18. (Harasiewicz 254—360, 487—492). Trudno uwierzyć, a jednak autentyczne dokumenta wątpić o tem nie pozwalają, że duchowieństwo łacińskie, zamiast przyciągać do siebie Unitów, w dziecinnem zaślepieniu drażniło ich raczej i upokarzało; że biskupi łacińscy na synodzie prowincyonalnym warszawskim w 1643 z całą powagą wydawali dekreta oburzające się na to, iż biskupi ruscy używają tych samych co oni tytułów, że biskupi

Латинські католики задержали ту неприхильність і погорду, яку передше відчували до грецького обряда, і тепер по його зединеню з Римом. Вони не піддержують унії, не допускають наших епископів в сенат, а попирають ще схизматиків і позволяють на ухвалене некорисних нам законів. Не бракує між самими епископами таких, котрі гадають, що ліпше унію зовсім знести і задержати лиш один обряд, і через те переходять Русинів на лат. обряд. В школах латинників перейшли вже сотки руських вельмож в лат. обряд. Те саме діє ся в урядах і війску. Коли так дальше піде, не остане в ній нїхто зі шляхти і лишить ся саме хлопство, а тоді не утримаєсь унія. Все те шкодить всїй католицькій справі. Воно віднимає унїятам найлучші сили і викликує у них огірчене проти латинників, котре піддержує ся схизматиками і відстрашує від унії прочих незединених, що бажають остати при своїм обряді; а вкінци шкодить і латинникам, бож схизматики закидують їм слушно, що обманули Русинів і не додержують приречених зобовязань. Латинська шляхта відбирає многі церковні добра і призначує їх для своїх родин або на латинські костели. Унїятські епископи і заслужені духовні зазнають пониженя від латинників; так має лат. каноник на всяких зборах першенство перед унїятським епископом. А вже пресумне положене священників. Вони мають дуже убоге удержане і мусять заробляти собі на хлїб в поті чола; бувають від своїх дїдичів карані побоями і вязницями; платять податки від церковних чинностий, від котрих навіть еретики свобідні; і не тільки унїятські вірні, але не раз і унїятські священики мусять складати десятини для лат. парохів (Harasiewicz, Annales ecclesiae ruthenae, 254—293).

Митрополит *Антонїй Селява* предложив в р. 1644 враз з други-

krzyż noszą na złotych łańcuchach; że najniższy co do władzy i stanowiska biskup łaciński, a więc sufragan, nie chciał dać pierwszeństwa i precedencyi przed sobą najpierwszym dostojnikom kościoła ruskiego, i że pogardliwie nazywali biskupów ruskich nie biskupami a władykami (Harasiewicz, 290, 291 i 350). Nawet materyalnie bywało niekiedy i tak już ubogie duchowieństwo ruskie, pracując ciężko w roli na wzór kmieci na utrzymanie swoje, pokrzywdzanem przez księży łacinskich, wybierających od ludu ruskiego, mającego swych własnych pasterzy, dziesięciny. Na papierze miało ono przyznany sobie niejeden przywilej; w praktyce niedoznawało żadnego. Metropolita miał być przypuszczonym do senatu; biskupi łacińscy nie dopuścili go, a tem mniej innych biskupów ruskich. Niższe duchowienstwo wbrew przywileju Władysława Warneńczyka po większej części przed sądy swieckie było pociągane; podczas kiedy duchowieństwo łacińskie bywało sądzone przez własne sądy. Zaiste trudno odmówić podziwu i uwielbienia tym bohaterom wiary, gdy się rozważy, że zostając unitami nic nie zyskiwali, lecz przeciwnie na najciernistszą wstępowali drogę. Swoi nimi pogardzali, pogardliwie ich traktowali, a szyzmatycy krew ich toczyli... Przyjmowanie łac. obrzędu przez szlachtę ruską trwało do połowy 18. wieku. Dopiero na obostrzone zakazy papieża Benedykta XIV. zabronił generał Jezuitów zakonnikom swoim w Polsce przeciągać młodzież ruską do kościoła łacińskiego. Do tego przecież czasu prawie wszystka szlachta ruska, i co było wykształceńszego między Rusinami, znajdowali się w kościele łacińskim,

---

ми епископами і духовенством римськїй пропаґандї меморіял про ріжні кривди, зазнавані щоденно клиром і унїятськими епископами від латинських архіереїв. Именно жалують ся на постанови польського провінціонального синода в Красноставі з р. 1643, противні булям Урбана VIII. і других пап: в котрих забороняє ся унїятам прав і привилеїв належних латинським епископам, закавує ся унїятським епископам титулу Illustrissimus і ношеня хреста на золотім ланцюху, тай проповіданя, що унїятам не належить давати в свого поля десятини латинському духовенству. З окрема скаржать ся на холмського латинського епископа Пясецького, що на синодї в Красноставі р. 1644 заборонив своїм вірним під карою виключеня з церкви і не приниманя їх в стан духовний ходити до холмської унїятської школи (о чім буде понисше згадка); загровив теж унїятам, що відказують латинському духовенству десятини, церковним виключенем; заказав своему клирови відправляти богослуженя в руських „синаґоґах" або допускати унїятських священиків до своїх костелів; а своїм вірним сповідати ся в унїятських сьвящеників, узнаючи таке розрішене неважним; вкінци приказав заключати мішані супружества лиш у латинських священиків, грозячи унїятським духовним виключенем з церкви і державними карами. На основі тих фактів вказують жалібники, що латинські епископи, в супереч покрову Апостольського Престола, уважають унїятських епископів якби схизматиками, а унїятських священиків як би незаконними до правного сповненя церковних дїйствій, і просять отцїв Пропаґанди, щоби признали неважними ті постанови собора, котрі в висшій степени перепиняють вдиненю неунїятів в католицькою унїею, а навіть піддають осудженю самі булї пап і декрети конґреґацій. (Harasiewicz, Annales, 350—354).

Унїятські епископи стали після того розвивати удивляючу дїяльність в дусї цїлої католицької церкви. Між ними находились часто мужі глубокої науки і великого посвяченя, котрі з одної сторони бороли ся проти завзятого напору осталих схизматиків, а з другого боку ревно поглублювали в своїм стадї ідею церковної єдности з Римом. Згадаємо з того часу лиш за творців берестейської церковної унії з Римом: за неустрашимого Іпатія Потія, епископа володимирського, а опісля митрополита київського і Кирила Терлецького, епископа луцького, — за київського митрополита Велямина Рутського, котрого папа Урбан VIII. назвав був „філярем унії, стовпом церкви і Атаназієм Руси", — про св. Йосафата Кунцевича, архієпископа полоцького, котрий за справу католицької церкви понїс навіть мученичу смерть, — про Методія Терлецького, епископа холмського, котрий стояв в тїсних зносинах з нїмецьким цїсарем Фердинандом II. і папою, укладав з цїсарем великий плян що до зєдиненя всего сходу, тай задля сих далекосяглих ідей удостоїв ся від папи Урбана VIII. історичних слів: „O mei, Rutheni, per vos Orientem spero convertendum". Поруч з тими пастирями розвивали дуже живу дїяльність іменно числéнні монастирі оо. Василіян, котрі побіч душпастирської працї закладали многі гімназії і висші школи, тай ревно трудились і для справи католицької церкви і для культури свого народа. Безсумнївно, що така жива і посвятна дїяльність українських унїятів булаби, при нормальнім її розвою, напевно принесла рішучі успіхи для католицтва не лиш на українській і білоруській земли, але й на сусїдних просторах східної Европи, тай булаби неповздержною силою перенеслась і на цїлий Орієнт.

На жаль, покладані надії завели. Бо показало ся скоро, що давна неприязнь проти нашого грецького обряда, яка за часів його схизми горіла, не устала і тодї, коли він зєдинив ся з католицькою церквою. Я подам тут хоч короткий образок того мучеництва нашої св. унії, яке вона в сім часї переносила, і покличу ся для більшого удостовірена знова на польських істориків.

Горячі поклики папи Климентія VIII., видані при заключеню унії, як і численні зазиви його наслїдників (особенно Урбана VIII.), щоби признано унїятам рівні права з латинниками і не допускати ся на них кривд, остали зовсїм без успіха. А що прикрійше, першими противниками рівноправности унії і спорудниками всяких кривд являли ся як раз польські католицькі епископи. Вони то головно перепиняли унїятським архієреям місця в сенатї, де могли були постоювати за права своєї церкви, а навіть відказували їм епископського титулу (Episcopus,Illustrissimus) і епископських відзнак (ношеня хреста на золотім ланцюху). Унїятський обряд був ними публично презираний і доптаний: латинський ка-

нонік мав першенство перед унїятським архієреєм, а найнизший латинський суфраґан перед унїятським митрополитом; унїятські церкви прозивали згірдно синаґоґами і часто забороняли латинським священикам відправляти богослуженя в унїятських церквах, а унїятським духовним відправляти в костелах і сповідати латинників, — уважаючи унїятських епископів на пів схизматиками, а священиків наче незаконними (Гл. Скарга митрополита Антонія Селяви до римської пропаґанди). Унїятські священики підлягали мимо церковних канонів і папських заборон тїлесним карам і вязницям (від котрих латинники були виняті), віддавали своїх синів — наколи не походили з шляхоцького роду і не ставали священиками — в паньщину, а не раз мусїли і самі її відробляти. Унїятські церковні добра забирала часто шляхта для себе або повертала їх на латинські костели; а коли унїятські епископи жалувались на се перед королем Жигмонтом III. і другими королями, то одержували відповідь, що вони в королївських добрах сього заказують, але не можуть сьому зарадити в добрах шляхоцьких. Всї права і привилеї признавано лише ісповідникам латинського обряду. В купі з тим ішло, що отцї Єзуїти і другі латинські ордени перетягали в своїх виховавчих колеґіях молодїж українських вельмож в свій обряд і нарід, і через се ослаблювали унїю. Подібно дїяло ся з українськими вельможами і міщанством, котрі хотячи ратувати свою екзистенцію або користати з прав пануючої латинської церкви, переходили самі або були перетягані на латинство. Знов те свобідне колись українське селянство повернено на його рідній земли в тяжке кріпацтво і змушувано його, хоч мало власних пастирів, складати десятину ще й латинському духовенству. Неприязнь польських епископів проти унії йшла так далеко, що домагали ся многократно на своїх синодах і в меморіялах до Риму знесеня унїятської єрархії, відданя їх маєтків латинським епископствам і підданя унїятів під юрисдикцію латинських епископів. Наслїдком таких відносин стало ся, що всї висші сфери на Руси і Литві були приневолені переходити в латинський обряд, так що в половинї 18. віку лишило ся при унїятській церкві лиш закріпощене хлопство і сїльське духовенство, котре нарочно удержувано в темнотї.

Сучасні лїтописи наводять страшні і майже неімовірні річи, які на церковнім поли у нас дїяли ся.

І просто розпучливі були скарги, що їх наші архієреї протягом 17. і 18 віка на латинських епископів за ті кривди і пониженя своєї церкви заносили до Риму. Вкажу тут хочби на жалоби Велямина Рутського, Антонія Селяви, і холмського епископа Якова Суші.*)

*) Митрополит *Велямин Рутський* підносить р. 1624 в широкім і жалїснім представленю, внесенім до римської конґреґації, між иншим:

tak że religia ruska stała się religią chłopską. Jak wielkiem to było niesz częściem dla unii, pokazało się później po rozbiorze Polski, gdy biedny kościół ruski, zagrożony w bycie swoim przez potężną Moskwę, nie miał nikogo do swej obrony prócz ludu wiejskiego (роз. закріпощеного) і duchowieństwa" (котре удержувано намірenno в темноті.*)

Розуміє ся, що такі відносини викликували серед унїятського духовенства і народа глубокі жалї і огірченя до польського католицтва, котрі не причинювали ся до затїсненя звязий з католицькою церквою і давали схизматикам добре средство до підбурюваня менше свідомих мас проти унії. Сей стан не міг також загрівати ту часть Литви і України, що осталась ще в схизмі, до приступленя в унію, бож бачили добре, що дїяло ся з унїятами. Що більше, схизматики вказували не без рації, що унія зістала через Польщу видвигнена не задля католицької віри, а лиш для полїтичних цїлий, щоби визвати роздор в українськім народї і створити з унії поміст до постепенного облатинщеня і спольщеня, а за сим і до цїлковитого повaленя українського народа. І коли на сїм тлї пішли вікові національно релїгійні борби цїлих мас українського народа проти католицької польської держави, котрі що до грози ледви мають що рівного в історії, — то найбільше терпіла в тих страшних часах унїятська церков. Бож православні виступали проти неї з найбільшим завзятем, проганяли епископів, убивали священиків, забирали або бурили їм храми і землї, а по всїх побідах або в навязаних переговорах ставили знесенє унії завсїгди головним услівєм мира. Так була наша унія через весь час тим агнцем жертвенним, котрого (як каже еп. Лїковський) „і свої (себто польські католики) допталі і схизматики кров їх точили". Згодом вмішала ся в сю міжнародну борбу невеличка Москва, притворюючись покровителькою східного православя, входила щораз більше у внутрішні справи польської держави і клала на них свою тверду руку. А остаточний вислїд був такий, що і польський і український нарід зістали через взаїмні борби крайно обезсилені і над обоїма ними запанувала Москва. По опановaню сих земель через Москву була й доля української унії порішена. Заєдно підтинана і ослаблювана через Польщу, не мала вона сили, щоби могла удержати ся перед могучою Москвою і мусїла улягчи.

Так трагічно скінчила ся католицька місія Польщі на сході Европи. Цїла справа нині стоїть ясно. Колиб була Польща, займаючи від 14. віку великі простори України і Литви, полишила сему народови і церкві їх права, булиби всї

*) Likowski Edward: Historya unii kościoła ruskiego, Poznań 1875 стор. 130—132.

діла на сході Европи пішли иншим ходом. Оба народи, український і польський, були би удержали ся на своїх територіях в повній силї, і українсько-грецька церков, що відносилась давно приязно до західного христіянства, була би в мирний спосіб з'єдинилась з Римом. Навіть, колиби ще в 16. віку заключена церковна унія була по намірєням папи Климентія VIII. ретельно перевелась, з повним пошанованєм східного обряду, стала би справа сходу уратована. Не було би братоубийчих борб між обома народами. Тай церковна унія, користуючись належними правами, була би на Україні гарно розвила ся, була би без опору притягла до себе всіх українських і білоруських православних, а вкінци несучи народам благотворне житє була би могучою филею поплила й на московську північ і полудневий Балкан і була би стала після слів папи Урбана VIII. цінною посередницею в поєднаню всеї грецької і латинської церкви та їх народів і в зведеню їх в одну церков Христову. За сим були би і державні відносини як в східній Европі, так і в цїлім Орієнтї пішли зовсїм иншим складом.

Однак стало ся цїлком противно. Польщі, що величалась заєдно твердинею католицтва на сході Европи, не ходило о добро католицької церкви, але о свій власний егоїстичний інтерес: о поширенє польської нації на богатій української земли. Латинського католицтва над'ужила вона лиш як орудя до тої цїли. Що гірше, вона споневіряла прапор католицизму перед народами цїлого сходу, котрі вказують на українську унію як на відстрашаючий примір: в якій спосіб поступовано зі з'єдиненими сходу, і яка доля чекала би їх при злуцї з латинським католицтвом. А вже й не говорити, які політичні наслїдки пішли на Европу по упадку України і Польщі, та по запановаю Москви на великих їх обшарах. Се був страшний блуд, котрий тяжко пімстив ся і на обох народах, і на справі католицької церкви. Викликана тим дїлом гроза висить від зверх 100 років над Европою, вибухла тепер з цїлою силою, тай загрожувати ме і в будучині всїм народам. Сю злощасну похибку Польщі для католицької церкви на сході і власної держави признають визначні польські історики. І так пише історик Михайло Бобржинський, недавний намісник Галичини: „Колиб унію переведено вповні на услівях уложених в р. 1595, була би без сумніву принялась загально і принесла державі неоцінений дар і єдність релїгії. Однак тих услівій не доповнила Польща... В половичнім способі її переведеня лежав блуд політичний". (Dzieje Polski, Kraków 1890, ст. 171). Ще виразнїйше висказуєсь польський історик епископ Лїковський: „Був то нещасний блуд польського ряду в справі унії... Справа унії була би тим самим взяла инший оборот. Унія була би стала для церкви і держави тим, чим по мисли сво-

їх творців мала і могла би бути". (Unia brzeska. Poznań, 1896, ст. 199).

III. Мартирольогія і упадок української унії в Росії.

На Україні і Білій Руси. Вже за польського панованя, в часі кипівших національно релігійних борб між українським народом і Польщею, було положенє унії дуже тяжке. Колиж мимо сих страждань унія в 18. віку таки перемогла схизму і розширилась на всю Україну і Білу Русь, виступив проти неї инший страшний ворог, Москва. Користаючи з внутрішного ослабленя Польщі і пануючого в ній розстрою, стала Москва, почавши від царя Петра В., щораз більше входити у внутрішні справи польської держави і рядитись в ній самовласно. Щобиж мати притоку до сього, виступила як защитниця православя. Як така вимогла від польських королів полишенє православної митрополії в Могилеві і цілого ряду архимандрій, котрі навіть сама обсаджувала, а разом з тим підюджувала безнастанно осталих схизматиків і жадала для них всяких прав. Рівночасно йшла завзято проти унії: викликувала проти неї кровавi рухи (як в Умани 1768 р.), домагалась звернення схизматикам многих унійтських церков і земель, а то й віднимала їх насильно при помочи своїх військ. Що терпіли в тих часах унійти, кілько священиків і монахів було убитих або згинуло в вязницях, се не дасть ся описати. Як далеко воно йшло, показує факт, що цар Петро Вел. велів луцького епископа Діонізія Жабокрицького — отже польського підданого — піймати і перевезти в Москву, де він і помер. Від такоїж судьби уратувались митрополит Лев Заленський і полоцький епископ Пешкевич лиш скорою утечею.

Та вже з цілою беззглядностию виступила Москва проти унії, коли при поділах Польщі перейшли українські і білоруські землі формально під її пановане. Основа була така. Вже Петро Вел. поставив був на чолі російської православної церкви святійший Синод або соборну управу, в котру входили покликані царем духовники і царські урядники. Се зробив на те, щоби церковна власть не мала своєї волі, а підчинялась (по думці „Духовного Регляменту Петра В.) беззглядно царському правительству. Через се одержав царат в своїй православній церкві повільне оруде для переведеня всіх своїх цілий: для удержаня деспотичного правління, для зілляня всіх елементів імперії в один російський нарід, а в кінци для спиненя всяких автономних змагань, що моглиби в ріжних народах і краях держави проявляти ся. Та яркий вилім творила в сім церковнім принципі католицька унія. Вона стояла в релігійних ділах незалежна і могла стати з часом приміром також для других автономних змагань

і в самій православній церкві і для ріжних народів (як українського і білоруського). Через се являлась вона російському царатови небезпечною і мусїла бути конечно повалена. На жаль, се намірене царату було через попередну долю унії значно улекшене. Як показано висше, українська унія вийшла з під польського панованя дуже ослаблена, всї висші верстви зістали переведені в латинство, а остало при нїй лиш закріпощене хлопство і малообразоване духовенство. В такім складї не мала унія достаточної сили, щоби так могучому ворогови оперти ся і знищенє її було лиш питанєм часу.

Занявши при другім розборі Польщі (1793) найбільшу часть українських земель, знесла цариця Катерина II. всї унїятські епископства (крім полоцького) і поставила на їх місци митрополита і епископів нез'єдинених, проганяла унїятських священиків, віднимала їм церкви і віддавала схизматикам. Остаточний же удар задав їй тут цар Николай I. Він забрав найперше всї василїянські монастирі, велїв духовним кандидатам образуватись в схизматицьких академіях в Петербурзї і Москві, прилучив управу унїятської церкви як віддїл до св. Синода і назначав на осталі унїятські епископства і всї важнїйші духовні становища горячих прихильників схизми. По таких підготовленях скликано в кінци синод в Полоцку 1839 і проклямовано там знесенє унії. Пребогато священиків і народа опиралось мужно сїй насилї, але опір їх зломано насильно: громадними вязницями і засланями в далеку Сибір.

В Холмщинї. По сїм остала в Росиї ще одна унїятська дієцезія в Холмі, а се завдяки тому, що при третім розборі Польщі дісталась до Австрії, а в р. 1815 була придїлена до автономічного польського королївства. Позаяк ся земля творить нинї спірну справу між польсько латинським і унїятсько грецьким обрядом, хочу подати тут деякі вісти з її історії. Холмська дієцезія належала від першого принятя християнства до грецького обряда і займає в історії нашої унії дуже визначне місце. Вона з'єднила ся перша з римським престолом, бо приняла унію вже за часів руського князя Данила р. 1253, котрий і одержав тут в місті Дорогичинї через папського лєґата королївський кінець. На синодї в Берестю р. 1596. холмський епископ Дионїзий Збируйський підписав один з перших акт унії з Римом. Тай наслїдники його йшли завсїгди в передовім ряді в скріплюваню церковної єдности на Україні і в просвічуваню глубокою наукою всїй українській земли. Згадаю лиш про учених істориків руської церкви: про геніяльного епископа Методія Терлецького (1630—1649), до котрого відносились слова папи Урбана VIII.: „O mei Rutheni, per vos Orientem spero convertendum“ (о якім була вже висше згадка), про епископа Якова Сушу (1652—1687) і епископа Максиміліяна Рилла

(1759—1794). В загалї розвивали холмські епископи живу дїяльність коло піднесеня католицького духа і просьвіти в народї, в поборюваню схизми і в оборонї своїх прав. При такій працї пустила тут унія дуже сильні корені в народї і стала ся відтак кріпкою твердинею католицтва на сходї Европи, що змогла перенести найбільші удари.

Однак мимо усильної працї для католицької церкви прийшлось і холмській дієцезії дїлити за польського панованя долю всеї унїятської церкви і випити богато гірких чаш. І так коли епископ Методій Терлецький, що мав тїсні зносини в нїмецьким цїсарем Фердинандом II і папою Урбаном VIII., виєднав від папи для піднесеня просвіти в своїм народї булю на отворене академії в Холмі, то се дїло сперла краківська академія. А холмський лат. епископ Пясецький заборонив на синодї в Холмі р. 1643, своїм вірним під карою екскомуніки посилати туди своїх дїтий, синам же загрозив не приймати їх в духовний стан. По смерти еп. Методія р. 1649 постановив латинський клир внести загалом унію, забрати церковні її добра і піддати унїятів під юрисдикцію лат. епископів. Длятого не допущено до обсадженя холмського унїятського епископства, так що Яков Суша став зразу лиш часовим адмінїстратором дієцезії. Для формального внесеня епископського престола ужито тодї ще й такого способу, що латинники перевезли тїло помершого епископа Терлецького (з котрим за житя вели борбу!) до Красностава і вложили там в гробї лат. епископів, кажучи: що як послїдний унїятський епископ прилучив ся по смерти до лат. епископів, так має злучитись і його дієцезія. В таких прикрих відносинах вислали всї унїятські епископи Якова Сушу до Риму і шукали помочи у Папи. В широкім меморіялї „De laboribus unitorum“ з р. 1664 малюють вони всї труди унїятських ерархів для католицької церкви і тяжкі страданя, які мусїли від латинників і схизматиків переносити, і кажуть: „Жалують ся унїятські епископи перед Богом, перед св. Отцем і Римським Престолом, що в нашій отчинї находить ся не мало ерархів, котрі заходять ся у св. Престола, щоби нас унїятських епископів внести, наші маєтки прилучити до лат. епископій і підчинити наших монахів і світських священників під латинську юрисдикцію... Після походу під Берестечко була холмська епархія по радї деяких духовних осіб віддана королем епископови Суші лиш в часову управу, бо було вже рішено прилучити її до латинського холмського епископства. Так самі хотїли поступити і з другими вакантними унїятськими епископствами... Но коли хотїли би нас познавати, тодї належало би побоюватись, щоби многочисленні народи, котрі так кріпко привязані до гр. кат. богослуженя і обрядів, не перейшли поволи в браку своїх пастирів на православе... Ще підношу: що кілько разів річ посполита постановила щось проти унїятів, нїколи Бог сього не благословив.“ (Harasiewicz, Annales, 293—349). З сього часу походять меморіял митрополита Антонїя Селави і всїх унїятських епископів з тяжкими скаргами на латинську ерархію за завнавані кривди і пониженя. Подібні прикрости переносив також епископ Макс. Рилло, кажучи в своїм дневнику (Diarium quotidianum): „Я розказав би о нещаснім положеню Русинів в тім краю ще й в многих других річах, але всїм звісно, що терплять Русини від латинників“ (Петрушевичъ, Науковый Сборникъ, 1866)

По розборі Польщі і по прилученю холмської землї спершу до Австрії, а відтак до російської Польщі, устали виправдї давні явні насильства проти унії, але за те ужито на неї по злуці в

конґресовою Польщею иншого способу. Позаяк Холм втратив давну звязь з Галичиною, з своєю митрополією (прийшовши під безпосередну власть Риму) і з прочим українським народом, а дістав ся під безпосередний вплив польський, вихіснувала Польща сей час, щоби національно неосвідомлений холмський клир з польським духом виховувати і наш обряд латинщити. І се їм в значній части удало ся. І так викидано з многих церков іконостаси, котрі були характерним знаменем церков грецького обряду, усувано старинні грецькі богослуженя (утреня, вечірні і др.), а вводжено практики латинські і польські (органи, літаній, годівнички, рожанці, польські пропові́ди, польські пісні і др.). В часі польської революції р. 1863 дійшло навіть до того, що значна часть холмського унїятського клиру взяла участь в польськім повстаню. Се послїдне було фатальне для справи унії і приспішило її конець. Російське правительство не було їй й так прихильне, бож своєю незалежностию творила в Росії вплив у східній церкві і вносила в неї непожаданий принцип. Колиж по здавленю революції взялось до репресій і внесло автономію польського королівства, тоді й рішилось, щоби виняти холмську країну з під польського революційного впливу, внести в нїй церковну унію і ввести на її місци, хоч би найбільшою насилою, свою обєднинтельну схизму.*)

Так отже мимо незвичайно сильного католицького духа в клирі і в народї наважило ся російське правительство повалити і сю твердиню. Вже передше знесло воно всї василіянські монастирі, не обсаджувало довший час епископства (1851—1868) і приказало висилати певне число духовних кандидатів в схизматицькі академії в Москві і Київі на науку. А по здавленю польської революції приступило до оконечного переведеня свого пляну. З тою цїлию заслало більшу часть капітули на заточенє і зажадало від поставленого епископа Куземського цїлковитого зірваня з Римом. Колиж епископ відказав сьому, змусило його правительство до опущеня діецезії. Відтак проголосило в р. 1875 при помочи своїх прислужників мимо загального протесту духовенства і всїх мас народа введенє схизми, відібрало насильно всї унїятські церкви і поставило в них схизматицьких духовних. І удавляюче було геройство, з яким сей нарід остоював за свою віру! Опірних унїятських священиків засуджувано громадно на вязниці і заслання в Сибір або змушено до еміґрації в чужі краї. А знов на маси народу ужито кнута, грошеві контрибуції, вязниці, заслання, а в деяких місцях оружної сили і громадного проливу крови. Сї страшні насильства визвали публичні протести тодішного папи Пія IX

*) Вказуючи на похибку унїятського холмського клиру, що дав ся занятя польським духом, не хочу тим ухибляти релїґійній його стороні. Сю похибку сповнив він несвідомо, дарма, що прискорив тим катастрофу. В моїх молодших лїтах мав я нагоду пізнати многих „Холмчаків“ і в моїй памяти стоїть завсїдно на першім місци твердість їх віри і праведний характер. Многі з них, побувши в Галичині, зрозуміли тут відносини нашого народа і обряда, пізнали прикре їх положенє і старали ся по змозї їм служити.

і обуреня в цілім світі, але се не здержало російського правительства від його твердих мір. Та мимо сего жорстокого поступованя не удало ся правительству зломити там унії цілковито. Дуже богато народа, хоч і зачислено його урядово до схизми, остало вірним св. католицькій вірі, не ходило до схизматицьких церков і не узнавало накинених їм схизматицьких духовних. Були многі села, що довгі роки самі хрестили дітий і похоронювали умерших, — а позаяк вступ галицько унїятським священикам був в границї Росії засадничо і дуже остро заборонений, то приймали вони св. тайни потайхи у латинських священиків або в сусїдній Галичинї. Тіже, що не сміли явно опертись правительству, піддавались лиш позірно, зберігали в своїй душі католицькі чувства і чекали лиш часу, коли змоглиби схизму скинути із себе. Нещасний люд вносив богато разів прошенє до російських царів, щоби лишено йому свободу совісти і віддано забрані церкви, — відносив ся теж о поміч до сусїдного греко-католицького митрополита у Львові, а за його посередництвом до Риму, але всї заходи були надаремні. Навіть коли в р. 1905 оголошено в Росії загальну релїгійну толєранцію, то сеї полекші не признано унїятській церкві. Унія східної церкви не сміла засадничо по нормі правительства істнувати в Росії! Тодї стало ся, що унїяти рішились ратувати свою приналежність до католицької церкви тим, що в значнім числї (коло 150.000 душ) прилучили ся до латинського обряду. Се учинили з тим наміром, що в відповідний час повернуть знов до свого давного, греко-католицького обряду і унії.

Нинї стоять дїла в холмській дієцезії так, що хоч більшість української людности зачислено в урядових списах до схизматицької церкви, однак схизма не має в нїй основи, держить ся лиш силою правительства, а з усуненєм тогож зробить місце давній унії. Подібно задержала і та часть населеня, котра перед 10 роками прилучилась з конечности до латинської церкви, горяче привязанє до давного греко-католицького обряду і бажанє, щоби могла в догідний час знов до него вернути. Найлїпшим доказом того факт, що коли в теперішній війнї появили ся галицько унїятські військові курати в Холмі і в других тамошних містах то вся людність, і позірно схизматицька і облатинщена, горнула ся тисячами на їх богослуженя і голошені ними українські проповіди, та приймала те з таким одушевленєм і зворушенєм, що не могла здержуватись від голосних плачів. Те саме проявило ся на Волини, де унія перед 80 роками знесена; і там удержала ся традиція унії в живій памяти. Се незвичайно радісний обяв. І австрійське правительство і св. Апостольський Престол повинні длятого вволити

чувству і бажаню холмської і волинської людности, та приступити там до безпроволочного привернення унії.

IV. Доля української унії в Галичині — під пануванєм Австрії.

Давні змаганя польських епископів, щоби переводити українських унїятів в латинський обряд або піддати їх юрисдикції латинських епископів, тревали в Галичині й по прилученю сего краю до Австрії. Тому предложив митрополит Лев Шептицький р. 1774 цїсаревій Марії Терезї меморіял, в котрім жалує ся, що лат. клир перетягає мимо виразних постанов Апост. Престола унїятів в лат. обряд, що в дуже негідний спосіб поневіряє унїю перед своїми вірними, називаючи Русинів п с а м и, їх віру п е с я ч о ю, прозиває згірдно найлучших унїятських священиків с х и з м а т и к а м и, церкви с и н а ґ о ґ а м и, а пресвитерів п о п а м и, відказує похоронів тим, що сповідались у унїятських священиків, спиняє наші богослуженя, та маловажить права унїятських епископів, нехтуючи справедливі їх екскомунїки і приймаючи вилучених в свій обряд. За сим молить митрополит цїсареву, щоби непозволила на знищенє гр. кат. обряда, усунула кривди і признала йому рівні права з латинським (Harasiewicz, Annales 559—561). Вслїд за тим удав ся лат. архиепископ Сераковський р. 1775 до Відня, став представляти Русинів, начеб стреміли до схизми і росийської держави, і домагав ся, щоби унїятам свобідно було переходити в лат. обряд (Harasiewicz, 569). Однак цїсарева зрозуміла, що криє ся під латинщенєм унїятів і видала приказ: щоби в справах обрядових держано ся папських постанов, щоби шановано права гр. кат. обряда і не дїяно йому нїяких кривд, щоби гр. кат. душпастирів називано п а р о х а м и а не попами і щоби між епископами і клиром обох обрядів панувала згода. Ще виразнїйше зазначив се цїсар Йосиф II. в інструкції з р. 1782: що всї три обряди в краю повинні мати однакову повагу і нїякому з них не признає ся первеньства перед другим (Harasiewicz 569). Разом з тим подбали австрійські цїсарі о образованє гр. кат. клиру, щоби через нього нести просвіту в народ, основуючи духовні семинарії в Відни і у Львові, і признали йому платнї з створеного релїгійного фонду.

Однак справедливі зарядженя австрійського правительства не богато помогли. Польські єрархи були і дальше тої думки: що унїятські епископства повинні буги, коли не знесені, то бодай їм підчинені. Так виразив ся львівський лат. архіепископ Кіцкий в своїм письмі з р. 1782: „Звідки гр. кат. обряда така опіка; на що в одній і тій самій церкві тільки ординаріятів; ріжниця обрядів не вимагає окремих ординаріятів". І в сім напрямі поступав весь лат. клир. В р. 1818 виміг навіть лат. ерхиепископ Анквіч від правительства роз-

порядок — під покривкою, що декрет Пія VII., котрий вимагав для обрядової зміни позволеня папи, не одержав цісарського затвердженя — що для переходу в другий обряд не треба згоди папи і поручено гр. кат. ординаріятам, щоби в сих ділах не робили трудностий. Так отворено лат. клирови знова повні ворота до веденя у нас латинської пропаганди. А за сим пішли між обома обрядами завзяті спори, котрі виходили тим більше згіршаючі, що по поминеню папського авторітету не було способу їх злагодити. Річ прибрала такі розміри, що в кінци видїлось мінїстерство просвіти спонуканим, вїзвати в р. 1852 архієреїв обох обрядів до обопільних переговорів. Підняті обради довели до уложеня певних правил, котрі регулювали відносини між обома обрядами в Галичинї, а котрі папа Пій IX. потвердив і оголосив в р. 1863 в декретї „Concordia“.

По виданю сего декрету настав часовий спокій, котрий міг бути певно лиш корисний для церкви і обох народів. Але се не довно тревало. В р. 1868. вийшов в Австрії конфесійний закон, котрий позволяв на свобідну зміну релїгії. Зразу не признавало духовенство обох обрядів правосильности сего закона в справах обрядових, уважаючи, що він дотикає лиш зміни релїгії, а не обрядів, та що в зносинах обрядових обовязують лиш папські декрети. Однак небавом змінили ся погляди і відносини. Полякам удало ся здобути неограничену самовладу в краю; і сей то час взяли ся вони використовувати, щоби довершити плян давної Польщі хочби в галиц. частинї української землї,—з тим доповненєм, що коли давні змаганя звертались головно супроти шляхти і міщанства, а поминали закріпощене селянство, то теперішна робота мала пійти вже й в маси українського простонародя. В тім духу виховано найперше нових клириків, а за сим настроєно і весь прочий клир. Відтак стали заводити по всїх повітах краю формальні „орґанїзації“, зложені зі всїх станів (духовенства, дїдичів, урядників, учителїв, сфанатизованих міщан і селян і др.), котрі мали занятись по всїх українських місцевостях переведенєм назначеної задачі. В сповненю того пляну будували всюди по селах, де найшла ся лиш дрібна горстка латинників, свої костели або каплиці, основували монаші захоронки або монастирі, заводили свої польські школи і ріжні просвітні і господарські стоваришеня, ерiґували при помочи свого краєвого правительства многі сотки лат. парохій або експозитур, — очевидно для веденя дальшої пропаганди. В першім рядї ішов в сій працї лат. клир. І яких способів не уживав для достиженя своїх цїлий! Я позволю собі подати тут хоч коротенький образок уживаних средств а то на осові реляцій і ріжних скарг, предкладаних через наше унїятське духовенство. Грецький обряд понижають як низший і хлопський, заборонюють своїм вірним української народности під присягою говорити по українськи, сповідати

ся у унїятських священиків або ходити до унїятських церков як небезпечних для спасеня душ, а деякі (як кс. Відавський, бувший експозит в Підмихайлю коло Калуша) посувають ся до того, що не відкривають голови перед унїятською церквою. Папську конкордію узнали як знесену і неістнуючу, та накликують унїятів, щоби до них переходили, хрестять їх дїтий і вписують в свої метрики; а коли на внесені жалоби прикаже їм часом лат. ерхієпископ видати метрику, то не слухають приказу (кс. Керницький, лат. парох в Годовичах коло Наварії) або видаючи метрику заявляють, що дитина мимо того остає й дальше в лат. метриках і узнає ся й на будуче приналежною до лат. обряда (лат. парох в Самборі). Правдиве пекло счинили в мішаних подружах, подбуюючи лат. мужів, щоби не позволяли своїм унїятським жінкам і дїтям ходити до унїятських церков і святкувати унїятські свята, щоби всїх попередно в унїятській церкві хрещених дїтий переводили в латинське, тай дальших дїтий хрестили лиш в лат. обрядї. Унїятським дїтям виставляють нераз самовільно метрики родженя, єдино на підставі дат поданих устно через родичів[1]), приводять їх миропомазаних вже через унїятських священиків до вторичного миропомазаня своїх епископів, вінчають унїятів часто без метрик і оповідий зі сторони унїятського пароха, не зважаючи навіть на заходячі канонїчні перепони[2]) і безправно похороняють померших унїятів. Коли унїятський парох виступить проти яким блудам своїх парохіян або зайдуть між ними які непорозуміня, або прийдуть на парохіян конкуренційні обовязки задля будови церкви або парохіяльних будинків, використовують се, щоби приєднати їх для себе, тай ще й вивисшують їх в ріжний спосіб[3]). Уживають й такого средства, що за зміну обряда виробляють пожички, посади, для дїтий стипендії і місця в бурсах, помагають в набуваню землї і под.[4]). Щобиж надати таким

[1]) Клясичний приклад фалшованя метрики подає „Церковный Вѣстникъ“ в р. 1913 вип. V. і VI.: що хлопець Данило, син Василя і Агафії Нидзів, гр. кат. обряда, роджений в Тулиголовах 22. грудня 1882 і тамже в метрицї гр. кат. парох. уряду вписаний, одержав другу метрику з тими самими датами в лат. парохіяльвім урядї св. Анни у Львові з підписом: Bapt. Leo Papp parochus.

[2]) Коли в Рогачинї, пов. бережанського, не хотїв унїятський парох без диспенси вінчати подруже вздля свояцтва в 1. степени, звінчав їх лат. ксьондз Андлер без ніякої диспенси.

[3]) Коли в місті Галичи унїятський парох упоминав одного емер. возьного за дике соблазняюче подруже, приняв його лат. священик в свій обряд і поставив ще старшим братом в лат. костелї.

[4]) В р. 1910 вписав ся гр. кат ученик в Годовичї до 1. гімн. кляси в Самборі. За пару днїв прийшов до гімн. дирекції польський парох кс. Ватулевич, взяв руську метрику і приніс за пару днїв вместо неї метрику латинську. Рівночасно примістив його в польській бурсї ім. Міцкевича. О сїм фактї доніс гр. кат. катехит своїй консисторії, але ученик ходив і дальше на лат. релїгію. Подібні факти корумпованя шкільної молодїжи за стипендії, поміщеня в бурсах, ба і за вироблене до-

актам правну форму, посилають позисканих людий до ц. к. староств, щоби зголосили там свій обрядовий перехід, а нераз пишуть їм й самі дотичні петиції або прискорюють своїм впливом порішенє справи[5]). Розуміє ся, рішеня староств приймають до своєї урядової відомости, вписують тих людий в свої метрики і уважають їх приналежними до лат. обряда. Разом з тим ідуть лат. священики дуже неприязно проти правам українського народа і церкви, прим. причиняють ся (при помочи прихильних їм властий) до переміни українських народних шкіл на польські, до усуваня українських учителїв і под. Коли в місті Монастирисках з порученя мінїстерства введено в фабриці тютюну обходженє деяких унїятських свят, підбурював лат. катехит Потшебський робітників на вічу, щоби вдерли ся до фабрики і не допустили до обходженя тих свят.

Краєва адмінїстрація іде сим змаганам дуже ревно на руку. Коли які унїяти зголосять в ц. к. старостві свій перехід на лат. обряд, то змушують староства унїятських парохів урядово під загрозою кар до виставленя потрібних метрик і полагоджують справи скоро і без нїяких трудностий для сторін. За те приймають староства зголошеня латинників на гр. кат. обряд дуже нерадо, жадають предложеня метрик не від лат. парохів, але від самих сторін, котрі не годні їх від лат. парохів нїяк видобути, — індагують сторони, хто їх до переходу намовляв і протягають рішенє в без конечне. Для ілюстрації подам приклад відмінного поступованя самбірського староства в одній і тій самій парохії. В р. 1910 прийшов до села Ланович (коло Самбора) лат. священик і підбурив 40 осіб до переходу в лат. обряд. Староство зажадало від гр. кат. пароха під загрозою кари виданя метрик тих людий і полагодило справу до кількох днїв. В тім самім році зголосило в сусіднім селї, належнім до тоїж самої парохії, 50 латинників свій перехід на гр. кат. обряд. Однак староста не домагав ся метрик від лат. пароха, а поручив самим сторонам старатись о те. Розуміє ся, лат. парох не видав метрик і справа застрягла. Всї неправні чинности лат. клиру, довершувані для гр. кат. вірних, виставлюваня фалшивих метрик і др. толерують ся. Колиж часом гр. кат. священик, відплачуючись за се, сповнить якусь меншу функцію (охрестить або поховає), тодї потягають його староства до одвічальности і карають.

брих нот в науках, доконувані через польських священиків і їх помагачів, мали місце також у Львові, в Тернополи, Бережанах, Жовкві, Станиславові, Товмачи і др.

[5]) В Дрогобичи лат. ксьондз Шалейко, мимо протесту унїятського пароха, післав в день шлюбу рано обрядове зголошенє гр. кат. дївчини до ц. к. староства, узискав зараз урядове призволенє і звінчав її ще перед полуднем тогож дня,

В повисшій акції беруть живу участь й всї другі чинники сусїдної суспільности. Так закупив парцеляційний їх банк в Берестянах двірський обшар і розпродував його Українцям лиш під услівєм, що перейдуть на лат. обряд. Через се й покинуло 12 родин свою церков. Однак банк побоюючись, щоби ті прозелїти не вернули в свій обряд, здержував через довші роки заінтабульованє тих закуплених ґрунтів.

Такою сполученою і горячковою акцією всїх чинників переводять ся від десяток лїт по всїх сторонах краю щорічно многі тисячі українських унїятів на лат. обряд, з тою цїлию, щоби їх відтак перетворити вже й в справдїшних Поляків. Унїятське духовенство підносить на ті дїла голосні жалї, але всї скарги не відносять нїякого успіха.

Сї відносини викликали в краю дуже прикрий образ. Католицьке духовенство обох обрядів, важний чинник в сїй країнї, стоїть подїлене на два ворожі табори, котрі зірвали нинї з собою всякі станові і товариські зносини, та йдуть у всїх дїлах проти себе явно з найбільшою ненавистю і завзятостю. Отже слуги Христа — провідниками суспільної ненависти! А за ними йдуть вже цїлі суспільности обох обрядів і народів, котрі перед пару десятками лїт жили з собою ще в гармонії, а нинї запалились проти себе до взаїмної безпощадної борби. Видовище дуже печальне, котре кождого мислячого чоловіка може наповняти лиш тревогою що до будучности сего краю і звязаних з ним ріжних проблємів. Воно грізне передовсїм для обох краєвих народів, котрі станувши вже передше над берегом економічної руїни і опинять ся по війнї в нерівно гіршім положеню, зужитковують всї сили не на продуктивну роботу для свого матеріяльного і культурного підвигненя, але на негативну працю взаїмної борби. Не досить, за сими національними частинами в краю стоять великі маси обох націй, української і польської, за кордоном і тим самим втягають ся до загальної борби одного народа проти другого! Сей стан, що розгриваєсь у нас на граници католицизму, шкодить дальше цїлій католицькій церквї, бож закордонні народи (Українцї і Білоруси), котрі не радо зносять царське православє в Росії і бажалиб якогось другого церковного пристанища, не можуть одущевляти ся за унїєю з католицькою церквою, видячи в сусїднім краю таку ворожнечу проти свого обряда. Вкінци некорисне воно й для інтересів австрійської держави, котра здавалась бути пристаню для ріжних народів і їх свобод, а тут представляє образ незвичайного упривилейованя одної нації, а упослїдженя другої, і то автохтонної. На жаль, верховні керманичі, і католицької церкви і держави, слїпі і глухі на ті події; вони не доцїняють і досї ваги українського народа

і його церкви в міжнародній констелвції, і давний гріх, що накоїв вже тільки лиха, товче ся й дальше на нашій земли.

(Конець буде).

о. С. М. з Б.

Національне виховане клиру.

Хто хоч трохи уважно приглядав ся нашому народному житю і слїдив його хоч якийсь час, стрітив ся нераз з дивною дисорієнтацією у многих в наших церковно народних справах, — не говорю уже о чисто церковних, — котрі для многих є „terra incognita". Ми закидаємо дуже часто нашим сусїдам „maximam ignorantiam" в наших народних та церковних справах, чому впрочім не можна так дуже дивувати ся, бо се для них справи чужі, а навіть „odiosa", але як треба болїти над тим, що наші люди, нераз визначні дїячі на народнім поли, в справах церковно народних справдїшні анальфабети і їгноранти, не сугірше чужих! Та що вже говорити о світських людях, котрі лиш часом, прихапцем, займають ся такими справами, коли і велика часть нашого духовенства, особливо молодшого, з малими хиба виїмками дуже слабо орієнтує ся в тих так важних справах, дорогих не тільки кождому українському священикови, але і кождому Українцеви. А що дїйсно ті справи нам дорогі, бачимо се в тім відруховім змаганю, боротись против агресивних затїй і нападів наших ворогів на нашу Церков, навіть у тих, що звичайно цїлком обоятно, або навіть ворожо настроєні проти Церкви, а ще більше проти нашого духовенства. Многі радіби знайти в тім згляді якийсь вихід з того прикрого положеня, в яке попадає наша церков через ті затії наших ворогів, і що правда, з ріжних мотивів, часом навіть і осоружних церкві, придумують способи для її оборони.

При сих змаганях наглядно показуєть ся та велика дисорієнтація в наших церковно-народних справах, в наслїдках ще більше шкідлива, як самі затії і напади наших ворогів. Дїйсно, наслїдки тої дисорієнтації суть страшні для церкви і народу! Вони то витворили з одного боку ту боротьбу проти нашої церкви і духовенства, так званий радикалїзм, котрий дошукуєсь в нас якогось ультрамонтанства, клєрикалїзму і т. п. і завзято поборює його в імя демократії і поступу, а з другої сторони допровадили оборонців церкви

НИВА

МІСЯЧНИК ПОСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ.

Ч. 3. Львів, 1. марта 1916. Рік XII.

о. Александер Стефанович.

1. Відношенє давної України до католицької церкви і викликана борба між обома обрядами.

Наша Русь-Україна приняла християнство і східний обряд з Константинополя, беручи заразом від полудневих Славян славянське богослуженє. За сим підлягала київська митрополія в давних віках царгородському патріярхатови однак вона зависїла від нього більше номінально, мала свою повну церковну автономію і розвивала у себе в численних обителях і у всїм народї прекрасне питоме релїгійне і культурне житє. Колиж опісля настав в Царгородї, більше на імперіялїстичнім підкладї, церковний роздор, тодї Русь-Україна маючи свої зовсїм окремі державні інтереси, та будучи віддїлена від Царгороду церковною автономією і славянським богослуженєм, не побивалась за византійською схизмою, а навпаки не переставала удержувати заєдно ріжні приязні відносини з західними католиками. Українські князї заключали часто родинні подружа і полїтичні договори з католицькими дворами (угорським, польським, нїмецьким, французським) як одновірними, тай українська церков не відрізувалась строго від католицької і уважалась з нею одною

в Христї. Колиж не прийшло до тїснїйшого і формального з'єдиненя, то причина була в тім, що українські землї були тодї задля тяжкої комунїкації надто віддалені від Риму, а відтак що звернені безнастанним оборонним валом проти напираючим наїздам азійських народів (Половців, Монголів, Татар) були тим самим відтягнені від полїтичної сфери західних католицьких народів. Що однак жило і удержувалось тут почуванє з ними одної церковної сем'ї, вказують ріжні значучі факти. І так вислав в р. 1245 дуже визначний галицький князь Данило свого галицького епископа на лїонський собор, а в р. 1253 признав він папу Іннокентія IV. формально головою української церкви і приняв від папського леґата королївську корону. Тай опісля в р. 1439, брав київський митрополит Ісидор участь в фльорентійськім соборі і причинив ся там богато до заключеня унії між східною і західною церквою. Відношенє українського народа і церкви було отже в загалї приязне для західного католицтва, так що при дальшім нормальнім ходї дїл могло се легко довести й до формального церковного з'єдиненя.

На жаль, опісля зайшли події, котрі сю надїйну струю не тільки спинили, але ще й викликали тут яркий антагонізм між українсько грецьким і латинським обрядом. Стало ся се так: Коли в 14. віку зістала Україна наслїдком вікових і безнастанних наїздів і борб з Монголами ослаблена, скористала з сього Польща, опанувала згодом українські і сполучені з ними литовські землї, а далї не вдоволяючись федеративною злукою рівних собі народів, постановила зляти їх в одно національне тїло, себто спольщити український нарід. Однак важною перешкодою в сім дїлї стояв — по при відмінній культурі і відміннім суспільнім устрою українського народа — грецький його обряд, з котрим він був тїсно зжитий. І тому задумано повалити сей обряд, а накинути українському народови латинську церков. В тій цїли ужито проти українсько грецькому обрядови незвичайно жорстокі міри, відказуючи йому на рідній земли всїх прав і привилеїв, та признаючи їх тільки ісповідникам латинської церкви. Для характеристики наведу лиш деякі факти, і то за лїтописцями і істориками польськими.

Про короля Казимира, котрий перший заняв галицьку Русь, пише польський історик Нарушевич: „począł prześladować grecko wschodni obrządek, uciskać duchowieństwo, i prawosławne cerkwie zamieniać na kościoły łacińskie.“ (Historya narodu polskiego. T. VI., 114). Се потверджує Морачевський: „Skoro Kazimierz Ruś do korony przyłączył, zwykłym obyczajem polskim zaczęto łępić kościoł ruski i zaprowadzać łaciński. Który Bojar dał na sobie chrzest po katolicku poprawić, ten zaraz znaczenia i wpływu nabierał, człowiekiem do wszystkiego się stawał“ (Том VI, стр. 265). Колиж в р. 1393 опорожнилась тут

галицька митрополія, не обсаджувано її близько 150 років, надано право іменованя її завідателів (між котрими були й люди світські) львівським латинським архиепископам, а опісля признано тим завідателям ще власть „by wizytowali ruskie synagogi i karali i poprawiali popów"; через се й спричинено цілковиту затрату величезних митрополичих дібр (Liber privilegiorum capituli Leopoliensis rit. lat, Nr. 4, pag 49). Ще яркійше виступає обрядове насильство за короля Ягайла. Сей князь, походячи з української княжої родини, від малку християнин грецького обряду на імя Яков — женячись з польською королевою Ядвігою і одержавши польську корону — зістав перехрещений в латинський обряд і дав ся ужити за слїпе оруде для польських цілий. Навернувши решту литовських поган (котрих було, як пише Шайноха, всего лиш 30.000), взяв ся відтак хрестити на латинський обряд також православних, начеб яких поган. За сим відбирав українсько грецькі церкви і переміняв в латинські костели, як в Перемишли (Długosz, Chronikon, lib. XI.); оснував для ширення латинства в ріжних містах України і Литви латинські епископства і монастирі, хоч там латинників майже не було; признав на городельськім соймі р. 1413 права і привилеї лишень шляхті обряда латинського, виключаючи православних від тайних рад короля і висших державних урядів (Długosz, lib. XI); закладаючи на Україні міста і осаджуючи в них Поляків, надавав в них привилеї (магдебурське право) лиш латинникам; віддавав польським панам великі добра на українській земли (Szujski II, стор. 42), а натомість віднимав і конфіскував під ріжними позорами українським вельможам їх посілости (Kromer XX. ст. 380. Długosz XI.) Стало ся і таке, що за короля Казимира IV. р. 1449 польська шляхта запросила українську шляхту до Перемишля на нараду і там її вимордувала. (Narbut, Kronika litewska). Слїдом Ягайла йшли і дальші польські королї. Так видав король Жигмонт I. під напором польських панів, конституцію: що достоїнства мають бути надавані виключно ісповідникам римсько католицької церкви. Король Баторій віддав р. 1580 на просьбу Єзуїта Петра Скарги майно з 14 українських монастирів і церквей в Полоцку в обємі 30 миль на колегію Єзуїтів (Stebelski, Chron logia, Wilno 1782, T. II. ст. 156). А за приміром короля йшли загортаня безчисленних дібр української церкви на користь латинського обряду, держави або й приватної шляхти (Памятник еп. Суши). Якіж були суспільні відносини, покаже пару образків з тодїшного міста Львова. Львівські Русини були виключені з цехів і гандлю сукном і не могли на ярмарках продавати публично своїх товарів. Коли ставили „волоску" церков, розганяли Поляки робітників і спиняли роботу, так що аж молдавський господар мусїв звертатись до короля з жалобою. По скінченю вежі за-

боронювали їм завісити дзвони. Декретом короля Баторія з р. 1578 заборонено їм публичні похорони містом з запаленими свічами і процесіями, та карано за се вязницею і гривнами. В р. 1582 приказав лат. архиепископ Суліковський (за намовою Єзуїтів) в навечерє Рождества Христового своїм канонїкам і людям, щоби йшли по церквах і монастирях, виганяли з них нарід, стягали священників від престолів і замикали і опечатали церкви (Zubrzycki, Kronika miasta Lwowa).

Наслїдки з сих твердих мір проти обряда і прав українського народа вийшли дуже фатальні. Польський історик Морачевський каже при описї сих образів: „Nikczemnych tylko ludzi nie obchodzi poniżenie ich religii i narodowości.“ Зовсім природно, що ті заряджения викликали на всїй Україні сильний самооборонний опір проти польської держави, а заразом і проти накидуваного йому латинського обряда. А треба зважити, що зєдинена Україна і Литва займали дуже великі території, посїдали могучих вельмож і творили сильний елємент. Так пішли завзяті борби наших князів і вельмож проти Польщі, лученє їх з чужими державами (Татарами, Москвою, хрестоносцями і др.), а дальше війни цїлих українських мас (козацтва) проти гнобителям. Все те йшло на велику шкоду і українського і польського народа, а заразом і католицької церкви, котра передше була вже так близкою до приєднаня української галузи, — та виходило вже від тодї на користь Москви і схизми.

II. Мартирольогія української зєдиненої церкви під пановапєм Польщі.

Серед такого розгару релїгійної і національної борби піднесено при кінци 16. віка гадку унії української церкви з Римським престолом З сторони польського короля Жигмонта III. і його ряду прирікано українській зєдиненій церкві повне захованє обряду і признанє їй рівних прав з церквою латинською. Сю думку приняли українські епископи радо і приступили в р. 1596 на синодї в Берестю — з виїмком львівського і перемиського — з цїлою готовостю до унії з Римом Тодїшний папа Климентій VIII., котрий як колишний папський лєґат в Варшаві розумів добре значінє української унії для католицької церкви на цїлім сходї, благав в своїх посланях короля і сенаторів (духовних і світських),щоби додержали своїх обітниць, звернули українській церкві забрані добра, зрівнали унїятських епископів в правах з латинськими і приняли їх в сенат. І певно що заключений акт був би приніс найкращі овочі і для католицької церкви і для обох народів, наколи би був ретельно додержаний.

Унїятські епископи стали після того розвивати удивляючу дїяльність в дусї цїлої католицької церкви. Між ними находились часто мужі глубокої науки і великого посвяченя, котрі з одної сторони бороли ся проти завзятого напору осталих схизматиків, а з другого боку ревно поглублювали в своїм стадї ідею церковної єдности з Римом. Згадаємо з того часу лиш за творців берестейської церковної унії з Римом: за неустрашимого Іпатія Потія, епископа володимирського, а опісля митрополита київського і Кирила Терлецького, епископа луцького, — за київського митрополита Велямина Рутського, котрого папа Урбан VIII. назвав був „філярем унії, стовпом церкви і Атаназієм Руси", — про св. Йосафата Кунцевича, архіепископа полоцького, котрий за справу католицької церкви поніс навіть мученичу смерть, — про Методія Терлецького, епископа холмського, котрий стояв в тїсних зносинах з нїмецьким цїсарем Фердинандом II. і папою, укладав з цїсарем великий плян що до зєдиненя всего сходу, тай задля сих далекосяглих ідей удостоїв ся від папи Урбана VIII. історичних слів: „O mei, Rutheni, per vos Orientem spero convertendum". Поруч з тими пастирями розвивали дуже живу дїяльність іменно численні монастирі оо. Василіян, котрі побіч душпастирської працї закладали многі гімназії і висші школи, тай ревно трудились і для справи католицької церкви і для культури свого народа. Безсумнївно, що така жива і посвятна дїяльність українських унїятів булаби, при нормальнім її розвою, напевно принесла рішучі успіхи для католицтва не лиш на українській і білоруській земли, але й на сусїдних просторах східної Европи, тай булаби неповздержною силою перенеслась і на цїлий Орієнт.

На жаль, покладані надії завели. Бо показало ся скоро, що давна неприязнь проти нашого грецького обряда, яка за часів його схизми горіла, не устала і тодї, коли він зєднив ся з католицькою церквою. Я подам тут хоч короткий образок того мучеництва нашої св. унії, яке вона в сїм часї переносила, і покличу ся для більшого удостовіренa знова на польських істориків.

Горячі поклики папи Климентія VIII., видані при заключеню унії, як і численні зазиви його наслїдників (особенно Урбана VIII.), щоби признано унїятам рівні права з латинниками і не допускати ся на них кривд, остали зовсїм без успіха. А що прикрійше, першими противниками рівноправности унії і спорудниками всяких кривд являли ся як раз польські католицькі епископи. Вони то головно перепиняли унїятським архієреям місця в сенатї, де могли були постоювати за права своєї церкви, а навіть відказували їм епископського титулу (Episcopus,Illustrissimus) і епископських відзнак (ношеня хреста на золотім ланцюху). Унїятський обряд був ними публично презираний і доптаний: латинський ка-

нонік мав першенство перед унїятським архієреєм, а найнизший латинський суфраган перед унїятським митрополитом; унїятські церкви прозивали згірдно синагогами і часто забороняли латинським священикам відправляти богослуженя в унїятських церквах, а унїятським духовним відправляти в костелах і сповідати латинників, — уважаючи унїятських епископів на пів схизматиками, а священиків наче незаконними (Гл. Скарга митрополита Антонія Селяви до римської пропаганди). Унїятські священики підлягали мимо церковних канонів і папських заборон тїлесним карам і вязницям (від котрих латинники були виняті), віддавали своїх синів — наколи не походили з шляхоцького роду і не ставали священиками — в паньщину, а не раз мусїли і самі їй відробляти. Унїятські церковні добра забирала часто шляхта для себе або повертала їх на латинські костели; а коли унїятські епископи жалувались на се перед королем Жигмонтом III. і другими королями, то одержували відповідь, що вони в королївських добрах сього заказують, але не можуть сьому зарадити в добрах шляхоцьких. Всї права і привилеї признавано лише ісповідникам латинського обряду. В купі з тим ішло, що отцї Єзуїти і другі латинські ордени перетягали в своїх виховавчих колєгіях молодіж українських вельмож в свій обряд і нарід, і через се ослаблювали унію. Подібно дїяло ся з українськими вельможами і міщанством, котрі хотячи ратувати свою екзистенцію або користати з прав пануючої латинської церкви, переходили самі або були перетягані на латинство. Знов те свобідне колись українське селянство повернено на його рідній земли в тяжке кріпацтво і змушувано його, хоч мало власних пастирів, складати десятину ще й латинському духовенству. Неприязнь польських епископів проти унії йшла так далеко, що домагали ся многократно на своїх синодах і в меморіялах до Риму знесеня унїятської ерархії, відданя їх маєтків латинським епископствам і піддання унїятів під юрисдикцію латинських епископів. Наслїдком таких відносин стало ся, що всї висші сфери на Руси і Литві були приневолені переходити в латинський обряд, так що в половинї 18. віку лишило ся при унїятській церкві лиш закріпощене хлопство і сїльське духовенство, котре нарочно удержувано в темноті.

Сучасні лїтописи наводять страшні і майже неімовірні річи, які на церковнім поли у нас дїяли ся.

І просто розпучливі були скарги, що їх наші архієреї протягом 17. і 18 віка на латинських епископів за ті кривди і пониженя своєї церкви заносили до Риму. Вкажу тут хочби на жалоби Велямина Рутського, Антонія Селяви, і холмського епископа Якова Суші.*)

*) Митрополит *Велямин Рутський* підносить р. 1624 в широкім і жалїснім представленю, внесенім до римської конгрегації, між иншим:

На стверджене сказаного наведу тут лиш слова польського історика, епископа Едварда Ліковського, отже мужа безперечно обєктивного, котрий описуючи подрібно кривди унії виражає ся так: Przyczyny do opuszczenia przez szlachtę obrzędu ruskiego były wielorakie: brak stosownego wykształcenia w niższem duchowieństwie ruskiem, pewne upośledzenie szlachty ruskiej pod względem praw i przywilejów obywatelskich, dopóki w obrzędzie ruskim trwała, a z drugiej strony pewność udziału we wszystkich przywilejach szlachty polskiej koronnej po przyjęciu obrzędu łacińskiego; pewien rodzaj pogardy, okazywany nawet przez duchowieństwo łacińskie obrzędom i duchowieństwu kościoła ruskiego i otwarte przeciąganie do obrzędu łacińskiego częścią młodzieży ruskiej w kollegiach Jezuitów i innych łacińskich szkołach wychowanej, częścią ludzi dorosłych po parafiach. Żalą się na to przechodzenie Rusinów Unitów i namawianie ich do obrzędu łacińskiego, jako też za poniżenie obrządku ruskiego i księży ruskich biskupi ruscy przed stolicą Apostolską i na sejmach polskich po wielokroć razy począwszy od 17. wieku, od metropolity Rutskiego, aż do drugiej połowy wieku 18. (Harasiewicz 254—360, 487—492). Trudno uwierzyć, a jednak autentyczne dokumenta wątpić o tem nie pozwalają, że duchowieństwo łacińskie, zamiast przyciągać do siebie Unitów, w dziecinnem zaślepieniu drażniło ich raczej i upokarzało; że biskupi łacińscy na synodzie prowincyonalnym warszawskim w 1643 z całą powagą wydawali dekreta oburzające się na to, iż biskupi ruscy używają tych samych co oni tytułów, że biskupi

---

Латинські католики задержали ту неприхильність і погорду, яку передще відчували до грецького обряда, і тепер по його зединеню з Римом. Вони не піддержують унії, не допускають наших епископів в сенат, а попирають ще схизматиків і позволяють на ухвалене некорисних нам законів. Не бракує між самими епископами таких, котрі гадають, що ліпше унію зовсім знести і задержати лиш один обряд, і через те переводять Русинів на лат. обряд. В школах латинників перейшли вже сотки руських вельмож в лат обряд Те саме дїє ся в урядах і війску. Коли так дальше піде, не остане в ній нїхто зі шляхти і лишить ся саме хлопство, а тодї не утримаєсь унія. Все те шкодить всїй католицькій справі. Воно віднимає унїятам найлучші сили і викликує у них огірчене проти латинників, котре піддержує ся схизматиками і відстрашує від унії прочих нездинених, що бажають остати при своїм обрядї; а вкінци шкодить і латинникам, бож схизматики закидують їм слушно, що обманули Русинів і не додержують приречених зобовязань. Латинська шляхта відбирає многі церковні добра і призначує їх для своїх родин або на латинські костели. Унїятські епископи і заслужені духовні зазнають пониженя від латинників; так має лат. канонік на всяких зборах першенство перед унїятським епископом. А ьже пресумне положене священиків. Вони мають дуже убоге удержане і мусять заробляти собі на хлїб в потї чола; бувають від своїх дїдичів карані побоями і вязницями; платять податки від церковних чинностий, від котрих навіть еретики свобідні; і не тільки унїятські вірні, але не раз і унїятські священики мусять складати десятини для лат. парохів (Harasiewicz, Annales ecclesiae ruthenae, 254—293).

Митрополит *Антонїй Селява* предложив в р. 1644 врав в други-

krzyż noszą na złotych łańcuchach; że najniższy co do władzy i stanowiska biskup łaciński, a więc sufragan, nie chciał dać pierwszeństwa i precedencyi przed sobą najpierwszym dostojnikom kościoła ruskiego, i że pogardliwie nazywali biskupów ruskich nie biskupami a władykami (Harasiewicz, 290, 291 i 350). Nawet materyalnie bywało niekiedy i tak już ubogie duchowieństwo ruskie, pracując ciężko w roli na wzór kmieci na utrzymanie swoje, pokrzywdzanem przez księży łacinskich, wybierających od ludu ruskiego, mającego swych własnych pasterzy, dziesięciny. Na papierze miało ono przyznany sobie niejeden przywilej; w praktyce niedoznawało żadnego. Metropolita miał być przypuszczonym do senatu; biskupi łacińscy nie dopuścili go, a tem mniej innych biskupów ruskich. Niższe duchowienstwo wbrew przywileju Władysława Warneńczyka po większej części przed sądy swieckie było pociągane; podczas kiedy duchowieństwo łacińskie bywało sądzone przez własne sądy. Zaiste trudno odmówić podziwu i uwielbienia tym bohaterom wiary, gdy się rozważy, że zostając unitami nic nie zyskiwali, lecz przeciwnie na najciernistszą wstępowali drogę. Swoi nimi pogardzali, pogardliwie ich traktowali, a szyzmatycy krew ich toczyli... Przyjmowanie łac. obrzędu przez szlachtę ruską trwało do połowy 18. wieku. Dopiero na obostrzone zakazy papieża Benedykta XIV. zabronił generał Jezuitów zakonnikom swoim w Polsce przeciągać młodzież ruską do kościoła łacińskiego. Do tego przecież czasu prawie wszystka szlachta ruska, i co było wykształceńszego między Rusinami, znajdowali się w kościele łacińskim,

---

ми епископами і духовенством римськїй пропаганді меморіял про ріжні кривди, зазнавані щоденно клиром і унїятськими епископами від латинських архієреїв. Именно жалують ся на постанови польського провінціонального синода в Красноставі з р. 1643, противні булям Урбана VIII. і других пап: в котрих забороняє ся унїятам прав і привилеїв належних латинським епископам, заказує ся унїятським епископам титулу Illustrissimus і ношеня хреста на золотім ланцюху, тай проповіданя, що унїятам не належить давати з свого поля десятини латинському духовенству. З окрема скаржать ся на холмського латинського епископа Пясецького, що на синодї в Красноставі р. 1644 заборонив своїм вірним під карою виключеня з церкви і не приниманя їх в стан духовний ходити до холмської унїятської школи (о чім буде понисше згадка); загрозив теж унїятам, що відказують латинському духовенству десятини, церковним виключенем; заказав свому клирови відправляти богослуженя в руських „синагогах" або допускати унїятських священиків до своїх костелів; а своїм вірним сповідати ся в унїятських сьвящеників, узнаючи таке розрішене неважним; вкінци приказав заключати мішані супружества лиш у латинських священиків, грозячи унїятським духовним виключенем з церкви і державними карами. На основі тих фактів вказують жалібники, що латинські епископи, в супереч покрову Апостольського Престола, уважають унїятських епископів якби схизматиками, а унїятських священиків як би незаконними до правного сповненя церковних дїйствій, і просять отців Пропаганди, щоби признали неважними ті постанови собора, котрі в висшій степени перепиняють зединеню неунїятів з католицькою унїею, а навіть піддають осужденю самі булї пап і декрети конґреґацій. (Harasiewicz, Annales, 350—354).

tak że religia ruska stała się religią chłopską. Jak wielkiem to było niesz częściem dla unii, pokazało się później po rozbiorze Polski, gdy biedny kościół ruski, zagrożony w bycie swoim przez potężną Moskwę, nie miał nikogo do swej obrony prócz ludu wiejskiego (роз. закріпощеного) і duchowieństwa" (котре удержувано намірено в темноті.*)

Розуміє ся, що такі відносини викликували серед унїятського духовенства і народа глубокі жалї і огірченя до польського католицтва, котрі не причинювали ся до затїсненя звязий з католицькою церквою і давали схизматикам добре средство до підбурюваня менше свідомих мас проти унії. Сей стан не міг також загрівати ту часть Литви і України, що осталась ще в схизмі, до приступленя в унію, бож бачили добре, що дїяло ся з унїятами. Що більше, схизматики вказували не без рації, що унія зістала через Польщу видвигнена не задля католицької віри, а лиш для полїтичних цїлий, щоби визвати роздор в українськім народї і створити з унії поміст до постепенного облатинщеня і спольщеня, а за сим і до цїлковитого поваленя українського народа. І коли на сїм тлї пішли вікові національно-релїгійні борби цїлих мас українського народа проти католицької польської держави, котрі що до грози ледви мають що рівного в історії, — то найбільше терпіла в тих страшних часах унїятська церков. Бож православні виступали проти неї з найбільшим завзятєм, проганяли епископів, убивали священиків, забирали або бурили їм храми і землї, а по всїх побідах або в навязаних переговорах ставили знесенє унії завсїгди головним услівєм мира. Так була наша унія через весь час тим агнцем жертвенним, котрого (як каже еп. Лїковський) „і свої доптали і схизматики кров їх точили". Згодом вмішала ся в сю міжнародну борбу невеличка Москва, притворюючись покровителькою східного православя, входила щораз більше у внутрішні справи польської держави і клала на них свою тверду руку. А остаточний вислїд був такий, що і польський і український нарід зістали через взаїмні борби крайно обезсилені і над обоїма ними запанувала Москва. По опановану сих земель через Москву була й доля української унії порішена. Заєдно підтинана і ослаблювана через Польщу, не мала вона сили, щоби могла удержати ся перед могучою Москвою і мусїла улягчи.

Так трагічно скінчила ся католицька місія Польщі на сході Европи. Цїла справа нині стоїть ясно. Колиб була Польща, займаючи від 14. віку великі простори України і Литви, полишила сему народови і церкві їх права, булиби всї

*) Likowski Edward: Historya unii kościoła ruskiego, Poznań 1875 стор. 130—132.

діла на сході Европи пішли иншим ходом. Оба народи, український і польський, були би удержали ся на своїх територіях в повній силі, і українсько-грецька церков, що відносилась давно приязно до західного христіянства, була би в мирний спосіб з'єдинилась з Римом. Навіть, колиби ще в 16. віку заключена церковна унія була по намірєнім папи Климентія VIII. ретельно перевелась, з повним пошануванєм східного обряду, стала би справа сходу уратована. Не було би братоубийчих борб між обома народами. Тай церковна унія, користуючись належними правами, була би на Україні гарно розвила ся, була би без опору притягла до себе всіх українських і білоруських православних, а вкінци несучи народам благотворне житє була би могучою филею поплила й на московську північ і полудневий Балкан і була би стала після слів папи Урбана VIII. цінною посередницею в поєднаню всеї грецької і латинської церкви та їх народів і в зведеню їх в одну церков Христову. За сим були би і державні відносини як в східній Европі, так і в цілім Орієнті пішли зовсім иншим складом.

Однак стало ся цілком противно. Польщі, що величалась заєдно твердинею католицтва на сході Европи, не ходило о добро католицької церкви, але о свій власний егоїстичний інтерес: о поширенє польської нації на богатій українській земли. Латинського католицтва над'ужила вона лиш як орудя до тої цїли. Що гірше, вона споневіряла прапор католицизму перед народами цїлого сходу, котрі вказують на українську унію як на відстрашаючий примір: в якій спосіб поступовано зі з'єдиненими сходу, і яка доля чекала би їх при злуці з латинським католицтвом. А вже й не говорити, які політичні наслїдки пішли на Европу по упадку України і Польщі, та по запановану Москви на великих їх обшарах. Се був страшний блуд, котрий тяжко пімстив ся і на обох народах, і на справі католицької церкви. Викликана тим дїлом гроза висить від зверх 100 років над Европою, вибухла тепер з цїлою силою, тай загрожувати ме і в будучині всїм народам. Сю злощасну похибку Польщі для католицької церкви на сході і власної держави признають визначні польські історики. І так пише історик Михайло Бобржинський, недавний намісник Галичини: „Колиб унію переведено вповні на услівях уложених в р. 1595, була би без сумніву принялась загально і принесла державі неоцінений дар і єдність релїгії. Однак тих услівій не доповнила Польща. В половичнім способі її переведеня лежав блуд політичний". (Dzieje Polski, Kraków 1890, ст. 171). Ще виразнійше висказуєсь польський історик епископ Лїковський: „Був то нещасний блуд польського ряду в справі унії... Справа унії була би тим самим взяла инший оборот. Унія була би стала для церкви і держави тим, чим по мисли сво-

їх творців мала і могла би бути". (Unia brzeska. Poznań, 1896, ст. 199).

III. Мартирольогія і упадок української унії в Росії.

На Україні і Білій Руси. Вже за польського панованя, в часі кипівших національно релігійних борб між українським народом і Польщею, було положенє унії дуже тяжке. Колиж мимо сих страждань унія в 18. віку таки перемогла схизму і розширилась на всю Україну і Білу Русь, виступив проти неї инший страшний ворог, Москва. Користаючи з внутрішнього ослабленя Польщі і пануючого в ній розстрою, стала Москва, почавши від царя Петра В., щораз більше входити у внутрішні справи польської держави і рядитись в ній самовласно. Щобиж мати притоку до сього, виступила як защитниця православя. Як така вимогла від польських королів полишенє православної митрополії в Могилеві і цілого ряду архимандрій, котрі навіть сама обсаджувала, а разом з тим підюджувала безнастанно осталих схизматиків і жадала для них всяких прав. Рівночасно йшла завзято проти унії: викликувала проти неї кровавi рухи (як в Умани 1768 р.), домагалась зверненя схизматикам многих унїятських церков і земель, а то й віднимала їх насильно при помочи своїх війск. Що терпіли в тих часах унїяти, кілько священиків і монахів було убитих або згинуло в вязницях, се не дасть ся описати. Як далеко воно йшло, показує факт, що цар Петро Вел. велїв луцького епископа Дионізія Жабокрицького — отже польського підданого — піймати і перевезти в Москву, де він і помер. Від такоїж судьби уратувались митрополит Лев Заленський і полоцький епископ Пешкевич лиш скорою утечею.

Та вже з цілою беззглядностию виступила Москва проти унії, коли при поділах Польщі перейшли українські і білоруські землї формально під її пановане. Основа була така. Вже Петро Вел. поставив був на чолї російської православної церкви святійший Синод або соборну управу, в котру входили покликані царем духовники і царські урядники. Се зробив на те, щоби церковна власть не мала своєї волї, а підчинялась (по думцї „Духовного Регляменту Петра В.) беззглядно царському правительству. Через се одержав цар в своїй православній церкві повільне оруде для переведеня всїх своїх цілий: для удержаня деспотичного правлїня, для зілляня всїх елементів імперії в один російський нарід, а в кінци для спиненя всяких автономних змагань, що моглиби в ріжних народах і краях держави проявляти ся. Та яркий вилім творила в сім церковнім принципі католицька унія. Вона стояла в релігійних ділах незалежна і могла стати з часом приміром також для других автономних змагань

і в самій православній церкві і для ріжних народів (як українського і білоруського). Через се являлась вона російському царатови небезпечною і мусіла бути конечно повалена. На жаль, се намірене царату було через попередну долю унії значно улекшене. Як показано висше, українська унія вийшла з під польського панованя дуже ослаблена, всї висші верстви зістали переведені в латинство, а остало при нїй лиш закріпощене хлопство і малообразоване духовенство. В такім складї не мала унія достаточної сили, щоби так могучому ворогови оперти ся і знищенє її було лиш питанєм часу.

Занявши при другім розборі Польщі (1793) найбільшу часть українських земель, знесла цариця Катерина II. всї унїятські епископства (крім полоцького) і поставила на їх місци митрополита і епископів нез'єдинених, проганяла унїятських священиків, віднимала їм церкви і віддавала схизматикам. Остаточний же удар задав їй тут цар Николай I. Він забрав найперше всї василіянські монастирі, велїв духовним кандидатам образуватись в схизматицьких академіях в Петербурзї і Москві, прилучив управу унїятської церкви як віддїл до св. Синода і назначав на осталі унїятські епископства і всї важнїйші духовні становища горячих прихильників схизми. По таких підготовленях скликано в кінци синод в Полоцку 1839 і проклямовано там знесенє унії. Пребогато священиків і народа опиралось мужно сій насилї, але опір їх зломано насильно: громадними вязницями і засланями в далеку Сибір.

В Холмщинї. По сім остала в Росиї ще одна унїятська діецезія в Холмі, а се завдяки тому, що при третім розборі Польщі дісталась до Австрії, а в р. 1815 була приділена до автономічного польського королївства. Позаяк ся земля творить нинї спірну справу між польсько латинським і унїятсько грецьким обрядом, хочу подати тут деякі вісти з її історії. Холмська діецезія належала від першого принятя христіянства до грецького обряда і займає в історії нашої унії дуже визначне місце. Вона з'єдинила ся перша з римським престолом, бо приняла унію вже за часів руського князя Данила р. 1253, котрий і одержав тут в місті Дорогичинї через папського лєгата королївський кінець. На синодї в Берестю р. 1596. холмський епископ Дионізий Збируйський підписав один з перших акт унії з Римом. Тай наслїдники його йшли завсїгди в передовім рядї в скріплюваню церковної єдности на Українї і в просвічуваню глубокою наукою всїй українській земли. Згадаю лиш про учених істориків руської церкви: про геніяльного епископа Методія Терлецького (1630—1649), до котрого відносились слова папи Урбана VIII.: „O mei Rutheni, per vos Orientem spero convertendum“ (о якім була вже висше згадка), про епископа Якова Сушу (1652—1687) і епископа Максимілїяна Рилла

(1759—1794). В загалі розвивали холмські епископи живу діяльність коло піднесеня католицького духа і просьвіти в народі, в поборюваню схизми і в обороні своїх прав. При такій праці пустила тут унія дуже сильні корені в народі і стала ся відтак кріпкою твердинею католицтва на сході Европи, що змогла перенести найбільші удари.

Однак мимо усильної праці для католицької церкви прийшлось і холмській діецезії ділити за польського панованя долю всеї унїятської церкви і випити богато гірких чаш. І так коли епископ Методій Терлецькнй, що мав тїсні зносини з нїмецьким цїсарем Фердинандом II. і папою Урбаном VIII., виєднав від папи для піднесеня просвіти в своїм народі булю на отворене академії в Холмі, то се діло сперла краківська академія. А холмський лат. епископ Пясецький заборонив на синоді в Холмі р. 1643, своїм вірним під карою екскомуніки посилати туди своїх дітий, синам же загрозив не приймати їх в духовний стан. По смерти еп. Методія р. 1649 постановив латинський клир знести загалом унію, забрати церковні її добра і піддати унїятів під юрисдикцію лат. епископів. Длятого не допущено до обсадженя холмського унїятського епископства, так що Яков Суша став зразу лиш часовим адмінїстратором діецезії. Для формального знесеня епископського престола ужито тоді ще й такого способу, що латинники перевезли тїло помершого епископа Терлецького (з котрим за житя вели борбу!) до Красностава і зложили там в гробі лат. епископів, кажучи: що як послїдний унїятський епископ прилучив ся по смерти до лат. епископів, так має злучитись і його діецезія. В таких прикрих відносинах вислали всї унїятські епископи Якова Сушу до Риму і шукали помочи у Папи. В широкім меморіалї „De laboribus unitorum“ з р. 1664 малюють вони всї труди унїятських ерархів для католицької церкви і тяжкі страданя, які мусїли від латинників і схизматиків переносити, і кажуть: „Жалують ся унїятські епископи перед Богом, перед св. Отцем і Римським Престолом, що в нашій отчинї находить ся не мало ерархів, котрі заходять ся у св. Престола, щоби нас унїятських епископів знести, наші маєтки прилучити до лат. епископій і підчинити наших монахів і світських священиків під латинську юрисдикцію... Після походу під Берестечко була холмська епархія по радї деяких духовних осіб віддана королем епископови Суші лиш в часову управу, б ' було вже рішено прилучити її до латинського холмського епископства. Так само хотїли поступити і з другими вакантними унїятськими епископствами... Но коли хотїли би нас повалити, тодї належало би побоюватись, щоби многочисленні народа, котрі так кріпко привязані до гр. кат. богослуженя і обрядів, не перейшли поволи в браку своїх пастирів на православе... Ще підношу: що кілько разів рїч посполита постановила щось проти унїятів, нїколи Бог сього не благословив.“ (Harasiewicz, Annales, 293—349). З сього часу походить меморіял митрополита Антонїя Селави і всїх унїятських епископів з тяжкими скаргами на латинську ерархію за зазнавані кривди і пониженя. Подібні прикрости переносив також епископ Макс. Рилло, кажучи в своїм дневнику (Diarium quotidianum): „Я розказав би о нещаснім положеню Русинів в тім краю ще й в многих других рїчах, але всїм звісно, що терплять Русини від латинників“ (Петрушевичъ, Науковый Сборникъ, 1866)

По розборі Польщі і по прилученю холмської землї спершу до Австрії, а відтак до російської Польщі, устали вправдї давні явні насильства проти унії, але за те ужито на неї по злуці з

конгресовою Польщею иншого способу. Позаяк Холм втратив давну звязь з Галичиною, з своєю митрополією (прийшовши під безпосередну власть Риму) і з прочим українським народом, а дістав ся під безпосередний вплив польський, вихіснувала Польща сей час, щоби національно неосвідомлений холмський клир в польськім дусі виховувати і наш обряд латинщити. І се їм в значній части удало ся. І так викидано з многих церков іконостаси, котрі були характерним знаменем церков грецького обряду, усувано старинні грецькі богослуженя (утрені, вечірні і др.), а вводжено практики латинські і польські (органи, літанії, годзінки, рожанці, польські пропові́ди, польські пісні і др.). В часі польської резолюції р. 1863 дійшло навіть до того, що значна часть холмського унїятського клиру взяла участь в польськім повстаню. Се послїдне було фатальне для справи унії і приспішило її конець. Російське правительство не було їй й так прихильне, бож своєю незалежностию творила в Росії вилім у східній церкві і вносила в неї непожаданий принцип. Колиж по зваленю революції взялось до репресій і знесло автономію польського королївства, тодї й рішилось, щоби виняти холмську країну з під польського революційного впливу, знести в ній церковну унію і ввести на її місци, хоч би найбільшою насилою, свою обединительну схизму *)

Так отже мимо незвичайно сильного католицького духа в клирі і в народі наважило ся російське правительство повалити і сю твердиню. Вже передше знесло воно всї василіянські монастирі, не обсаджувало довший час епископства (1851—1868) і приказало висилати певне число духовних кандидатів в схизматицькі академії в Москві і Київі на науку. А по здавленю польської революції приступило до окончного переведеня свого пляну. З тою цїлию заслало більшу часть капітули на заточенє і зажадало від поставленого епископа Куземського цїлковитого зірваня з Римом. Колиж епископ відказав сьому, змусило його правительство до опущеня дієцезії. Відтак проголосило в р. 1875 при помочи своїх прислужників мимо загального протесту духовенства і всїх мас народа введенє схизми, відібрало насильно всї унїятські церкви і поставило в них схизматицьких духовних. І удавляюче було геройство, з яким сей нарід остоював за свою віру! Опірних унїятських священиків засуджувано громадно на вязниці і заславя в Сибір або змушено до еміграції в чужі краї. А знов на маси народу ужито кнута, грошеві контрибуції, вязниці, заславя, а в деяких місцях оружної сили і громадного проливу крови. Сї страшні насильства визвали публичні протести тодїшного папи Пія IX

*) Вказуючи на похибку унїятського холмського клиру, що дав ся заняти польським духом, не хочу тим ухибляти релїгійній його сторонї. Сю похибу сповнив він несвідомо, дарма, що прискорив тим катастрофу. В моїх молодших лїтах мав я нагоду пізнати многих „Холмчаків“ і в моїй памяти стоїть заєдно на першім місци твердість їх віри і праведний характер. Многі з них, побувши в Галичинї, зрозуміли тут відносини нашого народа і обряда, пізнали прикре їх положенє і старали ся по змозї їм служити.

і обуреня в цілім світі, але се не здержало російського правительства від його твердих мір. Та мимо сего жорстокого поступованя не удало ся правительству зломити там унії цілковито. Дуже богато народа, хоч і зачислено його урядово до схизми, остало вірним св. католицькій вірі, не ходило до схизматицьких церков і не узнавало накинених їм схизматицьких духовних. Були многі села, що довгі роки самі хрестили дітий і похоронювали умерших, — а позаяк вступ галицько унїятським священикам був в границі Росії засадничо і дуже остро заборонений, то приймали вони св. тайни потайхи у латинських священиків або в сусїдній Галичині. Тіже, що не сміли явно опертись правительству, піддавались лиш позірно, зберігали в своїй душі католицькі чувства і чекали лиш часу, коли змоглиби схизму скинути із себе. Нещасний люд вносив богато разів прошенє до російських царів, щоби лишено йому свободу совісти і віддано забрані церкви, — відносив ся теж о поміч до сусїдного греко-католицького митрополита у Львові, а за його посередництвом до Риму, але всї заходи були надаремні. Навіть коли в р. 1905 оголошено в Росії загальну релїгійну толєранцію, то сеї полекші не признано унїятській церкві. Унія східної церкви не сміла засадничо по нормі правительства істнувати в Росії! Тодї стало ся, що унїяти рішились ратувати свою приналежність до католицької церкви тим, що в значнім числї (коло 150.000 душ) прилучили ся до латинського обряду. Се учинили з тим наміром, що в відповідний час повернуть знов до свого давного, греко-католицького обряду і унії.

Нинї стоять дїла в холмській диецезії так, що хоч більшість української людности зачислено в урядових списах до схизматицької церкви, однак схизма не має в нїй основи, держить ся лиш силою правительства, а з усуненєм тогож зробить місце давній унії. Подібно задержала і та часть населеня, котра перед 10 роками прилучилась з конечности до латинської церкви, горяче привязанє до давного греко-католицького обряду і бажанє, щоби могла в догідний час знов до него вернути. Найліпшим доказом того факт, що коли в теперішній війні появили ся галицько унїятські військові курати в Холмі і в других тамошних містах то вся людність, і позірно схизматицька і облатинщена, горнула ся тисячами на їх богослуженя і голошені ними українські проповіди, та приймала те з таким одушевленєм і зворушенєм, що не могла здержуватись від голосних плачів. Те саме проявило ся на Волини, де унія перед 80 роками знесена; і там удержала ся традиція унії в живій памяти. Се незвичайно радісний обяв. І австрійське правительство і св. Апостольський Престол повинні длятого вволити

чувству і бажаню холмської і волинської людности, та приступити там до безпроволочного привернення унії.

IV. Доля української унії в Галичині — під пануванєм Австрії.

Давні змаганя польських епископів, щоби переводити українських унїятів в латинський обряд або піддати їх юрисдикції латинських епископів, тревали в Галичині й по прилученю сего краю до Австрії. Тому предложив митрополит Лев Шептицький р. 1774 цїсаревій Марії Терезї меморіял, в котрім жалує ся, що лат. клир перетягає мимо виразних постанов Апост. Престола унїятів в лат. обряд, що в дуже негідний спосіб поневіряє унію перед своїми вірними, називаючи Русинів п с а м и, їх віру п е с я ч о ю, прозиває згірдно найлучших унїятських священиків с х и з м а т и к а м и, церкви с и н а г о г а м и, а пресвитерів п о п а м и, відказує похоронів тим, що сповідались у унїятських священиків, спиняє наші богослуженя, та маловажить права унїятських епископів, нехтуючи справедливі їх екскомуніки і приймаючи вилучених в свій обряд. За сим молить митрополит цїсареву, щоби непозволила на знищенє гр. кат. обряда, усунула кривди і признала йому рівні права з латинським (Harasiewicz, Annales 559—561). Вслїд за тим удав ся лат. архиепископ Сераковський р. 1775 до Відня, став представляти Русинів, начеб стреміли до схизми і російської держави, і домагав ся, щоби унїятам свобідно було переходити в лат. обряд (Harasiewicz, 569). Однак цїсарева зрозуміла, що криє ся під латинщенєм унїятів і видала приказ: щоби в справах обрядових держано ся папських постанов, щоби шановано права гр. кат. обряда і не дїяно йому нїяких кривд, щоби гр. кат. душпастирів називано п а р о х а м и а не попами і щоби між епископами і клиром обох обрядів панувала згода. Ще виразнїйше зазначив се цїсар Йосиф II. в інструкції з р. 1782: що всї три обряди в краю повинні мати однакову повагу і нїякому з них не признає ся первеньства перед другим (Harasiewicz 569). Разом з тим подбали австрійські цїсарі о образованє гр. кат. клиру, щоби через нього нести просвіту в народ, основуючи духовні семинарії в Відни і у Львові, і признали йому платнї з створеного релїгійного фонду.

Однак справедливі заряджєня австрійського правительства не богато помогли. Польські єрархи були і дальше тої думки: що унїятські епископства повинні бути, коли не знесені, то бодай їм підчинені. Так виразив ся львівський лат. архіепископ Кіцкий в своїм письмі з р. 1782: „Звідки гр. кат. обряда така опіка; на що в одній і тій самій церкві тільки ординаріятів; ріжниця обрядів не вимагає окремих ординаріятів". І в сім напрямі поступав весь лат. клир. В р. 1818 виміг навіть лат. ерхиепископ Анквіч від правительства роз-

порядок — під покривкою, що декрет Пія VII., котрий вимагав для обрядової зміни позволеня папи, не одержав цїсарського затвердженя — що для переходу в другий обряд не треба згоди папи і поручено гр. кат. ординаріятам, щоби в сих дїлах не робили трудностий. Так отворено лат. клирови знова повні ворота до веденя у нас латинської пропаганди. А за сим пішли між обома обрядами завзяті спори, котрі виходили тим більше згіршаючі, що по поминеню папського авторітету не було способу їх злагодити. Річ прибрала такі розміри, що в кінци видїлось мінїстерство просвіти спонуканим, візвати в р. 1852 архієреїв обох обрядів до обопільних переговорів. Підняті обради довели до уложеня певних правил, котрі регулювали відносини між обома обрядами в Галичинї, а котрі папа Пій IX. потвердив і оголосив в р. 1863 в декретї „Concordia“.

По виданю сего декрету настав часовий спокій, котрий міг бути певно лиш корисний для церкви і обох народів. Але се не довно тревало. В р. 1868. вийшов в Австрії конфесійний закон, котрий позволяв на свобідну зміну релїгії. Зразу не признавало духовенство обох обрядів правосильности сего закона в справах обрядових, уважаючи, що він дотикає лиш зміни релїгії, а не обрядів, та що в зносинах обрядових обовязують лиш папські декрети. Однак небавом змінили ся погляди і відносини.

А за ними йдуть вже цілі суспільности обох обрядів і народів, котрі перед пару десятками літ жили з собою ще в гармонії, а нині запалились проти себе до взаїмної безпощадної борби. Видовище дуже печальне, котре кождого мислячого чоловіка може наповняти лиш тревогою що до будучности сего краю і звязаних з ним ріжних проблємів. Воно грізне передовсім для обох краєвих народів, котрі ставши вже передше над берегом економічної руїни і опинять ся по війні в нерівно гіршім положеню, зужитковують всї сили не на продуктивну роботу для свого матеріяльного і культурного підвигненя, але на негативну працю взаїмної борби. Не досить, за сими національними частинами в краю стоять великі маси обох націй, української і польської, за кордоном і тим самим втягають ся до загальної борби одного народа проти другого! Сей стан, що розгриваєсь у нас на граници католицизму, шкодить дальше цілій католицькій церкві, бож закордонні народи (Українці і Білоруси), котрі не радо зносять царське православє в Росії і бажалиб якогось другого церковного пристанища, не можуть одущевляти ся за унією з католицькою церквою, видячи в сусіднім краю таку ворожнечу проти свого обряда. Вкінци некорисне воно й для інтересів австрійської держави, котра здавалась бути пристаню для ріжних народів і їх свобод,

(Конець буде).

о. С. М. з Б.

Національне виховане клиру.

Хто хоч трохи уважно приглядав ся нашому народному житю і слїдив його хоч якийсь час, стрітив ся нераз з дивною дисорієнтацією у многих в наших церковно народних справах, — не говорю уже о чисто церковних, — котрі для многих є „terra incognita“. Ми закидаємо дуже часто нашим сусїдам „maximam ignorantiam“ в наших народних та церковних справах, чому впрочім не можна так дуже дивувати ся, бо се для них справи чужі, а навіть „odiosa“, але як треба болїти над тим, що наші люди, нераз визначні дїячі на народнім поли, в справах церковно народних справдїшні анальфабети і ігноранти, не сугірше чужих! Та що вже говорити о світських людях, котрі лиш часом, прихапцем, займають ся такими справами, коли і велика часть нашого духовенства, особливо молодшого, з малими хиба виїмками дуже слабо орієнтує ся в тих так важних справах, дорогих не тільки кождому українському священикови, але і кождому Українцеви. А що дїйсно ті справи нам дорогі, бачимо се в тім відруховім змаганю, боротись против агресивних затїй і нападів наших ворогів на нашу Церков, навіть у тих, що звичайно цїлком обоятно, або навіть ворожо настроєні проти Церкви, а ще більше проти нашого духовенства. Многі радіби знайти в тім згляді якийсь вихід з того прикрого положеня, в яке попадає наша церков через ті затії наших ворогів, і що правда, з ріжних мотивів, часом навіть і осоружних церкві, придумують способи для її оборони.

При сих змаганях наглядно показуєть ся та велика дисорієнтація в наших церковно-народних справах, в наслїдках ще більше шкідлива, як самі затії і напади наших ворогів. Дїйсно, наслїдки тої дисорієнтації суть страшні для церкви і народу! Вони то витворили з одного боку ту боротьбу проти нашої церкви і духовенства, так званий радикалїзм, котрий дошукуєсь в нас якогось ультрамонтанства, клєрикалїзму і т. п. і завзято поборює його в імя демократії і поступу, а з другої сторони допровадили оборонців церкви

і народа або до обрядовщини і схизмофільства зі страху перед латинїзацією і польщенєм, або знов до насильного амальгамованя нашої церкви з латинством, нїби то для ратованя католицизму і унії,—на перекір ясним заказам Риму — зі страху перед схизмою і обрусїнєм.

Та щоби нас не стрінув який закид, і для уникненя всякого непорозуміня, з гори мусимо застеречи ся, що ми не є прихильниками анї жадної національної церкви, анї також якоїсь обрядовщини, а зазначити мусимо ясно, що ходить нам о ті впливи, які повинна мати церков на розвій і культуру нашого народу, культуру свобідну, котрої головною підпорою була наша церков і мусить на дальше позістати, коли та культура має бути дїйсно народною, опертою на наших традиціях і минувшинї. Се признасть нам кождий, а цїлком певно кождий мислячий і віруючий прихильник церкви і народу.

Нашою задачею нинї розглянути хоть в части причини так великої дисориєнтації у нас в справах церковно народних.

Здає ся мало хто дошукував ся сих причин. А однак ті причини лежать так близько нас, вони іменно і головно мають своє жерело в виховуваню нашого духовенства, зглядно і цїлої нашої суспільности, котре то вихованє відчужує нас формально від нашої церкви.

Не хочу тут говорити о виховуваню цїлої нашої молодїжи під зглядом церковним по школах, а звернемо свою увагу тільки на вихованє нашого духовенства. Впрочім одно тїсно вяже ся з другим, бо цїле вихованє нашої молодїжи під зглядом церковним спочиває в руках виключно духовенства.

Застановім ся одже, як виховувало ся та ще в части і до нинї виховуєсь наше духовенство?

Пригадаймо собі, що всьо наше духовенство виховуєсь у нас, правда, на католицьких засадах, так як воно і повинно бути, але в таких школах, де будучий наш українсько католицький духовний не почує майже нїчого о історії нашої церкви, нашім обрядї, ба що більше, не має навіть нагоди научитись св. Письма в тім церковнім язицї, в котрім має відправляти Богослуженя і цитувати місця того св. Письма в своїх проповідях та катехизаціях. Ба що більше, наш укінчений богослов, навіть з дуже добрим свідоцтвом, немає понятя о українській богословській термінольогії!

Чому? бо він учив ся сього всього на латинськім язицї, на латинських підручниках, у латинського професора, котрий або цїлком не знає або має дуже слабе понятє о нашій греко католицькій церкві, її історії, її звичаях і традиціях, її обрядї і дусї сього обряду.

І ми всї священики звикли покликуватись на ту тїсну

звязь між нашою церквою а народом і вказувати на ті благодатні впливи, які мала і має на розвій нашої народної культури. Але як мало нині між нами тих, котрі би знали докладно і научно могли доказати ті наші впрочім цілком правдиві твердженя?! Чому так? Бо ми учили ся всілякої історії, але не нашої української церкви, ба що гірше, ми спромогли ся до тепер ледви на одну однїську книжку нашої історії церкви і то в нїмецькім язиці. (Др. Пелеш).

Не дуже то ще так давні часи, коли наші священики навіть не могли добре читати, не то вже розуміти наші церковні книги. У мене самого є молитвослов подарований менї одним давнїйшим високим достойником нашої церкви, в котрім по над славянським текстом находить ся толкованє по латинї, або і по польськи поодиноких слів, а навіть цїлих молитов, писане його рукою.

Так стояла ще до недавна справа науки в наших домашних семинарях духовних, а чиж не можна сього сказати і нинї о тих всїх, що їдуть на студія до Риму, до Інсбрука і т. д. Я чув від одного нашого священика, що укінчив в Римі свої науки, де пішов по 4. кл. гімназ. на науку (було се при нагоді, коли я йому дещо оповідав з історії нашої церкви і обясняв йому деякі наші церковні обряди), що там нераз висмівано з катедри наші церковні звичаї і понижувано обряд, як щось чи то гіршого чи то низшого від латинства і систематично вщіплювано такі переконаня в серця нашої молодїжи.

Правда, звідтам вертає наша молодїж нераз добрими теольогами і докторами богословя, нераз побожними аскетами, але лихими душпастирями і учителями нашого народа, слабими служителями нашої церкви! Чому? Бо вони відчужились від своєї церкви, від свого обряду, від своїх церковних звичаїв, відчужились від свого народа. Вони сього незнають, нерозуміють, їм се всьо чуже, тому маловажать то всьо, уважають непотрібним, то всьо, чим дорожить кождий щирий Українець*)

І щож дивного, що ті люди, коли позанимають становиска в нашій церкві, нераз високі і дуже важні, чи яко учителї, чи яко душпастирі, не мають жадного впливу на свій нарід, вони стоять принайменше з початку оподалїк свого народу, вони не в силї дати свому народови своєї рідної народної культури, звязаної тїсно з нашою церквою. Вони мусять позістати в захристії, бо вони що найбільше можуть защіплювати чуже, що слабо або і цілком не прийме ся в народї. Бо хоч певно, богато красного, доброго і дуже пожиточного, а навіть дуже потрібного для нас знайде ся в чужій

*) Отсей заміт шан. о. автора, в його у з а г а л ь н я ю ч і м виді, уважаємо не зовсїм справедливим. — *Редакція.*

культурі, то все таки воно аж тоді може статись хосенним для нас і певно прийме ся у нас, коли то всьо буде приноровлене до характеру нашого народу, перейде духом нашого народу. І інакше не може бути! Бо ми маємо свою давну і високу народну культуру, хоч що правда занепавшу через злидні народа, котра то культура по більшій части заховалась аж до тепер в нашій церкві. Наші красні штуки, наше малярство, наша поезія, наше будівництво, ба наша історія і наука, взяла свій початок в церкві і в церкві захо-вались!

Щож дивного, що наш нарід вигнаний голодом з'своєї землі, за морями в пустарях канадійських і бразилійських, та і в великих центрах культури заходу тужить за своєю церквою, будує доми божі, хоч бідні і маленькі, але свої, допрошуєсь своїх священик.в і тїшить ся та дорожить ними і ще дорого оплачує їх, коли їх у себе побачить. Се нїчо дивного, бо наш нарід хоч може і не знає в своїй темноті обяснити сього словами, чує інстинктовно ту звязь свою з церквою і дорожить нею. Чує наш чоловік добре, що коли тільки відорвесь від своєї церкви, відорвесь і від свого народу і безповоротно загине з чужім мори.

Та по що більше тратити слів на доказ того, що наше духовенство, коли воно дїйсно має продовжати свою високу місію в народї, мусить бути народним. Вихованє в народнім дусї мусить зрозуміти того духа і переняти ся ним. Инакше не сповнить тої задачі або цїлком, або не вповнї, або що гірше, нарід відверне ся цїлком від нього, на необчислиму шкоду і свою і церкви.

Вихованє нашої духовної молодїжи мусить пильно на се звернути увагу.

Ми нинї нарікаємо, що наша інтелїгенція відчужила ся від церкви, стала для неї обоятною, а навіть ворожо успособленою! Чому? Бо наше духовенство не уміло научити її дорожити своєю церквою, не вполо любови до неї, не уміло її тїсно звязати з своєю церквою.

Сього найлїпшим доказом ті всї інтелїгенти, що оженивши ся з Польками, так легко покидають своє

Чому так? бо вони не розуміють звязи між церквою і народом. Чи богато у нас таких інтелїгентів, котріб знали докладно, що таке — всеночне, утреня, і т. п. богослуженя в церкві? коли вони їх давно або і цїлком не бачили.

Вони коли часом ввійдуть до церкви, поводять ся нераз так, як би де були в хінській або індійській пагоді.

Чому так? бо се всьо, що в церкві дїєсь, для них або чуже, або маловажне і незрозуміле. Хоч не можна зробити їм всїм загального закиду, що вони безвірки і масони.

Між ними богато є більше або менше релігійних людий...

Коли вони знов патріоти і для того навіть деколи стають в обороні інтересів нашої церкви, бо уважають її ще до якогось часу потрібною не для себе, а для простого народу, то помимо того вони не знають добре, в чім власне лежить та звязь між церквою і народом.

Ми дивуємось і огірчуєм ся тим, чому много синів наших священиків зробились найбільшими ворогами церкви, а ще більш духовенства. Бо ми забуваємо се, що батьки священики тих своїх синів або не уміли або не уважали за потрібне поучити їх о тій тїсній звязи між церквою і народом, а сини научились тілько бачити в роботї своїх батьків просте жерело доходу для себе і родини. І тому трактують священиків на рівні з арендарями, лихварями і т. п. ворогами простого народу! От тут сього злого причина, що наше духовенство обучене вправдї високо в науках богословських, навіть охоче до працї в церкві і для народа, не зрозуміло звязи, яка заходить між церквою і народом, відчужене від свого народу, хоч богато говорить о тій звязи, не вміє гаразд виказати тої звязи і наглядно доказати її історією своєї церкви — її звичаями — її традиціями, її обрядами і т. п. інституціями церковними.

Тому думаю найвисша пора звернути нашу пильну увагу на виховане нушої богословської молодїжи і застановитись над сими обставинами — та старатись запобічи лиху. Тим більше се ми обовязані зробити вже не тілько з становиска народного, але і чистого духовного і релїгійного. Бо коли дїйсно наша богословська молодїж буде в такім дусї вихована і обучена, на тім зискає дуже і релїгійність та побожність. Так виховані духовні знайдуть легко доступ до сердець свого народу — і на тім мусить виграти етика христіянсько католицька, а навіть і естетика. Що так є певно, потвердить кождий мислячий а ревний душпастир, що довше стикає ся з народом і працював в нім і для нього.

На тім зискає і наша штука церковна. Тодї не з таким легким серцем будуть нищити ся по церквах памятки нашої народної культури — нашої минувшини. Не будуть рости по нашім краю всякі дивогляди без смаку, стилю і краси, як се нині дїє ся з будовами і украшенями наших церквей. Не буде сього, що дїє ся нині у нас, що не один священик навіть в добрім намірі і в ревности піднесеня релїгійности в народї спроваджує з Тиролю, з Баварії і т. д. ріжні чужі вироби, котрі зовсім для наших церков не відповідні, а в народї взбуджують більше несмаку, як побожности і любви до церкви.

Тодї не будуть усувані з наших церков прекрасні наші напіви церковні, що мусять робити місце всіляким нїмець-

ким, італійським і т. п. мотивам, нераз цілком чужим і світським, котрі церков перемінюють в концертові салі, а котрі певно не піднесуть релігійного духа в наших серцях. На се звернув увагу вже Св. От. Папа Пій X., що казав в римокатол. церквах вернути до Григоріянського напіву.

Кождий, хто застановить ся над сею справою, признасть мені рацію — і не закине мені заскорузлого консерватизму, бо і я признаю і хочу поступу в церковній штуці, але в дусі нашої церкви, нашого обряду і нашого народу. Сеж цілком природне і добре! Коли при виховуваню нашого молодого духовенства зверне ся більше уваги на вихованє в дусі нашої церкви, нашого обряду і нашого народу, зискає на тім і само душпастированє. Бо так вихований священик зрозуміє богато звичаїв в нашій церкві, котрі йому нині цілком незрозумілі, ба і осоружні і не буде їх занедбувати і маловажити.

От хоч би приміром ходженє з священою водою по хатах, котре нині в многих парохіях зійшло на просте ходженє за хлібом, коли воно після требника має бути посіщенєм своїх парохіян через свого пароха в цілях душпастирських, щоби пізнати близше своїх парохіян, ввійти в їх житє щоденне, житє родинне і т. д. одним словом пізнати, що їх болить а що радує. Не трафить ся тоді приміром, як одному молодому парохови, котрому закинули парохіяни, що він не уміє правити похорону, бо він не розуміючи сього, на що люди кладуть в церкві образ на домовині мерця, і цілують той образ підчас послідного цілованя, поганьбивши людий „ботокудами та поганами", заказав той повний змислу релігійного і етичного звичай церковний. Тоді приміром не буде парох нарікав і викручував ся від многих звичаїв народних, котрі дають йому нагоду пізнати докладно своїх парохіян, впливати на них під зглядом релігійним і культурним, здаєсь навіть ліпше, як через проповіди — брацтва церковні.

Коли наш священик буде знав добре історію своєї церкви і народу, не буде потребував шукати до своїх проповідий примірів з житя німецького, італійського і т. д., а знайде богато тих примірів таки своїх рідних, і святих і героїв і подвижників на поли релігійнім, церковнім і народнім.

Та хоч я не є за цілковитим і безусловним націоналізованєм всього, який напрям так тенер запанував у наших сусїдів Поляків, то всеж таки священик вихований в тім дусї знайде собі приналежне і відповідне місце і на всїх народних областях, здвигах і т. п. без надірваня своєї поваги і спроневіреня свому покликаню, потрафить і на вічах сказати своє важне слово для релігійного збудованя і поученя своїх вірних в справах, котрі на перший погляд здавалоб ся усувають ся з під впливу священика. Такий священик не

попаде так легко в конфлїкти з своїми парохіянами і т. п. тому, бо він потрафить одним словом звязати свій нарід з церквою і з духовенством, так що всякі ворожі заттї і підбурюваня проти нього і церкви будуть з обуренєм самим народом ударемнені і знищені.

З тих висше наведених причин належало би конечно в наших духовних семинаріях впровадити

1) як найдокладнїйшу і можливо найповнїйшу науку історії нашої церкви, на разї, коли ще не можна утворити на се осібних катедр, яко studium domesticum, з котрого іспити малиб таку саму вагу, як і з инших богословських предметів;

2) впровадити осібне студіюм для нашого обряду не тілько яко ритуалу, як се тепер має місце, але студіюм наукового трактованя цїлого обряду під зглядом річевим і історичним, виказуваня, що наші книги церковні то найобширнїйша і найповнїйша енцикльопедія цїлої богословської науки, найобильнїйше жерело для нашої церковної поезії, для нашого проповідництва і реторики;

3) впровадити на разї хоч один курс історії нашої церковної штуки, нашого будівництва церковного, малярства і різбарства і т. п. Певно, що на разї, здає ся, навіть нема у нас людий, котрі би потрафили науково се все трактувати і викладати, тому в перед належалоб винайти відповідних людий і за удїленєм їм відповідних стипендій зобовязати їх до певного підготовленя в цїли обнятя таких катедр;

4) впровадити у нас засаду обзнакомлюваня наших богословів з українською термінольогією в богословських наукаx, коли вже не можливо буде впровадити викладів в нашій мові.

Бо хоч ми не можемо залишити латинського язика, котрий дає нам приступ до всїх научних средств і жерел богословської науки, то все таки мусимо стреміти до своєї термінольогії, незнанє котрої в великій мірі є причиною, що у нас в загалї пише ся так мало книжок на поли богословськім і релїгійнім.

Не легка се задача! І ми свідомі того, кілько заходів буде се коштувати компетентні чинники знайти средства матеріяльні і людий на впровадженє в житє тих наших постулятів. Та однак сї заходи будуть надгороджені обильними успіхами, які принесуть для нашої церкви і народу. Сї заходи запишуть ся золотими буквами в історії нашої церкви і народу, бо піднесуть висого уровень церковної науки в нашім народї, звяжуть міцно нарід з церквою, викажуть наглядно задачі і становиско нашого духовенства в несеню культури рідної своєї в народ, поставлять його сторожами тої культури, котрих недасть ся нїчим заступити.

Тодї зникне та ворожнеча проти церкви і духовенства,

котра проявляє ся аж такими вицвітами затемненого духа у нашої інтеліґенції, як пропозиція повороту до культу Перуна і Чорнобога.

Не легка се справа, ми свідомі того! І тому підносимо сей свій голос, щоби звернути увагу нашого духовенства на сі пекучі справи, щоби по найобширнійшій дискусії та по докладнім обдуманю, приступити до здійсненя сього так важного і пекучого для нас діла.

О. Юліян Дзерович.

Матеріяли до історії мартирольоґії нашої Церкви в часі всесвітної війни.

(Продовженє.)

Митрополит остаєть ся у Львові.

Однак події скоро чергувались одна за другою. Вісти з поля битви, з виїмком величавої побіди наших війск під Краснїком ішли щораз сумнійші, грізнійші.

У Львові вже появились біженці і з півночи (Рави, Сокаля, Мостів, Каменки), зі сходу (Золочів, Броди, Тернопіль) і з полудня (Коломиї) і стало ясно, що небезпека у Львові велика. Львів молив ся по храмах, молив ся прилюдно на Марійській площі перед статуєю Матери Божої, читав жадно часописи, ловив всякі воєнні сплетнї. Стало ясно, що Москалї перстенем оточують Львів з усіх сторін, і хоч як ми Львовяни потїшались, що се лиш стратеґічний маневр нашої армії втягнути Москалїв в глуб краю і опісля їх окружити з усіх сторін, многі Львовяни більше нервової натури не бажали бути свідками сих воєнних змагань, особливо, коли бачили, що уряди як: намісництво, почта, жандармерія спакувались і виїхали зі Львова. Счинилась страшна панїка і метушня і люди втїкали один перед другого на желїзницю, щоби добитись місця у ваґонї в поїздї, що відїжджав в напрямі Кракова.

Виїхали і всї наші визначні дїячі, так що можна було на пальцях порахувати, хто остав ся у Львові. Остав ся однак і наш Митрополит і з ним майже все духовенство львівське з виїмком тих священиків, головно катехитів, які задля

вакацій перебували поза Львовом. На Їх Ексцелєнцію роблено великий напір з усіх сторін, щоби Ексцелєнція виїхали, однак всї ті заходи розбились о желїзну постанову архієрея: лишитись при своїй пастві і оберігати її перед хищими вовками. Був навіть серіозно обдумуваний проєкт української репрезентації, вивести Митрополита силою, та залишено се лише з огляду на численні курсуючі сплетні,

Митрополит, коли б був виїхав, був би облегчив дуже роботу Евлогієви, який певно виїзд архієрея був би вихіснував як знаменитий аґітаційний середник при ширеню православія: „Ось — мовляв — який се ваш пастир! що лишає вівці а сам утїкає! Се наємник, а не пастир! а я вам стану за пастиря і душу за вас положу“... Евлогій бувби певно заняв митрополичу катедру і палату, після засади поставленої російським правительством: „въ пустующихъ приходахъ, изъ которыхъ бѣжали уніятскіе священики, мы безъ баллатировки даемъ православнаго священика“.

Та Митрополит не виїхав, а противно довкола себе збирав всїх Українців, які єще тоді в Львові остались. В послїдних днях серпня і з початком вересня що день о 5 тій вечером сходились в палаті Їх Ексцелєнції священики: ОО. А. Білецький, Л. Лужницький, Л. Туркевич, Л. Лужницький, І. Алексевич, Е. Монцібович. Др О. Боцян, Др М. Горникевич, Др В. Яремко, Др І. Соболь, Т. Бобикевич, К. Щепанюк, А. Дикий, М. Яцковський, Ю. Дзерович, а кромі них сьвітські Українці: Др С. Федак. Др В. Охримович, пок. В. Шухевич, пок. Мих. Павлик, пок. Кость Паньківський, пок. Павло Войнаровский, арт. І. Труш, проф. Ів. Левинський, дир. М. Заячківський, інж. Заячківський, ст. радн. Лев Шехович, Др Ю. Гірняк і инші. Митрополит принимав прегарнити овочами зі свого саду і чаєм.

За сї сходини мали Їх Ексцелєнція опісля неприятности від рос. властий, немов би то на них відбувались якісь конспірації, якісь полїтичні, ворожі Росії затії, а тимчасом на сходинах сих горнулись лише дїти до Свого Батька, налякані шукали захисту, стрівожені черпали відваги в стоїчнім спокою великого чоловіка. На сходинах сих подавано собі

лише з уст до уст ріжні воєнні вісти, які на бальконї митрополичої палати находили своє потвердженє в численних димах горіючих доохресних сїл. Особливо покійні Мих. Павлик і балакучий, веселий Паньківський вносили все відраду в зібрану громаду і потїшали всїх. Одиноким полїтичним актом громадянським була хиба одна невинна відозва, яку постановила тут присутна громада видати при входї рос. вийск до Львова. Польська рада мийська підписана Драми Рутовським, Шталем і Шляйхером видала польську відозву до мешканців міста, завзиваючу до спокою підчас вїзду рос. армії, отже, щоби заманїфестувати, що в столиці князя Льва мають і Українцї свій голос, уложено слїдуючу відозву:

3) До Українців м. Львова!

Побідоносна російська армія входить в мури міста Львова.

В сїй переломовій хвилї взиваємо всїх Українців міста Львова, щоби з уваги на доконаний факт відповідно поводили ся.

Просимо і взиваємо всїх задержати повний супокій і достоїнство.

Супроти побідоносного російського війска треба поводити ся чемно і прилично.

Перестерігаємо всїх рішучо, щоби борони Боже, ніхто не поважив ся виступати ворожо проти російських жовнїрів, або допускати ся яких небудь збитків, насильств або підюджування, бо за нерозважний вчинок одиниці мусїв би відповідати наш загал, а в першій мірі чотирох наших закладників (загально звісних і поважаных членів нашої української громади).

Непослушних здержуйте, а в разї доконечности віддавайте в руки власти.

Від Вашого поведеня залежить доля нашої людности і нашої справи!

Львів, дня 3. вересня 1914.

За Українців міста Львова:

О. ректор Йосиф Боцян, Павло Войнаровськвй. Др Юлїян Гірняк, о. др Мирон Горникевич, Василь Гресяк, о. Юлїян Дзерович, дир. Микола Заячківський, письменник Михайло Павлик, о мітрат Лев Туркевич, ст. радник Лев Шехович, проф. Волод. Шухевич, дир. Ст. Федак.)*

*) З підписаних: Шухевич, Павлик, Паньківський і Войнаровський померли; о. Др Боцян, о. Др Горникевич, Др Федак вивезені Лев Шехович арештований Москалями, але випущений на свободу, о. Лев Туркевич виїхав зі Льова.

(Дальше буде).

М. Бремшайд.

Послух супроти Церкви.

Проповідь на Цвітну неділю.

„Ученики пішли і зробили так, як повелів їм Ісус". (Мат. 21, 6).

Ученики, що їм Божественний Спаситель поручив привести осля, на котрім мав відбути Свій світлий виїзд до Єрусалиму, показали ся як взір досконалого послуху. Приказ, даний їм через Ісуса, міг їх зачудувати, він міг бути для них тільки неприємний, а переведене його справляло їм трудности. Та вони не противлять ся; сейчас пускають ся в дорогу, щоби сповнити поручене Спасителя. Кажеть ся просто: „Ученики пішли і зробили так, як повелів їм Ісус". Колиб так всї дїти та всї підчинені заявляли такий послух супроти своїх родичів і настоятелїв, які гарні відносини булиб тодї між нами. А колиб ми всї в подібний спосіб слухали нашої Церкви, яка се радість була би і для самого Ісуса Христа. Отсей послух для Церкви нехай буде предметом нашої короткої проповіди.

1. Добрий католик старає ть ся по силам заховати совісно всї заповіди своєї Церкви. — Церква має право надавати нам закони. Спаситель дав апостолам таку саму власть, яку одержав від свого небесного Отця; бо Він сказав до них: „Як Мене Отець післав, так Я посилаю вас". (Ів. 20, 21). Він дав св. Петрови і прочим Апостолам власть управляти Церквою с. є провадити вірних в Його імени дорогою спасеня, отже надавати їм також закони і приписи, о скільки уважають се за конечне або хосенне для слави Божої і спасеня душ. Инакше годї розуміти Його слів: „Що звяжете на землї, буде також звязане в небі, а всьо, що розвяжете на землї, буде також в небі розвязане". (Мат. 18, 18). А що церква Ісуса Христа має тревати не лише кілька лїт, але тисячі лїт аж до кінця світа, то мусїла та власть перейти конечно від Петра і Апостолів на їх наслїдників, на Папу і епископів. Також вони мусять мати власть вязати і розвязувати, вірним надавати приписи і ними управляти. Длятого слушно напоминає Ап. Павло епископів Єфезу: „Уважайте на себе і на цїле стадо, над котрим поставив вас св. Дух епископами, щоби пасли Церков Господа Бога". (Дїла Апост. 20, 28).

Тому отже, що Церква одержала від самого Божественного Спасителя власть надавати закони, то ми в совісти обо-

вязані ті її заповіди по силам сповняти. Се булоби нерозумом, колиби хто говорив: Папа і епископи се такі самі люди як ми. Бога буду радо слухати, але не людий таких самих, як я. — А чи, мої дорогі, світські законодателї, наші королї й цісарі, також не люди, як ми, отже для того будемо їх заряджења і закони легковажити і їх легкодушно переступати? Чи родичі, батько й мати, котрих дитина повинна слухати, се також не люди? Чи може дитина сказати: Бога радо послухаю, але моїх родичів ні, бо вони також люди такі, як і я? Чи ви не відповісте зовсім справедливо такій дитині: Коли ти родичів не слухаєш, то не слухаєш також Бога, бо Бог жадає, щоби ти батькові й матері заявляв послух. Таким самим правом можна сказати католикови, котрий переступає легкодушно заповіди Церкви, що він не слухає самого Божественного Спасителя, який виразно говорить: „Хто вас слухає, мене слухає, а хто вас зневажає, зневажає Мене". (Лук. 10, 16).

Совісний католик знає се дуже добре і для того старається по можности заховувати вірно всї заповіди своєї Церкви. Жадної з них не легковажить собі, жадна з них не є для нього рівнодушна. Бо він каже собі: Коли я зневажаю прикази своєї церкви, то зневажаю самого Божественного Спасителя, а від сього хорони мене, Господи! Як ревно старається він для того прим. в неділї і свята вислухати набожно Службу Божу, як ревно заховує, коли від сього не звільняє його важна причина, всї наказані Церквою пости, як вистерігають ся в так званім заказанім часї брати участь в публичних розривках!

В своїм вірнім привязаню до Церкви іде він ще дальше, і також бажання Церкви є для нього святі. Хоч він знає, що вони не обовязують його під тяжким гріхом, то однак і їх сповняє він, о скільки се в його силах. Добра дитина, котра сердечно любить своїх дорогих родичів, уважає не тільки на те, щоби виповнити зовсім виразні прикази родичів, але узглядняє також радо бажаня батька й матери. Вона часто старається відгадати ті бажаня, щоби виповненєм їх справити своїм родичам несподіванку й радість. Чи ми дїти св. Церкви не будемо супроти неї так само заховуватись? Чи її бажаня не будуть для нас також святі? Чи ми як ревні і вірні дїти Церкви вдоволимо ся тим, що в неділю вислухаємо лиш Службу Божу (подекуди лиш читану); чи сповняючи радо бажаня Церкви, о скільки се для нас можливе, не вислухаємо також проповіди, або не прочитаємо якої доброї книжки? Чи як ревні і вірні дїти Церкви вдоволимо ся тим, що лиш раз в рік, в великоднім часї, приступимо до Господної трапези; чи радше, відповідно до горячого бажаня Церкви, не будемо сього робити частїйше в році і так чим раз більше будемо скріпляти нашу ду-

шу до борби з гріхами і до вірного сповнюваня обовязків нашого званя? Та ходїм дальше в нашім розважаню.

2. Добрий католик сповняє дальше заповіди своєї Церкви з радої душі. Дитина, що з серця любить своїх родичів, робить всьо, що вони їй кажуть, радо й охотно. Вона щаслива, коли через свій вірний послух справляє родичам велику радість. Вона слухає охотно і скоро, бо має сильне пересвідчене, що родичі, даючи їй прикази, мають тільки добро своєї дитини на оці. Чи й ми католики не мусимо так само заховуватись супроти нашої св. Церкви? Коли ми як вірні дїти з серця любимо її як нашу матїр, що обдарувала нас Божим житєм ласки і хоче нас виховати для неба, чи не буде се для нас щастєм через вірний послух справити радість її материнському серцю? Чи се не буде наповняти нас оправданою гордостию? І чи не можемо також ми мати про нашу Церкву сильне пересвідчене, що вона у всїх своїх заповідях й розпорядженях має виключно на оцї лиш правдиве добро нашої безсмертної душі? Що наміряє вона своєю заповідию святкованя неділї і свята, заповідию приниманя св. Тайн? Вона далека від того, щоби через те виконувати свою жажду панованя; вона хоче нас тільки привести до того, щоби ми поборювали змисловість, котра може бути так легко небезпечна для чоловіка; вона хоче нас тільки заохотити до того, шоби ми скріпляли нашу неміч ласкою Божою. Длятого не маємо найменшої причини нарікати на її заповіди, а то тим більше, що вона як лагідна мати, коли се для нас неможливо виповнити її прикази, радо звільняє нас цїлковито або хоч по части від їх виконаня. Як легко і радо, приміром, звільняє вона нас від заповіди посту, коли наше здоровлє або тяжка праця конечно сього вимагають!

3. Єще одно хочу тут піднести кількома словами. Добрий католик заховує совісно не лише сам що до своєї особи церковні заповіди, але старається також по силам заохотити до того тих, що підлягають його впливови. Батько, що з свого патріотичного почуваня відданий щиро свому королеви, дбає також про те, щоби й його дїти, а передовсїм його сини були рівнож вірними підданими свого монарха. Коли хочби одна дитина, або хочби один слуга його дому був инших поглядів, то се його вже болїло би. О скільки може, старається ся він свій щирий патріотизм влити і удержати в усїх, що йому підлягають. І се річ зовсїм природна та похвальна. Але, мої дорогі, чи не повинно бути так само також у нас дотично духовного патріотизму, дотично царства Ісуса Христа, дотично св. Церкви? Таж тут розходить ся о ще більше благословенство, о ще висші добра. Так, католик що любить свою церкву і знає, чим вона для нього, буде стара-

ти ся конечно також у всіх, що йому підлягають, влити того церковного духа, буде конечно заохочувати своїх підчинених до совісного заховуваня церковних заповідий. Зовсім неможливо бути йому тут рівнодушним.

Отсе, мої дорогі, хотів я вам нині про послух супроти Церкви вложити на серце. Стараймо ся те, про що тут говорило ся, вірно заховувати. Як на вірнім, радім послусї дітий супроти родичів спочиває особливше благословенє Боже, то так само сплине обильно ласка Божа й благословенє на тих католиків, що совісно заховують заповіди своєї духової матери, св. Церкви. Закони її, ба навіть бажаня, нехай будуть для нас завсїгди святими. Для того відповідно до її бажаня віддаймо також тепер, в осїм страстнім тижни, належну честь гірким страстям і смерти нашого Божественного Спасителя. Стараймо ся о те, щоби в сїм тижни не проминув нам анї один день без розважаня про страсти, рани і смерть Ісуса Христа. Сеж найгорячійше бажанє нашої Церкви. Амінь.

О. А. Галандюк.

Гомілія на Воскресенє Христове.

И Слово плоть бысть и всели ся въ ны, видѣхомъ славу Єго, славу яко Єдинороднаго отъ Отца, исполнь благодати и истины.(Іван1,14.)

Пасхо красна, Пасхо Господня! Що за чуда твориш Ти в серцю христіянина! Як живо бє ся воно сьогоднї! Невисказана радість розливає ся з нього, наповняє людську грудь небесним блаженством і неначе з жерела хрустальна водиця виливає ся з неї могутною піснию „Христос воскрес". Ся тріюмфальна пісня побіди над смертю свідчить про Божество особи Христа Богочоловіка. Се свідченє скріпляє свята Церква в нинїшнім, торжественнім Євангелію величавим свідоцтвом, котре Іван Євангелист дав про предвічне Слово та яким розпочинає ся його Євангеліє.

Христова Церква голосить се величаве свідоцтво про предвічне Слово в сей наречений, святий день, і кладе свою віру про предвічне Слово і повне благодати Його воплоченє в найторжественнїйший спосіб на серце вірним, щоби скріпити їх в тій блаженній вірі.

Є се справді одиноке, найвеличавійше і найторжественнійше свідоцтво в наших святих книгах, достойне сього світлого Празника.

Застановім ся тепер над змістом того свідоцтва про

Слово та послухаймо, що Євангелист Іван свідчить про Слово і про воплоченє Слова.

Найже благословлять ся в серцях наших наші слова про предвічне Слово! Най зійде на нас Його благодать!

I.

В святих книгах Нового Завіта зове ся звичайно Слово, про котре говорить Іван, Сином Божим, Єдинородним Бога Отця, що в часї став ся чоловіком і приняв імя Ісус Христос.

Се Слово, Єдинородний Син Божий, є вічне, є від віків. „Споконвіку було Слоло“ (Іван 1,1). Слово було вже при почині всїх річий і дало початок — первісну основу всїм річам. Сам Ісус Христос вказує на свою вічність: „Перше ніж Авраам був, я єсьм“. (Іван 8, 58). „І тепер прослави Мене Ти, Отче, у Себе тою славою, що Я мав у Тебе перше, нїж настав сьвіт (Іван 17, 5).

Предвічне Слово є в найтїснїйшім сполученю з Богом, але ріжне від того, що Богом і Отцем зове ся. „Слово було у Бога“ (Іван 1, 1) Одно з Богом, але ріжне від Отця як особи, бо, щоби не подати причини до злитя особи, Іван не каже в Бозї, но у Бога, як се вже святі Отцї Василій і Золотоустий запримітили.

Се предвічне, завсїгди у Бога Отця єствуюче Слого є однак сам Бог. „І Слово було Бог“ (Іван 1, 1). Слово, що споконвіку було Богом, є тимсамим Божим єством, що Отець, у котрого воно було. „В Нїм живе вся повнота Божества“ (Кол. 2, 9).

Слово, Син Божий, роджений від Отця, є несотвореним і вічним. Але через Нього, Сина Божоко, сотворив Бог Отець в часї все сотворінє. „Усе через Нього стало ся і без Нього нїщо не стало ся, що стало ся“ (Іван 1, 3). „Через нього сотворено все, що є на небі і на землї, видиме і невидиме“ (Кол. 1, 16). Через Нього свїтить сонце і несчислимі заступи звізд на небі. Через Нього покликані до єствованя земля і все, що слухає Його. Йому завдячує все, що є, своє єствованє.

Слово, Син Божий, є житєм, вічним житєм. „В Ньому було житє“ (Іван 1, 4). „Як Отець житє в собі самім має, так дав також Синови житє в собі самім мати“ (Іван 5, 26). Син Божий є підставою житя всего, що житє має. Він держить все словом Своєї сили. Житє природи і духа виходить з Нього й істнує тільки через Нього.

Як живучий і все оживляючий є Він свїтлом людий — свїтлом, що освічує, огріває, оживляє й ущасливлює. „І житє було свїтло людям“ (Іван 1, 4). В Ньому виступає Бог не лиш як Сотворитель, але також обявляє ся спосібним до сього сотворіням і їх житєм і спасенєм наділяє.

Цїле обявленє Бога в Старім Завіті було обявленєм через Його предвічне Слово, але темнота і невіжество так заслїпиляи людий, що вони не пізлали сього жерела світла. „І світло в темряві світить і темрява не обгорнула його. На світї був і свіг через Нього став ся і світ Його не пізнав" (Іан 1, 5, 6). Люди блукали в блудах, похибках і гріхах, любили сю темряву більше як правду і благодать, що наділяють пізнанєм, дають святість і щасливість.

Такий є зміст Іванового Євангелія в нинїшнім дни про Слого й Його відносини до Бога, до всесвіта і людскости, заким ще предвічне Слово чоловіком стало ся.

Щож читаємо в нім про воплоченє Слова?

II.

Предвічне, Боже Слово, через котре всї річи є, яке є житєм і світлом людий, хоч темрява не зрозуміла Його, се Слово стало ся чоловіком, щоби зовсїм близко показати ся людям і позискати їх. „І Слово тїлом стало ся і вселило ся між нас — і бачили ми славу Його, славу як Єдинородного від Отця, — повне благодати й істини" (Іван 1, 14). Сї слова говорять про воплоченє предвічного Слова. А що тїло, що його Син Божий приняв, є людською природою, тому Христос є заразом Богом і чоловіком. Дві природи — людська і Божа зливають ся в нім в одну особу не через змішанє, але через найтїснїйше сполученє чоловіцтва з Божеством.

Воплочене Слово жило між нами людьми. Син Божий перебував в людській природї трийцять три роки на тій земли. З вимком гріха зовсім подібний до нас людий, ходив по земли як своїм місци замешканя подібно як ми живемо якийсь час тут, поки Всевишний нас знов не покличе.

Він обявив в часї Своєї туземної, людської мандрівки висшу велич, велич повну благодати й істини властиву тїлько Єдинородному Бога Отця. Все, що Він говорив і дїлав, все, що дало ся завважати на Його особі і всїх Його дїлах, голосило і свідчило, що Він не лиш післанцем, але також Сином Божим був, — і що з Нього благодать істини на людство сходить, власне тому, що Він є житєм і світлом.

Се видїли на Нім ученики; се свідчить і Іван. Та заки Христос свій уряд почав публично сповняти, виступив предтеча Іван, котрий вказав на Христа хрестячи й учачи в пустинї. „Був чоловік післаний від Бога, імя йому Іван. Він прийшов на свідченє, щоб посвідчити про Світло, щоб усї увірили в Нього. Не був Він Світлом, а щоб посвідчити про Світло. Було Світло правдиве, що освічує кождого чоловіка, що приходить у світ". (Іван 1, 6—9). Іван був предтеча, від Бога післаний. Він мав дати свідоцтво про Світло, щоби всї могли вірити в його свідоцтво і се в темряві появленє Боже, всїх людий до спасеня просвічуюче Світло. В сей спо-

сіб був публично і торжественно оповіщений воплочений Син Божий в народї ізраїльськім, скоро тілько загально почав обявляти ся.

Та коли Син Божий сам, лично в людській природї явив ся на земли, стало ся як передше, коли через пророків обявляв ся. „До своїх прийшов і свої Його не приймили“ (Іван 1, 11). Син Божий приняв людську природу і по тій причині належали до Нього всї люди, а особенно Жиди, сей вибраний Богом народ, однак вони не приняли Його з тою вірою, яка належала ся Йому. Богато з них зовсїм не звертали ся до Нього і тому не мали нїякої участи в житю і світлї, а позістали в смерти і темноті.

Але, що за чуда творили ся в тих людях, що приняли Його! „А які прийняли Його, дав їм силу дїтьми Божими стати, тим, що вірують в імя Його, тим, що не від крови, не від хотїня тїла, нї від хотїня чоловічого, а від Бога родились“ (Іван 1, 12—13). Се була кінцева ціль воплоченя предвічного Слова. Син Божий став ся чоловіком, щоби перетворити людий в дїтий Божих. Всї, що в Нього увірили, стали новонародженими дїтьми Божими, одержали відпущенє гріхів, освяченє і право на вічне наслїдство дїтий Божих. Земні, тїлесні родини не можуть дати сього, тільки духове новонародженє з Бога, котре тільки через віру в Хрещеню одержує ся й яке заховує ся лиш в живій, чинній вірі.

О, як богатий зміст Євангелія в сей наречений, святий день Світлого Воскресеня Христового про предвічне, воплочене Слово! Що за незглубима для людського розуму тайна звершає ся на очах людий! Предвічне, нїчим необмежене Слово замикає ся в звичайнім, обмеженім тїлї й як чоловік живе між нами, обявляє свою велич повну благодати й істини та дає силу бути дїтьми Божими і наслїдниками самого Бога тим, що вірять в Нього. І хотяй немов у відплату за се нїкчемне сотворінє убиває свого Сотворителя, то однак страшне дїло людської злоби обертає ся не на погибель, а стає жерелом відкупленя роду людського й угольним каменем всїх христіян. Власною силою встає вбитий Христос з гробу та дає нам найкращий доказ, що є правдивим Сином Божим і що релїгія, котру запровадив є Божа. А нам, своїм ученикам, велить вірити в усе, чого учив і радо сповняти обовязки, які на нас наложив. „Ісус Христос воскрес; тому най устануть всї суперечки; все скінчене, всї сумнїви усунені; Він є дїйсно тим, ким, що є, сказав: Єдинородним Сином Божим, рівним Свому Отцю. Христос воскрес; будова Його релїгії оперта на непоколебимій підставі, коло котрої потік віків перепливати ме, але нїколи не захитає нею й о котру розбивати муть ся нїкчемні зусиля пекла“.*)

*) Plowden, Elevations sur les mysteres, t. II.

О. А. Галандюк.

Гомілія на Світлий понеділок.

„Воскресеня день, просвітим ся людіє: Пасха Господня Пасха: отъ смерти бо къ жизни и отъ земли къ небеси Христосъ Богъ приведе, побѣдную поющия.“ Посл. в Нед. Пасхи.

Хто не знає чародійної сили весняного сонця після довгих днів холодної зими? Хто не бачив, як під його благодатними промінями до нового житя будить ся ціла завмерла природа на земли? Але, якже мудро зарядило Боже Провидінє, що прибудженє природи до нового житя сходить ся разом з Христовим Воскресенєм і з ним разом зливає ся в одно величаве торжество побіди над смертию. Се торжество природи і Церкви разом змушує нас до глубокої задуми і провадить нас на гадку нашого теперішного духового і будучого тїлесного воскресеня. „Як Христос устав з мертвих славою Отця, так і ми в обновленю житя хидити почнем“. (Рим. 6, 4).

Подвійну смерть — душі і тїла спричинила злоба гріха, тому й обновленє людського житя мусить бути подвійне: обновленє або воскресенє душі з гробу гріха і воскресенє тїла в послїдний день сього світа. Се є основною правдою нашої віри і конечностю нашого надприродного призначеня.

А що нам певно дуже залежить на нашім надприроднім призначеню і заспокоєню бажань неспокійного нашого серця, застановимо ся нинї над нашим теперішним духовим і будучим тїлесним воскресенєм.

Найже благословять ся наші слова благодатию Господа нашого Ісуса Христа, що є нашим воскресенєм і нашим житєм.

I.

Не спали вороги Христа, коли мертве Його тїло зложено до гробу. За згодою і позволенєм цїсарського намісника Пилата привалили вони гріб великим каменем, опечатали його і поставили сторожу довкола нього. Вони гадали, що в такий спосіб поставлять перепони воскресеню Ісуса Христа, котре він сам давно заповів їм, і знївечать всї Його дїла. Але всї зусиля їх злоби на нїщо не придали ся. Скоро лиш душа Ісуса вернула з аду місця часового побуту старозавітних праведників і наново получила ся з тїлом, Він воскрес і славно вийшов з гробу крізь опечатаний камінь. Своїм воскресенєм перемогла сила Христа всї злобні заходи ворогів, бо в гробі полиши ся лиш тасьми і простирала смерти.

Не спить також діявол — ворог нашої душі. Він поставив при гробі душі своїх вірних сторожів. А є ними: гордість, встид, примана облудного світа і наші власні пристрасти і похоти тїла. Вони стоять і чувають над нами як вірні слуги свого пана. Та годї нам бути невільниками слуг діявола. Ми мусимо видвигнути нашу душу з гробу гріха, коли хочемо повстати і по приказу Божому бажаємо ходити в світлї спасеня. „Устань сонний, і воскресни з мертвих, то й освітить тебе Христос“ (Єф. 5, 14), кличе до кождого з нас з осібна св. Павло. Але на жаль, богато знаходить ся поміж нами таких, що не мають сили піднести ся і волятя сидїти та спати в темноті, як ходити в світлї Христової правди.

Многочисленні і незвичайно помотані є заставлені на нас сицьця діявола, але всї вони не вдїють нїщо чоловікови, що бажає приступити до щирої сповіди, збудити та вивести свою мертву душу з гробу гріха. Пощож сидїти нам в сильцях і сїтях діявола? Як довго буде наша душа дрімати в гробі і стогнати під тяжким каменем — страшним тягаром дочасних наших забаганок, жадоб і журб світових? Чи довго ще будуть вони вязали нашу душу і недопускали, щоб вона зірвала зі світом і до Бога знесла ся? Колиж вже раз позбудемо ся того тягару й отворимо наше серце вступови Бога і Його Ангелів? Ходїм до сповідальниці й отворім там свої серця перед священиком і покажім йому всї тасьми і полотна нашого грішного житя, всї сильця наших пристрастий і похотий, всї сїти наших уседень і збочень, всї ланци довголїтних наших грішних привичок і уподобань. Тілько нїчого не закривайме перед священиком заслоною невмістного страху і фалшивої стидливости, щиро жалуймо і каймо ся, коли хочемо повстати до нового житя. Опісля стараймо ся заховати обновлену свою душу в чистотї і богоугодности.

Тїло Христа було по воскресеню переображеним і прославленим тїлом. Воно не підлягало вже більше болям, терпінням і мукам і не знало нїяких перешкод. Чиста, світла душа повинна бути в нашім тїлї після нашого духовного воскресеня. Такою здїлають її наші богоугодні дїла і наша ревність в побожности. З дїтьми Божими маємо ходити та світити поміж людьми чеснотами і збудованєм. Коли ми вже раз повстали з гробу гріха до надприродного житя, заховаймож се цїнне надприродне житє душі на завсїгди, не сходїм нїколи з дороги праведности. Тілько тодї може бути наша душа посередничкою і запорукою будучого прославленя нашого тїла. „Чого шукаєте живого між мертвими — закликав Ангел до невіст, що прийшли до гробу — нема Його тут: Він воскрес.“ (Лук. 24, 5, 6). Так також має закликати навернений християнин після воскресеня своєї душі до всїх сих співучасників гріха, котрі дивувати

муть ся, що він вже більше не подібний до них: Шукаєте живого між мертвими, нема його тут, він воскрес.

„Не пізнаєте мене більше“ — закликав одного дня зводитель до жертви своїх похотий — „я є сей“. Але наверне-на, що через щиру сповідь і правдиве покаянє пірвала всї могузи своєї ганьби, відповіла: „Я не знаю вас, я вже не є сею“.

В подібний спосіб всї зведені повинні відпалити своїм зводителям. Заховаймож надприродне житє своєї душі, коли хочемо бути певні будучого воскресеня і прославленя нашого тїла.

II.

Явно і славно з мертвих воскрес Ісус Христос в переображенім, як сонце яснім, духовім тїлї. Світле Його Воскресенє є запорукою нашого воскресеня та всїх тих, що сном блаженним заснули на віки і спочивають під звітрілими і збутвілими намогильними хрестами серед молитовного шепоту зеленого листя цвинтарних дерев. „Я є воскресенє і житє. Хто вірує в мене, коли і вмре, жити ме. А всякий, хто живе і вірує в мене, не вмре по вік“ (Іван 11, 25, 26.) каже Ісус Христос. Тож спокійно сплять вони і чекають дня свого воскресеня. Тодї збудять ся вони по сполученю свого тїла з душею і прославлять ся, як прославило ся Тїло Христа по воскресеню. Їх тїла яснїти муть як сонце окружені небесною славою. „Тодї праведні сияти муть як сонце в царстві Отця свого“. (Мат. 13, 49). Вони стануть нечулі на всї дочасні терпіня і не будуть підлягати анї хоробам, анї смерти, анї иншим прикростям і нуждам людського житя. Нїякі перешкоди не будуть їх повздержувати і на взір духів з легкостю будуть переносити ся з місця на місце. І заживати муть вони вічного щастя, бо богато прикростий і терпінь, болїв і мук зазнали вони на земли, повинуючи ся приказам своєї душі; за се тепер з нею разом будуть тїшити ся і веселити ся в святім супокою серед безчисленних хорів Ангелів і Святих. Не даром кличе св. Августин, що „тїло, яке брало участь в трудах, повинно бути візване, як вірний товариш до участи в славі“.

В воскресенє і прославленє тїла вірить вже Йов і гадка про се була для него найбільшою потїхою в терпінях*). Віра в воскресенє вливала в серця перших христіян геройську відвагу і серед найбільших мук і переслїдовань з піснями на устах сходили вони з сього світа. Бо і чимже була для них смерть, як не переходом до вічного житя? Тож там знов полине з їх грудий похвальна пісня Богови і влиє ся разом з безперервними піснями Ангельських хорів, а їх

*) Йов 19, 25 ,26.

руки зложать ся знов до молитви. Віра в воскресенє є для нас потїхою в годинї смерти, надїєю при гробі наших рідних і знакомих. Яка радість для нас, що знов побачимо ся з ними в послїдний день після воскресеня, побачимо ся і нїколи не розлучимо ся та вічно будемо оглядати Бога і заживати вічної щасливости.

О, ми віримо в воскресенє тїла і наше вічне житє; Воскресенє Ісуса Христа є початком, первовзором і основою нашого воскресеня і нашого вічного житя. Сей, що воскресив доньку Яіра, молодця з Наін, Лазаря і Себе Самого, воскресить також нас в послїдний день.

Св. Монїка, родом з Африки, перебувала в Остії, в Італії і часто розмовляла зі своїм сином Августином про смерть християнина. А коли запитали її, чи не боїть ся умирати і бути похованою на чужій землї, далеко від своєї вітчини, відповіла: „Нїколи ми не є далекі від Бога; Він зуміє знайти моє тїло, щоби воскресити з тїлами всїх инших людий".

Так Бог знайде і воскресить наше тїло до слави, коли тілько тепер виведемо нашу душу з гробу гріха та ходитимемо тут на землї в світлї Христової віри дорогами Божих приказів і законів.

Найже Світле Воскресенє Христове буде для нас заохотою до видвигненя нашої душі з гробу гріха й обновленя її в Ісусї Христї. Кріпкою ногою станьмо на дорогу Божого закона і не сходїм з неї по кінець житя. Тільки в такий спосіб заслужимо собі на воскресенє і прославленє нашого тїла в послїдній день. Амінь.

О. А. Галандюк.

Гомілія на Світлий второк.

„И се два отъ нихъ бѣста въ тойже день въ весь отстоящу стадій шестьдесять отъ Іерусалима, єйже имя Єммаусъ" Лук. 24, 13.

Хто змалює смуток і жаль старенької матери після сумної вістки з поля війни про смерть її сина-одинака? Хто потїшить її сиву голову, з ким стане вона розмовляти? Але якаж радість буде для неї, скоро після війни поверне ся і кине ся в обійми сей її син і розвіє всї сумні вісти про себе? Подібний стан душі переживали Христові ученики після увязненя і засудженя свого небесного Учителя. Вони затратили свою віру в Нього й Його слова та попали в глубокий сум, поки наочно не побачили Його і самі не пересвідчили ся про світле Його Воскресенє.

Хто раз запропастить свою віру, запропастить також всї скарби супокою свого серця, поки знов не відзискає їх з вірою і не пересвідчить ся, що тільки в Христї Ісусї можна знайти правдиве щасте і блаженний супокій.

Нині читаємо в св. Євангелію про се, як в сам день Христового Воскресеня пустило ся в дорогу до Ємаус двох учеників, зневірених і сумних після смерти свого Учителя і Господа, та як явив ся їм сам Ісус Христос, поучував і справляв їх блуди, а опісля дав ся їм пізнати при ломаню хлїба, привернув їм супокій і напоїв їх серця невисказаною радостю.

Зневіра і смуток сих учеників після смерти Христа та привернений супокій, радість і одушевленє їх серця по наочнім побаченю і розпізнаню Христа будуть також предметом нинїшної нашої науки.

Ісусе, Сине Божий! Своєю благодатю скріпляй нас і нашу віру в незмінні слова Твоєї правди на дорозї туземного нашого житя, поки не ввійдемо до небесних Твоїх хоромів і не заживемо щасливого супокою і вічного блаженства в заплату за вірність і защиту Твого прапора на земли.

I.

Пізною порою в неділю, коли Ісус Христос воскрес з мертвих, пустило ся в дорогу до Єрусалима до поблизкого місточка Емаус двох учеників Христа. Вони були дуже сумні і пригноблені; тяжка журба давила їх серця. Не стало улюбленого їх Господа й Учителя, захитала ся і впала їх віра, розвіяли ся їх надії. Деякі з поміж побожних невіст ходили нині до гробу Ісуса і не знайшли Його та казали, що бачили Ангелів і що Ісус воскрес з гробу, але Його самого не видїли; не видїли також Петро і Іван, що рівнож були нині при гробі. Тому страшний був їх стан і вони волїли оплакувати всї свої розвіяні надії серед супокійної самоти, здалека від гамору многолюдного міста.

Якраз вони розмовляли між собою про страшні послїдні події в Єрусалимі, коли нараз здігнав їх Ісус Христос і прилучив ся до них. Але їх очи були задержані, щоб не пізнали Його і тому вони булиб вдоволені, колиб Він вминув їх. Бо, якже вони могли бути настроєні до рівнодушної бесїди, а знов не кождому було можна виявити правдивий стан своєї душі. А туг Він втручає ся до їх розмови та питає: „Що за речі, про які ви, йдучи, змагаєтесь між собою, і чого ви сумні?“ На се відповів один з них, на ім'я Клеопа і сказав до Нього: „Невжеж Ти один прихожий в Єрусалимі не знаєш про те, що стало ся у ньому сими днями?“ „Про що?“ Запитав ся Він їх. Вониж відповіли Йому: „Про Ісуса Назарянина, що був пророк, сильний дїлом і словом перед Богом і всїми людьми; як видали Його первосвяще-

ники і старші наші на суд на смерть і розпяли Його; а ми сподівали ся, що се Той, що має спасти Ізраіля, але зовсім тим отсе вже третий день, як те стало ся. А ще здивували нас і жінки деякі з наших, що рано були коло гробу, і, не знайшовши тіла Його, прийшли, оповідаючи, що бачили й явленє Ангелів, які говорять, що він живий, але Його не бачили". На се сказав Ісус до них: „О, нерозумні й млаві серцем, щоб повірити всьому тому, про що говорили пророки! Чи не так же повинно було Христу потерпіти й увійти в славу Свою?" І почав від Мойсея і від всїх пророків та ви ясняв їм у всїх писанях про Нього.

Зганити і нерозумними назвати мусів Христос Своїх учеників, що знайти хотїли супокій свого серця в самітнім оплакуваню розвіяних своїх земних надій, а не повірили всьому тому, що говорили пророки. Колиб вони дали віру словам Бога, булиб інакше гадали про Ісуса і булиб зрозуміли, що Христос мусів терпіти, щоби ввійти в Свою славу та і саму Його смерть не уважалиб тільки за виключне дїло злоби жидівської старшини, але також звершенєм від віків повзятого і через пророків оповіщеного Божого заміру. А відповідно до сього предвічного заміру мусів також конечно наступити після смерти Ісуса також Його вхід до слави через воскресенє і тимсамим вістка побожних невіст про воскресенє Ісуса мала далеко глубшу і сильнїйшу основу, як вони гадали. Але щож поможе ясне світло дня тому, що не отвирає свого ока? Що поможуть найкрасші обітницї тому, котрого ухо глухе і замкнене? Чиж і поміж нами не знайдуть ся такі нерозумні і млаві серцем, що як ті два ученики не хотять вірити всьому тому, що Мойсей і пророки, що Христос і Апостоли говорили? Чи і до нас, як колись до Садукеїв, не звернув би ся Господь, колиб так несподївано станув поміж нами, з словами: „Помиляєте ся не розуміючи писаня, ані сили Божої (Мат. 22, 29).

Недостача правдивого й основного знаня Святого Письма є головним жерелом наших промахів і похибок. Нам відомо справдї, що само знанє Святого Письма не запровадить нас до царства небесного і не тих що знають Божу волю, а тих, що сповняють її, узнає Ісус за Своїх. Але і се нам також відомо, що се знанє є конечною основою нашої віри, коли вона має сильно закорінити ся в нашім серцю і видати в житю пожадані плоди. Які скарби мудрости, які дорогоцїнности правди, які перли потїли знайдемо в Святім Письмі, скоро тілько лїпше й основнїйше заглубимо ся в нього. В нїм пізнаємо невислїдимі стежки Божого Провидїня, в нїм знайдемо супокій і щастє і бальзам на наші болї, чого даремно шукалиб ми між людьми світа сього, в нїм віджискаємо і скріпимо свою віру, знайдемо цїлючий лїк на всї наші болї і терпіня. Щойно тодї побачимо, що ся в світлї

маєвого сонця так чудова земля не є властивою нашою вітчиною, місцем щастя і супокою, а місцем терпінь і долиною плачу, і не будемо сумні і зневірені та подібні до сих двох учеників Христових в нинїшнім Євангелію, що то все своє щастє бачили лиш в земних добрах, яких також надїялися від Христа Спасителя і нїяк не могли зрозуміти Його терпінь і хрестної смерти.

II.

Ісус поясняв Святе Письмо двом Своїм ученикам так влучно і вміло, що аж якийсь дивний надземний вогонь запалав в їх серцях і з свіжою силою вступила давна затрачена віра і воскресла запропащена надїя. Серед таких бесїд дорога стала для них короткою і вони не спостерегли ся, як підійшли до села. Ісус показував, якби хотїв дальше йти, але за сей короткий час вони так дуже привязали ся до Нього, що хотїлиб разом заночувати з Ним. Тому здержали Його і приязно запросили, кажучи: „Зістань ся з нами, бо вже вечір і нахилив ся день". Ісус дав ся склонити і пішов з ними до Ємаус, щоб позістати з ними. Він засїв з ними до стола, але нї один з них не важив ся запитати, хто Він є. Ісус сам дав ся пізнати. Він взяв хлїб і поблагословив його і переломив його і дав їм їсти. В тій хвили отворили ся ученикам задержані до тепер духові очі і вони пізнали в тім незнакомім чоловіці Ісуса воскресшого. Але, як до нїг Йому хотїли вони припасти і дякувати, Він зник з їх очий.

По сім відлетїла їм охота до їди й як тільки встали, сейчас вернули серед найбільшого поспіху до Єрусалима, щоби поділити ся своєю радостию з другими учениками.

Як добре почували ся ученики в товаристві Христа й як солодко стало їм, коли покріпили ся Його найсвятїйшим тїлом і Його найсвятїйшою Кровю. Він привернув їм супокій, якого так дуже бажали їх серця й якого без Нього зовсїм певно булиб не знайшли навіть серед супокійної самоти і тишини Ємауса.

Христос є князем мира. Пісня мира оповістила пастирям прихід Спасителя на світ, мир голосив Христос людям на земли за весь час Свого учительського уряду і навіть не хотїв розлучити ся зі світом без полишеня завіщаня Свого мира: „Мир ставляю вам, мир Мій даю вам". (Іван 14, 27). Мій мир, так називає Господь супокій, бо без Христа нема супокою тому, що без Христа нема спасеня і примиреня з Богом. Без Христа нема постійного, тревалого і цїлковитого мира, хиба тільки часове завішенє оружя. Жерелом Христового мира є кровава Його жертва на Хрестї, що безнастанно відновляє ся безкровним способом в Його святій церкві. Церква є скарбницею мира і розділяє його за посередництвом св. Тайн поміж всїх вірних. Сей мир придушє

в наших серцях страшну війну пристрастий, завішує суперечку між природою і благодатю і дає нам скоштувати передсмак того блаженства в Бозі, котре ми звати навикли вічним супочинком і небесним супокоєм. А сього супокою навіть сама смерть не зможе нарушити, бо вона не страшна для тих, що тужать за місцем свого призначеня, своєї вітчини. Коли наближить ся вечір нашого житя і смерть розтягне над нами свої зимні крила, тоді наступить хвиля, в якій отворять ся наші очи і пізнають князя мира, нашого Господа і Спасителя.

Щасливі ті люди, що в боротьбі з принадними роскошами і холодом зневіри сього світа заховали свій супокій і свою віру в Христа Спасителя. Вони знають, що Христос Спаситель хоче, щоби ми в сім земнім житю більше вірили в Нього й Його любили. Тому ревно слухають Божого слова, пильно розчитують ся в св. Церквою поручених письмах і в святих книгах не для безцільного і холодного розумованя, а для свого збудованя. Христос оживляє та піддержує їх віру і дає їм лїк на всї терпіня і болї аж до великого дня Свого обявленя там — в краю вічного супокою і невисказаної повсякчасної радости. Амінь.

Розпорядженя

Преосв. Еп. Ординаріяту в Станиславові.

По мисли Посланія: „О післанництві українського народа в католицькій Церкві“ розпоряджую і постановляю, як слїдує:

1) В цїли сповненя приказу Божого висказаного устами св. Ап. Павля (I. Тімот. II. 1—2) всї молитви за кождочасного пануючого Монарху і власть свїцку, рівнож всї місця в тексті наших Богослужень, де споминаєсь Монарху мають остати і дальше незмінені, а лишень слово: „царь“, єслн де приходить, головно в старших книгах церковних, треба заступити словом: „императоръ“.

Для усуненя однак всякого слїду „цареславія російского“ з одної сторони, а з другої сторони для зазначеня наших почувань католицьких і віри в догмат о Первенстві і Главенстві Папи Римского над Церквою Христовою належить:

а) В „Ектенії мирній“ на самім вступі св. Літургії, як також у всїх Богослуженях, де ся Ектенія приходить, належить додати на початку 5-ого стиха: „О̀ свѧтѣ́йшемъ вселе́нскомъ а҃рхіере́и (а҃мкъ) па́пѣ рі́мскомъ“.

б) Рівнож належить споминати Святїйшого Отця Папу

у всїх прочих молитвах, тропарах та кондаках церковного нашого Богослуженя, де доси приходить лиш імя Імператора з виїмком канона в св. Літургії по освяченю, де вже єсть осібна молитва за Папу, а осібна за Імператора. В тих місцях, де споминає ся поіменно кождочасний Імператор, належить також поіменно споминати кождочасного Папу.

Що до порядку споминань імен Папи і Імператора, то річ проста, що перше треба споминати імя Папи, а відтак сейчас Імператора. Де в текстї літургійнім приходить для себе осібна молитва за Папу, а осібна за Імператора, там остає все незмінене.

Що до кондака середи і пятницї, то звертаєсь увагу, що через споминанє Папи і Імператора, мусить зайти зміна в дотичнім текстї з огляду на число дуальне. Дотичний отже текст буде так звучати: „козкеселѝ сѝлою твоєю сватѣйшаго вселѣнскаго ѻрхїєрѣа Пáпѕ Рѝмскаго ѝ благовѣрнаго Імперáтора нáшего даѧ ѥмá на сѣпостáты посѣбіє ѝмѫщема“ і т. д.

2) Усунути з відправи церковної празнованє памяти а) семого вселенського Собора (в неділю по 11. жовтня) і б) перших шести вселенських Соборів (в неділю по 16. липня) а брати Службу лишень дотичних рядових неділь.

3) Слова: „православний“ (ортодокс) і „православіє“ (ортодоксія), всюди, де вони приходять в богослужебнім текстї, належить заступити словами: „правовірних“ і „правовірїє“.

4) З днем 25. марта т. є з днем празника Благовіщеня Пречистої Дївы Марії сего року має бути введений календар Григориянський вмісто давного календара Юліянського. Числене отже часу в церковнім роцї має відбувати ся після сего нового календара, котрого вже уживаємо в обчисленю часу в житю звичайнім. Вводячи отже числене часу в роцї церковнім після календара Григоріянського, належить посунути ся наперед о 13 днїв скорше (бо таке вже єсть спізнене давного календара) почавши від 7-го цьвітня т. є від того дня, в котрім після давного численя випадало свято Благовіщеня. Посуваючись отже в той спосіб о 13 днїв наперед, випаде Благовіщенє дня 25. марта після нового календара т. є після календара Григоріянського. Посуненє то однак наперед може бути лишень в той спосіб, що святих повседневних в тих 13 днях в сім роцї і то лиш в сім роцї, опускаєсь. Порядок однак великопостних седмиць (тижнїв), субот і неділь остає незмінений, бо свята Великодні після нашого обряду припадають сего року й так разом з святами цїлої католицької Церкви.

В той отже спосіб після Григоріянського календара випаде предпразденьство Благовіщеня 24. марта, сам празник Благовіщеня 25. марта, відтак послїдують святі повседневні як: Собор св. Архистрат. Гавриїла 26. марта, св. Матрони

27. марта і т. д. При всїх дальших торжественних празниках і святах неподвижних (нерухомих) т. є котрі припадають все в той сам час кождого року, вже не треба опускати 13 днїв, бо се вже вистарчило тілько раз при празнику Благовіщеня. Що до празника св. Михаїла, то щоби він припадав разом з святом після календара Григоріянського, належить перенести його на 29. вересня.

Що до свят движимих (рухомих) т. є таких, котрі не припадають все в той сам час кождого року, як: свято Пасхи, або свята Великодні, відтак Вознесенє, Сошествіє св. Духа т. є Зелені свята, і т. д. то вони сего року й так припадають разом з святами після обчисленя календара Григоріянського, а рівнож і на будучі роки мають припадати разом.

5) Празник Найсвятїйшої Евхаристії належить обходити торжественно в той сам день, в котрий припадає т. є в девятий четвер по Великодних святах, а не переносити на неділю, як доси бувало.

6) Празник святого священомученика Йосафата належить обходити торжественно дня 12. падолиста кождого року, а свято святого великомученика Димитрія належить перенести на 1. падолиста. Понеже у нас есть звичай обходити памятну суботу так звану „Димитрієву суботу", в котрій відправляють ся Богослуженя за усопших, тому сей день належить перенести на другий день т. є сейчас по св. Димитрію. Се якраз випаде в той сам день, в котрім цїла церков католицька молить ся за усопших.

7) Для лекшого перегляду свят і празників, які мають святкувати ся торжественно в нашім обряді після Григоріянського календара, подаю зіставленє сих свят неподвижних і подвижних.

а) Свята неподвижні:

1. сїчня в день нового року: Обрізаніє Ісуса Христа і св. Василія Великого.
6. сїчня: Богоявленіє Господне (свята Йорданські).
30. сїчня: Трох Святителїв.
2. лютого: Стрітеніє Господне.
25. марта: Благовіщенє Пречистої Дїви Марії.
24. червня: Рождество св. Йоана Крестителя.
29. червня: Святих Апостол Петра і Павла.
6. серпня: Преображеніє Господне.
15. серпня: Успеніє Пречистої Дїви Марії.
8. вересня: Рождество Пречистої Дїви Марії.
14 вересня: Воздвиженіє Честного Хреста.
29. вересня: Св. Архистратига Михаїла і всїх сил безплотних.
1. падолиста: Св. великомученика Димитрія.
12. паполиста: Св. священомученика Йосафата.

21. падолиста: Вход в храм Пр. Дїви Марії.
6. грудня: Св. О. Николая.
8. грудня: Непорочне Зачатіе Преч. Дїви Марії*).
25. грудня: Рождество Господа нашого Ісуса Христа.
26. грудня: Собор Пречистої Дїви Марії і святого Йосифа.
27. грудня: Св. первомученика Стефана.

б) Свята подвижні суть слїдуючі: 1) Велика пятниця, 2) Воскресеніе Господне (Свята Великодні) через 3 дни, 3) Вознесеніе Господне, 4) Сошествіе св. Духа (Зелені свята), 4) Пресв. Тройци (на другий день по зелених святах), 6) Найсв. Евхаристії.

Сї свята подвижні випадають не все однаково кождого року. Раз скорше, раз пізнїйше. Однак все мають випадати після календара Григоріянського і мають випадати разом в тім часі, коли сї свята обходять ся в цїлій католицькій Церкві.

З повисшого зіставленя кождому ясно, що через введенє численя часу в році церковнім після календара Григоріянського зовсїм не зміняєсь анї обряду, анї Богослужень. Все остає те саме, лишень в иншім часі т. є після Григоріянського календара.

Подаючи всї повисші розпорядженя до відомости духовенству і вірним постановляю і приказую до них приминитись і їх заховувати.

Дано при катедральнім храмі в Станиславові, дня 15. лютого 1916.

† Григорий,
Епископ.

На біжучі теми.

(Ставропігійський Інститут а духовенство. — Слово „православний". — Зміна календаря. — Пересторога для нашого клиру. — Зовсїм оправдане жаданє. — Незаслужена ласкавість).

Перехід Ставропігійського Інституту на загальних зборах д. 2. лютого в українські руки дав нагоду львівському українському духовенству висловити свою думку дотично права членства священиків в тімже Інституті. Як звісно, по

*) Що до правника Непорочного Зачатя Преч. Дїви Марії, то ту треба посунути наперед не о 13, але о 14 днїв.

статутови Ставропігійського Інституту священики не можуть бути його членами. З огляду однак на те, що статут, в котрім є отся точка виключаюча священиків від членства, не потверджений жадною властию ані духовною ані світською, дальше з огляду на те, що давнїйше, а й в недавних ще часах, була практика инакша, бо священики, давнїйше навіть в громаднім числї, бували членами Ставропігії, вкінци з огляду на характер Інституту і на успішність його дїяльности, ухвалили львівські священики, члени Товариства св. Ап. Павла на своїм засїданю, віднести ся до компетентних чинників з жаданєм, щоби і священиків принимано в члени Ставропігійського Інституту. Дотичне письмо вислала президия Товариства до Загальної Української Ради і до намісника п. Колярда. До загальних зборів (2. II.) не прийшла однак жадна відповідь на те письмо. Нема її й доси.

* * *

Порушена в пресї ще перед війною справа слова „православний" в наших Богослуженях, не сходить із часописних шпальт до нинї. Думки подїлені. Люди більш консервативної вдачі, для котрих всяка традиция — непорушна святість, а відтак ті, що не були в часї інвазії на місци, або мають села чисто українські — обстоюють задержанє того слова. Оборонюють його також ті теоретики, чи радше мрійники, що за нїчо в світї не хотять позбутись принадної ролї місіонарів сходу і конечно хотять бачити Урбана VIII. — пророком. Проти „православя" виступає переважно молодша братия дальше ті, що на житє глядять більш практично, а в кінци найбільше ті, що в часї інвазії мали до дїла з русофілами. Розуміють ся, як всюди, так і тут, одні і другі мають рацію. Наші власти покищо мовчать ..

* * *

Товариство св. Ап. Павла, що гуртує в собі майже весь український клир цїлої галицької провінції, ухвалив після довгих нарад вислати за посередництвом Митрополичої Консисторії до нунціятури у Відни і до правительственних органів меморіял в справі зміни календаря в одній части Станиславівської діецезії. Меморіял наводить цїлий ряд папських буль, котрі під загрозою анатеми заборонюють вводити зміни в нашім обряді, признаючи те право тільки провінціональному синодови, вказує на невідповідний час такої зміни, підносить невдоволенє з такої реформи цїлої української суспільности і просить відповідні чинники пошанувати право голови нашої церкви, неприсутного Митрополита котрому оба Епископи, Перемиський і Станиславівський, підлягають як епископи — суфрагани. Проти зміни календара „під сю по-

ру і таким способом" — заявились також всї наші полїтичні репрезентації, Ставропігія і українська преса.

* * *

Добродїй Заклинський перестерігає українське духовенство в „Шляхах" (ч. 5) перед насильним пропагованєм в занятих землях Унії... Цїкава пересторога! До сього часу не вислали ми в Холмщину ані одного священика, не післали туди ані одної брошури чи часописи, про якусь акцію хочби в будучности навіть не чути (про всякі меморіяли, шкода й згадувати), а д. Заклинський боїть ся з нашого боку насили над совістию нових горожан Успокійте ся, добродїю! Ми не такі страшні. По що нам пхати ся в Хомщину?

* * *

На Угорщинї почав щирий український патріот Д-р Стрипський видавати українську часопись в мадярській мові „Ukrani-ю". Доси вийшло вже кілька чисел. В першім числї, в програмовій статї, поясняє редакція мадярским читачам, що се таке Україна й український народ і які замешкує землї. Виходить, що на Угорщинї жадних Українців нема, се лиш так звані „Руснаки", але се властиво чистої крови Мадяри. Українцї коли хотять знайти в своїх національних змаганях симпатію у Мадярів, мусять раз на все зрезигнувати з угорських „Руснаків".

Жаданє зовсїм оправдане! Що нам з того пів мілїона українського населеня? Миж маємо з чого робити такі щедрі дарунки! Нас же не горстка! І то ще за яку цїну! За поміч Мадярів в наших національних змаганях! Не розуміємо, що Українцям доси не впало нїколи на думку шукати помочи в Угорщинї, звідки та поміч може бути для нас найуспішнїйша. А ми зітхали все до кого иншого, тільки не до нашого закарпатського сусїда. Зробити так щедрий дарунок приходить ся нам тим лекше, що тими обдареними нами є якраз симпатичні Мадяри,

А зрештою Українцї були все щедрим народом і ту свою щедрість заявляють не уперше і не самим тільки Мадярам. Чи супокою ради не відступили ми деякі землї По-

Ми — добрий собі народець.

* * *

Николаївський деканат в часі російської інвазії.

(Допись).

Николаївський деканат в часі російської інвазії представляв образ сапустіня. Всі парохії обсаджені русофілами в добрах гр. Скарбка з виїмком двох (Стільско і Дроговиже)

стали ся видівнею арештовань русофільських священиків зі сторони уряду і військових властий вже в половині серпня (1914 р.). Арештовано тоді о. декана Николая Сенишина з Розвадова, його обох синів, (з котрих молодший Юліян зістав „освободжений“ Москалями з тюрми в Самборі і повернувши до Розвадова перейшов на православє, однак мав за малий вплив, щоб потягнути селян) і зятя о. Крутяка з Вереня; арештовано о. Стефана Яворського з Рудник, брата о. Йосифа Яворського, звісного нашій суспільности „русского дїяча“ з Городка, що в 1908 р. бив міщан боксером перед читальнею „Просвіти“; арештовано о. Юркевича, пароха Роздолу (котрого, кажучи мимоходом, зараз по інвазії „покликала“ наша церковна адміністрація) і його сотрудника о. Костека, арештовано о. Фільваркова з Демні і хоч за ним і о. Юркевичом вставляв ся „сам“ гр. Карло Лянцкоронський, остала ся безуспішною ся висока інтервенція в часі воєнної заверухи. О. Каленюк з Надїтич і о. Телишевський з Волї уйшли долї своїх однодумців через се, що покликано їх як військових куратів до Перемишля, по котрого занятю Москалї взяли обох як воєнно-пліннних на Забайкалє, де ім „харашо живйот са“. О. Волощак в Устя спасав ся бігством і дивним дивом уйшов арештованя, о. Ясеницький, парох Николаєва, відпокутував також свої гріхи незгоди з сотрудниками в Талєргофі. До кінця вересня лишило ся в деканатї ледви кількох українських священиків, іменно о. Александер Юрик в Дроговижи, о. Николай Гаврилюк в Стільську, о. Кузьма в Пісочній, о. Андрій Стадник і о. Мирон Костишин в Николаєві. Тих двох послїдних увязнено вже перед самою інвазією,

1. вересня, коли евакуовано Львів і Николаїв приготовляв ся до облоги, не мали запоруки безпеченства також три послїдні в деканатї священики оо. Юрик, Гаврилюк і Кузьмич і уступили часово зі своїх позицій, щоби за чотири неділї знов повернути на своє місце і витерпіти всї блага „освободительної войни“, які посипались на їх голови зі сторони російської адміністрації.

Тут зачинає ся друга фаза розвою подій: історія переслїдуваня українсько-католицької церкви в деканатї Николаївськім. Підчеркую і маркую у к р а ї н с ь к о - к а т о л и ц ь к о ї ц е р к в и, бо з гордостию зазначити належить, що лише священики Україні перенесли найтяжші переслїдуваня і витревали серед найгірших обставин. Було всїх священиків в деканатї за час російської інвазії 8. Крім згаданих о. Юрика і о. Гаврилюка, які хвилево під страхом облоги опустили свої парохії, лишили ся єще зі старших священиків о. Гапій

в Березівцях і о. Волощак в Устю. На місце вивезених заіменувала Митр. Консисторія о. д-ра Іщака завідателем Роздолу, о. Леонтія Заяца, завідателем Николаєва і о. Евгена Гаврилюка (сина о. Николая зі Стільска) завідателем Демні. Осьмий о. Юліян Сенишин іменував ся сам на місце свого батька а Консисторія зі згляду на згляди се одобрила.

Розпочав ся очікуваний русофілами російський рай. Широко звісний зі свого кубанярства начальник жидачівського „уїзда" Євстафієв зачав прикликувати наших священиків і питати: кто удѣрал? Затим заборонив о. Гаврилюкови зі Стільска і о. Юрикови з Дроговижа насамперед правити богослуженє, а тимчасом принимав всї доноси, щоби заопінювати їх як „неблагонадьожних". Щастє хотїло, що о. Гаврилюкови не пошкодили доноси, які робив його „православний" парохіянин, бо злобність і ідіотичність тих доносів була так очевидна, що „православний" парохіянин з бородою дістав 25 нагайок і в той спосіб був раз на все визволений зі свого сикофатства — о. Гаврилюк одержав позволенє „служить", а тим самим повну моральну сатисфакцію. Инакше судило ся о. Юрикови. Добрі люди Дроговижа вигодовані русофільською половою, яку сїяв ту добрий сусїд о. Заяц з Горожанни перем. епархії (апостазував) і о. Гумецький з Вербіжа доносили на свого єгомосця, що „били печатки на наших чоловіків", яких за москвофільство австрійські власти поарештували. До губернаторства пішла цїла пачка доносів з опінією „неблагонадьожности" від начальства з Жидачева. Жадні заходи о дозвіл на відправу богослуженя не помогли, о. Юрик був раз на все засуджений за „мазепинство". По сїм першім ударі пішли дальші. До Львова приїхав Євлогій і зачав галицьким ренегатам, якими опікував ся в Росії і висвятив на православних попів, удїляти юрисдикції на цїлу Галичину. Як чорні круки кинули ся батюшки шукати для себе овець, кождий там, де знав До Дроговижа загостив такий вихованець Євлогія, галицький недокінчений гімназіяст Григорий Курилас, родом з Пісків коло Щирця. Ту по сусїдській знакомости зачав він притягати на православє людий. І о обітницями подїлу панського грунту то иншими нїсенїтницями приєднав для себе кількох людий, які підписали поданє о перехід на православє. На св. Николая доконав полїцейський урядник з Николаєва акту переходу. Перед церквою розділив тих, що суть за унією від тих, що суть за православєм і по сконстатованю православної більшости передав батюшцї ключі церкви. Сей акт „возсоєдиненія" не обійшов ся без трагічних і зворушаючих сцен. Серед прихильників унії було 19 родин. а між ними одна жінка, котрої чоловік станув по сторонї православних. Було йому нїяково, що баба його не слухає і перед людьми „публїчить" і він з початку намовою і живим вимахуванєм

кулака старав ся її побудити до переходу на сторону православних. Коли се оказало ся безуспішним, почав тягнути жінку за хустку, однак і тепер зазнавав опору. Тодї трутив свою жінку на землю і зачав скажено бити і копати обцасами, так, що інтервенція жандарма була потрібна, щоби охоронити житє і свободу совісти нещасливої.

Так доконав ся перехід на схизму в Дроговижи. Рівночасно зачало видавати жидачівське начальство николаївській жандармерії припорученя, що до усуненя о. Юрика з парохіяльного мешканя. Серед зими мусїв переносити ся старий парох Дроговижа до поблизкого Николаєва на приватне мешканє. В Николаєві зайшли тимчасом поважні зміни. На сам Н. Рік 1915 „возсоєдинив ся“ тутешний завідатель о. Леонтій Заяць. Причина такого поступку о. Заяця проста, але характеристична для цїлого галицького царе- і православя. „Менї дають 100 рублїв місячно — казав надутий апостат отверто — а від николаївських хахлів що я маю“? В надії одержаня 100 рублїв вносив будучий апостат вже на празник св. Николая „многолєтствіє“ в честь царя Николи II., в надії одержаня 100 рублїв перебирав ся будучий апостат за козака і їздив публично по містсї ad captandam benevolentiam військових кругів, за 100 рублїв врешті запродав ся Євлогієви, щастє лиш, що не потяг нїкого з вірних за собою. Серед таких тяжких обставин вважав о. Юрик своїм католицьким обовязком старати ся о душпастирство в Николаєві, щоби мати можність впливати на захитаних вірних, але безуспішно. Тимчасом робили полїцийні власти всякі можливі заходи, щоби перетягнути нарід на православє, підсували поданя до підпису, сипали обіцянками, але надармо. По довгих короводах мусїло начальство закинути думку „возсоєдиненія“ і затвердило предложеного нашим Ординаріятом о. Александра Гвоздецького, усуненого з Борщева (перемишлянський повіт) на завідателя в Николаєві. Коли довідав ся о. Юрик о сій постанові, перестав робити забіги о. Николаїв. Ось документ жидачівського начальства в тій справі:

Командиру 15 го маршевого запасного баталіона в Николаевѣ.

На отношеніе отъ 22. Апрѣля с. г. за № 2787 имѣю честь увѣдомить Ваше Високоблагородіе, что разрѣшитъ совершать богослуженіе въ Миколаевской уніятской церкви священнику села Дроговижа Александру Юрику въ никоемъ образомъ не могу, тѣмъ больше, что львовскій губернаторъ предписаніемъ отъ 18. Апрѣля с. г. за № 3331-мъ далъ мнѣ знать, что въ городъ Миколаевъ Начальникъ края нашовъ возможнымъ перемѣстить гр.-кат. священника изъ с. Борщева, перемишляньского уѣзда Александра Гвоздецкого, кото-

рый и долженъ прибыть въ г. Миколаевъ въ недалекомъ будущемъ.

Начальникъ жидачевского уѣзда *К. Евстафіевъ.*
Секр. *Моровиновъ.*

Се письмо подала команда Николаївської залоги до відомости о. Юрика пишучи під сподом:

Согласно резолюціи командира баталіона.
За баталіонный адютантъ *Балицкій.*
Апрѣля 26. дня 1915 г. № 3014.

Тимчасом „возсоєдинене" Дроговиже ликувало по вигнаню свого пароха, дівки і парубки витанцьовували що вечера з салдатами при музиці тай повторювали сплетні про „варварства германцовъ", не памятаючи, що між тими Германцями суть їх брати. Батюшка Григорій Куриласъ господарив, як на своїм, винаймав ерекціональні грунта і утверджував в схизмі. Кусень дроговижського ерекціонального грунту положений під Николаєвом хотіли винаймити міщани на пасовиско, але жадали від батюшки ґарантії що до винайму, щоби забезпечити себе на всякий випадок. Таку ґарантію дав на письмі дроговижський батюшка: Симъ удостовѣряю, что земля церковная села Дроговижа подъ названіемъ „Буковина" сдана мною въ аренду мѣщанамъ Николаєва на цѣлий 1915 г. Дроговиже 19. Апрѣля 1915. Прав. свящ. *Григорій Куриласъ.*

„Вотъ и такъ". Освободили російські освободителї панські шпихлїрі зі збіжа, жидів з гроший, український нарід з його прав.

Однак не повною була би історія „возсоєдиненя" в николаївськім деканаті, наколиби ми поминули єще инші гідні уваги факти:

Подібно як парохови Дроговижа, не дали попасати довго „освободителї" о. Евгенови Гаврилюкови на завідательстві в Демни. Всадив ся і тут православний батюшка родом з Волиня (Левицкій Атан.), бож село Демня було відоме всїм як „русская деревня". Але як ту зачинати діло? Засади льояльности супроти арештованого тутешнього пароха о. Фільваркова диктували би радше обережність і резерву ніж агрессивність. Однак де там! Хиба тілько заховали батюшка і російська адмінїстрація такту, що не усунули жінки о. Фільваркова з помешканя. Зате о. Евген Гаврилюк ледви що уратував своє житє. Батюшка підмовив більшість громади при помочи рублїв і муки з „благотворительного общества", щоби усунули унїятського священика з церкви. Було се в часї великого посту. Отець Гаврилюк Евген сповідав по полудни в церкві. Нараз почув кілька ударів дзвона, однак не приписував до сего великої ваги. На сей знак

посходили ся під церков прихильники батюшки, затарасували камінєм (в Демни суть численні каміноломи) всї входи і фіртку, взяли самі в руку величезні камінюки і чекали, коли смеркне ся і коли вийде з церкви о. Е. Гаврилюк, щоби його обсипати в темноті камінєм. Однак трафив ся на той час шкільний товариш о. Гаврилюка з сусїдного села, укінчений богослов Корнило Строцький, який видячи, на що заносить ся, остеріг о. Гаврилюка, щоби заки єще смеркне ся, опустив церков. Заскочені сею несподіванкою стали батюшкові посїпаки ні в сих ні в тих.

— Чого хочете людоньки добрі?

— Ми не хочем Вас, ми православні!

— Чомуж така нагла наступила в вас зміна?

— Ви єгомосць будуєте на сповіди Вукраєну! — кричали сміливійші.

Се будованє України полягало в тім, що о. Евген Гаврилюк при сповіди остерігав вірних, щоби борони Боже не ішли до сповіди до батюшки, бо се є гріх задержаний, та щоби не брали участи в схизматицькім богослуженю, бо через се стягає кождий на себе екскомуніку (якраз перед тим правив батюшка для солдатів в церкві богослуженє). Так уступити мусїв о. Е. Гаврилюк зі своєї адмінїстрації в Демні перед терором батюшки і ним підставлених посїпак.

Инші місцевости николаївського деканату, положені дальше від Николаєва і не навіджувані правильно кватируваним російським військом в переході зі Львова до Стрия не мали щастя бути предметом „освободительних“ шикан в тій мірі, що Николаїв і найблизші села Дроговиже і Демня. Противно, декотрі парохії деканату мали щастє бути свідками „будуючого“ пожитя унїятських священників з православними. Се послїдне відносить ся до Розвадова, парохії о. декана Сенишина. Домом нещасливого австрійського вязня заопікував ся щиро „сам“ Володимир Бобринський. Він висватав дочку о. декана за галицького ренеґата Русиняка з Лемків, котрого пок. епископ Чехович не хотїв по укінченю теольоґії виордінувати. Русиняка виордінував Євлогій а В. Бобринський висватав і дав посаг та запрезентував на парохію Любачів. Друга дочка о. декана Сенишина пішла на „шот“ Бобринського до інститута в Харкові. Треба було видїти почутє гордости, яке малювадо ся на лици тумановатого зрештою, пізнїйшого апостата, Юлїяна Сенишина по причинї сего наглого обороту щастя в домі його батька. В почутю своєї могучости відгрожував ся він навіть о. віцеректорови Панківському, який в Пісочній одержав по довгих клопотах завідательство за се, що о. Панківський важив ся відправити в неділю Сл. Божу в Надїтичах, приналежних до юрисдикції Сенишина. Хоть будучий апостат за цїлий час своєї пасторалїзації в Розвадові ані раз не загля-

нув до Надітич, бо надітицькі „україньчики“ не хотіли дати 10 кор. за поїздку до них зі Сл. Божою, то розходило ся Юліянови Сенишинови о великодну сповідь, за котру після російських церковних звичаїв брав по рублеви і більше від особи.

Послїдним фактом в історії переслїдуваня унїятської церкви в николаївськім деканаті була заборона видана жидачівським начальством на о. д-ра Іщака, завідателя в Роздолї. Заборона ся тим дивна, що видало її начальство аж в маю по півріччім сповнюваню душпастирських обовязків на місци. Дальше була ся заборона після російських законів нелєгальною, бо ані не „удѣралъ“ о. Іщак, ані не потрібував апробати російського уряду, бо обняв душпастирство якраз перед самим приходом Москалів. Виявило ся пізнїйше, що причиною заборони була інтрига їмосці п. Вергановської з Київця, де о. др. Іщак доїзджав з Роздолу завідуючи парохією ex currendo. Дім п. Вергановської, котрої мужа арештовано перед війною, дізнавав також опіки „самого“ В. Бобринського. А що оказало ся з фамілїйних зглядів потрібним зробити місце в Київци для свого зятя, ужила п. Вергановська своїх впливів проти о. д-ра Іщака.

Зі священиків николаївського деканату не вивезли Москалї нїкого. Одинокий Юліян Сенишин утїк перед нашими війсками перейшовши місяць перед тим на православє. Другий апостат Леонтій Заяць, бувший завідатель Николаєва, щез з деканату з початком 1915 року!

О. Стефан Ковалїв.

Слово перед сповідю.

Любі дїти! Сьогодні приступите до Тайни Покаяня. Я переконаний, що всї ви хочете добре висповідати ся, бо сповідь се річ свята. Аби однак добре висповідати ся, треба жалувати за свої гріхи. Жаль є найважнїйшим услівєм доброї сповіди. Длятого хочу вам допомогти до доброго сердечного жалю за гріхи. Уперід покажу вам, як великим злом є гріх. Послухайте ж, що вам роскажу!

Один хлопчик мав одного разу на диво чудний сон. Йому здавало ся, що бачить високу, золоту драбину. Станув біля неї, глянув у гору, і щож там увидїв? Прекрасний золотий престол, а на ньому Матїнку Божу. Вона держала

на своїх колїнах чудесне Боже Дитятко, маленького Ісусика. Кругом горіли численні світла. Тисячі, тисячі ясноокиx Херувимків та світлокрилих Серафимків уносило ся довкола престола. Вони співали так любо та мило, що хлопчик захоплений тим ангельським співом на радощах закликав: „Як рад би я вже там біля сього престола бути"! А малесенький Ісусик всміхає ся роскішно до хлопчика, простягає до нього свою Божу рученьку й мовить: „Ходи до мене! дам тобі моє царство небесне!" В млї ока спустили ся Ангели стрім-вділ, наче хотїли взяти хлопчика до свойого гурту, на верх сеї золотої драбини...

Знечевя повстає великий гамір і крик. Наляканий хлопчина будить ся з просоня. Зі всїх усюдів чує невгаваючі оклики: „Горить! — Горить!" Біжить до дверий, але густі хмари їдкого диму не дають доступити. Звертає ся д вікнови, але і звідтам бухає на нього ясночервона полумінь. Бачить, що нема ратунку. Хтож захистить його перед неминучою смертю? З плачом та голосїннєм кличе помочи. Але нїхто не приходить. Його огортає смертельна тревога. Думає собі: „Той дим мене удусить, сей огонь спалить мене". Згодом втихомирює ся, клякає і молить ся: „О Мати Божа, ратуй мене! Св. Ангеле Хоронителю, не опускай мене"! Обезсилений зсуває ся на землю й нїчо вже не чує, нїчо не видить. Але Пр. Дїва почула молитву і післала поміч. Долетїв до її престола голос хлопчика. Вона натхнула гадкою доброго чоловіка, аби пішов його ратувати. Мерщій поспішив він до горіючого дому. Мимо диму та полуміни виніс непритомну дитину та віддав її омлїваючій зо страху матери, котра з плачом радости закликала: „Богу най буде честь і слава за вратованє мойого синка"!

Правда, любі дїти, що проймає вас страх на саму гадку, що сей бідний хлопчик о малий волос сливе не згорів в огни. Страшна смерть! Видїти кругом себе полумінь, чути як огонь окружає, наближає ся — палить лице, руки, цїле живе тїло!

Подумайте тепер, любі дїти, чи і вам не грозить коли така небезпека. Знаєте ви, хто так мусить горіти — може вічно горіти?... Грішник, так, нешасливий грішник! Якби пр. котре з вас в тій хвилї умерло, а мало на совісти тілько малий, повседневний гріх, що з ним сталось би? Пішлоб у полумінь до чистилища і мусїлоб там так довго горіти, доки би огонь не випалив у його душі й найменшу змазу. А мусите знати, що той чистилищний огонь буде більшою мукою, нїж в сім житю можна побачити, почути або подумати. Один святий каже, що найменша кара в чистилищи тяжша від найбільшої тут на свїтї.

А як що умре хтось з смертним гріхом, то в тій самій хвилї йде до пекла. Там окружає його пекольний огонь і бідна душа горить — горить вічно в тому страшному мі-

сци безупинної кари й ніколи згоріти не може. Неправда дїти, що страх і тревога вас огортає на саму згадку про пекло? Невжеж хотїлиб ви в тую бездонну пропасть дістати ся? О ні, з певністю ні! Боже милостивий, не дай менї умерти в моїх гріхах, прости — вибач менї!

Любі дїти, посмотріть іще раз тут на сей Хрест, пригляньте ся з увагою вмираючому Ісусови. Хто завдав Йому ті муки? Скажете: Жиди. Так, Жиди, але не тілько Жиди. Слухайте, дїти, Ісус отвирає свої Божі уста й говорить: І ви є винні, бо гріх мене убив, гріх мене умучив, а ви грішили. Я вас наділив своїми добродїйствами, я вас полюбив, я пі-клував ся вами, а ви відплатили менї за те чорною невдя-кою. Бачите отже, що не тілько Жиди, але й ваші гріхи мене до хреста прибили.

А хто з вас, мої любі, на таку бесїду Спасителя може сказати: я Ісуса не образив, не засмутив, я ніколи не грі-шив. Я не причинив ся до смерти і терпінь Христових.

На жаль нїхто з нас так сказати не годен. Длятого го-рячо просїть розпятого Ісуса о прощенє. Повторяйте за мною не тілько устами, але й серцем отсю молитву:

О добрий Ісусе! Жалую з цілого серця, що я Тебе, мого Бога, образив так многими гріхами. Від нинї постано-вляю собі обновити ся: зачати нове житя. Покладаю собі більше не грішити. Постановляю собі радше вмерти, нїж Тебе, Боже, яким гріхом образити. О добрий Ісусе! Ти ба-чиш, який біль переймає мою душу задля безчисленних мо-їх гріхів. Глянь на мене знова оком милосердя й любови; прости менї, Господи, прости менї! Здійми з мене нещасного гріховний тягар!

Очисти мене, Боже, а я буду Тобі від нинї служити вірно і щиро і жити лиш для Твоєї слави. Амінь.

Бібліографія.

Acta Academiae Velehradensis quorum edendorum curam gerit A. Spaldak, annus VIII. Nr. 4. Pragae 1912[1])

Першу часть тої книжки виповняє статя знаного о. A. Palmieri-oro — De scriptoribus russis theologiae moralis qui theologiae moralis lutheranae auctoritatem secuti sunt. В нїй на-ходим короткий історично критичний огляд російської мо-ральної від 18 віка, бо доперва з кінцем того столїтя по-чали в Росії трактувати моральну як відрубну від догмати-

[1]) Ч. 1—3 за 1912 р. появило ся в своїм часї.

ки галузь теольогії. В своїм розвою була вона зависимою передовсїм від протестантських авторів. Вже сам Теофан Прокопович, якого загально звуть батьком православної моральної — стояв під впливом протестантів. Його слїдами пішли російські моралїсти як Пл. Левшин, Ев. Попов і Н. Таворов. Вичислені автори а також і Прокопович послугували ся передовсїм творами I. Gerhard-a, I. Quenstedt-a і D. Holl za. Другій школї російських моралїстів дав почин Теофілякт Горскій († 1788) а її духовим провідником був рівнож лютеран Budde, якого невільничо держав ся і Горскій. На католицьких авторах (як Stapf, Riegler, Schreiber) взорували свої письма Пл. Тівейськйй і Павло Солёрскій († 1910). Оба вони внесли в російську моральну схолястичну методу. Їх держали ся опісля І. Хальколіванов, Каменськйй, Покровськйй і др. Однак і ті більш або менш носять на собі пятно лютеранської школи. Щож було причиною протестантського впливу на російську моральну? Більш поєдинчий лютеранський систем і бажанє устеречи ся перед юридизмом католицької моральної, каже Стефан Архангельскій (еписк. могилівск.) — дали почин тому спорідненю. Дивно тільки, що ляк перед балястом і юридизмом католицьких моралїстів пхнув російську моральну в обійми поверховности і мертвеччини, ізза чого не може вона мати днесь навіть сякого такого впливу на практичне житє. Се впрочім бачуть і признають самі російські теольоги.

Той сам автор рецензує відтак книжки видавництва „Путь“, яке поставило собі за задачу вияснити і розбудити російську релїгійну свідомість. В тій цїли видає воно твори і характеристики мужів, які працювали в Росії над поширенєм релїгійної думки — як Соловєв, Лопатин, Бердаєв, Булгаков і др Передовсїм пильнїйшу увагу звертає Пальмієрі на дві книжки: Ник. Бердаєва — А. С. Хомяковъ — Москва 1912 і князя Трубецкого — Міросозерцаніе Вол С. Соловьева Москва 1913. В першій находим огляд російського панслявізму з узглядненєм його релїгійної закраски а в другій світогляд Соловєва.

Слїдуючу часть актів сього числа становляють рецензії видавництв і довгий катальог російських богословських книжок за 1911 р

Подаючи зміст поодиноких книжок актів, годить ся звернути увагу і на се, що неменшу вартість як для теольога представляють вони і для історика української лїтератури. Не одна статя або обговорювана книжка в Acta x — трактуючи ex professo теольогію (передовсїм, що відносить ся до давнїйшої доби) може кинути нераз нове світло на науковий рух на Україні та на його стичність з західною Европою.

О. С.

ВСЯЧИНА.

Чи ошибка? В Архіепар. Відомостях за рік 1916 ч. I. находим в списї священиків, що опустили свої посади двох, про яких відомо, що апостазували: о. Іван Рудь, зав. Княжолуки і о. Іван Сваричевський, сотр. Преобр. церкви у Львові. Тому запитуєм, чи се ошибка, чи може факти апостазії сих двох священиків не дійшли до урядової відомости нашої церковної адмінїстрації.

З деканату Бучацкого. В серпни 1914 інтернували власти слїдуючих священиків москвофілів: 1) Романа Кописгянського, пароха в Григорові, 2) о. Николая Красицького, пароха в Ковалївці, 3) о. Василя Козловського, пароха в Бариши і 4) Українця о. Михайла Андриїшина, пароха в Озерянах. — Москалї вивезли українських священиків о. Володислава Носковського, пароха в Сороках, і 2) Теодора Чубатого, завідателя в Ковалївці, а відходячи забрали з собою москвофіла о. Маркила Соневицького, пароха в Велесневі.

Наука релїгії безконфесійних дїтий безвіроісповідних родичів. Найвисший адмінїстраційний трибунал рішив дня 10. лютого с. р. зажаленє Еміля Шелера (Schöler) з Габльонц в Чехії против мінїстерства віроісповідань і просвіти в справі віроісповіданя його двоїх дїтий, обовязаних до посїщеня школи. Шелєр, його жена і двоє дїтий суть безвіроісповідними; коли ж дїти зачали ходити до школи, завізвало старостьво Шелєра, щоби подав якусь признану державою релїгію, якої малиби його дїти учити ся. Шелєр відмовив, твердячи, що анї він, анї дїти не належать до нїякої віроісповідної громади, отже тим самим і дїти не потребують науки релїгії, а основні закони державні запоручають кождому горожанинови його свободу віри і совісти. Намісництво в Празї відкинуло його рекурс, основуючи його тим твердженєм, що на основі шкільного закона державного дїти мусять побирати науку релїгії. Шелєр вніс рекурс до мінїстерства віроісповідань і просвіти, але і сей рекурс відкинено. В мотивах покликалось мінїстерство головно на постанови державного шкільного закона, після якого дїти мусять учитись всїх предметів народної школи. А „релїгія“ є предметом науки народної школи, ба навіть стоїть на першім місци. Позаяк родичі обовязані учити дїтий всїх правно означених предметів, а релїгія є одним з предметів, то мусять родичі їх давати і релїгію учити. Позаяк дїти Шелєра не належать доси до нїякої релїгії, то мусять тепер родичі якусь релїгію подати, щоби наука могла бути їм удїлена. В разї дальшого опору суть уряди уповажнені з уря-

ду назначити їм релігію. Против того міністерства вніс Шелєр еще рекурс до найвисшого трибуналу, але той також відкинув його яко неузасаднений і прилучив ся до виводів міністерства віроісповідань і просвіти, яко зовсім правно основаних.

З Ярославщини. Дуже поважно виглядав соборчик деканальний в Ярославі під проводом декана Кипріяна Хотинецького з 4. II. 1916 р. То перший раз по вибуху війни мали священики можність навязати давні зносини і почислити свої сили. Не було на соборчику 6 священиків інтернованих, не було о. Ореста Гнатишака з Сурохова ідейного священика, котрого куля забила, як з церкви виходив. Жаль викликала відомість, що парох з Вязивниці о. Паславський не витримав сеї війни і попав в мелянхолію. Не стало ще і о. Маковея, пароха з Ляшок, — о котрім ходять однак вісти, що мав приняти православє. Всіх очи звертали ся на священиків з Сінявщини, котрі серед найбільших боїв остали на своїх парохіях, кождий з них тільки пережив і перетерпів, що мігби великий памятник списати. Наради були поважні, оживлені і дуже актуальні. Всі вони обертали ся коло питаня, які моральні шкоди поніс наш нарід підчас російської інвазії і що нам на будучність належить робити. Потішаюче одно, що жадна парохія не перейшла на православє, хоть не бракувало случаїв, що в декотрих селах нарід необучений приймав всї духовні услуги від православних попів. Розуміє ся, то було в парохіях обслугованих через священиків москвофілів. Ухвали запали слідуючі: Всі священики Українці мають предплачувати „Ниву“ і „Місіонар“. Підчас великого посту уряджувати сповідь людий з відповідними реколєкціями. В проповідях використати житє і смерть св. Йосафата і мученництво унїятів в Росії, щоби народови наглядно виказати, що Унія а православє то не все одно, що то „не через поріг перейти“, як декотрі говорили. Дуже оживлена дебата була над тим, чи уживати в Службі Божій: „всїх вас православних“ — і чи не належалоби зрівнати календар. По соборчику удала ся депутація до Старости з меморіялом в справі поборюваня пянства і в справі сиріт по погибших жовнірах. Тих кілька годин нарад не мине безслідно, але оживить діяльність священства на ниві божій і народній.

Участник.

Наші сусїди. Дня 26. сїчня 1916 р. лучилась в Зарудцях дек. Яричівського така подія: На той день (26. I.) запросила місцевого пароха о. Михайла Клюка родина бл. п. Івана Рогальського, завідателя дібр оо. Домінїканів львівських, щоби він взяв участь в його похороні. Парох приобіцяв на похорон прибути, оферованого гонорару не при-

няв, лише просив, щоби повідомлено кс. Ружицького (чина оо. Домінїканів), завідателя парохії в Костієві, що його (о. Клюка) на похорон запрошено. о. Клюк не припускав, що прийде до авантури, коли довідав ся, що на похорон прибуде більше о. Домінїканів зі Львова. На означений час прислано по о. Клюка двірські коні, а коли він зауважав, що йдуть оо. Домінїкани, убравшись в фелон, чекав недалеко тїла. ОО. Домінїканів прибуло 5: кс. прокуратор Якубец, кс. Кузьнїк, кс. Ружицкий і ще двох. Знакомий о. Клюка кс. Якубєц подав йому мовчки руку і оо. Домінїкани сейчас розпочали правити похорон. Тому що о. Клюка зігноровано і обиджено, то він уважав своє завданє тут покінчене і усунув ся дальше позад; по скінченю похорону, коли оо. Домінїкани були вже на дворі, родина бл. п. Рогальського пробувала о. Клюка упросити до відправленя панахиди, та він заявив їм, що по такім інцидентї се неможлово. Кс. Ружицкий побачивши, що родина розмовляє з о. Клюком і догадуючись, о що розходить ся, прибіг і став кричати на людий, щоб чим борше забирали тїло. „Ks. nie prosił o pozwolenie proboszcza, to nie pozwalam“. На се о. Клюк спокійно відповів, що він не просив його, бо не було о що; є він тут не для приємности, ані для зиску, лише на двократну просьбу родини і виразне бажанє покійного; що родина мала кс. Ружицкого повідомити, а щоби він (о. Клюк) вносив до кс. Ружицького аж формальне письмо з прошенєм, се навіть на гадку йому не прийшло. Потім зняв о. Клюк фелон, сїв на фіру, а за ним церковне брацтво, його парохіяни і богато других опустило місце похорону. Описаний поступок оо. Домінїканів справдї дав згіршенє селянам, а виразом сього були ріжні вискази і те. що нїким невізвані самі місце похорону опустили, так що з тїлом крім оо. Домінїканів і родини мало хто лишив ся. Обурені були також якісь інтелїгентні особи, що на похорон зі Львова прибули, а навіть той скандал грозили в часописях піднести. В кінци родина бл. п. Рогальського як на другий день перепрашаючи о. Клюка за неприємність заявила, що почуває себе за дуже нещасливу, що похорон їх голови став ся полем авантури викликаної оо. Домінїканами. До сього слїд додати, що на кс. Ружицького вплинула до Консисторії вже не одна скарга від наших священиків, та за кождим разом без жадного хочби найменшого успіху.

В оборонї прав рідної мови. В хвили, коли заносить ся на реформу в области полїтичної адмінїстрації в нашій державі, недбальством було би з нашої сторони не звернути уваги на одну важну справу. Істнує до тепер практика чи навіть якийсь параграф, котрим насилуєсь гр.-кат. Уряди

парохіяльні до приниманя письм не в материній мові українській (хотяй вона має признану рівноправність і в ц. к. Урядах) але польській, так якби державну ідею нашої австрійської держави представляла лише польська а не і українська мова. Політичні власти повітові покликують ся на до тепер істнуючі приписи, після котрих уряди парохіяльні яко метрикальні є обовязані принимати письма в польській мові. Не лише власти політичні, але навіть і ц. к. суди, як пр. в Старім Самборі, через ц. к. Староство покористують ся сим параґрафом і відносять ся лише в польській мові, приневолюючи нас через ц. к. Староство принимати і розуміесь відповідати по польськи. Зважившн, що ц. к. Уряди повітові політичні і ц. к. суди відносять ся переважно до урядів парохіяльних лише в справах метрикальних, то сміло можна сказати, що наша мова до тепер таки дійсно не має права горожанства, хотяй на папери є рівноуправнена. На згаданий параґраф, постпонуючий нашу мову, заступаєсь і тутешний ц. к. суд повітовий в Старім Самборі, а властиво п. судія Фіцнер і через тутешне ц. к. Староство (котре грозить післанцем карним) приневолює принимати всї письма (від свого фаху) лише в польській мові, хотяй перед тим до тепер ц. к. Суд повітовий, все відносив ся до урядів парохіяльних в укр. мові. Справа ся, на мою гадку, принціпіяльного значіня. Станьмо всї ОО. в оборонї прав нашої мови, так як стоять в оборонї нашої держави і народу наші сини і братя. Всї Всч. ОО. повинні донести до „Ниви", як стоїть та справа в кождім нашім повітї. А коли дійсно є згаданий некорисний параґраф для нашої мови, то повинні наші Власти духовні постаратись о усуненє його, бо сего домагаєсь добро нашої церкви, нашого народа і скріпленє в нашім народї ідеї австрійської державности, бож ми живем поки що в Австрії, а не в Польщи... В Лїнині малій 17. лютого 1916. *о Іван Шевчик.*

В справі конґруи вивезених священиків-Українців. Подібно, як родини других цивільних бранців Українців, опинили са також священичі родини по визезеню через Москалїв многих священиків Українців в дуже тяжкім матеріяльнім положеню. З вивезенєм голови родини не стало нормальних приходів в готівцї і в натурі, а поданя о виплаченє конґруи до рук жінок зглядно дїтий священика, полагоджено відмовно з слїдуючої причини: Міністерство просвіти як адміністратор релїґійного фонду заступає доси той ригористично-правний погляд, що залегла платня може бути виплачена лиш до власних рук управненого, або до рук особи, яка може виказати ся повновластю виставленою бездоганно що до приписаної форми. Щоби однак прийти в поміч згаданим родинам, міністерство заявило свою згоду,

щоби галицьке намісництво асигнувало тим родинам що місяця відповідні запомоги. В практиці ті запомоги рівнають ся менше більше побираній до тепер конгруї. Треба отже що місяця вносити до галицького намісництва поданя о запомогу, а вона буде за кождий місяць признавана. Намісництво у Бялій має спис вивезених священиків-Українців і згадані поданя не будуть виставлені на проволоку в полагоджуваню. Однак порадно є, перше поданє внести через приналежне Староство, заосмотрити свідоцтвом убожества і просити о потверджене, що дотичного священика Москалї насильно вивезли, а петенти є його родиною.

З Товариства св. Ап. Павла. Виділ Товар. св. Ап. Павла має намір видати власні книжки, приладжені до друку і хоче дати спромогу до видавництва многим ВП. авторам, які зголошують ся з готовими вже працями і просять Товариство о підмогу. Сей однак намір спинює недостача гроша. Виділ звертає ся тому до Всч. О. членів товариства з горячим зазивом і прошенєм, щоби вирівнали якнайскорше свої рахунки з Тов., головно просимо о надсиланє залеглих і біжучих членських вкладок, а також о вирівнанє залеглостий за побрані передше книжки і видавництва Товар. Просимо о сповненє свого членського обовязку. Переписка тепер утруднена і проволїкає тілько справу. Єще раз просимо о конче потрібні а належні нам гроші!

Виділ тов. св. Ап. Павла подає дальше з прикростию до відома, що духовні вправи не відбудуть ся сего року в часї великого посту задля браку відповідного поміщеня. Пригадуємо ласкавій памяти наш поклик, оголошений в „Ниві“ ч. І. Просимо купувати і замовляти наші видавництва або в канцелярії Тов. ул. Коперника ч. 36, або в книгарнї Тов. ім. Шевченка, Ринок ч. 10. Новий показчик книжок оголосить ся в найблизшім часї.

Від Виділу Тов. св. Ап. Павла.

Як радити собі без дяків? Подає спосіб священик без дяка в ч. 2 „Ниви“. Спосіб який мало кого може вдоволїти. При уживаню того способу, гине краса і повага нашого обряду, Богослуженя не можуть дати повного вдоволеня, не казати вже, що той спосіб служеня не дасть ся примінити в певних случаях. Як буде пр. служити той священик С. Б. Преждеосвящених, як будуть виглядати Богослуженя страстного тижня і Пасхи? Вже від $1^1/_2$ року моя парохія без дяка. Відчув я се дуже тяжко. Вийшов я з семинаря, в котрім нї „канту“ нї обрядів не обучувано. О тім всїм мав я дуже слабе понятє, набуте більше з довголїтного прислухованя ся. Все мав я дяка іспитованого. Участи в співі я не брав, наставав тільки на се, аби дяк виучував молодїж пісень, служеня співаної Літургії, та аби спів ішов складно. Опинивши

ся в тім прикрім положеню, радив я собі в спосіб поданий в „Ниві“. Правив Молебні, Акафисти, казав співати пісні. Скоро пересвідчив ся, що сей спосіб до нічого не доведе. Ні я не мав вдоволеня, ні у парохіян не видів одушевленя. Зітхали старики разом зі мною за тими добрими часами, коли ішла красна відправа. Справедливо. Чим заступити пр. нашу литию? Треба було радити. Витягнув я з моєї бібліотеки типик (літографований) нашого дорогого „дзядзя“, гласоспіснець, зібрав всї книги церковні і почав поважне студиюм. Наука ішла в перед. Який я був вдячний „дзядзьови“! Іритовало мене вправдї „язичіє“ типика, але і тому дав раду, З музики знав я відограти мельодію „одним пальцем“ на фортепіянї або фісгармонії. Підучившись, почав науку з молодіжию. Виучене тропорів, кондаків і прокіменів, пішло легко. Се річи більше знані. Відтак стисло після гласоспісця і маленької брошурки, пішла наука самогласних, подобних, сїдальнів і прч. Не подавав відразу цїлого матеріялу. Перед кождою недїлю чи святом, в двох звичайно лекціях, виучував уставу і дотичних напівів. В той спосіб мельодії лїпше укладались в памяти і відразу була практична користь. За 8 місяцїв виучено цїлий гласоспіснець. Тепер беремось за трудпїйші партії ірмологіона. В подив вправила мене музикальна память молодіжи, особливо дівчат. Мельодії перейшали легко, аплїкували так совісно, що одної „сольки“ не опускали. Богу дякувати, минулась моя жура. Іде відправа як перше. Як перше? Деж там. Молодіж подїлена на два крилоси, співає чисто а так нераз гарно (пр. „Нині сили“) що слези тиснуть ся до очий. Батьки і матери з подивом глядять на свої дїти і собі підтягають дрожачими голосами. Я сам безпосередно заінтересований у відправі, аби де не змилено. Вже ті старі грубі фолїянти з крилоса перестали для мене бути тайною. Заговорили вони до мене своєю мельодійною мовою, повною чару і Божого одушевленя. Так! Війна научила нас не одної річи. Передовсїм добре молитись. Не вагав ся я подати сего до прилюдної відомости, хотяй треба було признатись до де чого соромного. Не вагав ся, бо хочу увірити немузикальних собратів, що при добрій волї можна добитись до дуже гарних результатів. Відтак тому, що спосіб поданий в ч. 2 „Ниви“ священиком без дяка не припав менї до вподоби. Молебні як небудь гарні, позістануть все тілько яко додаткові Богослуженя. Не казати про пісні. Час виложений на виучене пісний, многих і доволї трудних ужити на виучене співу обрядового. Не мож числити на се, що по війні буде легко о добрих дяків. Радьмо сему заздалегідь. *о. Т. Г.*

Видає і за редакцію відповідає свящ. **Ярослав Левицький.**
З друкарні „Дїла“ Львів, Ринок ч. 10.

НАРОДНА ТОРГОВЛЯ

:: У ЛЬВОВІ ::

повідомляє, що

ЦЕРКОВНІ СВІЧКИ

НА ПРЕСТОЛ І ДО ПАВУКІВ

мають на складі всї склепи Народної Торговлї, а вже від 50 кґ. кождої сорти висилає впрост з фабрики віддїл

„ПОСЕРЕДНИЧЕНЄ"

ЛЬВІВ, РИНОК Ч. 36.

Нинї цїна в „ПОСЕРЕДНИЧЕНЮ" без з'обовязання на підвижку:

Свічки І-а К. 7·20. Свічки воскові К. 8 за 1 кґ.

∴ У ФАБРИЦЇ. ∴

Належитість при замовленях.